isbn 978-605-64744-1-5

9 786056 474415

Sabit bilir! 20. yüzyılda bir hezarfen: Sabit Karamani

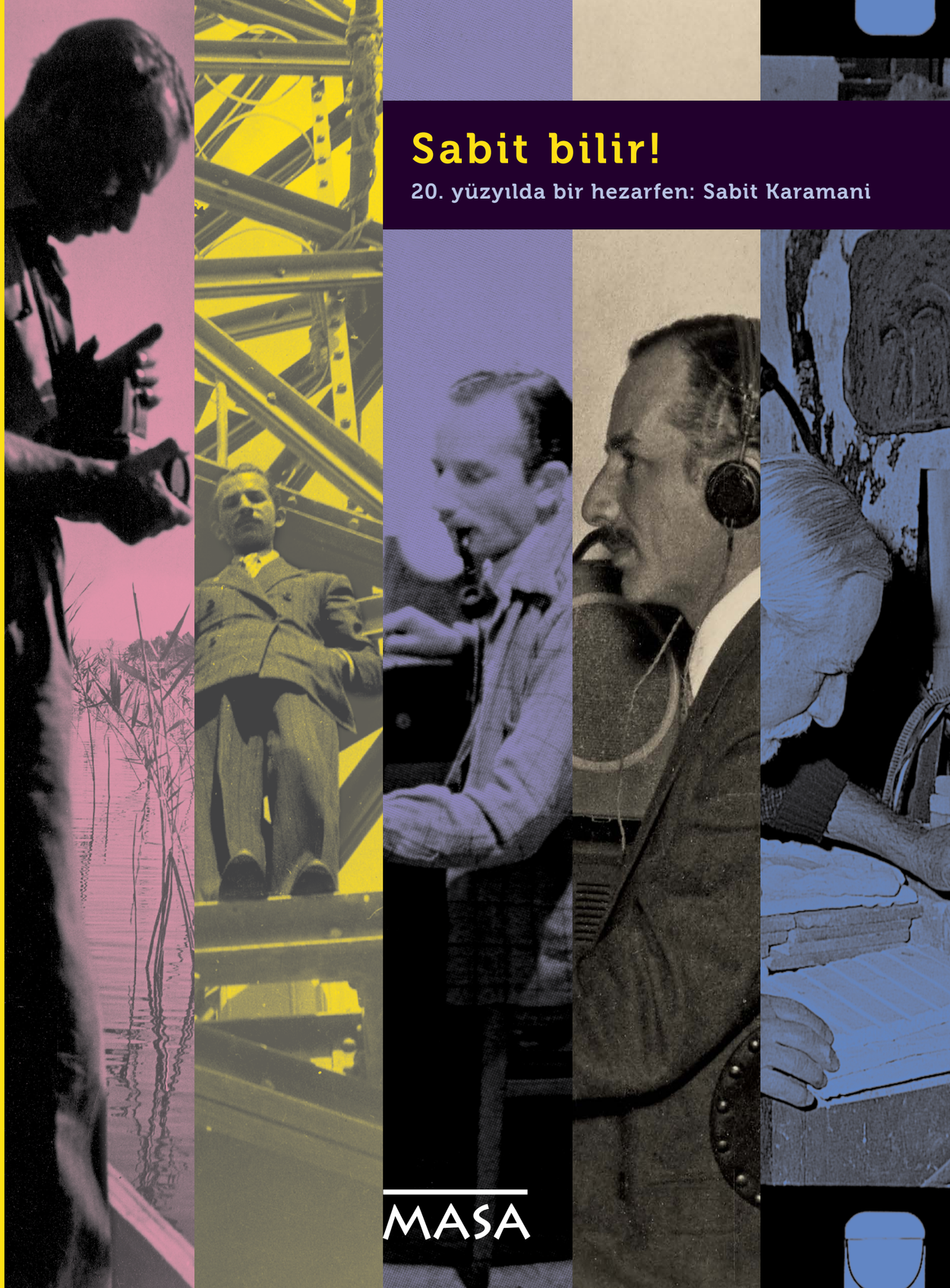

Sabit bilir!

20. yüzyılda bir hezarfen: Sabit Karamani

MASA

Sabit bilir!

20. yüzyılda bir hezarfen: Sabit Karamani

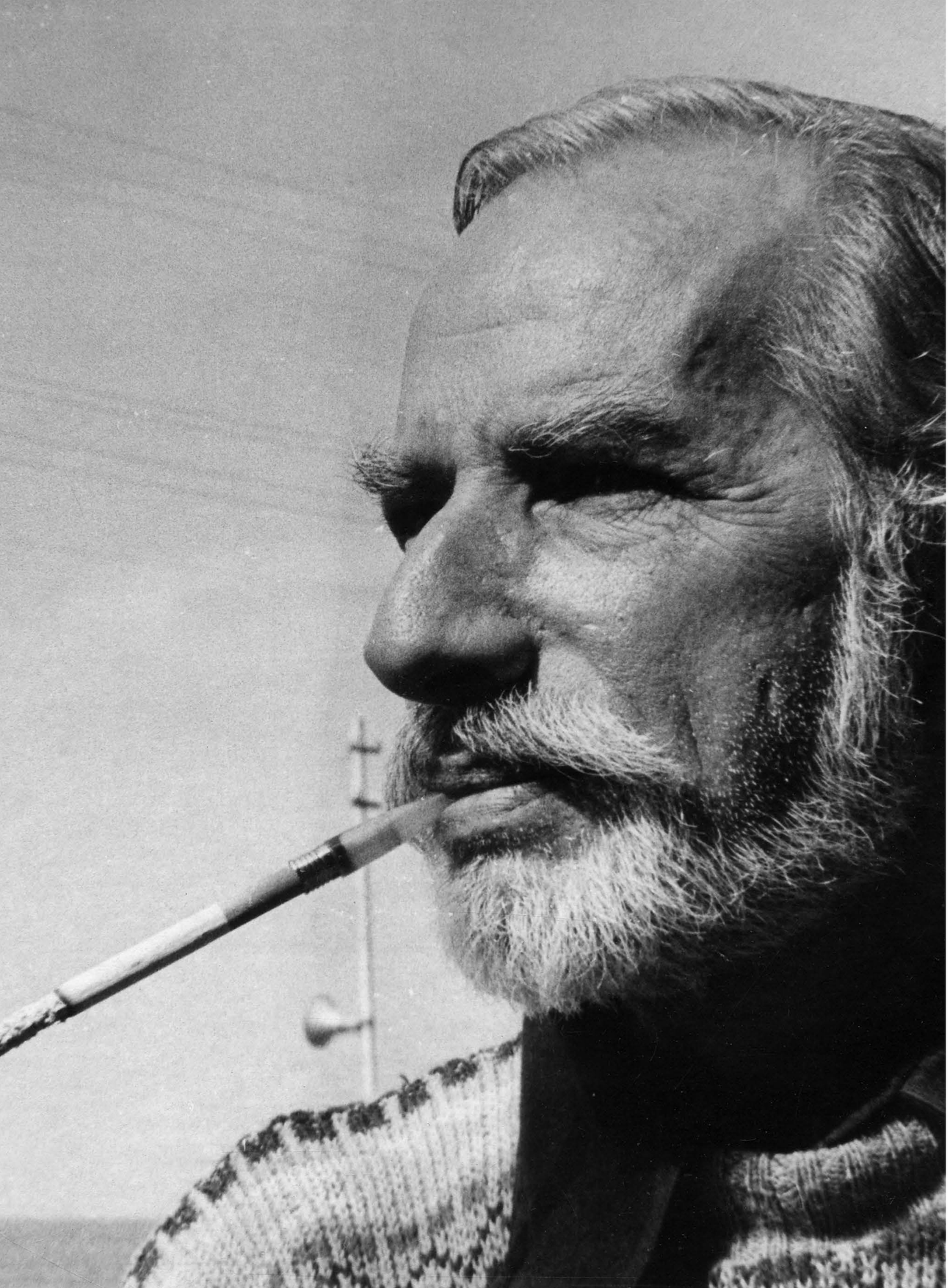

Sabit bilir!

20. yüzyılda bir hezarfen: Sabit Karamani

HAZIRLAYAN *ARZU KARAMANİ PEKİN*

MASA

MASA

Bu kitap, 14 Mayıs–7 Haziran 2014 arasında Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde açılmış olan "Sabit bilir! 20. yüzyılda bir hezarfen: Sabit Karamani" sergisi nedeniyle hazırlanmıştır.

© Her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez. Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve yayıncının izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri yollarla kopya edilemez yayınlanamaz.

İstanbul, Mayıs 2014
ISBN 978-605-64744-1-5

Kitap:

Editör
Arzu Karamani Pekin

Kitap tasarımı
Ersu Pekin

Fotoğraflar
Hadiye Cangökçe
Aras Selim Bankoğlu
Sabit Karamani arşivi

Baskı
Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Hamidiye Mahallesi
Soğuksu Caddesi No: 3
34408 Kağıthane/İstanbul
Tel: 0212 294 10 00
Faks: 0212 294 90 90
info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

Sergi:

Küratör
Arzu Karamani Pekin

Danışman
Aykut Köksal

Mekân tasarımı
Akın Nalça

Sergi uygulama
Terminal Design and Space Solutions

Grafik tasarım
Ersu Pekin

Grafik uygulama
ORA Reklam

Sergi hazırlık çalışmaları
Billur Turan

Nakliye
Gürsel Doğanay
Simurg Fine Art Lojistik ve
Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

MAS

terminal DESIGN AND SPACE SOLUTIONS

SİMURG | FINE ART

İçindekiler

6
Sunuş

10
Giriş
12 Babam, Sabit Karamani *Arzu Karamani Pekin*
26 Sabit Karamani biyografisi *Namık Sinan Turan, Arzu Karamani Pekin*
28 *Namık Sinan Turan'la* eski bir Türkiye'den notlar

36
1: Fotoğraf
42 *Engin Özendes*
47 *Fuat Güner, Nazan (Güner) Ulutekin*
51 *Ersin Alok*
56 *Orhan Cem Çetin*
72 *Murat Germen*

92
2: Radyo
99 *Mekşufe Ekeman ve Fatma Ekeman*
103 *Dr. Nevzat Atlığ*
111 *Ayhan Dinç*
114 *Halit Kıvanç*
116 Sabit Karamani'yle Röportaj *Nedim Erağan*

120
3: Reklam
124 *Mekşufe Ekeman ve Fatma Ekeman*
129 *Gülgün Cündübeyoğlu*
134 *Erol Akdoğu*

136
4: Elektronik
140 *Niko Marusi*
146 *Yılmaz Zenger*

148
5: Seramik
152 *Ayfer Karamani*
162 *Yahşi Baraz*

175
Dizin

SUNUŞ Hezarfen, rönesans adamı... Değişik disiplinlerde, birbirinden farklı alanlarda bilgi sahibi aydın kişi... Bir eski çağ insanı... Bugünün dünyasına yabancı... Ama bir yandan da tek konuyla tatmin olamayan, çok yönlü ve yetenekli olup farklı alanlarda kendilerini yetiştirenlere, bu eski çağ insanlarını hatırlatanlara, bugün verilen isim...

Günümüzün bilgi çağı, böyle bir insan tipini pek barındırmıyor. Bu yaşama üslubu gerilerde kaldı. Türkiye'de böyle yaşayan insanların sayısı az. Oysa bundan 50-60 yıl öncesinin Türkiyesinde, özellikle İstanbul'unda, kendi mazbut yaşamları sürmekteyken farklı alanlardaki yeteneklerini bilgileriyle donatarak ilginç işler yapan, yaptıkları da kimi zaman bir "ilk"i oluşturan insanların sayısı, bugünkünden fazlaydı. O dönemin İstanbul'u savaştan sonra rahatlamış, meraklı insanların zevklerini geliştirebilecekleri nispeten huzurlu bir ortam yarattığı içindi belki de.

Değişik zevklerinden fayda yaratabilen insanların, günümüzün kariyer arzusu ve uzmanlaşma telaşı içinde yitip gitmiş bir davranış biçiminin, bir yaşama üslubunun hatırlanmasına yol açma isteği... Bugünün genç insanına epeyce yabancı olan, birden fazla konuyu merak etmeyi, çözüm bulmayı ön planda tutan, parayla "yettiği kadar" ilgilenen "eski bir İstanbullu" tipinin hatırlanmasını sağlama arzusu... İşte bir Sabit Karamani sergisi hazırlamak fikri bu noktadan hareketle doğdu. Çünkü Sabit Karamani, 1950'li yıllardan itibaren değişik, ama birbirleriyle ilintili birçok farklı alanda çalışmış, üretmiş, araştırmış ve kendisi gibi insanlarla buluşup yaşam oluşturabilmiş bir hezarfendi. Serginin amacı, onun yaptıklarından hareketle bir dönemin yaşanmışlıklarına, gelişmelerine, İstanbul'un durumuna, yeniliklerine, hayat üslubuna tekrar bakmak, ayrıca çevresindeki insanları ve birlikte yarattıkları ortamları tekrar hatırlamak olarak düşünüldü.

1916-1993 yılları arasında İstanbul'da yaşamış olan Sabit Karamani'den bir hezarfen olarak söz edebilmemizi sağlayan radyoculuğu, fotoğrafçılığı, reklamcılığı, elektronikçiliği ve seramikçiliği üzerinden, 1940'lı yıllardan 80'li yılların sonuna kadar olan süreçteki İstanbul'a bakıyor bu sergi. Onun özel yaşamını ve üretimlerini merkeze alıyor ve kendisi gibi yaşayan bir sürü başka hezarfenin, sanatçının ve teknik adamın yaşamına dokunuyor. Bu kişilerin İstanbul'da kendi alanlarında bir araya gelerek oluşturdukları farklı grupların orta noktasında durup bunların kültürel belleğini kendi kişiliğinde saklayan bir figür olarak karşımıza çıkıyor.

Serginin adı "Sabit bilir!", onun yakın dost çevresinde yaygınlaşmış bir sözden esinlenilerek, bir anlamda onun yaşama biçiminin anlamını hatırlattığı için kondu. Çünkü meraklı Sabit Karamani her türlü teknik konudan anlar, sorunlara mutlaka bir çözüm üretirdi. İşe girişilmeden önce ona bir kez danışılırdı. Zengin ve renkli dünyasını yarattığı, karmakarışık bir yığın gibi görünen, ama onun kendi iç düzenini sağlamış olduğu eşyalarla ve "şey"lerle dolup taşan 8-10 metrekarelik odası, bu yaşam tarzının dış yüzüydü. İşte bu nedenle serginin malzemesini hem Karamani'nin kendi eserleri, hem bu üretim sürecinde kullandığı şeyler, hem de o döneme ait fotoğraflar oluşturuyor; sanat eserleri, objeler, eşyalar, teknik ekipmanlar, aletler, ses ve görüntü kayıtları, defterler, notlar ve desenlerle yapılan yerleştirmeyle, zaman olarak bize çok yakın, ama üslup olarak bir o kadar uzak mütevazı bir yaşam tarzının resminin yeniden oluşturulmasına çalışılıyor.

"Sabit, bilir!.." sergisi ve kitabı, Sabit Karamani'nin hezarfenliğine çok yaraşır bir biçimde hazırlandı. Her biri kendi konusunda uzman, ama yaşamını tek konuyla geçirmek şöyle dursun, çok farklı alanlardan meraklarla zenginleştirmesini bilen, bu nedenle de inanılmaz geniş görüşlü, kıymetli insanların el ele vermesiyle, daha doğrusu benim elimden tutmalarıyla oluşturuldu. Amelie Edgü, daha böyle bir sergi fikrini paylaştığımız ilk dakikalarda coştu ve Sabit Karamani'yi çok eskilerden tanıyan biri olarak, onu

1: Sabit Karamani'nin seramik büstü. Heykeltıraş Gürdal Duyar bu büstü 1980'li yıllarda, Karamanilerin Tünel'deki seramik atölyesinde yapmıştı.

bir dönem sergisinin merkezine oturtma fikrinden çok hoşlandı. Serginin adını daha ilk toplantıda koyduk. Yıldız Alpar'ın dilinden düşürmediği "Yalçıncığım ne uğraşıyorsun, aç telefonu sor, nasıl olsa Sabit bilir!" cümlesi, ilk günden işimizi yoluna koymamızı sağladı. Hazırlıkların yoğunlaştığı dönemde hızır gibi yetişen kişilerden biri de Aykut Köksal'dı. Kafamdaki dağınık fikirlerin ayaklarının yere basmasında, sergi konseptini duygusallaşmadan derleyip toparlayabilme konusunda, eşsiz analitik kafası ve her zaman net bir sadelikten yana üslubuyla bana nasıl yardımcı olduğunun, belki kendisi bile o kadar farkında olmayabilir. Serginin tasarımını Akın Nalça üstlendi. Akıl almaz yoğunlukta bir dönem geçirirken, sanki başka hiç bir iş yapmıyormuş gibi büyük bir sevecenlikle sergiyi olduğu gibi kucakladı. Serginin tasarımını ve projelendirmesini yaptığı yetmiyormuş gibi, Terminal ekibini de devreye soktu ve eşsiz bir yerleştirme yaptı. Lokman Şahin, bu serginin babasıdır desek yanlış olmaz. Mas Matbaası'nın koca bir salonu, bu serginin galeriden önceki ev sahipliğini yaptı. Onun sayesinde, son derece çeşitli ve karışık objelerden ve eserlerden oluşan sergiyi hayal etmek yerine somut olarak karşımızda görme ve bir ön düzenleme yapabilme olanağı bulduk. Mas Matbaacılık'ın kitabın baskıya hazırlık aşamaları ve baskısının sponsorluğunu üstlenmesi, ayrıca ekibin her zamanki sistematik birinci sınıf çalışma biçimi, sergiyi taçlandırdı. Serginin ve kitabın fotoğraflarını can dostum Hadiye Cangökçe ve asistanı Aras Selim Bankoğlu çekti. Hadiye, inanılmaz temposunun içinde bana zaman ayırdı, çünkü zaten başkasının yapmasına izin vermezdi.

Bu sergide ve kitabın hazırlık safhasında elimizden tutan dostlar, işe kendi işleriymiş gibi sahip çıktılar. Sergi hazırlığının çeşitli aşamalarında hızır gibi yetişen endüstriyel tasarımcı Billur Turan, eski filmlerin ve ses bantlarının bir kısmının dijitalize edilip yayına hazır hale getirilmesinde yardımcı olan Enis Rıza Sakızlı ve VTR ekibi, yine arşivimizdeki ses bantlarının dijitalize edilmesine katkıda bulunduğu gibi eski radyo reklamcılığı konusunda yaptığımız söyleşiyle kitaba büyük katkı sağlayan TRT yapımcılarından Gülgün Cündübeyoğlu, hem TRT arşivinden babamın reklam programlarını bulan, hem de sesleri dijitalize etme aşamasında yardım eden TRT prodüktörlerinden Osman Nuri Boyacı, eski görüntüleri sergilenebilir hale getiren arkadaşım Uluç Esen, ses kayıtlarını sergide dinlenebilir kılan Nevzat Fresko, bizim için kâbusa dönüşebilecek bir iş olan eski seramik fırınını sergi alanına taşıma işini tereyağdan kıl çeker gibi halleden Gürsel Doğanay ve Simurg Fine Art Lojistik ve Danışmanlık ekibi, biyografisindeki bağlantıları kurmaya çalışırken Merkez Bankası'ndaki görevi konusunda en doğru bilgiye ulaşabilmemi sağlayan, Merkez Bankası'nın eski Baş Hukuk Müşaviri ve Hukuk İşleri Genel Müdürü, şimdiki danışmanı arkadaşım Mustafa Mennan ve bu konuda yardımcı olan Merkez Bankası çalışanlarından Resul Avcı, radyoyla ilgili araştırmalar için kolları sıvarken beni yönlendiren sevgili dostum İncila Bertuğ, araştırma için İstanbul Radyosu'na ilk adım attığımda bana büyük bir misafirperverlik gösteren Türk Müziği Yayınları Müdürü Ahmet Şahin, radyo ve reklam fasıllarını yazarken aklıma gelen soruyu aklıma geldiği anda sorduğum ve cevabını her zaman büyük bir sevgi eşliğinde aldığım dostum "radyo çocuğu" Fatma Ekeman, kitabın metninin ikinci gözü olan sevgili dostum Ayşegül Sönmezay, baskı öncesi son okumayı yapan sevgili kuzenim Begüm Yonsel, Radyo Haftası dergisinin özel bir sayısını bizim için "buluveren" sevgili Hüseyin Kıyak, radyo bölümüyle ilgili üç fotoğrafın teminiyle ilgili yardımlarından ötürü Şennur Şentürk, İngilizce çevirilerle ilgili başını ağrıttığımız arkadaşımız Carol Lamotte, şükran borçlu olduğum insanlar.

Sergi hazırlanırken çok insana danıştım, birçok konuşma yaptım. Kitabın metnini de, didaktik yazılardansa, daha sıcak bir üslup yaratacağına ve kolayca okunabileceğine inandığım için söyleşilerden oluşturmaya karar verdim. Söyleşi yaptıklarım, Sabit Karamani'nin ilgilendiği konulara ya da onun yaşamına bir şekilde dokunmuş, ya onunla birlikte çalışmış, ya da aynı ortamda soluk alıp vermiş kişilerdi. Babamı anlatırken hem o dönemi, hem de babamla birlikte o çevrede bulunmuş başka kişileri anlattılar. Böylece her konu, merkeze babamı alarak dalga dalga yayıldı. Bu sayede kitap bir kalabalık, bir kalabalık... Radyo dünyasını Mekşufe Ekeman, Fatma Ekeman, Nevzat Atlığ, Halit Kıvanç ve Ayhan Dinç'le; fotoğrafçılığı Engin Özendes, Ersin Alok, Murat Germen, O. Cem Çetin, Fuat Güner ve Nazan Güner Ulutekin'le; radyo reklamcılığını Mekşufe Ekeman, Fatma Ekeman, Gülgün Cündübeyoğlu ve Erol Akdoğu'yla; elektronikçi Sabit'i Niko Marussi ve Yılmaz Zenger'le; seramikçiliğiyse Ayfer Karamani ve Yahşi Baraz ile paylaştık. Laf lafı açtı, insanlar sayfalara doldu taştı. Doç. Dr. Namık Sinan Turan ise, babamın en üretken olduğu 50'lerle 80'ler arasındaki Türkiye'nin resmini çekip kitabın başına yerleştirdi. Hepsine nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum.

Sergiyi paylaşacağım, fikirlerini alacağım, çok yararlanacağım ve bunu yapmaktan sonsuz mutluluk duyacağım iki kişi vardı; yapamadık. İkinci babam diyebileceğim, elinde büyüdüğüm, Yıldız Alpar Emiroğlu'nun hayat arkadaşı çok sevgili Mimar Yalçın Emiroğlu'nu ocak ayında kaybettik. Birlikte birçok zor sergi çalışmasının altından, zehir gibi çalışkanlığı, bitmek bilmeyen enerjisi ve neşesi sayesinde rahatça kalktığımız, Ora Reklam'ın sahibi sevgili dostumuz Kemal Aydınlı'yı da şubat ayında yitirdik. İkisi de yol boyu benimle birlikteydi.

Gerek sergi fikrini oluştururken, gerekse işe girişirken, her aşamada, işin her saniyesinde bir elimden annem Ayfer Karamani, bir elimden eşim Ersu Pekin tuttu. Onlar varken sırtımın hiç yere gelmeyeceğini bir kere daha anladım.

Arzu Karamani Pekin

2: [sonraki sayfa] Sabit Karamani.
Fotoğraf: Nuri İyem. Erdek, 1979.

GİRİŞ

ARZU KARAMANİ PEKİN

NAMIK SİNAN TURAN

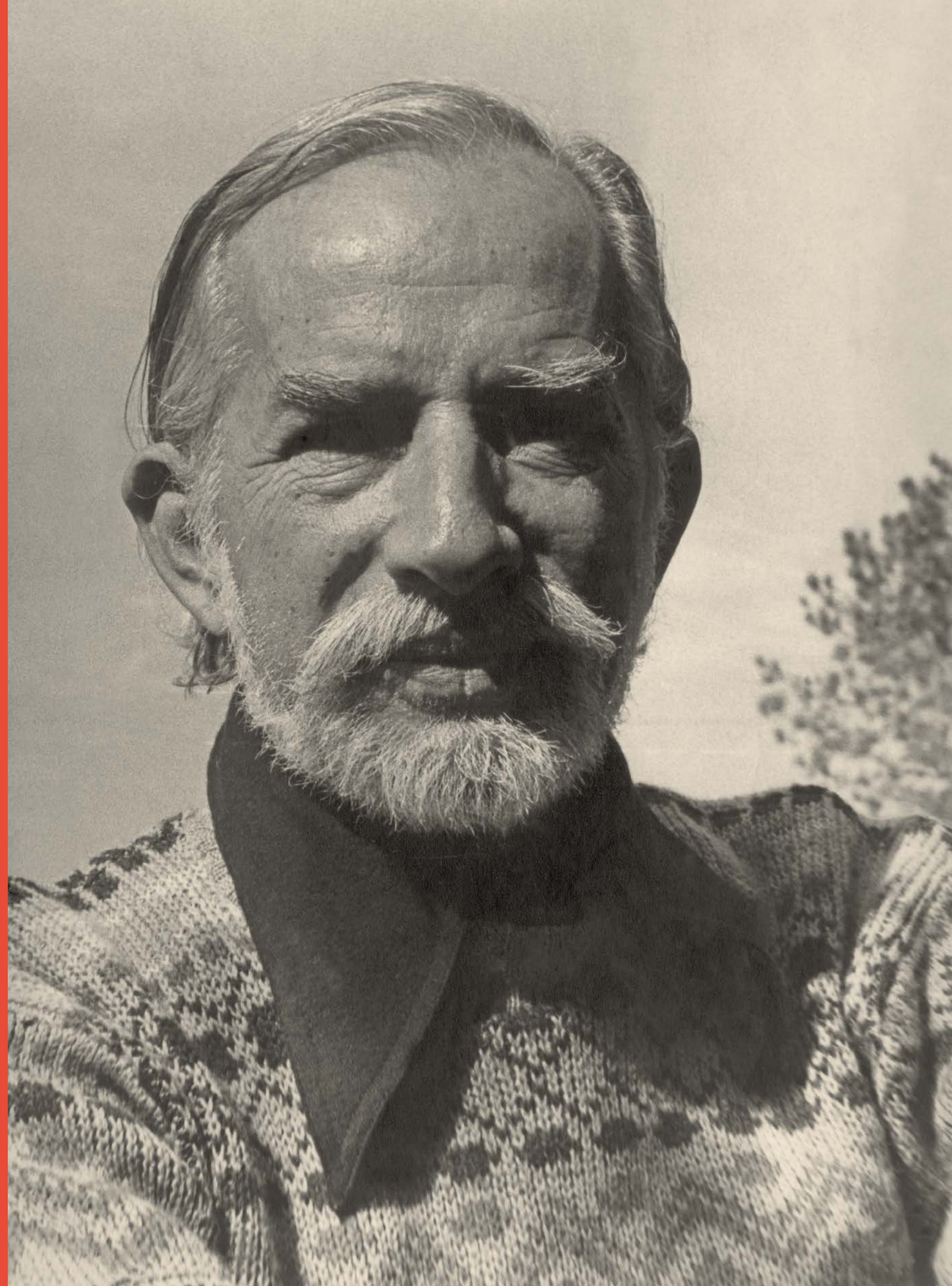

BABAM, SABİT KARAMANİ *ARZU KARAMANİ PEKİN*

Babamın, hatırladığım en genç yüzü hangisiydi diye epeyce kafa yoruyorum. Bu imaj, hep fotoğraflarla karışıyor. Bir yüz ifadesini fotoğrafta mı görmüştüm, yoksa yaşadığım bir şey miydi, çoğu zaman kestiremiyorum. Yalnız kafamda çok net olan bir şey var, gözleri. Uzun ve fazla konuşmayı sevmeyen biri olduğu için, bendeki en etkili tarafı her zaman laflarından çok gözleri ve bakışları olmuştur. Kızdığında ateş topuna dönen, üzüldüğünde iyice derinleşip sanki rengi açılan, bana baktığında ise nemli nemli ışıldayan, geri kalan zamanlarda ise sakin ve ıssız bir çift yeşil bakış…

3

Hastalandığında, önce gözleri sönmeye başlamıştı. Demek ki, demiştim kendi kendime, beynin arızalandığını önce gözler söylüyor. Aslında belli ki yine bakışlarını konuşturmuştu. Gariptir, elleri hiç durmadı. Her şeyi bir kenara bırakmıştı son yıllarda, sadece seramik çalışıyordu. 80'li yılların ortalarından sonra, onu kaybettiğimiz 1993'e kadar seramik çamurunu elinden bırakmadı; küçük hayvan heykelcikleri yaptı durdu. Evdeki "küçük oda"sına da pek girmez olmuştu aynı yıllarda. Çünkü vaktinin çoğunu, Tünel'deki seramik atölyesinde geçiriyordu. 1979 yılının şubat ayında çalışmaya başladıkları bu atölye, en uzun soluklusu olmuştu. Özellikle sergi hazırladığı dönemlerde, ya da bir duvar siparişi almışlarsa, sabahları herkesten önce hazırlanır, gri paltosunu ve kasketini giyer, atölyenin yolunu tutardı. Daha paltosu, şapkası üzerindeyken, bir gün önce yanmış olan fırını açar, içindekileri çıkarıp masaya dizerdi. Sonra sobayı yakar, çayı koyar, nihayet soyunur, annemin, eski bir ceketinden bozup kollarını keserek babama göre yaptığı kürk yeleğini giyer ve işe girişirdi. Annemse sıcak bir atölyeye girmenin keyfini sürerdi. Babamı kaybettikten sonra, sobayı yakmak için her odun atışında onu andı. Zaten atölyenin hangi köşesinde anmadı ki?

4

1979 yılında bu atölyenin kapısından ilk kez girdiklerinde, her taraf örümcek ağlarıyla kaplıydı. Sıkı bir temizlik ve badana, onları bekliyordu. İşe annemlerle birlikte girişen gençlerden biri de Ümit İyem olmuştu. Seramikçi annesi Nasip İyem'den dolayı bir seramik atölyesinin hiç de başka atölyelere benzemediğini bildiği için, ana-babasının yakın dostlarına yardım etmek ona da zevk vermiş olmalı.

5 6

3: Sabit Karamani'nin otoportresi. 1948 yılında Islahiye'de kömür madenlerinde çalıştığı dönemde çektiği fotoğraf.

4: Ayfer ve Sabit Karamani Tünel'deki atölyede. *Seramikte 33 Yıl* sergisine hazırlanırlarken çekilmiş olan fotoğraf, bir dergide yayımlanmış.

5: 1960'ların Polonezköy'ü. Bir yılbaşı gecesi ertesinde orman gezisi. Soldan sağa doğru Ayşenur Altıntaş, Ayla Haskiya, Engin Gargar, Ayfer Karamani, Erman Nusal, Vedat Orhon, Antuan Gargar.

6: 1930'ların Polonezköy'ü. Kızıltoprak-Polonezköy arasını bisikletle kateden Sabit, köydeki kız arkadaşlarıyla birlikte.

Bu, öyle bir yakın dost çevresiydi ki, birlikte yaşamak böyle bir şeye denirdi o zamanlar. Babamın da vakit geçirmekten zevk aldığı yegâne dostlarıydı. Tatillere çoğunlukla birlikte gidilir, akşamları kalabalık bir grup halinde meyhane programı yapılır, bir yere gidilmiyorsa, hafta sonları birinin evinde sofra kurulurdu. Polonezköy'de Polonezlerin çoğunlukta oldukları son dönemlerde Madam Luluka'nın pansiyonunda geçirilen yılbaşı geceleri ve ertesinde yapılan orman gezileri, her sergi açılışının mutlaka bir meyhane sefasıyla noktalanması, Nuri ve Nasip İyem'in Şile'deki evlerinde geçirilen hafta sonları, ya da Şişli'deki atölyeyle içiçe evlerinde, Nasip Ana'nın kurduğu, kenarına her dakika birinin eklendiği masalar, Vedat Orhon'la Ayhan Orhon'un "hadi gelin akşama, ne varsa birlikte yeriz" dedikleri için midir nedir, mezesi hiç tükenmeyen çilingir sofraları, bu sofraların etrafında da, aralarında büyüdüğüm için kendimi inanılmaz şanslı gördüğüm, sevginin, huzurun, kahkahanın, sanatın, kültürün insanı nasıl farklı biçimlendirebile-

7 8

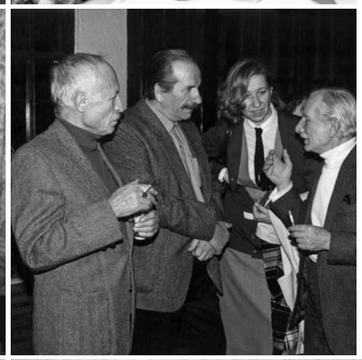

9 10

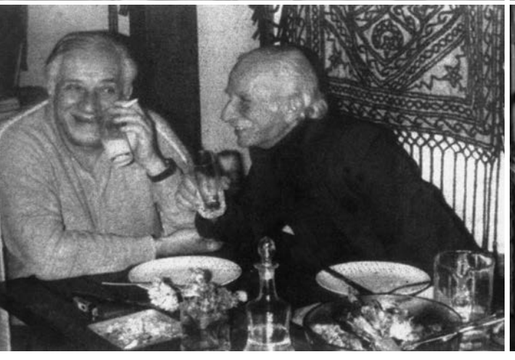

11 12

7: Nuri İyem'in sergi açılışı sonrası kutlama yemeği. 1980'li yıllar. Masanın sol tarafında Nevin Çokay, Nejat Çokay, Begüm Erdem; sağ tarafında Nasip İyem, Engin Gargar, Antuan Gargar, Ayhan Orhon, Sabit Karamani.

8: 1970'lerden... Havva Güleryüz, Engin Gargar, Yurdaer Altıntaş.

9: 23 Nisan 1988 gecesi ve Ayhan Orhon'un sofralarından biri. Antuan Gargar, Sabit Karamani, Nuri İyem, Yurdaer Altıntaş, Ahmet Güleryüz.

10: Seramik Abajurlar sergisinin açılışı. Fikret Kolverdi, Nuri İyem, Şermin Alyanak, Sabit Karamani.

11: Sonu gelmeyen sofralardan biri daha. Adnan Benk ve Sabit Karamani.

12: 28 Mart 1971 tarihli resim, Şişli'deki Paşam Taverna'da çekilmiş. Masanın sol tarafında Yılmaz Zenger, kızkardeşi Günsel Mokay, eşi İnci Zenger; sağ tarafta Sabit Karamani, Ayfer Karamani, Yalçın Emiroğlu ve Yıldız Alpar Emiroğlu.

ceğinin kanıtı olan harika insanlar, 70'li ve 80'li yılların ressam, mimar, grafiker ve tasarımcı grubunun parçasıydılar. Ayşenur ve Yurdaer Altıntaş, Erman Nusal, Antuan ve Engin Gargar, Ayla ve Albert Haskiya, Ahmet ve Havva Güleryüz, Yıldız Alpar ve Yalçın Emiroğlu, unutamayacağım isimler olarak, kendi halinde kibar bir İstanbul'un fotoğrafını oluşturan kişiler arasında yerlerini aldılar.

Babamın elektronik çalışmalarının iyice yoğun olduğu yıllar 1970'lerin ortalarından sonrasıydı. "Küçük Oda"sının işle ilgili misafirlerinin eksik olmadığı, milimetrik kağıtlar üzerine durmadan elektronik devreler çizip, bunları ürettiği yıllardı. Fen derslerim hiç bir zaman babamın şanına ve yeteneklerine yaraşır bir durumda olmadı doğrusu, ama neler yaptığını hep merak ettim. Kim için ne ürettiğinden çok, neyi nasıl yaptığıyla ilgilendim. Bu yüzden masasının üzerindeki düzen, çalışma biçimi, aletleri kullanışı dün gibi gözümün önündedir. Fenle ilgili zaman zaman kendisinden yardım da alırdım ama sanki başka bir dil konuşuyorduk. Bizim okuduğumuz modern matematik denilen şey, onun "riyaziye"sine pek benzemiyordu. Zaten birlikte ders çalışma seansımız bir süre sonra sohbete dönüşür, o bana kendi zamanındaki matematik ve fizik terimlerini anlatmaya başlar, sonra onun, inci gibi bir yazı ve renkli mürekkeplerle çizdiği akıl almaz şema ve çizimlerle dolu eski fen defterleri ortaya çıkar, en sonunda annemin "haydi yemek…" anonsuyla da bu ders faslı kapanırdı.

Evimize televizyon alındığında ben ortaokul öğrencisiydim. Siyah-beyaz bir Nordmende, geldi salonun baş köşesine kuruldu. "Televizyon sehpası" denilen mobilyamız olmadığı için, tekerlekli ahşap bir içki dolabının üzerine yerleştirildi. O yıllar "bugün televizyon var mı?" gibi bir sorunun sorulduğu dönemlerdi, çünkü her gün yayın yoktu. *Uzay Yolu*, *Kaygısızlar* gibi Amerikan malı dizileri ya da 50'li yılların Hollywood filmlerini annemle seyretmeye bayılırdım ama babam bunlarla pek fazla ilgilenmez, kendi odasında gecenin geç vakitlerine kadar çalışırdı. Sanırım bütün o elektronik devreler o saatlerde çıkmıştı ortaya. Televizyondan önce, baş köşede değil, ama yine salonun ortasında, kütüphanenin bir gözünün içinde duran lambalı bir radyomuz vardı. 14 yaşına gelinceye kadar bu radyodan çıkan seslerle büyümüş olduğum için, kendime rahatlıkla radyo çocuğu diyebilirim. Nişantaşı'ndaki evimize taşındığımız 1967 yılında yerine yerleşen bu radyodan dinlediğim TRT yayınlarının, eğitimimde önemli rolü olduğunu söyleyebilirim. Aya ayak basan astronotların heyecanından tutun, günde iki defa bıkmadan dinlediğim Okul Radyosu'na kadar her şeye kulak kabartırdım. Ayrıca klasik müzik kültürümü de yine TRT'nin o zamanlar İl Radyosu adı verilen yayınlarına borçluyum. Fakat radyoyla olan ilişkim bununla sınırlı değildi. Babamın radyo için programlar hazırlaması, bu hazırlığın Tokatlıyan Han'daki Stüdyo Karamani'de yapmadığı kısmını da evde yapıyor olması, bende garip bir psikoloji yaratıyordu galiba. Sesini radyoda hiç duymadım elbette, çünkü o teknik adamdı, her zaman prodüksiyon masasındaydı, ama yine de Radyo'dan biriydi. İstanbul Radyosu'ndan ayrılmıştı, ama hemen ardından radyo için reklam hazırlayan bir firma kurmuştu. Dürnev Tunaseli'nin enerjik sesinden "Karamani Reklam sunar" anonsunu duymak hep koltuklarımı kabartır, babamın Radyo'nun en önemli adamlarından biri olduğunu düşünürdüm.

13 14

Karamani Reklam'ın programlarının bazı montajlarını babam evde yapardı. Orhan Boran'ın sunduğu yarışma programları arka arkaya kaydedilir, sonra babam onları evde birbirinden ayırır, programların içinde yayınlanmak üzere kısa süreli parçalar halinde hazırlardı. Makaralı bir Akai teybi vardı. Salonun ortasına kurduğu tezgâhının başında çok geceler geçirdi. Kendisi Radyo için çalışırdı ama o çalışırken radyo açılmazdı tabii. Annem bir köşede kitabını okur, bense pür dikkat, babamı seyrederdim. Ses montajı gözüme mucizevi bir şey gibi görünürdü. Babam da büyücü gibi gelirdi. Çünkü bandı bir ileri bir geri sararak, konuşmayı çok hızlandırıp ya da çok yavaşlatıp, bir noktada

13: İstanbul Radyosu ekibi Gaskonyalı Toma'da. Soldan itibaren Orhan Boran, Gaskonyalı Toma, Baki Süha Ediboğlu, Faruk Yener, Sabit Karamani, Tarık Gürcan, Dürnev Tunaseli.

14: 50'li yıllarda bir fotoğraf gezisi. Fikret Minisker ve Sabit Karamani.

durdurur, korkmadan basardı makası. Bandı verevine keserdi. Sonra ileri sarar, aynı şekilde başka bir noktada durdurup makaslar, aradaki parçayı yere atar, kesilmiş iki parçayı birbirine beyaz skoçla yapıştırırdı. Sonra sarıp kestiği yeri dinler, tamam deyip devam ederdi. Doğru yeri nasıl bulabildiğine inanamazdım. Gecenin sonunda iskemlesinin sol tarafında kahverengi bir bant yığını oluşurdu. Atardı tabii onları, ama benim içim giderdi. Orhan Boran'ın sesi çöpe atılıyor gibi gelirdi. Montaja başlamadan önce, kesik bant uçlarını yapıştırmak için skoçları hazırlardı; skoç yapıştırıcı bantın dış tarafı mat beyaz ve kalındı. Önce bundan uzun bir parça kesip büyük bir camın üzerine yapıştırırdı. Sonra şeffaf gönyesiyle bundan ses bandı eninde şeritler oluştururdu. Bu şeritlerden de kabaca 1 cm'lik parçalar keser ve gönyesinin uzun kenarına yan yana dizerdi. Montaj sırasında gönyesini teybin yanına koyar, gerektikçe, keskin uçlu bıçağının ucuyla alıp kullanırdı. Bütün bu çalışmayı sonuna kadar seyrederdim, çünkü durmadan bir ileri bir geri sardığı programın bitmiş halini baştan sona dinlemek için sabırsızlanırdım. İşini çok iyi bilen, ellerini mahirce kullanan birini seyretmeyi her zaman sevmişimdir, herhalde babam sayesinde.

15

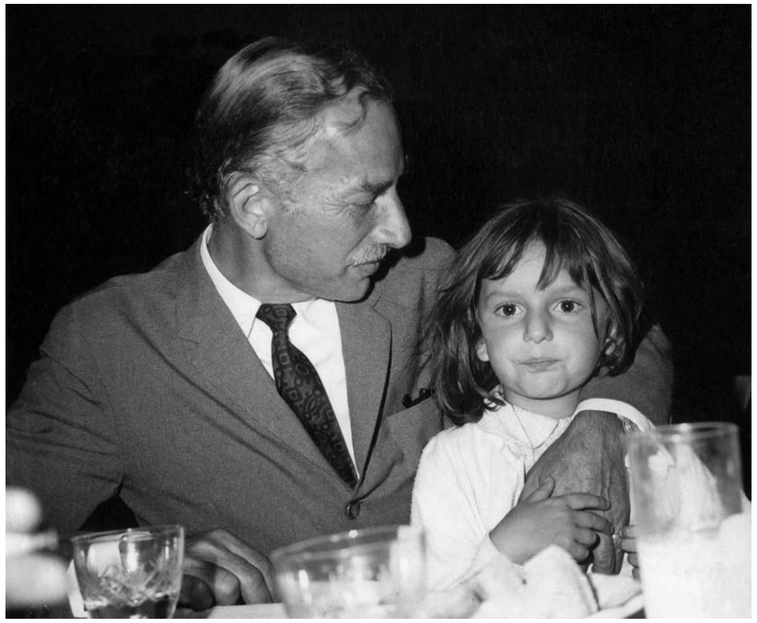

Babam İstanbul Radyosu'ndan ben doğduğum yıl, 1960'ta ayrılmış. Bu sürece tanıklık edemediğim için üzülüyorum zaman zaman. Çünkü birlikte çalıştığı insanları, ortamı, İstanbul Radyosu'nun içini, stüdyolarını, aletlerini her zaman merak ettim. Çocukluğum, fotoğraflara bakarak geçti. Öyle ki, 1965'te Moda'dan İstanbul tarafına taşındıktan sonraki yıllarda, bir gün anneme Radyo'nun kapısından girmek için ısrar ettiğimi hatırlıyorum. Annem de kırmayıp, beni o kocaman kapıdan sokmuştu içeriye. Resepsiyondakilere "Sabit Karamani'yi tanıyor musunuz? Ben kızıyım" diye sordum. Tanımadılar elbette. Bozuldum biraz, çünkü bana göre o zamanlar Radyo babamdan soruluyordu! Babamın Radyo'suydu orası. Buna benzer hisleri, bundan birkaç yıl evvel Radyoevi binasının satılacağı haberini görünce, iliklerime kadar titrediğimde duymuştum. Cumhuriyet tarihinin en önemli yapılarından birinin her anlamda içinin boşaltılacak olması fikri, "baba evimizi başımıza yıkacaklar" hissi yaratmıştı.

15: Ayfer Karamani'nin objektifinden Sabit Karamani ve 5 yaşındaki Arzu.

1960'lı yıllarda Celal Esat Arseven'in evindeki kostümlü yılbaşı partilerinden...

16: Arkada, Romalı kıyafetiyle Özdemir Altan, Fransız ressam kılığında Ayfer Karamani, sağda feraceli Leman Arseven, Afrika yerlisi Adnan Çoker, önde ortada Mete Uğur.

17: Palyaço kıyafetiyle Sabit Karamani, "ajan" Adnan Çoker.

18: Zeliha Berksoy, Celal Esat Arseven, Semiha Berksoy. Soldaki küçük beyaz kedi, Ayfer Karamani'nin yeğeni Begüm (Yonsel).

19: Sabit ve Ayfer Karamani, "savaşçı" bir misafirle.

20: Leman Arseven.

Babamın Radyo'da birlikte çalıştığı insanların bir kısmını tanıdım. Çünkü onlar, iş arkadaşı olmanın ötesinde dostlarıydı. Adımı kendi kızı Arzu'dan aldığım Orhan Boran –ben de adımı sonra Sami Güner'in kızı Nazan Ulutekin'in kızına vermişim–, Bostancı'daki evlerinde ya da Maltepe'deki yazlığımızda birlikte geçirdiğimiz günleri hiç unutmadığım Tarık Gürcan, bana her zaman yumuşacık sesiyle hitap ederken adımı "u"yu uzatarak söylediğini hatırladığım Faruk Yener ve eşi Belma Hanım, uçları sivri ince gözlükleri ve enerjik sesiyle Dürnev Tunaseli, küçük yaşlarımın önemli figürleri arasındadır.

Özellikle okul öncesi çağlarımda, yani 1967 ve biraz öncesinde hafızama yer etmiş, sonradan yaşam biçimimin şekillenmesinde çok önemli rol oynamış olduğunu düşündüğüm bir akrabası vardı babamın: Celal Esat Arseven. Babam bana göre, çoğu asker olan aile büyüklerinden çok onu örnek almış kendine. Çünkü Celal Esat Bey'in yaşamına ve bir ömre sığdırdıklarına bakınca, bir hezarfenin nasıl yaşadığını anlıyorsunuz. Sanat tarihinden müziğe, sinemadan edebiyata, resimden şehirciliğe inanılmaz geniş bir ilgi ve üretim alanı olmuş biriyle dirsek teması halinde bir gençlik yaşarken, bu zenginlikten

16 17

18 19 20

etkilenmemek mümkün mü? Celal Esat Bey'in üçüncü eşi olan Leman Arseven, babamın Ülfet Karaman isimli halasının kızıydı. Leman Hala kızıl saçlı, endamlı, heyecanlı ve şakıyan bir ses tonuyla konuşan, hep güleryüzlü, şuh görünen ama aslında galiba pek de öyle olmayan, neşeli, güzel bir kadındı. Resim yapardı o da. Kadıköy'de ahşap bir konakta otururlardı. Burası eski tiyatro oyuncularından Abdürrezzak Efendi'nin eviymiş. Çocukluğumun belki de en büyülü atmosferi işte bu evdi. Annem ve babamla Celal Bey ile Leman Hala'yı sık sık ziyarete gittiğimiz zamanlarda biz de Moda'da oturuyorduk, henüz Teşvikiye'ye taşınmamıştık. Evin kapısını Leman Hala açardı. Bizi görünce yüzü

21 22

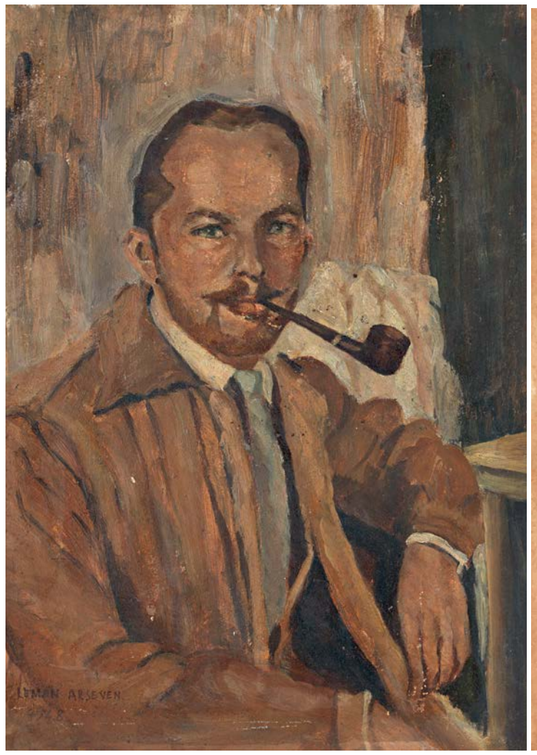

aydınlanır, en tatlı sesiyle coşkulu bir biçimde buyur ederdi içeriye. Bana bayılırdı, bilirdim. Ben de ona… Girişteki taşlık beyaz mermerdi diye kalmış gözümün önünde, ama çok daha net hatırladığım bir şey var: iki tarafta yerden tavana kadar yükselen ahşap dolaplar. Bu dolaplarda, Celal Bey'in Gelincik sigarası paketlerinin arkalarına yaptığı resimler dururdu. İçeri girdikten sonra, Celal Bey'in olduğu odaya geçerdik. Selamlaşma faslından sonra herkes bir köşeye yerleşirdi. Ben de oturduğum yerden Celal Bey'i izlemeye koyulurdum. Evin cam tarafındaki köşesinde duran bir koltukta otururdu. Her zaman takım elbisesi olurdu üzerinde. Ağzında sürekli bir sigara vardı, çok az eline alırdı bunu. Sigaranın ucu kendi kendine yanar, külü uzar, sonra o kül pıt diye ceketinin üzerine düşerdi. Ne kendisi, ne de Leman Hala müdahale ederdi bu duruma. Pek konuşmazdı, biraz asık suratlı gelirdi bana. Sigarası hep ağzındaydı, çünkü elleri meşguldü. Herkes laflarken, o hep resim yapardı. Günde kimbilir kaç tane tükettiği Gelincik paketlerinin arkasına, kırmızı ve mavi kalemlerle durmadan çiziktirirdi. Annemi, babamı, beni, karşısında kim oturuyorsa… Bir de gözlerinden alamazdım gözlerimi. Çok güzel bakışları olduğundan değil; göz kapaklarını flasterle kaşlarına tuttururdu, üstelik bazen bunu biz oradayken yapardı. Küçük bir parça flaster keser, göz kapağını tutup yukarı çeker, o parçayı üstüne yapıştırırdı. Ben bütün ihtiyar insanların böyle yaptıklarını düşünürdüm ama sonra öyle olmadığını gördüm. Celal Bey, biz onu ziyarete gittiğimiz zamanlarda 90'larındaymış. Meğer öyle yapmasaymış gözleri açılmıyormuş. Göz kapakları kaşlarına bantlanmış, ağzında sigarasıyla oturan bu ihtiyardan korkar mıydım, hayır. Belki biraz çekinirdim. Ama o ortamı çok sevdiğimi, orada olmaktan büyük bir haz aldığımı çok iyi hatırlıyorum. Halılarla, kilimlerle kaplanmış odalar ve koridorlar, yuvarlak tutamaklarla açılan ahşap kapılar, biribine açılan irili ufaklı odalar, döne döne üst kata çıkan karanlık merdivenin geniş basamakları, küçüklü büyüklü resimlerin asılı olduğu duvarlar, yürü-

23

dükçe gıcırdayan ahşaplar, bana kendi yaşadığım evden daha çekici, gizemli ve renkli gelirdi. Bu harika evi benim için olağanüstü kılan başka bir olay daha vardı; Leman Hala, kimi zaman büyük yılbaşı partileri düzenler, kıyafetli balolar yapardı. Davetliler de çoğunlukla sanat çevresinden insanlar olurdu. Ressamlar, heykeltıraşlar, Akademi hocaları, piyanistler, operacılar, ayrıca elçiler, iş adamları ve yabancı davetliler, bu balolara son derece özenerek hazırlanırlar, mükemmel kostümlerle katılırlardı. Bu balolar benim için akıl almaz derece güzel, eğlenceli, renkli ve heyecanlı olaylardı. Biz ailece hazırlanırdık, "bu sene ben ne olacağım?" sorusunu hep sorduğumu hatırlıyorum.

Celal Bey ile Leman Hala'nın evlerinde yarattıkları atmosfer, misafirperverlikleri, evde sürekli bir sanat lafının ve kokusunun yaşanıyor olması, içinden yayılan sıcaklık ve renk cümbüşü, gelip gidenlerin sayısını hiç bilememeleri, sürekli bir sofra kaldırıp koyma telaşının yaşanıyor olması, bende "ev dediğin böyle olmalı" fikrini oluşturdu. Hep bunun için uğraştım.

Moda'daki evimizi de seviyordum. Belli başlı şeyler dışında çok fazla hatıram yok. Ama babam, tam bir Modalı, gerçek bir Kadıköylüymüş, bu kesin. Annem de Laleli'den Moda'ya gelin gitmiş, 1957'de. Moda'nın belki de en güzel zamanlarının keyfini onlar çıkartmışlar. Annem gündüzleri küçük bebeğini alıp Koço'ya gider, ızgara köftelerin birini bana, birini kedilere yedirirmiş. O dönemlerde 40'lı yaşlarını süren babamın *Kontiki* adını verdiği sürat teknesiyle, bazen hafta sonları Pendik'te deniz kenarındaki lokantalara, bazen de adalara uçup giderlermiş. Tekne zevkini paylaştığı en yakın dostlarından biri de Fikret Minisker'miş. Boyunlarından indirmedikleri fotoğraf makineleriyle İstanbul'un ve şıkır şıkır Marmara Denizi'nin tadına doyamamışlar.

24

25

Ben ilk fotoğraf makinemi babamla birlikte aldım. Galiba biraz da ona özenerek, 6x6 film çeken tepeden bakmalı bir Lubitel seçmiştim. Fakat babamın bir yere kendi fotoğraf makinesiyle gittiğini hiç görmedim. Onun fotoğrafçılığını ben değil annem biliyor. "Yeni evliliğimiz karanlık odada geçti" demesi boşuna değil. 20 yıl kadar devam eden Amatör Fotoğrafçılar Sergileri'ne babam 10 yıl süreyle katılmış. Bu dönemden geriye, binlerce negatif, yüzlerce baskı, müthiş bir İstanbul arşivi ve unutulmaz dostluklar kalmış.

21: Otoportreden yapılmış bir yağlıboya. Leman Arseven yeğeninin resmini 1948'de yapmış.

22: Celal Esat Arseven'in kurşukalem deseni. Elinden kalemi hiç düşürmeyen Celal Bey'in sayısız deseninden biri.

23: Sabit Karamani'nin ağızlığıyla pipoları. En çok ortadaki pipoyu kullanmış.

24: Sabit Karamani'nin objektifinden Celal Esat Arseven. Celal Esat Bey, bir suluboya ustasıydı.

25: Marmara'da motor sefası. Sabit Karamani, Hasselblad'ı ve Sami Güner.

26

İst. Radyosunun BAŞ TEKNİSYENİ **Sabit Karamani**

Ayfer Konrapa ile evlendi!.

KADIKÖY EVLENDİRME MEMURLUĞUNDA KIYILAN NİKÂHTA SALON HINCA HINÇ DOLUYDU. DAVETLİLERDEN GEÇ KALANLAR NİKÂHIN TEKRARINI İSTEDİLER!

İstanbul radyosunun kurulduğundan beri tanıdığım çok sevimli sessiz ve o derece kibar bir baştekniseye ni vardır. Sabit Karamani. Bu ismi İstanbul radyosunda sık sık işitirsiniz.

Geçenlerde birgün radyo koridorunda Hulki Saner'le ayaküstü konuşuyordum. Yanımızdan geçen Sabit Karamani beni görünce:

— Ben de seni matbaada aramıştım. Çıkmışsın. Seni burada görmem iyi oldu. Bir dakika bekler misin?

Sabit Karamani bu sözleri söyledikten sonra herşey aklıma gelirdi de, kendisine ait nikâh davetiyesi getireceğini hiç aklıma gelmezdi. Birkaç dakika sonra:

— Buyurun davetiyeniz!

— Balo mu? diyerek gülüştük. Hulki Saner:

— Beyin balosu!.

Dedi. Ben de:

— Yoksa evleniyor musun Sabit!

YAZAN: ZEKİ TÜKEL

Diye sorunca Sabit Karamani'nin sevinçten gözleri parlamıştı. Başını «Evet» mânasına salladı. Öptüm:

— Ne zaman? diye sordum.

— Örnümüzdeki Cuma. Saat 16 da Kadıköy evlendirme memurluğunda!

— Hayırlısı olsun!

— Sağol.

★

Sabit Karamani'nin gönlünü çalan güzel akademi mezunu bayan Ayfer Konrapa idi. Arkadaşları arasında Sabit kadar, belki de Sabitten daha çok sevilen Ayfer Konrapa, minyon bir tipe sahiptir. Eşi ile boy ve postan birbirine uymaktadır.

Cuma günü saat 16 da, gazeteci arkadaşlarımızdan Halit Kıvanç'la beraber Kadıköy evlendirme memurluğuna gittik. Bu yer Kadıköy iskelesinin karşısındaki kaymakamlığın üst katıdır.

Yukarıya çıktığımız zaman salon hıncahınç doluydu ve ni

— 11 —

27

26: Nikâh haberi, Radyo Âlemi dergisinde. Tarih, 15 Mart 1957.

27: Kadıköy Evlendirme Dairesi'nin kapısı. Akrabalar ve radyocu dostlarla birlikte: En solda Baki Süha Ediboğlu, arkasında gözlükleri görünen kişi Dürnev Tunaseli, kürklü hanım Meziyet Önay, yanında Halit Kıvanç.

28: Asker Sabit. İlk kez 1939 yılında askere gitti, sonra İkinci Dünya Savaşı sırasındaki seferberlik yüzünden tekrar askere çağrıldı.

29: İslahiye'de kömür madenlerinde. 1948 yılının Nisan ayından 1949'un yazına kadar burada çalıştı.

30: Merkez Bankası görevinde. 1937 yılından 1942'ye kadar İstanbul'da Merkez Bankası'nın veznesinde çalıştı.

31: Haydarpaşa Lisesi'nde arkadaşlarıyla. Sabit, ayakta sağda ikinci. Liseden 1936 yılında mezun oldu.

28 29 30

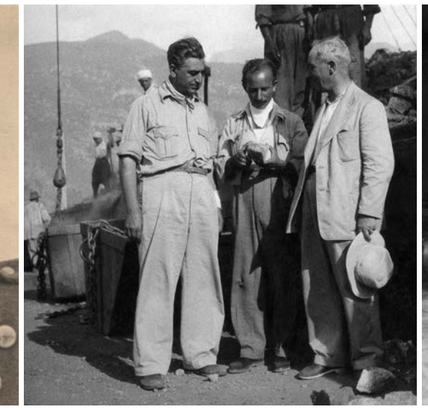

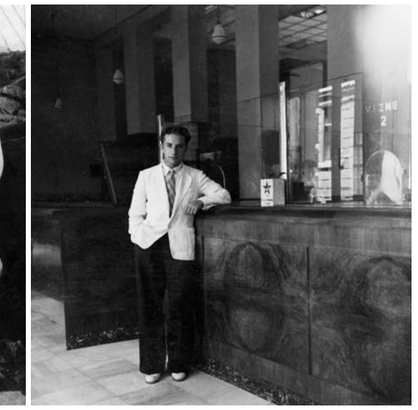

Babamın Kadıköylülüğü Modalılıkla sınırlı değil. İlk gençlik ve çocukluğunun Kızıltoprak'ta bir köşkte geçtiğini biliyorum. İki kere askere alındığı ve uzun sürdüğü için, son derece parlak bir öğrenci olmasına rağmen fakülteyi bırakmak zorunda kalmış. Belki de bu nedenle, Sami Sabit Paşa'nın torunu ve asker bir babanın oğlu olmasına rağmen asker olmaya hiç niyetlenmemiş. Üç kız çocuğunun arkasından doğan ve tüm ailenin gözbebeği olarak yetişen Ali Sabit, dünyanın en kibar insanlarından biri olan annesinin "Peki Alüş, kızmayacağım ama lütfen o ağacın tepesinden in artık" diye yalvarmalarını çok sık dinlemiş. İlk radyosunu 13-14 yaşında yapan, bisikletle durmadan Kızıltoprak'tan kalkıp Polonezköy'e kadar giden, ilkokul öğretmenine sigarayı bırakacağına söz veren, sonra da kimse görmesin diye pencereden dışarı attığı izmaritin pervaza kaçması yüzünden köşkte yangın çıkmasına sebep olan, evdeki çocuklar arasında dedenin düzenlediği "kuralına uygun güzel yemek yeme yarışması"nda hep birinci olan, yani ele avuca sığmayan ama çok sevilen özel bir çocuk olarak yaşamış.

Babamın anlattıklarıyla birleştirdiğim eski aile fotoğrafları, gözümün önüne her zaman Rus klasiklerindeki kır evi sahnelerini çağrıştırmıştır. Babam gibi hepsi açık renk gözlü ve akça-pakça olan halalarımın, onların hiç görmediğim akrabalarıyla çekilmiş resim-

31

32

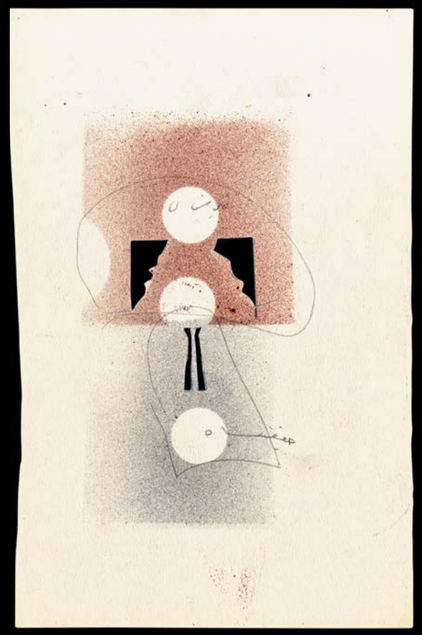

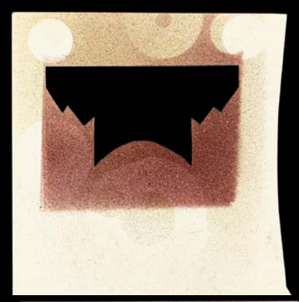

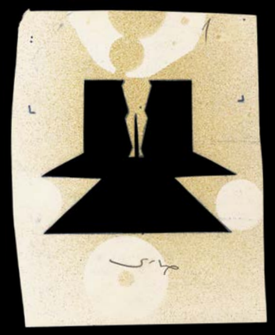

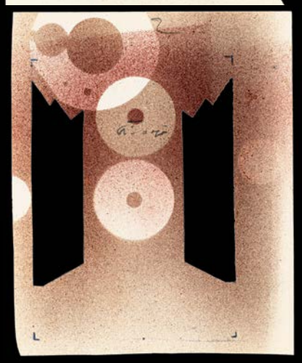

32: Denemeler. Fizik ve matematik okurken püskürtme yoluyla boyayarak yaptığı desenler. Bir geçitte ayakta duran kadın için farklı renkler ve bölgeler için ayrı ayrı şablonlar hazırlamış.

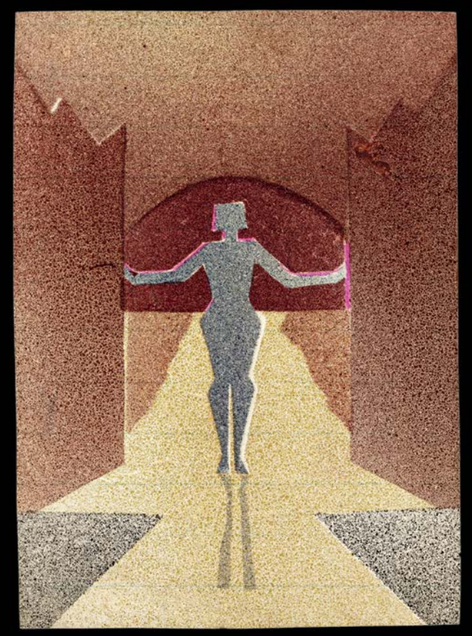

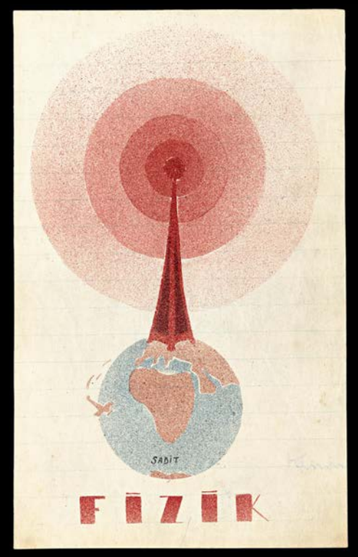

33

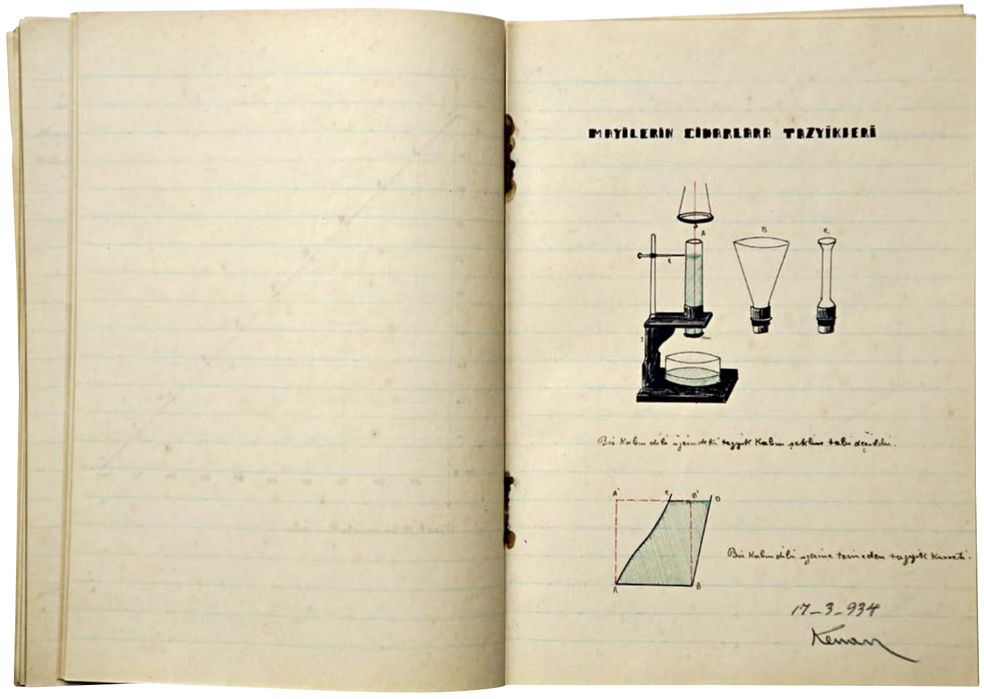

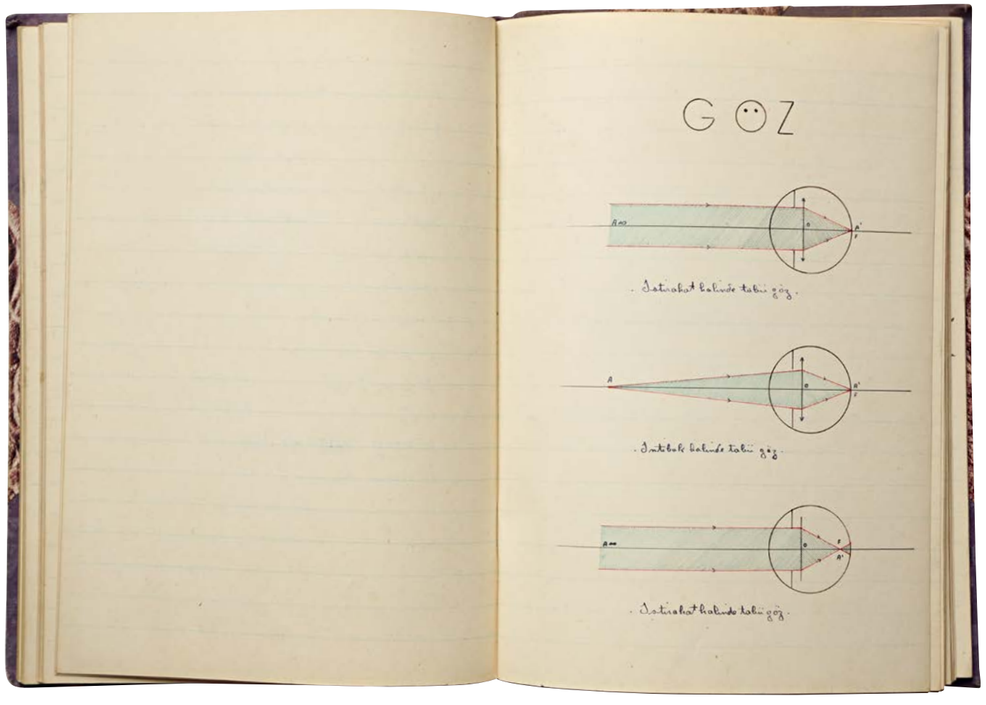

34

lerini saatlerce seyretmekten büyük zevk alırım. Ama işin başka bir tarafı hep içimde bir eksikliktir; babamın 50'li yıllardaki serüveninin içinde olmayı arzu ederdim. Yeteneklerini, yaptıklarını, bunları paylaştığı insanlarını daha yakından tanımak, fotoğraf çekmeyi o insanlardan öğrenmek, Radyo'nun kapısından eski radyocuları seyretmek için girebilmeyi isterdim. Ama bunun için onun da 44 yaşında değil, daha erken baba olması gerekiyordu. Kimbilir belki böylesi bir çalışmaya niyetlenişim, ona biraz daha yakınlaşabilmekti. Tanıyanların deyişiyle tam bir eski İstanbul efendisi olan, az konuşmayı tercih eden, son derece kibar, fakat aslında gençliğinde, kelimenin tam anlamıyla düz duvara tırmanan, çalıştığı yere "hemen istifayı basabilecek olma" ihtimaline karşı ceketinin iç cebinde her zaman 16 kuruşluk damga pulu bulundurmuş olmakla övünen, az yemek yiyen ama iddia üzerine yedi pilici bir seferde gövdeye indirebilecek kadar inatçı olabilen Sabit Karamani'yi biraz geç tanıdım.

33: Lise'deki fizik defteri. Haydarpaşa Lisesi'nde tuttuğu fen defterinin iki sayfası: "Mayilerin cidarlara tazyikleri" ve "Göz".

34: 17 yaşında. Kızıltoprak'taki evlerinde radyo yapıyor.

35: Babası, Suphi Sabit Karamani.

36: Annesi, Adviye Karamani.

37: Ablalarıyla birlikte: Büyükten küçüğe doğru Fazilet Eren, Meziyet Önay, Süheyla Karamani.

38: Cabinet Portrait fotoğraflarından biri: Bebek Sabit.

35 36 37 38

SABİT KARAMANİ BİYOGRAFİSİ *NAMIK SİNAN TURAN, ARZU KARAMANİ PEKİN*

Haziran: Hicaz'da Arap İsyanı başladı, İngilizler Filistin ve Irak'a ilerlediler.	**1916:**	**1916:**	Suphi Sabit Karamani ve Adviye Karamani'nin Fazilet (Eren), Meziyet (Önay) ve Süheyla Karamani'den sonra dördüncü çocuğu olarak İstanbul'da doğdu.
Osmanlı Devleti işgal altında. **19 Mayıs:** Mustafa Kemal Samsun'a çıktı.	**1919:**		
23 Nisan: Ankara'da toplanan BMM Mustafa Kemal'i başkan seçti. **10 Ağustos:** Anadolu'yu parçalayan Sevr Antlaşması imzalandı.	**1920:**		
24 Temmuz: Lozan Antlaşması imzalandı ve Türkiye Devleti tanındı. **29 Ekim:** Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.	**1923:**		
17 Şubat: Kadınlara eşit medeni haklar veren Medeni Kanun yürürlüğe girdi	**1926:**		
10 Nisan: Devletin dinini İslam olarak belirten madde anayasadan çıkarıldı. **1 Kasım:** Latin harfleri kabul edildi.	**1928:**		
19 Şubat: Halkevleri kuruldu. **6 Temmuz:** Türkiye Milletler Cemiyeti'ne katıldı. **26 Eylül:** Birinci Türk Dil Kurultayı toplandı	**1932:**		
30 Ocak: Hitler Almanya'da iktidara geldi.	**1933:**	**1933:**	Kadıköy Erkek Lisesi orta bölümünü bitirdi.
17 Temmuz: İspanya'da iç savaş; Türkiye cumhuriyetçileri destekledi. **20 Temmuz:** Montreux Sözleşmesi imzalandı.	**1936:**	**1936:**	**12 Haziran:** Haydarpaşa Lisesi'nden mezun oldu. **5 Eylül:** Fen Kolu'nun olgunluk sınavını geçerek Lise Olgunluk Diploması aldı.
		1937:	**1 Mayıs:** Merkez Bankası'nda işe başladı.
10 Kasım: Atatürk öldü. **11 Kasım:** İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildi.	**1938:**		
1 Eylül: İkinci Dünya Savaşı başladı.	**1939:**	**1939:**	**Kasım:** Yedek Subay Okulu'nda eğitime alındı.
		1940:	**31 Nisan:** Askere alındı.
		1941:	**18 Aralık:** Terhis oldu.
11 Kasım: Alman ilerleyişinin cesaretlendirmesi sonucu hükümet, Türkiye'deki gayri Müslimlere karşı ayrımcılık yapan Varlık Vergisi'ni çıkardı.	**1942:**	**1942:**	**28 Şubat:** Merkez Bankası'ndan istifa etti. **23 Ekim:** İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Fizik Bölümü'ne 128 numarayla kayıt oldu.
17 Mart: Varlık vergisi yürürlükten kaldırıldı.	**1944:**	**1944:**	**31 Ekim:** Fen Fakültesi'nden ayrıldı.
7 Mayıs: Almanya teslim oldu. **4 Aralık:** Muhalif Tan gazetesi tahrip edildi.	**1945:**	**1945:**	Ankara Radyosu'nda çalışmaya başladı.
5-7 Nisan: Sovyet baskısına karşı Türkiye'ye desteğinin bir sembolü olarak ABD Missouri zırhlısı İstanbul'a geldi.	**1946:**	**1946:**	Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından eğitim için 6 aylığına ABD'ye gönderildi.
12 Mart: Sovyet saldırganlığına karşı Türkiye ile Yunanistan'a ABD desteği öngören Truman Doktrini ilan edildi. Türkiye soğuk savaşa girdi.	**1947:**		
		1948:	Nisan ayından 1949 yılının yaz başına dek Islahiye Krom Madenleri'nde çalıştı.
9 Mart: Türkiye ve İran İsrail'i tanıdı. **14 Mayıs:** DP genel seçimlerde ezici çoğunlukla kazandı ve Adnan Menderes **22 Mayıs** günü yeni hükümeti kurdu. **25 Temmuz:** DP Kore'ye asker gönderme kararı aldı.	**1950:**	**1950:**	1950'den itibaren amatör fotoğrafçı arkadaşlarıyla birlikte Amerikan Haberler Ajansı'nda fotoğraf sergileri açtılar. Bu sergilere 10 yıl boyunca katıldı. Profesyonel çalışmalar da yaptı. Aktif fotoğrafçılığı 60'ların ortasından sonra bıraktı.
		1951:	1949'da yeniden yayına geçmiş olan İstanbul Radyosu'nda baştekniyen olarak Radyo'ya döndü. Orhan Boran, Tarık Gürcan ve Faruk Yener'le birlikte programlar hazırladı, canlı yayınlar yaptı, Yuki'nin teknik çözümünü gerçekleştirdi.
18 Şubat: Türkiye ile Yunanistan NATO'ya üye oldular. **3 Mart:** NATO Başkomutanı Eisenhower Türkiye'ye geldi.	**1952:**		
6-7 Eylül: İstanbul ve İzmir'de hükümet tarafından kamuoyunun Kıbrıs konusundaki duyarlılığını göstermek amacıyla desteklenen Yunanistan karşıtı eylemeler şiddet gösterilerine dönüştü. Çıkan olaylarda gayri Müslimlere yönelik saldırılar sonraki dönemin gelişmelerinin habercisi oldu.	**1955:**		
27 Ekim: Demokratlar genel seçimi kazandılar, ancak bozulan ekonomi ve Başbakan Menderes'in gittikçe artan antidemokratik tavırları nedeniyle oy oranı düştü.	**1957:**	**1957:**	Ayfer Konrapa ile evlendi.
14 Temmuz: Irak'ta gerçekleşen askeri darbe sonrası monarşi yıkıldı ve Bağdat Paktı sona erdi. Pakt daha sonra CENTO adını aldı. **20 Temmuz:** Beyrut'a çıkarma yapan ABD deniz piyadeleri Türkiye'de İncirlik'i üs olarak kullandılar.	**1958:**	**1958:**	Moda'daki evinde önce mozaik, sonra seramik atölyesi kurdu. Seramik fırını yaptı, özel seramik sırları üretmeye başladı.
28 Nisan: Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirilen öğrenci olaylarına karşı sıkıyönetim ilan edildi. Ordu siyasi arenaya girdi ve hükümet her türlü siyasi faaliyeti yasakladı. **27 Mayıs:** Ordu yönetime el koydu. MBK olarak adlandırılan cunta aracılığıyla ülke yönetimine devam edildi.	**1960:**	**1960:**	İstanbul Radyosu'ndan istifa etti. Karamani Reklam'ı kurdu. **5 Temmuz:** Kızı Arzu dünyaya geldi.
İç savaşın ardından Cezayir bağımsızlığını kazandı. **1 Kasım:** Sovyetler, Mars'a ilk roketi fırlattı.	**1962:**	**1962:**	Çekoslovakya Prag'da Uluslararası Seramik Sergisi'ne katıldı. İstanbul Beyoğlu'ndaki Yonca Han'a eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
24 Kasım: ABD Başkanı Kennedy öldürüldü. **21 Aralık:** Kıbrıs'ta Türkler'e yönelik Noel Katliamı.	**1963:**	**1963:**	Venedik Bienali'nde seramik eseri sergilendi.
CHP'de Orta'nın Solu Hareketi.	**1965:**	**1965:**	Sanayi elektroniği alanındaki çalışmalarını yoğunlaştırdı.
		1967:	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılan Uluslararası Seramik Sergisi'ne katıldı. İstanbul Gureba Hastanesi'ne eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
Mayıs: Fransa'da De Gaulle'e karşı öğrenci hareketleri başladı. **15-24 Temmuz:** ABD 6. Filosunun İstanbul Limanı'nı ziyaret ettiği günlerde gösteriler yapıldı. TRT ilk siyah-beyazTV deneme yayınlarına başladı	**1968:**	**1968:**	Taksim Sanat Galerisi'nde eşiyle birlikte seramik sergisi açtı. İstanbul'da Karaköy Osmanlı Bankası şubesi ve Nişantaşı Murat Palas apartmanına eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
16 Ocak: ODTÜ'yi ziyareti sırasında ABD Büyükelçisi Robert Komer'in makam arabası yakıldı. **16 Şubat:** ABD 6. Filosuna karşı İstanbul'da yapılan gösteriye polisin yardımıyla sağcı militanlar saldırdı. Kanlı Pazar olarak anılan bu olayda iki genç öldü, yaklaşık iki yüz kişi de yaralandı. **2 Haziran:** Filistin Kurtuluş Örgütü kuruldu.	**1969:**	**1969:**	İstanbul'da Ayaks Yağ Fabrikası ve Kandilli Rasathanesi'ne eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
12 Mart: Hükümet'e askeri bir muhtıra verildi ve Hükümet istifa etti. **21 Mayıs:** Anayasa Mahkemesi, Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasına karar verdi. **20 Temmuz:** Anayasa Mahkemesi, Türkiye İşçi Partisi'nin temelli kapatılmasına karar verdi.	**1971:**		
8 Mayıs: İnönü, CHP liderliğinden istifa etti. **1 Temmuz:** Bülent Ecevit CHP genel başkanlığına seçildi.	**1972:**		
6 Nisan: Fahri Korutürk, Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı oldu.	**1973:**	**1973:**	Mersin Oteli'ne eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
14-16 Ağustos: II. Kıbrıs Barış Harekâtı. **17 Eylül:** Ecevit başbakanlıktan istifa etti.	**1974:**	**1974:**	İstanbul'da Nişantaşı'nda Konak Çarşısı ve Sözmen Oteli'ne eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
31 Mart: MSP ve MHP tarafından desteklenen Demirel'in liderliğindeki ilk Milli Cephe Hükümeti kuruldu.	**1975:**	**1975:**	Karamani Reklam kapandı. İstanbul Sheraton Oteli'ne eşiyle birlikte üç ayrı yere seramik duvar uygulaması yaptı.
9 Eylül: Çin Halk Cumhuriyeti lideri Mao öldü.	**1976:**	**1976:**	Taksim Sanat Galerisi'nde eşiyle birlikte seramik sergisi açtı.
Dünyanın tekrar kullanılabilen ilk uzay gemisi olan uzay mekiği, ABD tarafından fırlatıldı.	**1977:**		
16 Ocak: İran Şahı ülkeyi terketti. **1 Nisan:** Humeyni, İran'ın bir İslâm Cumhuriyeti olduğunu ilân etti.	**1979:**		
24 Ocak: Türkiye'de "Ekonomik İstikrar Kararları" alındı. **12 Eylül:** Orgeneral Kenan Evren yönetiminde ordu yönetime el koydu.	**1980:**		
4 Kasım: YÖK Kanunu kabul edildi.	**1981:**	**1981:**	Paris-Fransa'da Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü için hazırlanan karma seramik sergisinde yer aldı.
9 Kasım: Kenan Evren, Türkiye'nin 7. cumhurbaşkanı oldu.	**1982:**	**1982:**	Hobi Sanat Galerisi'nde *Tekerlekler* isimli seramik sergisini açtı.
		1984:	Bodrum'da Haluk Elbe Sanat Galerisi'nde eşiyle birlikte seramik sergisi açtı. Bakraç Sanat Galerisi'nde *Prehistorik Hayvanlar ve Seramik Abajurlar* sergisi açtı.
		1985:	Akbank Valideçeşme şubesine eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı. Parmakkapı İş Şanat Galerisi'nde *Eski Ustalardan* başlığıyla hazırlanan fotoğraf sergisine katıldı.
		1988:	İstanbul'da Akbank Galatasaray şubesine eşiyle birlikte seramik duvar uygulaması yaptı.
9 Kasım: Turgut Özal, Türkiye'nin 8. cumhurbaşkanı oldu. **9 Kasım:** Berlin Duvarı yıkıldı.	**1989:**		
		1991:	Çanakkale Seramik Sanat Galerisi'nde eşiyle *Seramikte 33 Yıl* sergisini açtı.
		1992:	Maçka Sanat Galerisi'nde açılan "40. Sanat Yılında Füreya'nın Yeni Çalışmaları-Füreya Koral'a Saygı" sergisine katıldı.
		1993:	**7 Aralık:** İstanbul'da öldü.

***NAMIK SİNAN TURAN'LA* ESKİ BİR TÜRKİYE'DEN NOTLAR** Sabit Karamani'nin yeteneklerini geliştirdiği, tüm meraklarından bir şeyler üretmeye soyunduğu, yani birikimini gerçek anlamda icraata geçirmeye başladığı dönemini 30'lu yaşları olarak kabul edersek, 1950'li yıllara dönmemiz gerekiyor.

Enerjisinin en yüksek olduğu, en verimli geçirdiği yıllar dediğimizdeyse, aslında topu topu 30-35 yıldan söz etmiş oluyoruz. Sabit Karamani iş arkadaşlarıyla, hobi ortaklarıyla acaba nasıl bir Türkiye'de icrai sanat eyliyordu? Bu süre zarfında neler nasıl değişti? O Türkiye, tarih olarak hiç uzak olmasa da fikirsel ve ruhsal anlamda bugünden çok uzaklarda duran "eski" bir Türkiye, bana göre. Bu nedenle Sabit Karamani'nin kişisel macerasının izini sürerken önce o yıllara göz atmak, siyasi dönüşümler içindeki kimi kültürel ögeleri de hatırlamak, fotoğrafı yerli yerine oturtmak açısından yararlı olur gibi geldi.

Eski Türkiye'nin 30-35 yıllık zaman diliminden alıntılar yapmayı, süreci bilen birine bırakmalıydı. Olayların gözümüzün önünden bir film şeridi gibi akmasını sağlayabilecek en doğru isimlerden birinin, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün Siyaset Bilimi Anabilim dalı öğretim üyelerinden dostum Doç. Dr. Namık Sinan Turan olduğunu düşündüm. Sadece kendi alanında değil, Türkiye'nin kültürel tarihiyle de çok yakından ilgilenen, engin bir Türk müziği kültürü ve sevgisine sahip olduğu gibi gerçek bir Batı müziği dinleyicisi olan İstanbul sevdalısı Sinan'ın da bir hezarfen olduğu aşikâr.

Ersu Pekin'in de katıldığı sohbetimizi 1950'li yıllardan başlattık, 1980'e kadar getirdik ve orada kestik. "Yeni" Türkiye'nin o tarihlerde başladığı hissine kapıldığımız için olsa gerek...

Arzu Karamani Pekin: 1950-60 arası Sabit Karamani ve bir grup amatör fotoğrafçı arkadaşı Amerikan Haberler Ajansı'nda sergiler açıyorlar. Babam o yıllarda aynı zamanda İstanbul Radyosu'nun baş teknisyeni. Evde kurduğu seramik atölyesi, yine bu döneme rastlıyor, 50'lerin sonuna. Böyle bakınca, hobilerini çeşitli eksikliklere rağmen hayata geçirebildiği, hatta bunlardan para kazanabildiğini görüyoruz. Bu eksikliklerin, onun mucit yönünü ortaya çıkarıp pekiştirmesi bir yana, genel fotoğrafa uzaktan bakıldığında, sanki savaşın ardından nispeten rahatlamış bir Türkiye manzarası içinde, büyük bir lüks olmamasına rağmen keyfince yaşayabilen bir sanatçı-teknik adam görüyoruz. Görece bir refahtan söz edebilir miyiz?

Namık Sinan Turan: 1950'leri anlamak için önce İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Türkiye'nin portresine bakmak gerekiyor. 1936 yılından itibaren, İkinci Kalkınma Planı'nın da yarattığı etkiyle Türkiye ekonomisinde bir gelişme oluyor. 1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi sonrası liberalleşme politikalarının izleneceğine dair de bir umut uyandırıyor. Fakat savaşın patlamasıyla birlikte bütün bu umutlar, liberalleşme eğilimleri tersine dönüyor. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin asıl amacı savaşın dışında kalmak. Bunu da başarıyor. Ama bu çok ağır bir maliyeti de beraberinde getiriyor. 1 milyon kişi silah altına alınıyor.

A.K.P.: Babamı da ikinci kez bu savaş yüzünden askere çağırmışlar.

N.S.T..: Olabilir tabii, seferberlik kapsamı içindedir. Çünkü Almanların 1943 yılındaki Stalingrad yenilgisine kadar Türkiye son derece tedirgin bir tavır koyuyor. Orduyu hep zinde tutmak zorunda.

Aynı nedenle, tarımsal alandaki iş gücünün düşmesiyle birlikte ciddi bir tahıl sıkıntısı ortaya çıkıyor. Köylü, üretiminin kendine yetecek kadarını ayırdıktan sonra fazlasını Toprak Malzeme Ofisi'ne veriyor, ama kurumun belirlediği raiç üzerinden. Çünkü hükümetin asıl amacı şehirleri, memur sınıfını beslemek. Ama köylü malını devletin istediği raiçten satmak istemiyor, onun için gidip yakıyor mesela, ya da aracı kurumlara el altından satıyor. Böylece savaştan zengin olan yeni bir sınıf ortaya çıkıyor, savaş vurguncuları diye tanımlayabileceğimiz bir sınıf bu. 1950'li yılların toplumsal yapısı içinde çok etkili olan bir anlayış.

Aslında 1945 yılında savaş bittiğinde Türkiye gerçekten de bir yol ayrımındaydı. Savaşın dışında kalmayı başarmıştı ama ekonomik anlamda çok ciddi sıkıntılar çekmişti. Tek parti rejimi özellikle kırsal alandaki toplumsal yapıyı kendine küstürmüştü. Savaşın hemen sonrasında ortaya çıkan toprak reformu tartışmaları parti içinde bir yarılmaya sebep oldu ve bir muhalefet doğdu. 19 Mayıs 1945'te İnönü'nün söylediği söz önemliydi. Savaşı demokrasiden yana ülkelerin kazanışıyla birlikte "biz de rotayı demokrasiye kıracağız" dedi. Son derece akıllıca bir strateji izledi böylece. Arkasından 1946 yılında kurulan Demokrat Parti seçimlere girdi ama örgütsel anlamda hazırlıklı olmadığı için başarılı olamadı. Ama 1946-50 arasında iki partili bu sistemin, ya da demokrasinin ilk nüvesinin yerleştirilme çabası ve bunun toplumda yarattığı umutlanma, savaş sonrasında biriken para ve altın rezervlerinin varlığı, 1946 yılında Amerikan bloğuna yaklaşmanın sağladığı Marshall yardımı gibi dış yardımların da yol açtığı yeni havayla birlikte Batı bloğu içinde kendini gösteren bir Türkiye'nin ortaya çıkmasına sebep oldu. Nihayet 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin yeni bir seçim sistemiyle, 4 milyon oy alarak, yani büyük bir seçim başarısıyla, 27 yıllık tek parti rejimini sona erdirmesi de Türkiye için yeni bir kırılmaya yol açtı. Sabit Bey'in 30'lu yaşlarının sonu, 40'lı yaşlarının başında okumuş bir insan olarak içinde bulunduğu Türkiye, aslında demokrasiyi kurma, yeşertme mücadelesi veren bir ülkeydi. Aynı zamanda savaşın hemen arkasından o ekonomik krizi aşmaya yönelik olarak sosyal ve kültürel anlamda da Amerika'nın etkisine girmeye başlayan bir Türkiye'ydi. Truman doktrini kabul edildikten sonra Türkiye'ye bir heyet gönderildi. Profesör Thornburg başkanlığındaki bu heyetin ayrıntılı raporunda, Türkiye'yi bir sanayi ülkesi olarak kurgulama anlayışına dayalı ekonomi politikalarından, ül-

keyi Avrupa'nın tarım ülkesi haline dönüştürmeye yönelik yeni bir yön vermişti. İlginçtir aynı raporda Türkiye'de Amerikan tarzı yaşam biçimini yerleştirecek dergilere ihtiyaç olduğu da belirtiliyordu.

A.K.P.: *Hayat* dergisi gibi mesela...

N.S.T.: Aynen öyle. Hayat'ın çıkışı tam o döneme denk geliyor.

A.K.P.: O yıllarda Türkiye'de fotoğrafçılar bu dergilere de fotoğraf satıyorlardı. Babam da bunlardan biriymiş. Hatta 1957 yılında evlendikten sonra balayı için Antalya'ya gitmişler. Babam, annemin Manavgat Şelalesi'nde çektiği bir fotoğrafını *Hayat*'a satmış, onlar da orta sayfaya koymuşlar. Babam buradan aldığı parayla balayının bedavaya geldiğini söylemiş anneme sonra.

40'lı yıllara geri dönüp, fotoğraf dışında başka bir medyadan daha bahsetme gereği duyuyorum; o da radyo. Babam henüz Ankara Radyosu'nda çalışırken 1946 yılında, onun da içinde bulunduğu bir grup teknisyeni Amerika'ya RCA'e eğitime gönderiyorlar. Sonra bu ekip İstanbul Radyosu'nun yeni yapılanması içinde görev alıyor. Sabit Karamani de baş teknisyen olarak 1951'de göreve başlıyor.

N.S.T.: Bu çok önemli, çünkü 40'lı yılların ortasından itibaren Türkiye Amerika'yla siyasi olarak yakınlaştığı gibi kültürel alanlarda da alışverişe başlıyor. Radyodaki teknolojik dönüşümün yanı sıra ordu için de geçerli bu alışveriş. Ordunun modernizasyonu, Amerikalı subayların buraya gelişi...

A.K.P.: Gelelim 50'lere ve refah dönemine...

N.S.T.: 1950'ler, Türkiye'nin değişim yılları. İlk yarısında büyük bir büyüme var, Türkiye'nin gördüğü en büyük büyümelerden bir tanesi. Savaş içinde yatırımların düşmesiyle birlikte ithalat da azalıyor. Savaş yıllarında biriken altın ve döviz rezervi, kullanılamayan para savaştan sonra 54'e kadar DP'ye altın bir dönem yaşatıyor. Türkiye'nin her anlamda dönüştüğü, liberalleşme umudunun arttığı bir devir. Bazı kaynaklara göre büyüme oranı yüzde 13'lerde. Türkiye henüz o dönemlerde bir tarım ülkesi ve savaştan yenik çıkan ve ciddi kayıplara uğrayan Avrupa'yı tahıl anlamında besliyor. İkincisi, Türkiye tarımına teknoloji giriyor. 1939 yılında 3900 traktör varken 1959'da 40 bini buluyor. Karasaban, yerini yeni teknolojiye bırakıyor. Bu tarz yatırımlar artıyor. Bunu şöyle de açıklayabiliriz; kapitalizm Türkiye'ye girerken olumsuz yönleri kadar belli açılardan olumlu yönleriyle de var oluyor; perhizci ekonomi anlayışından çıkıp biraz daha ihtiyaçlarını karşılayabilen ve talep edebilen bir toplum oluşmaya başlıyor. Şehirlerin yapısı değişiyor, alt yapısı dönüşüyor. Şehrin içindeki kurumlar da dönüşüyor, hem gündüz, hem gece yaşamı farklılaşıyor.

A.K.P.: O zaman Sabit Bey ve takımı da fotoğraflarını sergilemeye başlıyorlar işte; insanlar daha farklı bir iletişim içine giriyorlar.

N.S.T.: Aynen. Kültür, bu yönüyle bakıldığında oyunlaştırılıyor ya da görselleştiriliyor. Frankfurt Ekolü açısından baktığımızda, bu eleştirilen bir şey. Fakat aynı zamanda bir başka açıdan da sosyalleşmeye işaret ediyor.

A.K.P: Şehir hayatını yaşamayı öğrenmeye mi başlıyorlar?

N.S.T.: Evet. İstanbul İzmir, Ankara gibi şehirlerde bu daha belirgin. Ankara'da 1950'lerde çokpartili dönemin başkenti olarak tasarlanışında da bunu görüyoruz. İstanbul aslında Osmanlı'dan gelen o mahalle yapısını 1958'e kadar koruyor. Adnan Menderes'in dilinde "her mahallede bir milyoner yaratmak" lafı dolaşıyor. 1958'de, aslında kentin eski dokusunu çok zarara uğratmış olan o İstanbul'un yeniden planlaması başlıyor. Bu da bizim modernleşme hikâyemizin o telifçi yapısına da işaret ediyor. Amerikan şehirlerine benzeyeceğiz, beton binalar, apartmanlar inşa edeceğiz diye geleneksel İstanbul yapısını bozmuş oluyoruz böylece. Bu anlamıyla bakıldığında modernleşme yine Menderes'in lafıyla küçük Amerika olma olarak tanımlanıyor. O dönemin *Hayat* dergilerinde de gördüğümüz böyle bir şey. Erken Cumhuriyet dergilerine baktığımızda durum farklı; hep eğitici, amacı rol modeli bir yaşam biçimi göstermek olan bir devrim anlayışı var. Halbuki 50'lerin dergilerinde daha çok tüketmeye, eğlenmeye yönelik bir anlayış farkediliyor. Orta sınıfı oyalayacak, yeni meşgaleler sağlayacak bir içeriğe bürünüyor.

A.K.P: Açılışında Hollywood yıldızlarını ağırlayan Hilton Oteli'nin yapılışı da bu ortama çok iyi oturuyor. İdealize edilmiş Amerikan tarzı yaşama biçiminin canlı örneği, küçük Amerika idealine uyuyor.

Ersu Pekin: Bu tabloya ben de başka bir yönden bakmak istiyorum; 1950'li yıllarda daha demokratik bir toplum kurma amacı vardı. Fakat 50'lerin ortalarından sonra demografik yapıda ciddi değişiklikler oluyor. Bunların olması için de artık hükümet tarafından manipüle edildiği ortaya çıkmış olan olaylar yaşanıyor. Tabii burada 30'ların ulusalcı yaklaşımını da göz önüne alırsak, 50'lerin ortasından sonra demografik yapıyı değiştirmek adına, yani gayri müslimlerin İstanbul'dan uzaklaşmalarına yok açacak birtakım girişimlerin demokrasiyle ne kadar bağdaştığına da dikkat çekmemiz gerekiyor.

N.S.T.: Aynen öyle. Buna katılmamak mümkün değil. 1954'te Demokrat Parti yeniden büyük bir seçim zaferi kazanıyor ama aynı zamanda hem parti tarihinde hem de Türkiye'de bir kırılmaya işaret ediyor. Özellikle 1958 yılındaki moratoryuma kadar artık ekonomik olarak Türkiye bir darboğaza girmeye başlıyor; bir kere tüketim artıyor, Avrupa da kendini topluyor ve Türkiye'ye çok fazla ihtiyacı kalmıyor. İkinci Meşrutiyet'ten beri gelen sermayenin Türkleştirilmesi arayışı, 50'lerde çok radikal ve keskin bir müdahaleye neden oluyor. 1955'te gerçekten de çok ciddi anlamda azınlık karıştı bir harekete neden oluyor. 6-7 Eylül olaylarıyla birlikte İstanbul'un demografisinde büyük değişim ortaya çıkıyor. Kültürel anlamda da, hani o 1950'lerde başlayan kırsal alanın çözülmesi ve nüfusun şehirlere ve özellikle de İstanbul'a akmaya başlaması, yeni bir toplumsal kültürün de alt yapısını oluşturmaya başlıyor. Biraz evvel sözünü ettiğimiz savaş zenginleri sınıfı var. Bunu Cevat Fehmi'nin *Paydos* romanında görüyoruz; tüketim ideolojisini nasıl empoze ettiklerini. İşgüzar vurguncunun karısı idealist öğretmene soruyor: "Sizin evde kaç tane buzdolabı var şekerim? Bizim evde iki tane var" diyor. 1960'ların filmlerinde karşımıza çıkan, Vahi Öz'ün Horoz Nuri olarak canlandırdığı tip de böyle. Paralı ama tam anlamıyla şehir kültürü olmayan yeni bir tip. Bunun yanı sıra ekonomik gücü olmayan ama yine de İstanbul'da yaşamaya gelmiş olanlar var. Onların yarattığı gettolaşma ve gecekonduların ortaya çıkışı da o tarihlerde oluyor. İstanbul dediğimiz yer, artık 1930'lu yılların İstanbul'u olmaktan çıkıyor. O hep söylenen "kravatsız Beyoğlu'na çıkmayanlar"ın son kuşağı, 50'li yıllarda yaşıyor.

E.P.: Burada iki türlü göç olduğunu görüyoruz; biri köyden İstanbul'a göç, diğeri de –başta Rumlar olmak üzere– İstanbul'un demografik yapısındaki burjuvayı oluşturan en önemli nüfus olan gayrimüslimlerin İstanbul'dan ayrılmaları. Bu durum daha hızlı bir değişime yol açtı. Böylece buraya gelen köylü tipi, kentliyle tartışabilme zeminini de kaybetti. Köye karşı kendini savunabilecek kent, artık ortadan kalkmıştı demografik olarak. Bunu sanat alanına tercüme edecek olursak, mesela sinema, tiyatro ve diğer sanat dallarını izleyen insan sayısı köylünün gelmesiyle değil, kentlinin gitmesiyle azaldı.

A.K.P.: O zaman müziğin değişimi, arabeskleşme, bozulma, bu şekilde belirdi.

N.S.T.: Çok önemli bir noktaya temas ettiniz. Mesela müziği talep eden, tüketen kitlenin değişmesiyle müziğin içeriğinin değişmesini en güzel açıklayan, 1950 ve 60'ların Amerikan tarzı yıldız sistemini Türkiye'ye taşıyan kişi Zeki Müren'dir. "Siz çok sağlam, çok güzel okuyan birisiniz, ama çıkıp türkü de okudunuz, arabeskleşmenin öncüsü sayılabilecek şarkılar da okudunuz" dendiğinde o da cevap olarak "lahmacun yerken viski içenler eğlenmek istiyordu, biz de onları eğlendirdik" demişti. O dönüşümü çok iyi anlatıyor bu cümle, onun da nasıl bilinçli davrandığını... Toplumsal saikleri çok iyi okuduğunu gösteriyor. Münir Nurettin Selçuk olmaya değil, popüler bir yıldız ya da medyanın ifadesiyle sanat güneşi olmaya adaydı Zeki Müren.

A.K.P.: Star olmak istiyor işte.

N.S.T.: Evet. 1960'lı yılların sinemasında da bunu göreceğiz sonra. Amerika'nın Elizabeth Taylor'ı, Avrupa'nın Sophia Loren'i, bizim de Türkan Şoray'ımız, Fatma Girik'imiz, Filiz Akın'ımız...

E.P.: Bir de şuna dikkat çekmek gerekir; savaş sonrası çokpartili düzene geçerken, sanatçıların kendilerini daha özgür hissettiklerini görüyoruz. 6-7 Eylül olayları olmasaydı, bunu tamamen demokratik bir ortama bağlayabilirdik. Ama öyle değil. Yine de artık eski tarz bir sanat yolundan ayrılıp tamamen soyut bir sanat üretimi içine girdiler. Söz gelimi Adnan Çoker... Keza müzikte İlhan Usmanbaş... O da artık eski tarz bir müzik değil, modern bir müziğin, rastlamsal müziğin peşinden gitti. Fakat bunlar kentsoylu bir destekten, bir sanat tüketicisinden yoksundular. Kuşkusuz bu tür sanat kitlesel tüketici bulamaz, ama giderek bunu benimseyecek olan kentli olması gerekir. Düşünceyi elbette önce sanatçı çıkarır ortaya, ama bunu benimseyecek, daha ileri bir sanata yol açacak olan da kentlilerin varlığıdır. Burada yeni sanatın izlenmesi, kısıtlı bir sanatsever çevresi içinde kaldı.

N.S.T.: Bizim ülkede burjuvazinin kültürel taleplerinin ortaya çıkışı çok geç bir tarih. Sabancı ya da Koç ailesinin ikinci-üçüncü kuşak fertlerinin kültürel konulara ilgisini ve yatırım yaptıklarını 1980'lerden sonra duyduk. 50'li yıllarda böyle bir şey yoktu. Kenti yaşamak, kenti tüketmek ya da kent kültürüne dahil olmak ayrı bir şey. Bizde devlet eliyle yaratılan bir burjuvazi var, onların da talepte bulunması için biraz zaman geçmesi gerekti.

A.K.P.: Radyo, bütün bu ortam içinde nerede duruyordu?

N.S.T.: Radyo, yanlızca Türkiye açısından değil, bütün gelişmekte olan ülkeler açısından çok önem taşıyor. Bütün Ortadoğu'da bunu görüyoruz. Mesela 1950'li yıllarda Mısır'ın cumhuriyete geçişi ve ardından Arap dünyasında merkeze oynaması, radyonun bir propaganda aracı olarak çok büyük bir güç olduğunun keşfedilmesi -ki bunu diğer Arap ülkelerinin keşfetmesi için 1970'lere kadar beklemek gerekti, o zaman da televizyon gelmişti- bu geçişin kültürel imgelerinin yayılması radyo aracılığıyla oldu. Türkiye açısından da buna benzer bir süreç vardı; *Amerika'nın Sesi* yayınlarının başlaması bu tarihlerde oldu mesela. Bütün dünyada bu böyleydi aslında. 1950'lerde dünya hızlı bir şekilde kamplaşmaya giderken, Doğu ve Batı bloğu kendi siyasal reklamlarını yapmak için de radyo yayıncılığına büyük bir yatırım yaptılar. Yayınların içeriği, seçilen programlar, kullanılan terminoloji açısından bakıldığında, Türkiye radyoları da yeni bir dil kullanmaya başlamıştı. 1950'lerin değişen toplum yapısına da karşılık gelen bir üslüptu. Popüler müzik yayınları, tiyatro saatlerindeki aile ilişkileri ve kadın olgusunun algılanış biçimi, vülgarize edilmiş, sadeleştirilmiş ama aynı zamanda bir yaşama kültürünü aktarmayı hedef alan yayınlar ortaya çıkmıştı.

A.K.P.: Selçuk Kaskan'ın Uğurlugiller'i mesela... Tam bir geleneksel aile modeli. 50'lerin sonunda başlayıp 60'larda tam hız gelişerek devam eden radyo reklamcılığı içinde yer almış, en çok dinlenen ve sevilen programlardan biri olmuştu. Bu reklam programları da, içerikleri ve reklam spotlarıyla, sözünü ettiğimiz değişen radyo dilinin önemli bir parçasıydı.

N.S.T.: Radyo yayıncılığı politik reklam açısından da önemliydi. 1960'lı yıllarda Türkiye'de sol hareketin güçlenmesini düşünelim; 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında ilk defa sola yönelik bir alan açıldı, Türkiye İşçi Partisi kuruldu. Kendi reklamını yapmak için başka hiç bir mecrası olmayan siyasal hareketlerin özellikle taşrada tanınabilmesi için radyo yayınları büyük bir önem taşıyordu. 1967'de bir Amerikalı sosyoloğun araştırmasına göre Anadolu'da resmi olarak kayıtlı 4300'e yakın radyo olduğunu söylüyor. Nitekim 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi parlamentoya 14 tane milletvekili sokmuştu.

A.K.P.: Eski radyo yöneticileri 1960-70 arasının her zaman severek yad edilen daha özgür bir yayıncılık dönemi olduğunu anlatıyorlar.

N.S.T.: Olabilir, çünkü Demokrat Parti döneminde Radyo üzerindeki baskılar, devletin radyo üzerindeki yönlendirmesi 1960'lı yıllarda bir tepkiyi de beraberinde getirdi. Muammer Aksoy'un *Demokrat Parti ve Radyo* diye bir çalışması var. Gerçekten de özellikle 1958'den sonra gittikçe aşağıya inen siyasal meşruiyet sorununu aşmak için kurulan "vatan cephesine" kayıt olanların saatlerce radyoda isimlerinin okunması çok eleştirilmişti.

E.P.: Siz onları dinlemediniz, ben dinledim, anımsıyorum, 12-13 yaşındaydım. Yani Demokrat Parti'ye üye olanların adlarıydı bunlar. Ama o hale gelmişti ki, her gün başka adlar okunurdu ve tuhaf gelirdi insanlara, bir günde bu kadar ad nasıl olur da kaydolur diye. Böylece ne güçlü bir parti diyorsun, çünkü anlaşılan o ki insanlar oluk oluk bu partiye kaydoluyor ve bu da devletin radyosundan yayınlanıyor. İşte 1960 müdahalesinden sonra TRT'nin kurulması, radyo yayınlarının özerk hale gelmesi amacını taşıyordu. Peki acaba gerçekten özerk mi oldu? Ayrıca TRT'nin özerk olup olmaması toplumun ne kadarının ilgisini çekiyor? Bazı kesimlerin var böyle bir talebi, ama büyük kitlenin umuru, ihtiyacı var mı? Bence bu bir soru...

N.S.T.: 1960'lı yıllar aslında Türkiye'de birçok açıdan ilklerin yaşandığı yıllar. Siyasal kültür açısından bakıldığında koalisyonlarla tanışılıyor. Sonra planlı ekonomi devri başlıyor. Sanayi sektörü gelişiyor. Kendi kültürü açısından yeni siyasal akımlarla karşılaşıyor, TİP kuruluyor. Arkasından 65 seçimlerine gidilirken CHP ortanın solunu benimsiyor. 50'lerin anti-komümizm kurgusundan sonra bunlar hep yeni bir siyasal kurgu olarak çıkıyor karşımıza. Öğrenci hareketi, işçi hareketi, 1968'de DİSK'in kurulması, 1971'e giden süreçte TÜSİAD'ın kurulması, hem işçinin hem işverenin örgütlenmesi, daha örgütlü, daha çok okuyan, şehirlerin bu anlamda kültürel tüketim talebinin de arttığı bir ülke konumuna yükseliyor. Ankara Sanat Tiyatrosu, Dostlar Tiyatrosu, Kenterler hep bu dönemde yükseliyor. Sinemada da değişen toplum yapısına göre daha sosyal içerikli filmler görülmeye başlanıyor.

E.P.: Madem buralara kadar geldik, Beatles ve Rock'n Roll'u da atlamayalım!

N.S.T.: Kesinlikle!.. Ayrıca Anadolu folk diye bir kavram var. Tülay German'ın Burçak Tarlası şarkısı mesela. Ve tabii Cem Karaca, Barış Manço... Bu dönemin başka bir önemi de Amerikan karşıtlığının başlaması. 1964 yılında Johnson mektubunun Türk kamuoyuna duyurulması, 1967-69 yıllarında 6. Filonun İstanbul'a gelmesi ve Dolmabahçe'ye demirlemesi, "joni"lerin takkelerinin başlarından aşırılması hikâyeleri, sol hareketin güçlendiği döneme rastlıyor.

E.P.: Bizim çalıştığımız Cevat Dereli atölyesi, Fındıklı'daki Akademi binasının kuzey tarafındaki denize bakan odasıydı. Koskocaman bir uçak gemisi gelip karşımıza demirlemişti.

A.K.P.: Babam tabii ki o uçak gemisinin de fotoğraflarını çekmiş.

N.S.T.: 1964 Türkiye siyaseti için son derece önemli bir yol ayrımı aslında. Çünkü Johnson'un mektubuyla İnönü'nün yaptığı bir açıklama var: "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de yerini alır". Bu çok radikal bir çıkıştı. O zamana kadar gözü kapalı bir Amerikan yanlısı politikaların Türkiye'nin çok da yararına olmadığı gibi bir anlayış çıkmıştır ortaya. Kıbrıs'la ilgili Amerikan çıkışına karşı konulmuş bir tavırdır bu. 1965 seçimlerine CHP beklediğini bulamadı ama. Karşısında artık yeni bir siyasi lider daha vardı: Adalet Partisi'nin başına gelen Süleyman Demirel. Demokrat Parti'nin mirasını devralarak seçimleri kazandı. Bu zaferle birlikte yeni bir siyasal kaos da ortaya çıktı. 1969'a kadar taşıdı Türkiye'yi, ama 1968 yılında özellikle Odalar Birliği seçimlerinden sonra Erbakan'ın yeni bir siyasal oluşumla Milli Nizam Partisi'ni kurması, İslami sağı örgütlemesi, bu anlamda AP'nin tabanında bir çatlak açması, arkasından Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Türkeş'in liderliğinde Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüşmesi merkez sağda da bölünmeye yol açtı. Ayrıca Türkiye siyasal şiddet olgusuyla ciddi şekilde karşı karşıya kaldı. Dünyada da 1968 kuşağı hareketi vardı, bunun Türkiye'deki yansıması da çok hareketli oldu. AP kontrolü kaybetti. Demirel bütün bunların sorumlusu olarak da 1961 Anayasası'nı gördü. Ama bu ortam içinde Anayasa'yı kısamadı, müdahale edemedi. Peki kim yaptı bunu? 1971 yılında oligarşik bir söylem içinde ordu yaptı. Anayasa'nın 35 maddesini değiştirdi, 9 geçici yasa getirildi, bütün demokratik hükümler kısıtlandı. 12 Mart 1971, politik kültür üzerinde çok ağır bir tahribata yol açtı.

A.K.P.: Henüz televizyon yayını yoktu Türkiye'de, peki radyodan nasıl bir ses çıkıyordu?

N.S.T.: 1960'lı yıllarda aslında istediği kadar Amerikan karşıtlığı yükselsin, bu karşıtlığı biz radyoda bulamıyoruz. Özerk olma iddiası var ama yine de devletin kontrolünde bir radyo var. 70'lerdeyse televizyonun kırsal hayata kadar yayılmasıyla birlikte hem oranın, hem de kentlinin de hayatını belirleyecek. İnsanlar televizyonla eğlenmeye başlayacaklar. Mesela gazinolar gözden düşmeye başlayacak. Sinemada çok radikal bir değişim olacak, televizyonla rekabet edemeyecek. Yapımcılar ya iflas edecek, ya da seks filmleri oynatmaya başlayacak. Film starları gazinolarda şarkı söyleyecek; Fatma Girik'ten Hülya Koçyiğit'e hatta Ayhan Işık'a kadar... Aralarında plak yapanlar bile olacak.

E.P.: Bu kişilerin arasında tek bir kişi var başarılı olan, o da Zeki Müren'dir. 1950'lerde radyonun gözdesidir, 60'larda sahnelerin gözdesidir. Bütün medyada vardır ayrıca; radyoda, radyo reklam programlarında, sinemada... Sahne, Yenikapı sahillerine indiği zaman yine sahnelerin bir numarasıdır ama bu kez üslubunu değiştirerek yapmıştır bunu. Hem müzikal içerik, hem repertuvar değişmiştir.

N.S.T.: Zeki Müren sahneden çekildiği 80'li yıllara kadar starlığını korumuş birisidir. Ama 70'li yıllar kendi starlarını çıkarttı, Zeki Müren'in açtığı yoldan gelen ve tahtını zorlayan; Bülent Ersoy'du bu. Maksim'de onun bıraktığı yere geliyor. Zeki Müren her şeyi hazırlamıştı. O dönemlerin starlık anlayışıyla bugünkü de farklıydı aslında. Zeki Müren radyoda okuduğu vakit sokaklar boşalırmış. Tek eğlencenin radyo olduğu yıllarda, öyle bir ses, sokakları boşaltırmış. Bu durum televizyonlu yıllarda da sürmüş; Fahrettin Aslan bir röportajında "Zeki Müren televizyona çıktığında ben gazinoyu kapatırdım" demişti.

Aslında bu tarz çok popüler, yüksek star ışığına sahip yıldızlar radyo üzerinde de bir tür hegemonya kurdular. Bunlar kurmuş oldukları bu iktidar tekeliyle bir anlayışı da dayattılar. Türkiye'de popüler müzik Zeki Müren'in tarzına teslim oldu. Ta ki 69 yılında Orhan Gencebay'ın arabesk diye sınıflandırdığımız yeni bir popüler müzik inşa etmesine kadar.

E.P.: Orhan Gencebay sadece kasetlerle var oldu. Ne sahneye ne de televizyona çıktı. Çünkü yarattığı söyleme de karşı bir şeydi sahneye çıkması.

A.K.P.: 1970 muhtırasından sonra ne oldu?

N.S.T.: Bir teknokrat hükümet kuruldu Nihat Erim tarafından. Ama 1972 yılında önemli bir olay oldu, Ecevit İnönü'yü devirdi. CHP'nin muhtıra hükümetine karşı daha radikal bir söylem benimsemesini savunuyordu. Bunun sonucunda da aldı seçimleri. Yüzde 33'lük bir oy oranı elde etti, bu herkesi şaşırttı. Ama seçim sistemi tek parti hükümetine imkân vermediği için Milli Selamet Partisi'yle bir hükümet kuruldu. Uzun soluklu olmadı. Arkasından Milliyetçi Cephe hükümeti geldi. Siyasal şiddet yükseldi özellikle büyük kentlerde; toplumsal hayat istikrarsızdı. 1973'ten sonra petrol krizinin de neden olduğu ekonomik bunalım vardı. Bütün bunların arkasından ortaya çıkan şiddetli bir siyasi mücadele de vardı. 1977 seçimlerinde CHP yine yüzde 41'le birinci parti oldu ama o zaman da 213 milletvekilinde kaldı ve tek başına hükümet kuramadı. Sonra yine Milliyetçi Cephe, yine Ecevit'in azınlık hükümeti, sonra Demirel'in hükümeti, 24 Ocak kararları... Bu şekilde 1980 darbesine doğru yol almakta olan bir Türkiye... Bu sürede solun yükselişi belki bir umut vadediyordu ama maalesef toplumsal ittifaklar buna imkân tanımadı. Ecevit döneminde TRT'de bu farklılığı da gördük; İsmail Cem dönemi çok özel bir dönem oldu. Ama sonra her şey değişti yine. Öyle ki, Ecevit'in kullandığı politik jargon bile yasaklandı. Yasaklı sözcük listeleri hazırlandı. 70'ler, özgürlükler ve kısıtlamaların çatıştığı bir dönem olarak tarihe geçti.

E.P.: MC hükümetleriyle birlikte başlayan bir sorunsal da, sanatın kategorik olarak inkârıdır. Mesela Rıfkı Danışman, o zaman Kültür Bakanlığı'na bağlı olan Akademi'ye Anadolu'daki resim öğretmenlerinin müdür olarak getirilebileceğini söyleyebildi. Akademi ne kadar "sanat" eğitimi yapıyorduysa, iktidarlar da artık bunu dışlayan bir resmi politika izliyorlardı. 12 Eylül de buydu. Kenan Evren de böyle baktı sanata ve "ben de yaparım" dedi.

N.S.T.: Bugün bazı gençler onu Marmarisli ressam olarak tanıyorlar.

A.K.P: Yok canım, gerçekten mi? O halde ben "eski bir Türkiye'den notlar" faslını burada kesmek istiyorum, çünkü 1980 darbesine ve sonrasına şahit olmuş biri olarak, Kenan Evren'in gençler tarafından Marmarisli ressam olarak tanınıyor olması durumunu, "yeni bir Türkiye'den notlar" kısmına yeterince açıklayıcı bir giriş olarak kabul ediyorum.

1

FOTOĞRAF

ENGİN ÖZENDES

FUAT GÜNER, NAZAN ULUTEKİN

ERSİN ALOK

ORHAN CEM ÇETİN

MURAT GERMEN

1940'lı yılların İstanbul'unda, yaşama biçimleri az çok birbirine benzeyen, çoğunlukla benzer konulardan zevk alan bir grup arkadaş, ortak tutkuları fotoğrafın çevresinde birleştiler. Farklı işlerde çalışıyorlardı ama sık sık buluşup geziler yapıyor, durmadan fotoğraf çekiyorlardı. Ailece yapılan hafta sonu gezilerinde, tatillerde boyunlarından makine hiç eksik olmuyordu. Evlerde kurulmuş karanlık odalarda saatler geçirdiler, film yıkayıp baskı yaptılar. Başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin bir sürü yerini gezdiler. Dışardan bin türlü zorlukla gelen, ona buna ısmarlanan malzemelerle ya da ithal araç gereçle, amatörlüğün tadını çıkardılar. Savaş yıllarının etkisinin azalmasıyla görece artan fotoğraf malzemesi yine de tatminkâr olmadığı için, bu yoksunluk, onları yeni teknikler bulmaya zorladı; ellerindeki imkânlarla farklılıklar yaratmaya uğraştılar. Sonunda bu birikimlerini sergilemeye karar verdiler ve 1950 yılında Amerikan Haberler Ajansı'nın Beyoğlu'ndaki binasının ikinci katında bir sergi açtılar. Çok ilgi görünce, sergilerine devam ettiler ve bu 20 yıl sürdü. Aşağıdaki küçük gazete haberinde adı geçenlerin yanı sıra başka fotoğrafçılar da bu sergilere katıldı. Bu çalışmalar, başta İFSAK (İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Kulübü) olmak üzere başka birçok amatör fotoğrafçılık kulübü için ön hazırlık oldu. Bu fotoğrafçıların arasında, zaman zaman profesyonelce iş yapanlar da çıktı, hayatını fotoğrafçılıkla kazanmaya başlayanlar da.

> İstanbul fotoğraf ve sinema amatörleri, 6ncı yıllık sergilerini, Amerikan Haberler Merkezi'nde açmışlardır. Mukbil Aykut, Behiç Besler, Ferid Can, Yavuz Evcim, Haluk Doğanbey, Sami Güner, Sırrı Hitay, Sabit Karamani, Ergin Minisker, Fikret Minisker, Prof. Dr. Fazıl Noyan, Kâzım Tekin, Rıdvan Tezel ve Cafer Türkmen'in iştirak ettiği sergide, 180 kadar resim teşhir edilmektedir. Nisanın 15'ine kadar açık kalacak olan bu sergi, geniş bir alaka toplamaktadır. (*Cumhuriyet*, 9 Nisan 1956).

Amatör fotoğrafçılığın Türkiye'de bir alt-okul olarak etkili olduğunu söyleyen, 1950-60'lı yılları Türk fotoğrafçılığının fidelik dönemine benzeten fotoğraf tarihi araştırmacısı Seyit Ali Ak'ın kitabında (*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960*) Sabit Karamani, açtıkları sergilerin İstanbul'da insanlar arasında bir fotoğraf hevesi doğurduğundan söz ediyor. 1953 yılında bir sergi seyircisinin yazdığı mektupta sorduğu soruya Karamani'nin verdiği cevap, aslında o ruhu yansıtıyor; fotoğraf meraklısı Saadettin Topuzoğlu, "sergideki fotoğrafların agrandismanlarını hangi fotoğrafhaneye yaptırdığını" soruyor. Cevap şöyle:

> Sergideki resimlerimin hangi fotografhanede yapılmış olduğunu soruyorsunuz. Bunların bütün işi yani resim çekildikten sona yıkanması, agrandismanı ve bütün işlerini kendim yaparım. Esasen sergideki bütün arkadaşlar resimlerini kendileri yapmışlardır. Size de bu işleri kendinizin yapmanızı tavsiye ederim. Çünkü işin en zevkli tarafı resim çekildikten sonra onun agrandismanı istenildiği şekilde yapılmasıdır. Resim çekerken nasıl görüşlerinizi ve bilginizi kullanıyorsanız ve bu iş ne kadar mühim ise karanlık oda işi de bundan belki çok daha mühim ve neticeye en çok tesir eden iştir. Herhangi bir fotoğrafçı sizin yapmak istediğinizi yapamaz.

Bu sergilere 10 yıl süreyle devamlı katılmış olan Sabit Karamani, 30'lu yaşlarından itibaren 30 yıla yakın bir süre elinden makinesini düşürmedi. Özellikle İstanbul'un ve çevresinin

39 ▲

40

41 42

43

39: [önceki sayfada] Sabit Karamani ve Hasselblad'ı. Kimbilir hangi fotoğrafçı arkadaşına yakalanmış.

40-41-43: Amatör Fotoğrafçılar Sergileri'nden. Fotoğrafçılar ve dostları birlikte poz vermişler.

42: Sabit Karamani'nin sergide görülen fotoğraflarından biri.

1940'lardan 70'lere kadar sunduğu manzaranın tanığı oldu, bu dönem Türkiye'sinin bir kısmını filmlere kaydetti. İstanbul Radyosu'ndaki görevi icabı gittiği her yerde fotoğraf çekti, böylece başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinin fotoğrafı biriktiği gibi, önemli olaylar da kayda geçmiş oldu.

Siyah-beyaz negatiflerin yanı sıra diapozitifleri ve renkli negatifleri de bizzat kendisi yıkadı. Elinde kağıt olmadığı için basamadı, ama bununla yetinmediği için siyah-beyaz fotoğraf kağıdının üzerine renkli baskı yapmayı denedi. Kısmen da başarılı oldu. Ulaşamadığı malzemeleri yabancı dostlarından ya da yurt dışına gidenlerden istedi, çok para harcadı, diğer arkadaşları gibi. Türkiye'de uzun yıllar çalışmış olan Amerikalı fotoğrafçı arkadaşı Josephine Powell ona malzeme taşıdı. O da Powell için zaman zaman fotoğraf çekti.

Teknik bilgisini, kafasında oluşturduğu sanatsal estetiğin de hizmetine soktu denilebilir; farklı dokular oluşturmak, süperpoze baskılarla sürprizler yaratmak, mikroskobik çekimler yapmak, değişik maddelerin dokularından görsellik yaratmak, hareketi yakalamaya çalışmak ona haz verdi. Zaman zaman fotoğraftan para da kazandı; tanıtım fotoğrafları çekti, Kültür Bakanlığı'na fotoğraf sattı, Topkapı Sarayı'ndaki elyazması kitapların röprodüksiyonlarını yaptı.

Sabit Karamani'nin bütün bu uğraşlarından geriye kalan kişisel arşiv, amatör heyecanın, yoksunluklara rağmen nasıl bir fayda yaratabileceğinin en önemli kanıtı. Tıpkı, diğer fotoğrafçı dostlarından kalan miras gibi…

44

44: Türkiye'de uzun yıllar fotoğrafçılık yapmış olan Josephine Powell. (Josephine Powell Slide Collection, Dijital Koleksiyon, Koç Üniversitesi, Suna Kıraç Kütüphanesi)

45: Josephine Powell'ın mektubu. 1956 yılında Selanik'ten yazdığı mektupta Sabit Karamani'ye yardımlarından ötürü teşekkür ediyor. Fikret Bey'e de (Minisker olmalı) selam gönderiyor.

46: Powell'ın "Sabit Bey"e yazdığı başka bir mektup. Roma'dan 1960'ta yazılmış. Roma'dan istediği bir malzeme olup olmadığını soruyor.

47: Karamani'nin Powell'a cevabının müsveddesi. İstediği fotoğraf malzemelerini sıralıyor.

45

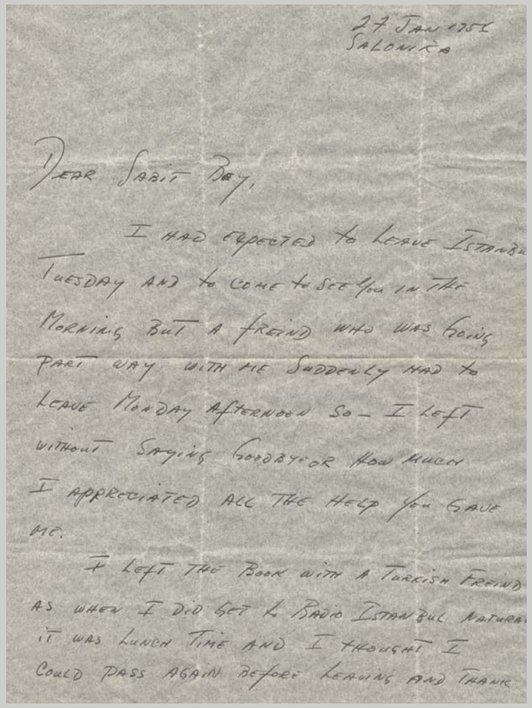

27 Jan 1956
Salonika

Dear Sabit Bey,

I had expected to leave Istanbul Tuesday and to come to see you in the morning but a friend who was going part way with me suddenly had to leave Monday afternoon so – I left without saying goodbye or how much I appreciated all the help you gave me.

I left the book with a Turkish friend as when I did get to Radio Istanbul naturally it was lunch time and I thought I could pass again before leaving and thank

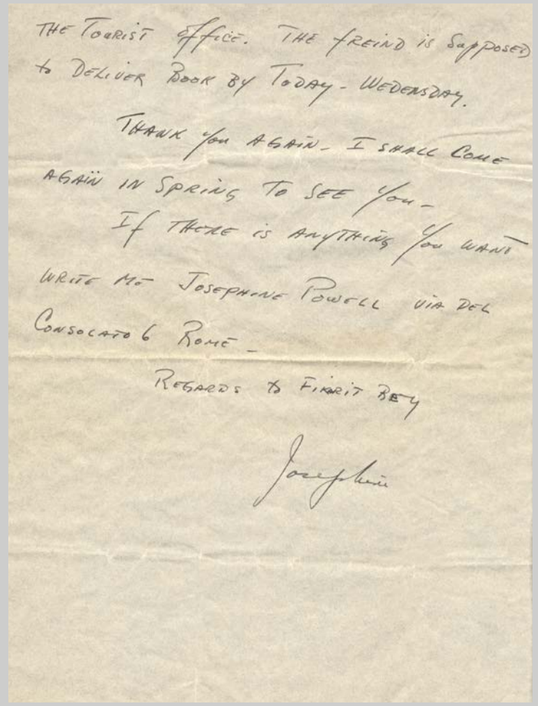

the Tourist office. The friend is supposed to deliver book by today – Wednesday.

Thank you again – I shall come again in spring to see you –

If there is anything you want write Mr Josephine Powell via del Consolato 6 Rome –

Regards to Fikrit Bey

Josephine

46 47

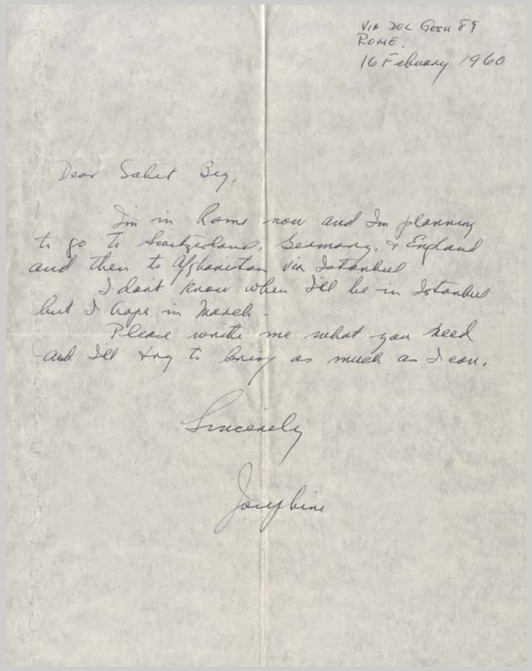

Via del Gesù 89
Rome.
16 February 1960

Dear Sabit Bey,

I'm in Rome now and I'm planning to go to Switzerland, Germany, & England and then to Afghanistan via Istanbul.

I don't know when I'll be in Istanbul but I hope in March.

Please write me what you need and I'll try to bring as much as I can.

Sincerely

Josephine

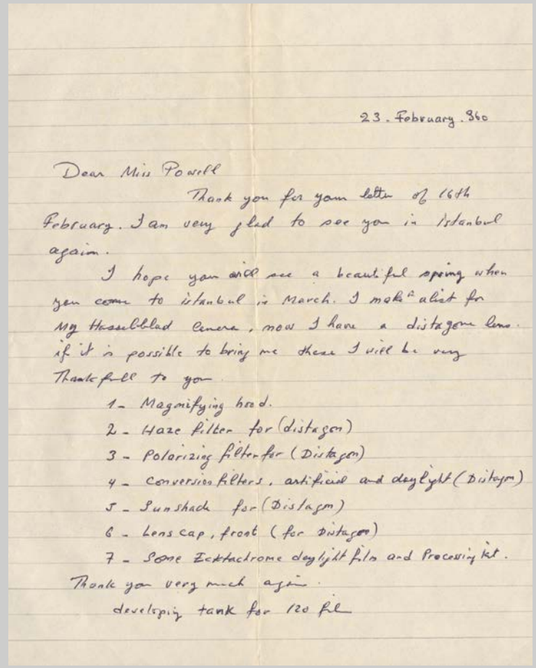

23. February. 960

Dear Miss Powell

Thank you for your letter of 16th February. I am very glad to see you in Istanbul again.

I hope you will see a beautiful spring when you come to Istanbul in March. I make a list for my Hasselblad camera, now I have a distagon lens. if it is possible to bring me these I will be very thankfull to you

1 – Magnifying hood.
2 – Haze filter for (distagon)
3 – Polarizing filter for (Distagon)
4 – Conversion filters, artificial and daylight (Distagon)
5 – Sunshade for (Distagon)
6 – Lens cap, front (for Distagon)
7 – Some Ektachrome daylight film and Processing kit.

Thank you very much again.

developing tank for 120 fil

ENGİN ÖZENDES İstanbul yakınlarındaki Polonezköy'e ulaşımın bugünkü kadar kolay olmadığı, Türk'ten çok Polonyalı'nın yaşadığı dönemlerdi 1970'li yıllar. Yılbaşı geldiğinde, İstanbullu bazı arkadaş grupları, çoğunlukla da sanat çevrelerinden insanlar, köyde evini pansiyon olarak veren Polonezlerin evlerine gider, bir-iki gün geçirip İstanbul'a dönerlerdi. Engin Özendes'in Karamanilerle dostluğu, çoğunlukla ressam, grafiker ve fotoğrafçılardan, ailelerinden oluşan çok yakın bir dost grubunun içinde, Polonezköy'deki bu unutulmaz günlerde pekişti. Babamın ilk gençliğinin, benimse çocukluğumun unutamadığım Polonezköy'ünde yeni yılı karşılayan grupta kimler yoktu ki; Nuri ve Nasip İyem, Yurdaer ve Ayşenur Altıntaş, Ayhan ve Vedat Orhon, Havva ve Ahmet Güleryüz, Engin ve Antuan Gargar, Erman Nusal, Ayla Haskiya… Engin Hanım'ın Türkiye'de fotoğrafın tarihiyle ilgili araştırmalarına başladığı dönem de o yıllardı. 50'lerin başında İstanbul'da fotoğraf sergilerini başlatan amatör fotoğrafçılar ve onlardan biri olan Sabit Karamani'nin sanatsal ifadesi konusunda, Engin Özendes'in değerlendirmesi elbette çok önemliydi.

48

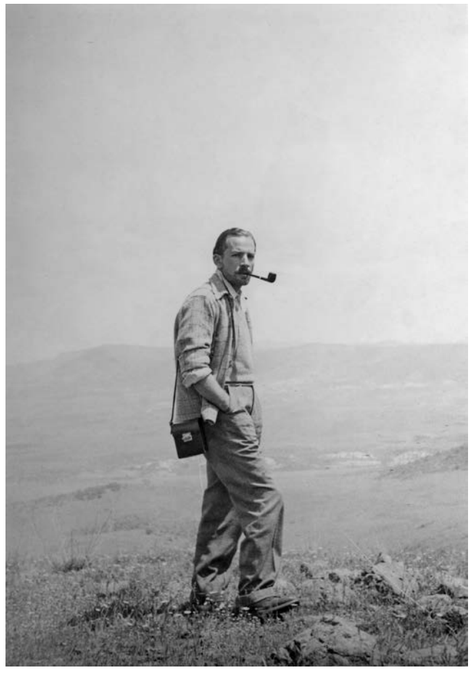

Amatör fotoğrafçılık deyince nedense benim aklıma gelen ilk şeylerden biri evde kurulan karanlık odalar.

Evet, eskiden fotoğraf meraklılarının bir karanlık odası vardı. Malzeme de pahalıydı, ilaçlar, banyolar… Karanlık odadaki iş de hiç kolay bir iş değildi; çekilen filmler kırmızı ışık altında sarılır, film banyoları yapılır, agrandizörde baskılar yapılır. İnsanlar karanlık odada saatler geçirirlerdi. Basılan fotoğraflar salondaki kanapelerin üzerinde kurutulurdu.

Amatör fotoğrafçılar içinde Sabit Karamani'nin fotoğrafları nerede?

Önce bu süreci Cumhuriyet'in başlangıcından 60'lara kadar bir düşünmek lazım. Bu, Türkiye'deki fotoğrafçılığın ilk dönemi sayılabilir. Çünkü burada hem devlet eliyle kültür ve sanat dünyasındaki gelişmelerin fotoğrafa yansıması var, hem de ilk amatörlerin çıkışı ve birtakım çevre çekimleri yapma dönemi. İlk fotoğrafçılar Cumhuriyet'in ve onun tanıtımının gerektirdiği bir anlayışla Anadolu'yu gezerek çok fotoğraf çektiler. Bunlar amatör ve profesyonel fotoğrafçılardı. Hatta bu arada Ara Güler'in keşiflerini sayabiliriz, Afrodisias gibi, Nemrut Dağı gibi… Şimdi buradan bakınca, Sabit Bey'in fotoğrafları daha modern bir anlayışa oturuyor. Othmar'ın fotoğrafları gibi… O da Cumhuriyet döneminin bir belgelemecisi olarak görülse bile, fotoğraf anlayışı farklı bir adam. İstiflemesi, kompozisyonu farklı. Sabit Bey'inkileri de ona benzetiyorum. O yıllar Türk fotoğrafında moderne bir kayış da var. Baha Gelenbevi mesela… Fransa'da tahsil görmüş, yönetmen Abel Gance'ın asistanlığını yapmış, Türkiye'ye gelmiş, sonra çok iyi bir amatör fotoğrafçı olmuş. Bence Sabit Bey'in yeri bu moderne açılım içinde. Modern bir şey yakalamaya çalıştığınızda bu teknolojiyi kullanırsınız. Karanlık odaya girildiğinde üstüste baskı yapmalar falan, bütün bunları zorlarken teknolojiyi kullanıyorsunuz.

O dönemde çekilen fotoğraflar nerelerde yayımlanıyor?

1923-60 arası, bir oluşum süreci, değişim süreci yaşanıyor. Artık fotoğraf devlet politikası olarak gündeme geliyor. Halk Evleri'yle birlikte fotoğraf kursları açılıyor, böylece çok kente yayılmasını sağlıyor. İlk yarışmalar, sergiler düzenleniyor, yavaş yavaş gruplaşmalar, dernekler de ortaya çıkmaya başlıyor. Yine o dönemde bir gazeteye bağlı olarak çalışmayan ama, oralara fotoğraf satan fotoğrafçılar var; çünkü gazetelerin öyle bir kadrosu yok. Dışardan serbest çalışıyorlar. Aralarında Namık Görgüç, Faik Şenol, Ali Ersan, Selahattin Giz, Hilmi Şahenk, Cemal Göral ve Müeddep Erkman var. Bu arada 1934 yılında nüfus kağıtlarına, pasaportlara, resmi evraka fotoğraf koyma zorunluluğu gelince, fotoğraf stüdyolarının sayısı inanılmaz artıyor. İşin eğitim yanındaysa, ilk olarak

49

50

48-50: Fotoğraf çekiminde.

49: Fotoğrafçı arkadaşlarıyla birlikte.

51

52

53

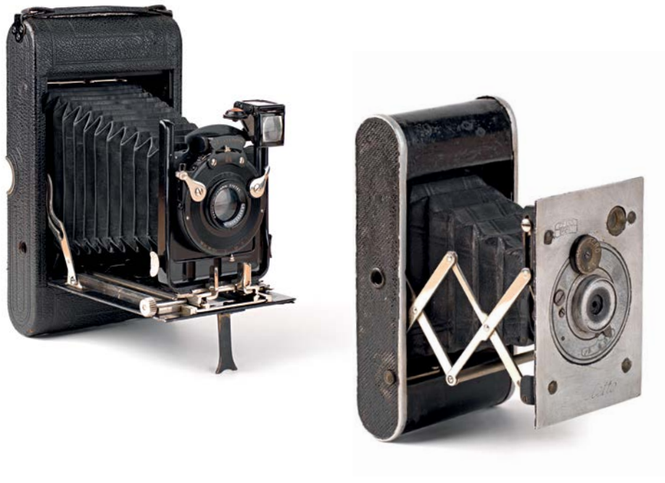

1932'de Şinasi Barutçu, Almanya'dan geldikten sonra Gazi Terbiye'de fotoğraf hocalığına atanıyor. 1945 yılında da belki yanlızca 2 sayı yayımlanmış olan *Foto* dergisini çıkarıyor. Kitapları da var. Güzel Sanatlar Akademisi'ne de Zeki Faik İzer geliyor fotoğraf hocası olarak. 1957-58 yılında da Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda fotoğraf eğitimi başlıyor. Savaş yılları birçok şeyi kesintiye uğratmış, ama Cumhuriyet döneminde her şey yeniden toparlanmaya başlamış.

O dönemin gazeteleri ve dergileri çok önemli. Bunlar hep fotoğraflı gazeteler; böylece fotoğrafın gelişmesini sağlıyor. *Hürriyet* gazetesi 1948 yılında çıkıyor. 1952 yılında da Tifdruk baskı sistemiyle Hayat mecmuasının yayını başlıyor. 1956 yılından itibaren de haftalık oluyor. Bence *Hayat* mecmuası Türk fotoğrafı için bir okuldur. Bugün tanıdığımız bütün eski isimler, Ara Güler, Ozan Sağdıç, Yıldız Moran, Semiha Es, İnal Tengizman, hepsi bu okuldan geçmiştir diyebiliriz. *Hayat*, insanların fotoğrafla daha yakın ilişki kurmasını sağladı. Mecmuanın magazin sayfası vardı. Sami Güner'in fotoğrafları yayımlanırdı bu sayfalarda, kenarında da şiirler olurdu. Bazen de son sayfasında bir fotoğraftan küçük bir ayrıntı basılır, "bunun ne fotoğrafı olduğunu biliyor musunuz" diye okura sorulur, bir sonraki hafta fotoğrafın tamamı verilirdi. Böyle küçük olaylarla halkın ilgisi fotoğrafa çekilirdi.

Bu süreç, yani 1923-1960 arası, 1960 sonrası için çok önemli bir alt yapı oluşturdu. Sağlam temeller bu ilk süreçte atılmış oldu. Türk fotoğrafının dışa açılması da, 60'lar sonrasında başlamıştır.

Fotoğraf ajansı var mıydı?

İlk basın ajansı, 1940'lı yıllarda Basın Foto adıyla kuruluyor. Burada ilginç bir şey söz konusu; bu ajansın bir otobüsü var, arkası karanlık oda haline getirilmiş. Fotoğrafçılar bütün gün şehrin içine dağılıyorlar, resim çekmek için. Kimi havaalanına gidiyor, gelen-giden birisi varsa onu çekiyor, kimi şehrin içindeki

54

51: Amatör fotoğrafçıların sergisini tanıtan, *Hayat* dergisinde yayımlanmış bir yazı.

52: Fotoğrafçı grubunun gezilerinden biri.

53: Sabit Karamani'nin eski körüklü fotoğraf makineleri.

54: *Hayat* dergisinin bir sayısında orta sayfada yayımlanmış olan Manavgat Şelalesi fotoğrafının mankeni, Ayfer Karamani. Resim balayında çekilmiş.

olayları takip ediyor. Akşamüstü olunca toplanıyorlar ve o otobüsün karanlık odasında filmleri yıkıyor, sonra gazetelere koşturuyorlar. Bu sırada o otobüs Taksim Meydanı'na çekiliyor. Sırf kendi yaptıkları işin reklamını yapmak için de otobüsün üzerinde film oynatıyorlar. Ama ne inanılmaz bir şeydir ki, hiç biri o otobüsün resmini çekmemiş. Ben tek bir fotoğrafını bulamadım bugüne kadar.

Bu yıllarda *Yeni İstanbul* gazetesi yayına başlıyor. Kadrosunda Ara Güler, Zeki Bükey, Mehmet Biber ve Limasollu Naci var.

Ya dernekler?

Türkiye'de ilk fotoğraf derneği, 1914 yılında Osmanlı Fotoğraf Cemiyeti adıyla kurulmuştu. 1950'de Türk Amatör Fotoğraf Kulübü, 1957'de ilk Türk Foto Muhabirleri cemiyeti, 1959'da Trabzon Amatör Fotoğraf Kulübü kuruluyor. 1959'da Nurettin Erkılıç önderliğinde kurulan Erenköy Amatör Fotoğraf Kulübü'nün adı da, 1962 yılında İFSAK'a dönüşüyor.

Bir dönem, İFSAK'ın da çabalarıyla amatör fotoğraf hızlandı, gelişti. Ama öncesinde amatör fotoğraf Osmanlı'dan bu yana var. Tabii ki ekipmanlar çok pahalı. Cumhuriyet'in başlangıcındaki dönem gibi göremeyiz; herkesin alma ve kullanma olanağı yok. Hem de öyle bir merakı da yok çok fazla. Fakat sonrasında birlikte gezilere çıkan fotoğraf grupları, gidip gelmeler önem kazandı. O bir amatör dünyaydı işte. İFSAK sonrasında bu iyice önem kazandı, öyle ki Türk fotoğrafını amatörler temsil eder oldular. Bunu meslek olarak seçenler profesyonelleştiler, ama hepsi amatör olarak başladı.

Babam da kendi zevki dışında sipariş üzerine fotoğraf çekmiş, ama kısa sürmüş, profesyonelliği sürdürmemiş.

Profesyonel anlamda tanıtım ve reklam fotoğrafçılığı çok gelişti Türkiye'de. Ama o zamanlarda da vardı. Haluk Do-

ğanbey, ardından Moris Maçaro, Sevgi Yavuz Evcim, Ahmet Kayacık, Levent Tuna… Bunlar 20 küsur yıl ve daha öncesinden bu işi geliştiren isimleriydi. İyi reklam fotoğrafçılarıydılar. Ara Güler, Ersin Alok, Gültekin Çizgen gibi isimler de kendi keyifleri için çektikleri resimler dışında tanıtım fotoğrafçılığı yaptılar. Ansiklopedilere, gazetelere, çektikleri gibi devlet için de çalıştılar. İçecek şişesi de çektiler, fabrikalar da… Ama fotoğraf üzerine konuştuklarında "kendilerine çektikleri"nden söz ederlerdi. Ersin Alok daha araştırmacıydı; dağcıydı, mağaracıydı. Dağ fotoğrafları unutulmazdır. Şemsi Güner ansiklopediler için çalışırdı. Gültekin Çizgen Anadolu'da çektiği fotoğraflarında yakaladığı detaylarla ünlüdür. Karpuz yiyen çocukları müthiştir. Ozan Sağdıç da Ankara'da olması nederiyle devlet erkânını da çekmiştir. Ayrıca efe fotoğrafları, sahne fotoğrafları, portreleri harikadır.

Sabit Bey ise fotoğraf çekmeyi bıraktı ama fotoğrafla bağlantısı hiç bitmedi. 70-80'li yıllarda, hâlâ ilişkili olduğu kabul edilirdi. Amatör fotoğraf dünyası denildiğinde mutlaka adı geçerdi.

Özellikle televizyonun evlere girmediği dönemlerde, çok keyifli akşamlar olurdu. Fotoğrafçılar da yaparlardı bunu.

Elbette. Evlerde o yıllarda dia gösterileri yapılırdı, misafir ağırlama gibi… Ortaya projektör gelir, perdesi olan pardesini açar, yoksa duvarda da gösterilebilirdi. Gidilen yerlerde çekilmiş diapozitifler gösterilirdi. Hatta müzik de konulurdu. Fotoğraf çekmeyenler için ilginç olduğu kadar fotoğrafçı arkadaşlar için de önemliydi bu akşamlar. Bütün geceyi dolduran, kaplayan bir olaydı. Fotoğrafçının kendine göre hazırladığı bir sıralamayı seyrederdi herkes. Çok iyi zaman geçirilirdi, sohbetiyle, yemeğiyle… Mesela ben Sami Güner'in evindeki toplantıları hiç unutmam. Boğaz'da Baltalimanı'nda bir yalı katında otururlardı. Bahçesinde çok keyifli geceler olmuştur. Sami Bey 6x6 formatta çekerdi daha çok. İnanılmaz heyecanlı biriydi.

Bizim evde de yapılırdı böyle toplantılar. Babamın Liesagang marka 35 mm slayt gösteren bir makinesi vardı. Makinenin sesi kulağımda. Bir de slayt perdesinin açıldığı andaki kokusu… Televizyonun başrolü oynamadığı bir ortamda, böylesi insanların arasında büyüdüğüm için çok şanslıyım. Sizin de o dönemde içinde olduğunuz bir gruptu benim insanlarım. Bir dönem yeni yılı Polonezköy'de karşılamayı âdet haline getirmiş bir grup…

70'li yılların ortaları… Gerçekten de bir dönem yıllarca üstüste Polonezköy'e yılbaşı kutlamaya gittik. Biraz da Yurdaer Altıntaş'ın sayesinde olmuştu bu, onun oralı olmasının etkisi vardı. Gruplar yapardık, giderdik. Ayfer ve Sabit Bey de olurdu. Yılbaşında harikaydı Polonezköy. Yılın o tarihlerinde Polonezköy'deki bütün evler pansiyon olarak kullanılırdı. Biz Madam Luluka'nın evinde kalırdık. Gecenin bir vakti yerel kıyafetleriyle kızlar çıkarlar, ellerinde meşalelerle yürürlerdi. Sofralar kurulurdu, sohbet edilir yenilir içilir, şarkılar söylenirdi. Yılbaşı gecesinin ertesi günü ormana yürüyüşe gidilirdi. Kurumuş yaprakların üzerinde yürümekten zevk alırdık.

Başka bir İstanbul'un başka bir ucu… Ulaşması da o kadar kolay değildi. Çok Polonez vardı o zamanlar, sonra okumak için yurt dışına gidip bir daha dönmediler. Yaşlılar da göçüp gitti. Dünyaya o köyden dağılmış çok Polonez vardır. Bu grubun içinde ben çok rahat ederdim. Onlardan çok daha genç olmama rağmen iyi anlaşırdık. Yaş farkının önemi yoktu, sohbet edebilirdik. Nuri İyem, Nasip İyem, Yurdaer Altıntaş, Ayşenur Altıntaş, Ahmet ve Havva Güleryüz, Vedat ve Ayhan Orhon… Hey gidi günler…

55

56

55-56: Amatör fotoğrafçılar arasında daha sonra profesyonelleşenler oldu. Sabit Karamani de fotoğraftan para kazandı, ama bunu çok fazla sürdürmedi. İlaç ve kozmetik ürünleriyle buzdolabı çekimleri, bunların arasında yer alıyor.

57: Sami Güner, fotoğrafçı arkadaşlarını ve ailelerini kendi evinde ağırlamaktan zevk alırdı. 1960'lı yıllardan bir toplantı hatırası: Ferit Can, Sami Güner, Mediha Minisker, Fikret Minisker, Sabit Karamani.

FUAT GÜNER, NAZAN ULUTEKİN Nazan Ulutekin ve Fuat Güner, fotoğrafçı Sami Güner'in çocuklarıdır. Merkez Bankası'ndan emekli olan ama tüm ömrünü, yaşama heyecanını fotoğrafçılığa adamış bir babanın çocuğu olmanın ne anlama geldiğini, böyle bir babayla nasıl yaşandığını yakından bilirler. Sami Bey'in açık gönüllülüğü, inanılmaz heyecanlı karakteri ve insan canlısı olması sayesinde yarattığı özel ortamlar içinde, dönemin amatör fotoğrafçılarının bir kısmını tanımışlar, böylece nasıl bir dünyayı hangi şartlarda paylaştıklarına şahit olmuşlardır. 1950'lerle 70'ler arasında yaşanmış televizyonsuz ev partilerinin bir daha yaşanmayacak enerjisinin içinde büyümüş olmanın bu iki çocuğa kattığı değerleri, onlarla sohbet edince daha iyi anladım.

Arzu Karamani Pekin: Sizinle birlikte Sami Güner'i, babamı ve eski fotoğrafçıları anmak demek, öncelikle 1950-60 arasında Amerikan Haberler Ajansı'nda açılmış olan Amatör Fotoğrafçılar sergilerini hatırlamak demek. Sonra da o yılların Kadıköy'üne, Moda'sına gitmek demek. Bir de televizyonun henüz evlere girmediği zamanların bol sohbet ve sofra keyfi…

Nazan Ulutekin: Bizim evdeki toplantılar, bol yemekli ve bol sohbetli olurdu. O sergilere katılan fotoğrafçılar, Ferit Can Fikret Minisker, oğlu Ergin, Sırrı Hitay ve Sabit Karamani ve tabii ki aileleri evimizde toplanırlardı. Ama Sabit Bey'e o kadar hayrandım ki ben. O güzel ses tonu öylesine tesir etmişti ki. Bir de şıklığı, piposu… Radyoda ne zaman "Karamani Reklam sunar" anonsunu duysam, "anne bak, Sabit Amca…" derdim, bıktırıncaya kadar…

A.K.P.: Babam ne kadar sakin biriyse, Sami Bey de o derece tamperamanlı, coşkulu bir insandı.

Fuat Güner: Babamın çok arkadaşı vardı, ama Sabit Karamani adı kafamın içinde yer etmiş bir isim olarak kaldı.

57

58

59

60

61

Ben çok iyi hatırlıyorum, o yaptığı şeyleri tek tek de gösterirdi. Mozaikleri mesela… Mozaik yaptığı zamanı hatırlıyorum. “Bak, yarısını bitirdim, yarısı duruyor daha” derdi. Ben de ağzım bir karış açık seyrederdim. Babam, “haydi Sabit’e gidiyoruz” deyince ben hemen tamam diye fırlardım yerimden. Severdim oraya gitmeyi. Başka kimsenin evine gitmeye benzemezdi. Size çok sık geldiğimizi hatırlıyorum çocukken. Bak işte ne güzel, sanatçı karı-koca derdim. Sabit Karamani reklamcıydı, radyocuydu ama benim gözümde bir sanatçıydı. Babamla da herhalde fotoğraf merakı yüzünden iyi arkadaş oldular.

O dönemlerden bir de Kemal Baysal’ı hatırlıyorum. Babam önce onun yanında çalışmış, sonra da ortaklık yapmıştı. Kemal Bey önce fotoğrafçılık yaptı, sonra filme geçmişti. Eski Taksim Gazinosu’nun yanındaydı fotoğraf atölyesi.

A.K.P.: Fuat, senin o dönemlerde başlamış mıydı müzik merakın?

F. G.: O zamanlar devamlı şarkı söylerdim evin içinde, 12 yaşında falandım. Bana da habire “kes sesini” deyip dururlardı. Elvis Presley, Paul Anka, Neil Sadaka söylerdim, ama en çok da Peppino di Capri söylerdim. Bir gün Sabit Ağabey’in yanındayız, ben başladım yine “Roberta, ascoltami; ritorna…” Sabit Ağabey dedi ki “Sami, bu çocukta kabiliyet var!” Babam hiç inanmayarak “bunda mı, o kadarını babam da söylüyor” dedi. Babam benim şarkı söyleyeceğimi, müzikle hayatımı kazanacağımı hiç bir zaman kabullenmedi. “Ses mi var oğlum sende, ses dediğin Nat King Cole’da var” derdi. Sonunda, 1984 senesinde Eurovision’a gittiğimiz zaman bizi televizyonda görmüş, hoşuna gitmiş. Döndükten sonra “galiba sizde bir şeyler var” demişti.

A.K.P.: Sami Bey’le babamın bir de Merkez Bankası geçmişleri var. Aynı yıl girmişler Merkez Bankası’na. Sami Bey oradan emekli olmuş ama babam istifa etmiş. Merkez Bankası, fotoğrafçılık ve bir de Modalılık var tabii…

F.G.: Tabii. Kalamışlılık, Modalılık özel bir şeydir. Buraları, Türkiye’nin en mutena semtiydi. 1960 ve 70 yılları en güzel yıllardı diye düşünüyorum. Kimsenin birbirine “ulan, be” demediği yıllar. Şehir hatları vapurlarının yolcusunu tanıdığı zamanlardı. “İsmail Amca, koşma, bekliyorum ben seni” diye bağırdığını hatırlıyorum kaptanın.

A.K.P.: O dönem insanlarının birbirleriyle olan bağlantıları çok ilginç. Tek konu üzerinden olmuyor. Mesela Sami Bey ile babamın ortak noktaları Merkez Bankası ve fotoğrafçılık; ikisinin Fikret Minisker’le dostluğu Modalılık ve fotoğrafçılık üzerinden, ama Fikret Bey aynı zamanda Ankara Radyosu’nda görev yapmış; babamla başka bir ortak yönü… Böylesi çapraz ilişkiler, bugün için biraz daha zor görünüyor.

F.G.: Doğru. Peki mesela sen o dönemin reklamcılarından Mârifi Orhon’u hatırlar mısın, Orhon Reklam’ın sahibi. Barış Manço’yla da bizi tanıştıran odur. Kemençeci Cüneyt Orhon’un ağabeyidir. Barış Manço’nun devamlı programını yapardı radyoda. “Barış’a orkestra lazım, gelin çocuklar” demişti bize, biz de *Kaygısızlar* grubu olarak gitmiştik, o şekilde tanışmıştık. İşte, nereden nereye…

A.K.P.: Sizin sözünü ettiğiniz ev toplantıları eski dostlarınızın arasında çok ünlüydü.

F.G.: Ben bir de ev partilerindeki oyunları hatırlıyorum. Mesela çarşaf üzerinde pamuk gezdirmece. Herkes çarşafın bir ucundan tutar, ortasına bir parça pamuk konur, herkes üfler. Sonunda pamuk kimin yüzüne çarparsa o oyundan çıkar. Herkes birbirinin yüzüne doğru üfler dururdu, çok eğlenilirdi.

62

63

N.U.: Bir de “teyzem Paris’ten geldi, ne getirdi?” diye bir oyun oynarlardı. Mesela “bir yelpaze” der birisi. Haydi, herkes yelpaze olur. Birisi çamaşır makinesi der, birisi guguk kuşu der… Herkes bunları taklit etmeye çalışır. “Meyve sepeti” diye bir oyun da oynarlardı. Babam iskemleleri dizer, herkese bir meyve ismi verirdi. Bir kişi de açıkta beklerdi. Sonra iki ismi çağırır, onlar yer değiştirir. O sırada açıkta kalan da boştaki bir iskemleyi kapmaya çalışır. Meyve sepeti der demez herkes kalkar, bir koşuşturmadır başlardı. Bir de bacak yarışması yaparlardı. İnanılmaz eğlenirlerdi bunlarla.

A.K.P.: Ya Rumelihisarı’ndaki evde yapılan fotoğraf geceleri…

F.G.: O geceler Rumelihisarı’ndaki evde çok olurdu, evet. Hatta bir de yeni ayaklı perdesi vardı babamın. Çok da güzel bir projeksiyon makinesi almıştı. Yaptığı bütün seyahatlerde çektiği dialarını gösterirdi. Partiden önce dialarını çerçeveler, yerleştirmeden önce Nazan’la bana çerçevelerin camlarını iyice sildirirdi bütün gece. Güzelce parlatırız, beğenmez, yine parlatırız. Kasetlere yerleştirirdi sonra. Ertesi günkü parti akşamına ha-

Sami Güner’in evindeki toplantılardan:

58: Ön sırada, Ergin Minisker, Sami Güner, Sabit Karamani, Fikret Minisker; arka sırada Nazan Ulutekin, Cemile Güner, Ayfer Karamani, Mediha Minisker, Ferit Can. 60’lı yıllar.

59: Sami Güner, Fikret Minisker, ?, Sabit Karamani ve Sırrı Hitay.

60: Bu resimde orta sırada en sağda, Sami Güner’in eşi Cemile Hanım, alt sırada sağda Nazan Ulutekin var. Fotoğraf 70’li yıllara ait.

62: Menekşe gözlü Cemile Güner.

63: Ayfer Karamani ve Fuat Güner. 1960’lar...

zır edilirdi. Ev zaten sürekli dolup taşardı. O gecelere kimler gelmezdi ki? Vehbi Koç'tan tut da Mesut Yılmaz'a, İsmail Cem'e kadar bir sürü farklı insan…

N.U.: Rıhtımda masalar hazırlanır, yemekler yenir, dia gösterisi de orada olurdu. Sonra da valsler, tangolar yaparlardı.

A.K.P.: Bütün bu patırtı içinde Cemile Hanım kimbilir nasıl koşturuyordu.

N.U.: Bütün gün dolaşır, akşamüstü eve gelir, uzun ev elbisesini giyer, başına da bantını takar, alelacele ve müthiş bir hızla 4-5 çeşit yemek yapar, hepsini balkona atardı soğusun diye. Sonra babam eve gelir, onun önüne de bir çorba koyar, sanki bütün günü çok sakin geçirmiş gibi…

A.K.P.: Sonuçta Sami Bey bütün Anadolu'yu gezmiş bir fotoğrafçı. Binlerce fotoğraf çekmiş. Bir de nasıl heyecanlı bir kişi olduğunu düşünecek olursak, elbette onları herkesle paylaşmak istiyor. Bunu da en şenlikli biçimde yapıyor.

F.G.: Babam arabayla çok gezdi Anadolu'yu. Araba kullanırken önüne bakmazdı. Gözü devamlı çevresindeydi, bir manzara varsa kaçırmayayım diye. Eli de hep el freninin üzerindeydi o nedenle.

N.U.: Birlikte bir seyahate çıktığımız zaman sinir olurduk. Bir yere varamazdık ki! Arabayı sağa çeker, ortadan kaybolur, ben şimdi geliyorum der, bir buçuk saat geçer aradan! "Baba ne var burada çekecek allah aşkına" deyip dururduk. Sonra evde bize resmi gösterip "işte bu, orada ne var dediğiniz fotoğraf" derdi.

A.K.P.: Bir fotoğrafçıyla normal bir tatil yapmak zor. Sıradan bir yaşam sürmek de…

ERSİN ALOK **Ersin Alok'un, önce bizimkilerin Postacılar Sokağı'ndaki seramik atölyesinin kepenklerini büyük bir gürültüyle sallayıp, sonra köşeyi dönüp hızla kapıyı açarak "Sabit Ağabey, bu sefer de Ağrı Dağı'nın doruklarını çekmeye gidiyorum" dedikten sonra, bütün sokağı inleten kahkahasını koyvermesinin üzerinden en az 30 yıl geçmiştir. A Fotograf Stüdyosu, 40 yıldan fazladır Postacılar Sokağı'nda. Ersin Alok, bunca yıl Anadolu'nun dağını, taşını, kayalarını, deniz diplerini, ayrıca sanayi kuruluşlarını, anıtlarını, kültürel mirasını fotoğraflayıp bu stüdyoda binlerce karelik bir arşiv oluşturdu. Karamanilerin de kendisine komşu olmasını sağladı.**

64

64: Ersin Alok ve Sabit Karamani.

Sabit Karamani'nin fotoğraf çektiği yıllarda Türkiye'de fotoğraf konusunda neler oluyordu?

İstersen biraz öncesinden başlayalım: Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından gelen 30'lu yıllardaki hareketlilik içinde, yeni Türkiye'nin dışarıya da tanıtılması çok önemsenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki fotoğrafçılık tarihi açısından son derece önemli olan bir kişi, 1933 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak yeniden kurulmuş olan Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından görevlendirilmiştir: Pferschy Othmar. 1935 yılında bu kurumun sözleşmeli tanıtma fotoğrafçısı olarak çalışmaya başlar ve yıllarca Türkiye'nin her yerini gezerek binlerce fotoğraf çekip getirir. Bu iş, bana göre Cumhuriyet devri fotoğrafçılığının başlangıcı sayılır. Çektiği fotoğraflardan yapılan *Fotoğraflarla Türkiye* adındaki kitap Münih'te basılmıştır. Kırmızı ciltli, kenarları vidalı enfes bir kitaptır, bende de vardır.

1936 tarihli bu kitap ortaya çıktıktan sonra Atatürk bütün elçiliklere dağıttırmıştır, modernleşen Türkiye'nin yeni yüzünü göstermek için. Ben Othmar'la Ankara'da yanyana fotoğraf çekmiştim. Etnografya Müzesi'nin önünde, eski Ankara'yı da içine alan bir fotoğraf çekiyordu. Onun yanına gittim, ben de yanında çektim.

Matbuat Umum Müdürlüğü'nün müdürü, o dönemde Vedat Nedim Tör'dü. 1937'ye kadar bu görevi sürdürdü. Daha sonraki yıllarda böyle bir işi başka bir fotoğrafçının da Vedat Nedim'in talebiyle yaptığını biliyorum; can dostum Sabit Karamani'nin. Özellikle İstanbul ve çevresinin fotoğraflarını çekmeye başlıyor.

Evet. Evdeki İstanbul fotoğraflarının, Topkapı Sarayı'nda yapılmış yüzlerce röprodüksiyonun sebebi anlaşılıyor.

Fakat o zamanlar elindeki makineden çok fazla memnun olmadığını şahsen biliyorum. Eski bir körüklü Zeiss Ikonta 6X9 makinesi varmış. Fakat bununla istediği neticeleri alamıyormuş çünkü çok yavaş bir makinaymış. O sıralarda da bakanlığın davetiyle gelen bir fotoğrafçı var, Stockholm'lü Oslev isminde. Elinde de kutuya benzer bir makine varmış. Sabit bu makineden çok hoşlandığını söyleyince, "ben giderken sana bu makineyi satayım" demiş. Sabit parasını toparlamış ve makineyi almış. Sözü edilen makine, Hasselblad'ın 500CS modeli.

Babamın söylediği kadarıyla bu makine Türkiye'deki ilk Hasselblad…

Evet, Türkiye'de bildiğimiz ilk Hasselblad. Sabit bu makineyi aldıktan sonra en az 10 sene kullanıyor. Ama elinde sadece tek bir lensi var. Zaten Türkiye'de lens bulmak falan da o kadar kolay değil.

Evet, sonuçta bir tele objektif yaptırmış ona.

Sonra bir gün birden farkediyor ki makinenin arkasındaki *back* çıkabiliyor. O güne kadar bunu anlamamış, çünkü adam bu makineyi ona satarken, arka tarafın çıkmasını sağlayan plakayı vermemiş. Sabit mektuplar yazmış, sonunda postayla o plakayı getirtmiş. Gelince takıyor, arka taraf şak diye ayrılıveriyor. Bu plakayla birlikte başka bir *back* de gönderildiği için, birine siyah-beyaz, birine de renkli film takıp çalışabilir hale geliyor.

Ben Sabit'in makinesini gördüm, şahsen denedim. Bir ara çok uzun zaman durduğu için perdesi kilitlenmişti. Süer İzat isimli bir tamircimiz vardır, ona götürüp tamir ettirmiştik. Bu arada Sabit'in meşhur küçük beyaz bir çakısı vardı, yanından hiç ayırmadığı… Hasellblad'ın arkasında bir yer kırılmıştı, o çakıyı çıkarır, ucuyla basar, öyle ayırırdı. O çakıyla yapmadığı şey yoktu.

Makinenin hikâyesinin bu ayrıntılarını bilmiyordum doğrusu. Ama sonraki yıllarda makineyi sattığını biliyorum. Kocaman tele objektif duruyor.

Sabit, o makineyle Sultanahmet Camisi'nde, Ayasofya ve Süleymaniye'de çekimler yaptı. Sonra bu fotoğraflarla Turizm Bakanlığı afişler hazırlanmış ve dünyaya dağılmıştır. Yanılmıyorsam 1949 yılında yapılmıştır bu afişler ve Doğan Kardeş Matbaası'nda basılmıştır. Sevgili dostumu saygıyla anıyorum.

Sultanahmet Camisi'nde çektiği fotoğrafın hikâyesini anlatmıştı bana: Sabit Ağabey bir gün gidiyor, caminin içinde bir resim çekiyor, geliyor filmi yıkıyor, bakıyor, rezalet! Caminin içi görünmüyor. Pencereden giren ışık her tarafı patlatmış, duvarlar görünüyor, o kadar. Sabit Ağabey'in polarizasyon filtresi yok makinesinde. Bir daha gidiyor Hasselblad'ıyla. Bari öğle saatinde çekeyim diyor. Pencereler biraz görülüyor ama

65

66

65: Boynunda makinası, elinde boş film makarası, İstanbul'da fotoğraf peşinde.

66-67: Hasselblad'ı ve ona özel olarak yaptırdığı tele objektif. Makinayı sattıktan sonra bu objektif hiç bir işe yaramamış.

bu sefer içerde çok karanlık ve çok aydınlık yerler var. Sonunda güneşin batmasını bekleyip öyle çekmeye karar veriyor. Böylece içerde hemen hemen her tarafta eşit tonda bir ışık oluşuyor, bu şekilde çekiyor.

Sabit Karamani'yle yollarınız nasıl çakıştı?

Ben 1952 yılı civarında fotoğraf çekmeye başlamıştım. "En baba kim" diye araştırıyorduk, "Sabit Karamani var" dediler, "peki" dedik. Bende bir tane Mamiya G3 vardı, kaptım gittim. Birlikte Hasselblad'ına baktık, bana özelliklerini anlattı, bu makineyle elde fotoğraf çekmenin bir şey ifade etmediğini, mutlaka ayak kullanmak gerektiğini söyledi. Sonra bana kullandığı ayağı gösterdi, elime aldığımda düşüyordum az daha, ağırlığından. Ama o tarihlerde öyleydi. Ektachrome film çekmeye başlamıştı ve kendisi yıkıyordu bunları. Sabit Ağabey

67

sanırım 60'lı yıllardan sonra çok fazla profesyonel fotoğraf çekmez oldu.

Evet. Ama 50'li yılların başından 60'a kadar diğer amatör fotoğrafçı arkadaşlarıyla çok sergi açmışlar.

Bilmez olur muyum o sergileri? Onlar Amerikan Haberler Ajansı'nın ikinci katında birçok sergi açtılar. İlk sergilerini kendi ceplerinden ödedikleri paralarla yaptılar. Sonra Amerikan Kültür, açılacak sergileri desteklemeye başladı. O sergilerde Haluk Doğanbey (Konyalı), Fikret Miniser, Cafer Türkmen, birçok isim vardı. Anadolu'ya da gittiler bazıları. Türkiye'de fotoğraf böyle gelişti diyebiliriz.

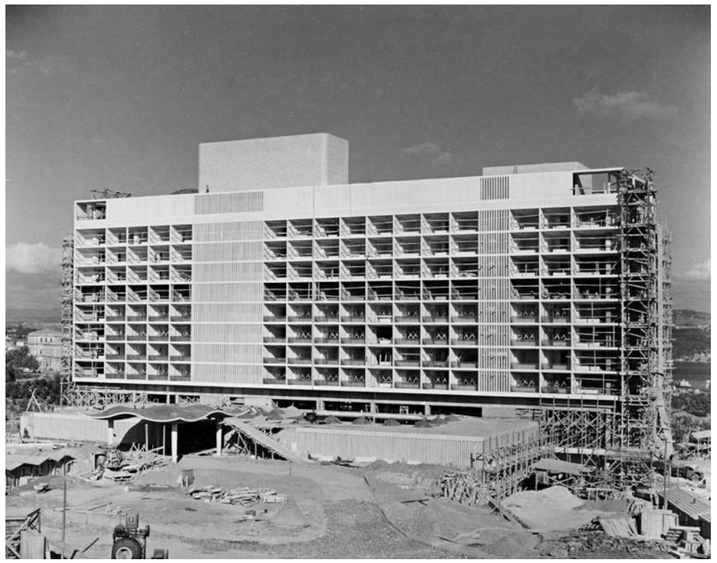

68

71 72

1: **FOTOĞRAF** *ERSİN ALOK*

69 70

73 74

75 76

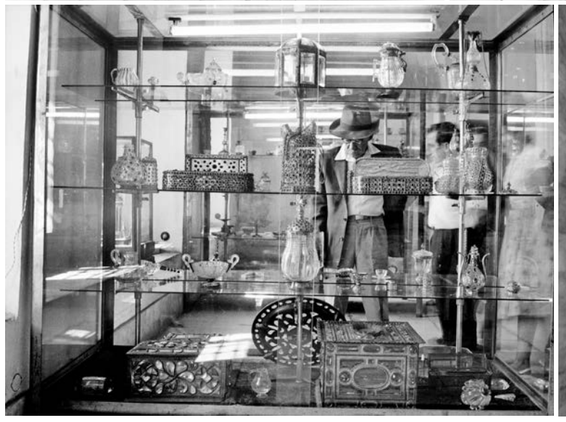

Belgesel özellik taşıyan fotoğrafları:

68: Hilton Oteli'nin inşaatı.

69: 1968 yılında İstanbul'a gelen 6. filonun uçak gemisi.

70: 22 Mayıs 1956 günü İran Şahı Rıza Pehlevi ve Prenses Süreyya'nın İstanbul'u ziyareti.

71: Birinci Erdek Şenliği'nde Genç Oyuncular, Ayyar Hamza oyununun provalarında. Yıl 1958.

72: 1954 yılının Mart ayında İstanbul'da gösteri yapan Scala Buz Revüsü.

73: 1953 yılında Avrupa Güzeli seçilen Günseli Başar, başka bir yarışmacıyla birlikte.

74: 1954 yılında Hilton Oteli'nin açılışı.

75: 1950'lerde Topkapı Sarayı hazinesi.

76: Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e taşındığı gün, Emin Barın, cildini yaptığı protokol defterini gösteriyor.

ORHAN CEM ÇETİN **Eski dostum fotoğrafçı O. Cem Çetin, fotoğraf konusundaki cesur yaklaşımlarıyla uzun yıllardır adından söz ettiren, yenilikçi bir sanatçıdır. Aynı zamanda hocadır, çevirmendir, editördür, yazardır, müzikle uğraşır. Yani genç bir hezarfendir. Fotoğraf kimyasını çok iyi bilir. 2000 yılında yaptığı *Karakutu Cep Fotoğraf Albümleri* dizisinde yer alan kendi albümü *Renk'arnasyon*'u Sabit Karamani'nin anısına adamıştır. Babamı Cem'le konuşmanın, yaptığı denemelerin izini sürmenin, İstanbul'un eski fotoğraf dünyasının kimi isimlerini yeniden anmanın, fotoğrafçılık ve hezarfenlik üzerine söyleşmenin, yokluk içinde varlık yaratmaya uğraşanları, yeni ve farklıyı yakalama peşinde olanları daha iyi anlayabilmeyi sağladığını düşünüyorum.**

Arzu Karamani Pekin: Cem, Sabit Karamani 1950'li yılların başında kafasını ilginç bir konuya takmış; siyah-beyaz fotoğraf kağıdının üzerine renkli baskı yapmaya. Çok tipik bir "hezarfen davranışı" deyip geçemeyeceğimiz kadar sistematik bir ısrarla üzerinde durduğunu, evdeki baskı denemelerine bakınca anladım. Çünkü arkalarına notlar almış, baskı tarihlerini yazmış. Bu konulardaki bilgisine ve deneyimine çok güvendiğim Ersu'yla da çok kafa yorduk ama, süreçle ilgili pek bir yere varamadık. Sen hem fotoğraf kimyası konusunda söz sahibi bir fotoğrafçısın, hem de kendin bizzat hezarfen bir kişi olduğun için, kafan babamınki gibi çalışıyor, eminim. Bütün bunları düşünerek, önce bu baskıların üzerine konuşalım istiyorum biraz. Sonra da hezarfenlik üzerine sohbet edelim.

Orhan Cem Çetin: Sen konuşurken Sabit Bey'in yaptığı baskıları inceliyorum. Çok ilginç gerçekten. Siyah-beyaz kağıdın üzerine CMY baskı yapmış.

A.K.P.: CMY, yani üç renk… Cyan, magenta, yellow demek istiyorsun.

O.C.Ç.: Evet. Matbaa baskısındaki dört renkten üçü… Siyah hariç.

Ersu Pekin: Evet Cem, ama soru şu: Bu kart üzerinde renkli bir sonuç alabilmek için pigmente ihtiyaç var. Siyah-beyaz kart üzerinde pigment nerede?

O.C.Ç.: Ben de onu anlamaya çalışıyorum. Mesela burada başka bir çalışma daha görüyorum; 6x6cm bir diapozitif var ve bu diapozitiften elde edilmiş üç renk ayrımı var: cyan, magenta, yellow… Bunları üstüste koyduğun zaman resim tamamlanıyor. Bu zaten var olan bir teknik. İlk renkli fotoğrafları da bu yöntemle yaptılar. Aynı fotoğrafı üç kere çekerek… Şöyle açıklayalım: Beyaz ışık, kırmızı, yeşil ve mavi bileşenlerinden oluşuyor. Bunları zıtlarıyla, ters renkleriyle engelleyerek ayrıştırabiliyorsun. Kırmızının tersi cyan yani turkuaz, yeşilin tersi magenta yani siklamen rengi, mavinin tersi de yellow yani sarıdır. CMY oradan geliyor. Bunlar RGB'nin (red, green, blue) negatif renkleri. Opak baskı yaparken bu üç renk mürekkebi kullanmamızın sebebi şu: kağıdın tabanı beyaz olduğu için, beyaz ışık baskının üzerinden yansıyarak gözümüze ulaşırken içinden RGB bileşenleri seçici olarak eksiltilerek diğer renkler oluşturuluyor. Işık bize eksilerek geliyor yani. Kağıdın üzerinde ışığın kırmızı yeşil mavi bileşenlerini, sarı magenta cyan filtre katmanlarıyla ayırt etmiş oluyoruz. Sarı katman maviyi, magenta yeşili, cyan de kırmızı rengi filtre etmiş oluyor. Matbaacılıkta ayrıca bir de K yani siyah mürekkep kullanılıyor, görüntünün yeterli doygunluğu alabilmesi için. CMYK'daki K, gölge renk, veya black'in K'si anlamına geliyor. Ama klasik fotoğraf baskısında K'ya ihtiyaç duymuyoruz, CMY katmanlarında değişik koyuluklar elde edebiliyoruz.

E.P.: Ama biz renkli emülsiyondan söz ediyoruz.

O.C.Ç.: Tabii. Cyan magenta ve yellow katmanları, üretim sırasında hem renkli filmde, hem de renkli kağıtta var. Farklı katmanlar olarak üstüste duruyorlar. Ama başka herhangi bir kağıtta bunu oluşturmak için, üç rengi arka arkaya, bir yolla kağıdın üzerine birebir aynı yere *register* etmek, hizalamak gerekiyor. Tıpkı, kalıpların ayrı ayrı uygulandığı matbaa baskısında olduğu gibi. Burada da üç renk katmanını farklı negatiflerden farklı zamanlarda bu kağıdın üzerinde oluşturman gerekiyor. Sabit Bey bunu oluşturmanın bir yolunu bulmuş.

E.P.: Evet, ama renkli filmde de, kartta da bu renk tabakaları bulunuyor ve o tabakaların içinde gümüş kuplörler var.

O.C.Ç.: Evet, banyoyla kağıttaki kimyasallar birleşip rengi oluşturuyorlar. Renk zaten kağıdın içinde.

A.K.P.: Ama siyah-beyaz kağıtta bu yok.

O.C.Ç.: Hayır, siyah-beyaz kağıtta sadece gümüş var. Ersu'nun kuplör dediği şey orada yok, yani gümüşe tutunan renk maddeleri… Sonra gümüş alınıyor kağıttan, renk kalıyor sadece.

Sabit Bey'in baskılarının üzerindeki renkler sanki oraya transfer edilmiş gibi duruyor. Bazı baskılarda üstüste oturması gereken görüntülerin kaymış olduğunu görüyoruz. Bu da onların tek tek transfer edildiğinin kanıtı sanki.

E.P.: Renk sisteminin işleyişinde bir sorun yok. Sorun, hangi yöntemle kağıda aktardığı.

O.C.Ç.: Belki bir de şu olabilir Ersu; kuplörler gümüşlerin etrafında toplanı-

77: Ayfer Karamani'nin, Moda'daki evde çekilmiş bir diapozitifi.

78-79-80: Bu diapozitiften agrandizörde büyütülerek yapılmış renk ayrımı.

77

78 79 80

81

82
83
84

yor ya, bu prensipten hareket edelim; Sabit Bey bu kağıdın üzerine, diyelim ki cyan'ı oluşturacak görüntüyü pozlar ve bir yöntemle onun etrafında cyan toplanmasını sağlar, ilk kimyasal işlemde. Kağıtta kuplör yok, ama rengin banyodan geldiğini düşünüyorum. Sonra bunu kurutur, tekrar getirir agrandizörün altına. Sonra magenta'yı oluşturacak görüntüyü pozlar, magenta'yı oluşturacak kimyasala sokar. Bunu sarı için de yapar. Böylece bu üç renk kendilerine ait gümüş görüntülerin etrafında toplaşır. Sonra *bleach*'e ve *fixer*'a yani ağartma ve saptama banyolarına sokar, gümüşler gider, geriye renkli görüntü kalır.

Bu işlemin banyoda olmuş olması gerekiyor, başka yolu yok gibi görünüyor. Siyah-beyaz kağıdın üzerindeki gümüşü de, sadece renkler üzerinde toplansın diye kullanıyor, nasıl olsa üç pozlamada ayrı gümüşler pozlanıyor ya. Çünkü kalıplar farklı, ışık aynı noktaya gelmiyor. Daha doğrusu, matbaadaki gibi tram olmadığı için ışığın aynı yere de denk geldiği oluyor, o yüzden de aslında bu yöntemle kusursuz bir renkli fotoğraf baskısı elde etmek imkânsız. Hangi sırayla pozladığın bile farkettirir sonucu.

Bu baskıların her birinin de aslında elimizde yaprak halinde üç ayrı negatifinin olması gerekiyor. Biri cyan'ı, biri magenta'yı biri de yellow'u pozlamak için. Çünkü siyah-beyaz kağıt ortokromatik olduğu için sadece mavi ışığa duyarlıdır. Renk ayrımının da önceden yapılıp üç ayrı negatife ayrılmış olması lazım. Baskı sırasında tek negatiften üç ayrı filtreyle yapamaz.

A.K.P.: Babamın bu konuyla ilgili çalışmasını anlattığı bir mektup var, 4 Ekim 1955 tarihinde Kodak firmasına yazmış. Mektupla birlikte, prosesi anlatttığını söylediği bir ek ve baskı örnekleri göndermiş. Derdinin de siyah-beyaz kart üzerine renkli baskı denemeleri yapmak olduğunu söylemiş. Ne yazık ki prosesi anlattığı ek yok ortada. Kodak'ın bu buluşla ilgilenip ilgilenmeyeceğini soruyor. Başka bir mektubu da fotoğrafçı dostu Ferit Can'a yazmış; ona da "bakalım ne olacak, Kodak ya ilgilenecek bu buluşla, ya da hiç cevap yazmayacaklar" diyor. Ben başka bir mektup bulamadım, demek ki ilgilenmemişler. Ama 50'li yıllarda zaten dünyada renkli fotoğraf kağıdı var. Ama Türkiye'ye gelmemiş belli ki. Bence buradaki mesele, bu süreci yaşamak ve sonuç alabilmekle ilgili; kağıt yokluğunda eldeki malzemeye baskı yapabilip, bundan da para kazanmak değil. Mükemmel sonuç almış olduğunu düşünelim; onun bu işin patentini alıp ticari bir kazanç sağlamak üzere harekete geçmeyi düşüneceğini hiç sanmıyorum. Eğer öyle olsaydı, hayatı boyunca ürettiği buna benzer irili ufaklı bir sürü buluşunu piyasaya sürmek için uğraşırdı. Hezarfenlik, bunu gerektiriyor sanırım.

E.P.: O dönemde Türkiye'de bir sürü yoksunluk var, fotoğrafçılık alanında. Kart yoksa, renkli baskı da olmaz deyip vazgeçmen lazım. Ama Sabit Bey öyle yapmıyor ve "ben bunu yaparım" deyip işe girişiyor.

O.C.Ç.: Buna benzeyen konularla uğraşan birkaç kişi daha vardı. Mesela Elazığ'da el yordamıyla renkli baskılar yapmaya çalışan birini duymuştum. Çoğunlukla "ben bunu yapacağım" diyenler, toplamsal yani RGB pozlama tekniğini kullanıyorlar. O da neden? Üç ana renkten birer, toplamda sadece 3 filtreyle yapabiliyor bunu. 3 farklı pozlamanın sürelerini değiştirerek, renk dengesini kurabiliyorsun. Halbuki *subtractif* yani çıkarıcı çalışan agrandizörler cyan-magenta-yellow filtrelerin renk değerlerini değiştirmek zorundalar. Bu, evde yapmak için çok daha karışık bir yöntem.

Yoklukla kendi yöntemleriyle mücadele eden birisi daha vardı, Kemal Baysal.

85

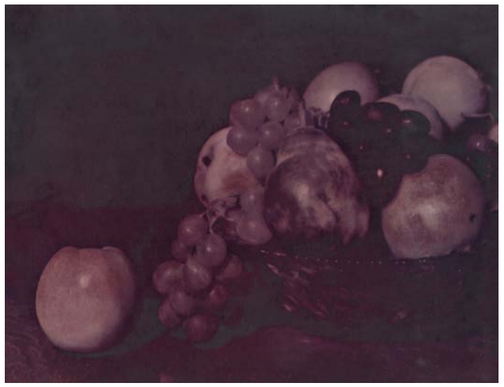

86

87

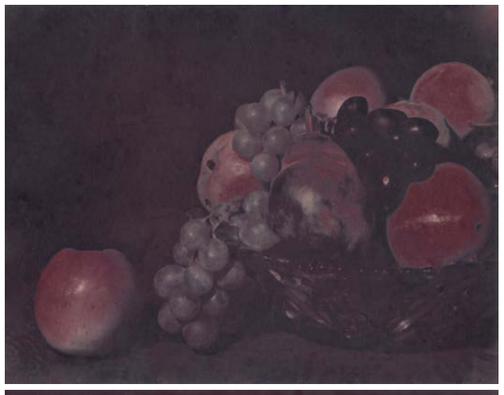

88

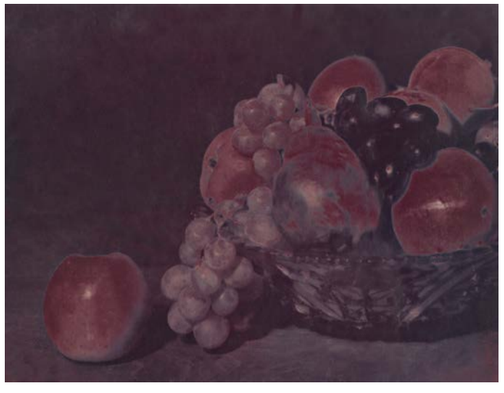

81: Sabit Karamani'nin siyah-beyaz kart üzerine yaptığı renkli baskı çalışmaları sırasında, değişik renkler elde edebilmek için yaptığı denemeler.

82-83-84: Renkli baskı denemeleri

85-86-87-88: Siyah-beyaz fotoğraf kağıdı üzerine, aynı fotoğraftan farklı baskı denemeleri. Her birinin arkasında renklerin oranları yazıyor.

Kimyasallar da üretti, klasik renkli baskı banyosu yaptı. Testlerini de bana yaptırıyordu. Fakat yerli yapım diye almıyordu kimse, güvenmediği için. Kemal Bey Almanya'da bir şirket kurmuştu, tankerlerle kendi ürettiği kimyasalı Almanya'ya gönderiyor, sonra kendisi kendisinden satın alıyordu, burada da Alman malı diye satıyordu. Ancak bu şekilde satabiliyordu. Onun asıl derdi, negatif film yapmaktı. Bu da esasen hiç kolay bir şey değil. Çok büyük servet harcadığı söylenir bu iş için. Mesela polyester şerit gerekir, üzerini kaplamak için. Eski, işe yaramaz sinema filmlerini alır, kaynatıp, onların üstünden emülyisonu silerdi, o şeritleri elde ederdi. Şeritlerin üstünü emülsiyon kapladığı da anlatılırdı, bunun ne kadarı doğru bilmiyorum. Münzevi gibiydi, Zincirlikuyu'da küçük bir yerde tek başına bu işlerle uğraşırdı. Ben onu 1980'lerde tanıdım. O zamanlar 60-70 yaşlarındaydı sanırım.

E.P.: Renk uzmanı… Baysal Film… Onun 60-70'li yıllarda film laboratuvarı vardı, sinema filmlerini banyo eder ve basardı. Bu işlerde usta ve bilgili bir adam da, İlhan Arakon'du tabii. "Amca"… Gerçekten de okur-yazar biriydi. Öyle maceralara girmedi ama kendi kendine deneysel şeyler yaptığını da anlatırdı.

A.K.P.: İlhan Arakon, babamın dostuydu. Ona "Amca" dendiğini ilk kez ondan duymuştum. Yokluk, insanı araştırmaya yönlendiriyor dedik ya, babam da ektachrome filmleri kendi banyo edermiş.

O.C.Ç.: İşte buyur bakalım… O dönemlerde bu gerçekten de maharet isteyen bir iş. Çünkü işin bir aşamasında film banyonun içinden çıkarılıyor ve belli bir güçteki ışıkta tekrar pozlanıyor. Sonra yine banyoya konuluyor. İşte bu ara pozlama oldukça hassas. Şeffaf spirallerde olması, standardize edilmiş bir aydınlatma olması gerekiyor, filmin bütün yüzeyinin aynı ışığı alması gerekiyor, vs. Bu da şunun için; görüntünün pozitife dönmesi, işi biten gümüşlerin daha sonra *bleach* sırasında çözülebilir hale gelmesi için, bir pozlama yapılıyor. Yani gümüşlerin serbest kalması, kuplörlerden ayrılabilmesi için.

E.P.: Sen Miecislaw Prezebislawski'yi tanıyor musun Cem?

O.C.Ç.: Hayır, bilmiyorum.

E.P.: Miecislaw Prezebislawski Polonyalıydı. Karaköy'de karısıyla birlikte çalıştırdıkları bir dükkânları vardı. Küçük fotoğraf makineleri, sinema makineleri, Paillard Bolex gibi Fransız markaları satardı 70'li yıllarda. Renkli diapozitifleri yıkatmak için ona götürürdük. "Banyo yapacak, Avropa, hamam yapacak, burada!.." derdi. Çünkü filmi banyoya verdiğin zaman ne çıkacağından emin olamazdın – tam bir maceraydı. Banyoların standardize olması da epey zaman aldı doğrusu.

O.C.Ç.: Türkiye'deki ilk *photo-finishing,* yani otomatik makinelerde renkli baskıyı da burada Refo Color yapmıştı, Halim Kulaksız. Bir de Serengil vardı…

A.K.P.: O dönemlerin isimlerini birer birer anıyoruz burada, çok güzel. Başka var mıydı bu alanlarda kafa yoran insanlar?

O.C.Ç.: Başka bir mucit de Osep Minasoğlu'dur. Geçen sene vefat etti, çok yaşlıydı. Osep Bey de bir dönem Fransa'da yaşamış, orada Kodak'ta çalışmış ve bu işleri öğrenmiş. Türkiye'ye gelip hem starlet fotoğrafçılığı yapıyor, yani artist adaylarının resimlerini çekiyor, hem de kendi kimyasallarını hazırlayıp baskılar yapıyordu. Ben Darfilm'de çalışırken bir gün geldi öğle tatilinde; binaya girmiş, odalara baka baka bana kadar gelmiş. Tanıştık. "Cem Bey'ciğim, ben turistik slaytlar yapıyorum, sizde Orwo'nun banyolarıyla ilgili bilgiler var mı" diye sormuştu. Bize Doğu Almanya'dan gelen formül kitapları vardı, onları verdim. "Ben bir film baskı makinesini buna tadil ettim, slaytlar yapıyorum" dedi. Sinema filminden slayt yapıyormuş. *Continuous printer* düzeneğini, bu şekilde bir makineyi kendisi dönüştürerek elde etmiş. Yani bir sinema filmi baskı makinesini modifiye ederek yapmış kendi makinesini.

A.K.P.: Osep Bey bu işi yapmak için böyle bir makineye ihtiyaç duymuş. Onu satın alamayacağı için oturup kendisi yapmış. Murat Germen'in kulaklarını çınlatalım, "zaruret ihtiyacın anasıdır" diye çevirdiğini söylemişti, "necessity is the mother ot invension" lafını. Bu da öyle bir durum.

O.C.Ç.: Aslında ben fotoğrafın icadının da böyle bir şey olduğunu düşünüyorum. Adamlar *camera obscura*'nın başına oturup, buzlu camdaki resmi çiziyorlar. Eminim ki şöyle diyorlar: "yahu ne uğraşıyoruz böyle, şu resim kendiliğinden şu kağıdın üzerine geçse keşke…" Kainatta her şey bir ihtiyaçtan kaynaklıdır. Orada öylesine olan hiç bir şey yoktur, olamaz.

E.P.: Peki ya rastlantı?

O.C.Ç.: Rastlantı için şöyle söylüyorum: "tesadüf eseri" diyor eskiler. Bak, "eser" diyorlar. Ben başka da bir şey demiyorum.

Hezarfen dediğimiz insanlar, aslında belli bir düşünce metodu geliştirmiş olup, bunu da farklı alanlardan besleyip birbirine transfer ediyorlar. Esasında bir nüve var, onu değişik alanlardan besliyorlar ve dönüp hepsine uyguluyorlar. Adam gül yetiştiriyor, ama onun içinde bir desen görüyor mesela. Sonra gidip onu tezhipte kullanıyor. Ebruda gördüğü bir bilmemne mantığını getirip belki de cilalama tekniği olarak kullanıyor. Konuların hepsini birbirine geçirebiliyor bu tür insanlar. Sabit Karamani'nin durumunda çok ilginç bir şey ortaya çıkıyor; aslında elektromanyetik spektrum denen şeyin, yani bir tarafta infrared, Xray, kozmik ışıklar, bir tarafta mor ötesinin, radyo dalgaları ve duyulabilir seslerin olduğu bir spektrumun farklı yerlerini incelemiş. Fotoğrafta yapmaya çalıştığı şey, renklerle müthiş bir çalışma. Öteki taraftaysa radyoculuktan bahsediyoruz, seslerden bahsediyoruz. Aslında bunların hepsinin aynı şey olduğunun farkında mısın? Aynı şeylerin farkı tezahürleri, dalga boyları… O yüzden de müthiş bir şekilde birbirine transfer edilebilir deneyimler.

Bir de *serendipity* diye bir kavram var, hezarfenler buna da çok düşkündür. Bu da "şanslı hata". Şöyle bir şey; şu anda bizim kullandığımız buluşların büyük bir kısmı, aslında başka bir şey yapılmaya çalışılırken bulunmuş şeyler. Telefon, buna iyi bir örnektir. Graham Bell aslında karısına işitme cihazı yapmaya çalışıyormuş. İnternet, tamamen askeri haberleşme ağı yapılırken ortaya çıkmış. Böyle ilaçlar da var, mesela Viagra!.. Yine "tesadüf eseri" konusuna geldik… O nedenle oyunbaz olmak, risk alabilmek gerekiyor.

A.K.P.: Annem bazen yalvarırmış babama, "Sabit, bu son boya harika, ama lütfen bir kere daha terkibini değiştirme!" O da dermiş ki, "ama içine biraz daha silis katınca ne olacağını merak ettim, bak ne kadar güzel oldu!.."

O.C.Ç.: Evet, rahat durmuyor, ama o sırada icatlar yapıyor işte. Yap-boz önemli onlar için. Çok fazla dosdoğru gidersen, yan yollara sapma ihtimalin kalkar ortadan. Aynı şeyi tekrar eder durursun, icat yapma ihtimalin de kalmaz.

A.K.P.: Buldukları hiç bir şeyi de kendilerine saklamıyorlar galiba. En azından babam öyleydi.

O.C.Ç.: Aslında galiba bu da hezarfenlerin bir özelliği. Çünkü bilgiyi çoğaltmanın bir yolu bu. Deneyini başkasına

89

90

89-90-91-92-93-94-95-100-101: "Alt ve üst açıdan çekimler, prespektifi yok eden uzun odaklı objektiflerin kullanılması, sert gölgeler, gölgenin de bir grafik eleman olarak tasarımın bir parçası haline gelmesi, karanlık oda deneyleri..." Sabit Karamani'nin fotoğrafının göze çarpan özellikleri...

aktaracaksın ki, o da yapsın ve bazı şeylerini değiştirip denesin, farklı hatalarla farklı sonuçlara varsın. Çünkü rekabet duygusu yok. Öyle bir dertleri de yok. Babam Nihat Çetin tanıdığım ilk hezarfendi. Klasik Arapça profesörüydü, dilbilimciydi, ama hat yazardı, Osmanlı sanatlarına çok meraklıydı. Elini attığı her şeyi çok iyi yapabilirdi. O da bildiği her şeyi iştahla anlatır, herkes gelip ona bir şeyler danışırdı. Necmettin Okyay tam olarak öyle bir hezarfendi mesela, hiç bir şey saklamazdı.

E.P.: Bu hezarfenlerin korkuları da yok hiç bir şeyden, çünkü her şey ellerinden geliyor.

O.C.Ç.: Hem de ellerinin tersiyle yapıyorlar. Bir işi çok ustalıkla yapan birisini seyrettiğin zaman, "ben de yaparım" hissine kapılırsın. Üstelik bu insanlar ustaca yaptıkları işlerin karşılığında çok az para alırlar, çünkü o kadar kolayca ve hızla yaparlar ki, fazlasını haketmediklerini düşünürler. Bu da ortak bir özelik. Mesela Osep Bey yoksulluk içinde vefat etti.

Bu insanlar Türkiye'nin belli bir dönemine denk geliyorlar. Yoksulluk çekmişler, savaş yıllarının ardından. Batı kültürüne ekspoze olmuşlar ama o imkânlara sahip değiller. Bir de o dönemlerde TRT gibi kurumlar büyük yatırımlarla tesis kuruyorlar, ama Avrupalı o teknolojiyi çoktan terk etmiş oluyor. Oysa sen bunu burada 30 yıl kullanmak zorundasın. Öyle bir yatırımı yalnızca bir kez yapıyor devlet.

E.P.: Eskişehir'deki sinema bölümü böyle kuruldu. Almanya'daki WDR'nin eski makineleri oraya hibe edildi.

O.C.Ç.: İşte sen onları kullanmak zorundasın. Üstelik devamlı çalışır durumda tutmak zorundasın, ne doğru dürüst yedek parça var, ne bir şey. Bu da sözünü ettiğimiz kafalar için bulunmaz bir ortam. İcatlar yapmak için de çok güzel bir mazeret.

E.P.: Sen Fikret Minisker'i tanır mısın?

91

92

O.C.Ç.: Hayır tanımadım.

E.P.: O da fotoğrafçıydı, biraz önce uzun uzun tanımladığımız adam tipinin bir örneğiydi. Biz bir ara Akademi'deyken Anadolu'da etnografya araştırmaları yapıyorduk, ama o sıralarda doğru dürüst fotoğraf makinesi de yoktu. Contaflex marka bir makine edindik. Bir gün arıza yaptı, biz de götürdük Fikret Minisker'e. Doğubank İş Hanı'nda bir odası vardı. Odaya giriyorsun, bir çelik büro masası var, orada oturuyor, önünde bir sehpa, bir koltuk. Arkasında köşedeyse yerden tavana kadar fotoğraf makineleri, objektifler, deklanşörler, kasetler neler neler… Aldı makineyi, "peki, bir ay sonra gelin" dedi, attı o yığının içine! Bir ay sonra gittik, daha olmadı dedi. Gitti bizim makine diye düşünüyoruz. O kadar da güç edinmişiz ki makineyi, canımız sıkıldı tabii. Üç ay sonra heyecanla gittik yine, Fikret Bey o yığının içinden bizim makineyi çıkardı, onarılmış olarak verdi elimize.

O.C.Ç.: İnanılmaz.

A. K.P.: Cem, Sabit Karamani'nin fotoğraflarıyla ilgili neler söyleyebilirsin?

O.C.Ç.: Sabit Bey'in fotoğraflarına bakıldığı zaman çok deneysel biri olduğu anlaşılıyor. Diğer konularla, yani seramik ve radyoculuk alanlarındaki çalışmalarına da bakıldığında bu görülüyor; sanki hiç bitmeyen bir deneyin içindeymiş gibi hep. Daha sonra kullanılmak üzere estetik bir çözüm buluyor. Onun örneklerini üretiyor, sonra başka bir tanesine geçiyor. Bir türlü sonuçlanmayan bir şey.

A.K.P.: Belki de öyle bir derdi yok. Yani aradığı bir sonuca varmaktan çok, denediği sürecin sonucunu görüp, "demek ki böyle yapınca bu çıkıyormuş" deyip devam ediyor.

O.C.Ç.: Belki de sonuç bu. Bu süreçten hoşlanıyor. Çünkü burada da çok fark-

93

1: **FOTOĞRAF** *ORHAN CEM ÇETİN*

94

95

1: **FOTOĞRAF** *ORHAN CEM ÇETİN*

lı deneyler var. Bana özellikle, fotoğraf tekniğinin olgunlaştığı 1920'li yıllarda ortaya çıkan Man Ray'in işlerini hatırlatıyor. Onun da hem çektiği filmlerde, hem de fotoğraflarında bu deneysellik çok fazladır. Bir yandan da konstrüktivist Rodchenko'nun fotoğraflarını hatırlatıyor. Onun işleri, tabii, büyük toplumsal bir hareketin tasarımındaki ya da sanatçı tavrındaki yansıması diye yorumlanıyor. Alternatif açılardan çekimler, alışılmışın dışında şeyler… Çünkü hayat değişecek, bunu ima ediyor. Sabit Bey'in fotoğraflarında da alt ve üst açıdan çekimler, perspektifi yok eden uzun odaklı objektiflerin kullanılması, sert gölgeler, gölgenin de bir grafik eleman olarak tasarımın bir parçası haline gelmesi, karanlık oda deneyleri var. Mesela bir fotoğrafında (Ayla Emiroğlu'nun portresi) figürün kontürünü çıkartmış tamamen. Bu son derece zor bir yöntemdir, uğraştırır. Şöyle yapılıyor: bu fotoğrafın normal bir negatifi var. Kontak baskı yaparak bu negatifin birebir pozitifini elde ediyor, dia gibi. Sonra ikisini üstüste koyup yani sandviç yapıp biraz kaydırarak agrandizörde basıyorsun. Böylece rölyef gibi çıkıyor fotoğraf. Çok zahmetli deneylerdir bunlar, bir çırpıda yapılmaz.

Yanyana dört Kız Kulesi'nin olduğu resim de ilginç; pan yaparak çekilmiş olabilir, ama öyle de değil gibi. Çünkü arkadaki Sarayburnu manzarası bir tane. O çoğalmıyor, Kız Kulesi çoğalıyor, demek ki orayı bir şekilde maskelemiş olması gerekiyor, bu çoğaltmayı yapabilmesi için. Ya da çekerken… Çekerken mi basarken mi yaptı, bunu kestiremiyorum şu anda. Bana çekerken yapmış gibi görünüyor bu çoğaltmayı, çünkü Kız Kulesi görüntülerinin dördü de tıpatıp aynı değil.

A.K.P.: Estetik açıdan da bu arayış var…

O.C.Ç.: Fotoğraflarda tek tipleşmiş, karar kılınmış bir estetik yok, çok deneyci birisi var karşımızda. Hep bir estetik araştırma peşinde olduğu anlaşılıyor.

96 97

98

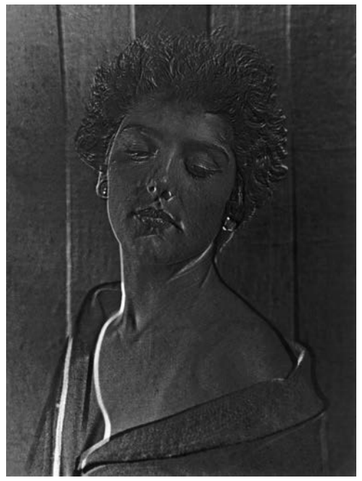

99

96-97-99: Ayla Emiroğlu'nun portresi. Çeşitli baskı denemelerinin sonuncusu, bir negatifle bir pozitif filmin sandviç yapılarak agrandizörde basılmasıyla elde edilmiş.

98: Sabit Karamani'nin deneyci tarafına başka bir örnek: yanyana dört Kız Kulesi.

A.K.P.: Sen *Renk'arnasyon* adını verdiğin fotoğraf çalışmaları serisini Sabit Karamani'ye ithaf ettin.

O.C.Ç.: Benim o seriyi çalıştığım dönemlerde, 1993 olsa gerek, sen bana babanın siyah-beyaz kağıt üzerine yaptığı renkli baskı denemelerinden söz etmiştin. Ben o çalışmayı Türkiye'de ilk kez dijital fotoğraf uygulaması olarak yaptım. Bilgisayar ortamında dönüştürülmüş ve renklendirilmiş fotoğraflardır. Sabit Karamani'ye saygı sunmak istedim bu resimlerle, çünkü o da daha önce denenmemiş yöntemlerle fotoğraf renklendirmeye çalışmış ve türlü zorluklar çekmiş. Benim için de zordu; sayısız teknik problemle karşılaştığım, ayrıca insanların da çok yadırgayacağı birtakım işlerdi. O yüzden de onu anmak istedim. Çünkü ben eminim, Sabit'ten bana gelen bir şeyler olmuştur. Zaman farkıyla da olsa aynı yerlerde dolaştık biz onunla. Kafamızın aynı çalıştığını hissediyorum. Bu aslında Man Ray ve Rodchenko'ya kadar uzanıyor. Şahin Kaygun da bu hatta bir yerde duruyor.

A.K.P.: Bu konuda en önde durup ilk darbeyi yiyen kişi, Şahin Kaygun…

O.C.Ç.: Bir toplantıda bir gün Şahin Kaygun'la ilgili konuşulurken birisi söz aldı, "ben karşıyım böyle şeylere" dedi. Karşıyım demek, böyle işler yapılmasın, böyle birileri olmasın demek. Bu nasıl bir laf? Beğenmiyorum denilebilir ama neden yapılmasına karşısın? Böyle bir zihniyet var işte. Daha az deney yapan, korunaklı bir alanda iş yapan, onu da gayet iyi yapan, ama başka şeylerin yapılmasına karşı duran, hiç risk almayan insanlar bunlar. Yaratıcılık, tanım gereği, varolan unsurlardan denenmemiş yepyeni bir sentez yapmaktır. Bunun girdileri bellidir ama hiç bu şekilde bir araya getirilmemiştir. O yüzden sonuçları bilinmez, nasıl tepki alınacağı bilinmez, o nedenle de risklidir. Bütün bunlara hazırlıklı olmak lazım. Şahin Kaygun, tamamen aynı durumdaydı. Resim kökenliydi ve bu iki işi çok iyi birleştiriyordu. Resmin özgürlüğüyle fotoğrafın gerçekliğini çok iyi birleştiriyordu.

Sabit Bey'de de son derece deneyci bir kişilik var, bu da sağlık belirtisi. Fotoğraflarında çok iyi bir kurgu var. İşin doğasında varolan bir estetik potansiyeli araştırdığını, karanlığı da, kimyayı da kullandığını görüyoruz. Her aşamasında denemiş bunları. Bir sürü şeyi de çok önceden denemiş görünüyor. Hiç biri rastlantısal işler değil, fotoğraflarının. Hepsi düşünülmüş, amaçlanmış. Teknik bilen ve iyi kullanan birisi. Ama hayatını fotoğrafa adamamış, amatör kalmayı tercih etmiş.

A.K.P.: Denemiş, sonucunu görmüş arşivlemiş ve bırakmış. Bize de onun yaptıklarını anlamaya çalışmak düştü.

100

101

1: **FOTOĞRAF** *ORHAN CEM ÇETİN*

MURAT GERMEN **Murat'ın mimarlık eğitimi almış olduğunu bilenler, onun fotoğraflarındaki farklı lezzetin nereden geldiğini daha iyi anlarlar, bakış açısının nasıl beslendiğini sanki daha iyi hissederler diye düşünüyorum. Tabii eğer onun üslubundan hoşlanıyorlarsa. Çünkü fotoğrafta alışılagelmişin dışına çıkan görsellikten huzursuzluk duyanlar, zaten Murat'ın yanına pek yanaşmıyorlar. Murat, bilgisayar teknolojisini fotoğraflarında o kadar iyi ve beceriklice kullanıyor ki, zanaatin, fikir ve yaratıcılığın hem temelinde, hem de hizmetinde olduğunu iyice anlıyorsunuz. Murat'la da özellikle bu konu çevresinde konuşmak istedim. Yeni teknolojiyi kendi yararına çalıştırırken zanaatçılığını da bizzat yapmaktan zevk aldığını, bu süreci önemsediğini bildiğim için, babamın teknik süreçlerle oynayarak, mucitlik yaparak sonucu farklılaştırma, zorlanan süreçlerle beklenmedik noktalara varmaya çalışma isteğini çok iyi anlayabileceğini ve yorumlayabileceğini düşündüm.**

Murat, Sabit Karamani'nin 1950'li yıllarda siyah-beyaz kağıda yaptığı renkli baskı denemelerini gördün. Fotoğrafta yenilik peşinde olan, farklı teknolojilerle yeni bir fotoğraf elde etmek için kafa patlatan ve üreten biri olarak, bu denemeler üzerine bir şeyler söylemek ister misin?

Aslında baskı teknolojisiyle ya da işin kimya yönüyle ilgili çok derin bilgi ve tecrübem yok. Ama benim orada gördüğüm kadarıyla Sabit Bey farklı bir şey deniyor; alışılageldik baskı süreçleri üzerine çalışmıyor, baskıları saklamış olması da buna delil oluşturuyor. Bir şeyin fotoğrafını çekersin, götürürsün karanlık odaya, tercihine ve elindeki teknik aksama göre ortaya siyah-beyaz ya da renkli bir fotoğraf çıkar, olur biter. Ama başka bir şeyin peşinde, Sabit Bey. Ben bu tür, deney yapan ve olaya bilimsel yaklaşan insanları çok seviyorum, çünkü bana kalırsa bu deneyler belli bir aşamadan sonra sanatın ta kendisine dönüşebiliyorlar. Böyle çok örnek var. Mesela hareket etütleri yapan Eadweard Muybridge veya Étienne-Jules Marey, ya da daha çağdaş bir isim olan ve yüksek frekansta stroboskopik flaş imkânlarıyla, çıplak gözle görebileceğimizden hızlı hareketlerin çeşitli evrelerini çalışan Harold Edgerton gibi… Bu aslında başlangıçta bilimsel bir yaklaşım, ama sonrasında ortaya çıkan eserler o kadar biricik oluyorlar ki, takip eden dönemlerde sanat veya sanatın başlangıcı gibi algılanabiliyorlar. Bizim toplumumuzda bu az olan bir şeydir. Sabit Bey bence bu olgunun tersine gitmiş. Bizde genellikle "prosedür ne gerektiriyorsa onu yap, çok da ötesine geçme" gibi bir anlayış hâkimdir, hele hele o dönemlerde. Günümüzde, sorgulayan, bir şeylerin sonucundan çok sürecine önem veren insanların sayısı çoğaldı tabii. Ama o zamanlar çok daha azdı. Sabit Bey o nedenle başka bir yerde duruyor bence. Sabit çok güzel bir isim, "sabit"in statik anlamına gelen bir yanı da var, ama Sabit Bey ismine çok ters duran bir adam.

102

Gerçekten, aslında haklısın. Annem onun için "Sabit pire gibidir" derdi.

Öyle görünüyor. Sabit Bey'in siyah-beyaz kağıda yaptığı renkli baskı denemeleri türünden atipik çalışmaları, onun yaptığı bu işleri görmüş olan birine ilham vermiş olabilir. Onun deneyleri sayesinde, belki o zamana kadar hiç elde etmediği türden bir baskı elde edip, ortaya farklı bir şeyler çıkartabilmiştir. Ben de biraz hiperaktif, süreçlerle oynamayı, deney yapmayı seven bir adamım. O nedenle Sabit Bey'in yaptıklarını çok takdir ediyorum.

O nedenle ben de bu konuyu seninle konuşmak istedim. Çünkü fotoğrafı düz fotoğraf olarak görmeyip, olanaklar el verdiği ölçüde başka bir yerlere taşımaya çalışmakla ilgilisin sen de. Araştırmacı bir kişilik gerektiriyor bu.

103

104

102: Tıbbi bir müdahale sırasında fotoğraf çekmeye hazır olan Sabit Karamani.

103: Değişik dokular peşinde.

104: Bir ağaç gövdesi.

105 106

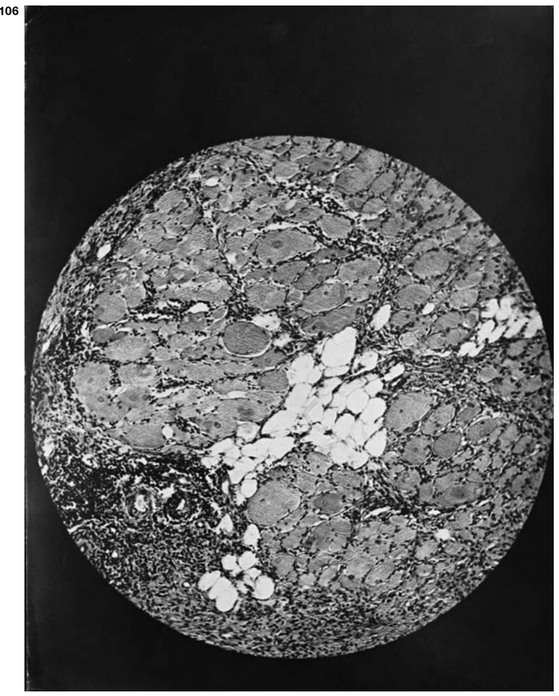

Aynen öyle. Bunun faydaları var. Sanat tabii ki aslen yaratıcılık; ruhta, mesajda, içerikte olan bir şey, bunların hepsine eyvallah. Ama sanat tarihinin çeşitli aşamalarına, hatta kırılma noktalarına bakarsan, tekniğin her zaman önemli bir rolü olduğunu görürsün. Belli bir işleve cevap vermek üzere üretilen bir teknolojiyi hiç kimsenin kullanmadığı gibi kullanmanın da yaratıcılığa çok büyük katkı sağladığını düşünüyorum. Teknolojiyi farklı bir şekilde kullanabilmek için de yakından izlemek, vakıf olmak, anlayabilmek gerekiyor.

Babamı tanıyanlar, onun aslında bir tür mucit olduğunu söylüyorlar. "O bir mucitti" deyip geçmek aslında fazla iddialı bir tanım gibi olabilir ama mucit bir tarafı olduğu kesin. Bu çalışmalar da galiba o mucit ve muzip tarafını gösteriyor.

Muzip miydi, çok güzel! Bence zaten bir mucit büyük olasılıkla aynı zamanda muziptir. Belki tersi geçerli olmayabilir ama mucit birisi biraz muzip birisi olmalıdır. Aslında mucitlik ve icat üzerine bir-iki kelam etmek isterim; bizim toplumda el üzerinde tutulması, saygı duyulması gereken ve mucit olabilme şansı olan insanlara gerekli takdiri "bahşetmeyen" bir siyasi yapılanma var diye düşünüyorum. Bu nedenle de yeteri kadar mucit çıkmamış; deyişlerimiz yok mu, "eski köye yeni icat mı getirdin" gibi? İcat olmadıkça, mucitlerin olmadıkça lider ülke falan olamazsın, mümkün değil. O yüzden Sabit Bey gibi insanların olması çok önemli. Sabit Bey'in kafasının birçok konuya atlayıp zıplıyor olması, mucit olduğunun göstergesi. Belli ki icat seven, çeşitli sorunlara, durumlara, anlık çözümler üretebilen biriymiş. Bence mucit bu demek işte. Türkçeye "zaruret icadın anasıdır" diye çevirdiğim, İngilizce bir laf var: "necessity is the mother of invention". Benim mottolarımdan birisidir bu. Şu anda hâlâ kullanmakta olduğum bazı görselleme teknikleri, çok daha düşük çözünürlüklü makineler kullanırken mecburiyetten ürettiğim çözümlerin sonucu ortaya çıktı örneğin. Benim biraz farklı bir görsel dilim varsa şayet, bu tekniklerin görsel dilime katkıda bulunduğunu düşünüyorum.

Türkiye'de durum şöyle; biz sürekli aksayan şeylerle mücadele etmeye alışmış bir toplumuz, o yüzden de kafalar onlara geçici çözümler bulmaya hazır. Fakat bunu icat boyutuna çıkaran pek yok. Zihni birkaç konuya eşzamanlı atlayabilen, yani "cross platform thinking / çapraz düşünme yetisi"ne sahip olan bir kişi olmak; diğer deyişle, bir alanda kayda değer bir özellik görüp onu diğer bir alana yeni bir işlev ve içerikle taşıyabilme yetisine sahip olmak çok önemli bir şey. Biz böyle yetiştirilmiyoruz ne yazık ki. Her şey kendi kutusu, alanı içinde değerlendirilmelidir mantığıyla yetiştiriliyoruz. Sabit Bey belli ki hiç bir zaman tek bir kutuda kalmamış. Merak alanları farklı olmuş ve bu alanlar arasındaki ilişkilerden de beslenmiş.

107 108

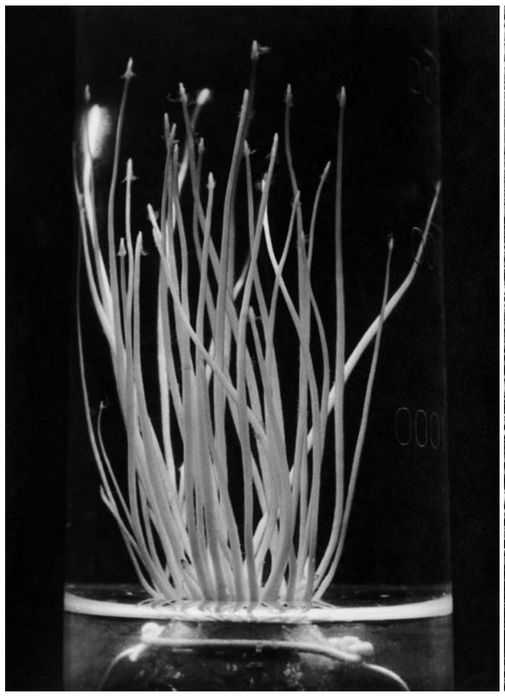

1. **FOTOĞRAF** *MURAT GERMEN*

Tamamen... Mesela kimya bilgisini hem film banyoları hazırlarken kullanmış, hem seramik boyaları yaparken işe yaratmış. Ama hiç belirli formüllere takılıp kalmamış, sürekli "acaba içine şunu da katarsam sonuç ne olur" sorusunun peşinden gitmiş.

Bu senin söylediğin bana şunu hatırlattı; yıllar önce Amerika'da öğrenciyken MIT'den bir sömestre "off" aldım ve mübadele programı sayesinde UC Berkeley'de okudum. Orada bir hoca vardı, Christopher Alexander, çok önemli bir adamdır, belli bir dönemin mimari eğitiminin vazgeçilmez kitabı olan *Pattern Language* adlı eserin yazarıdır. Onun dersini aldım. Tabii bir sürü mimari konu konuşuluyordu fakat mimarinin ötesinde mimariyle paralel olarak götürdüğü üretim alanları vardı, oralardan ilginç örnekler verirdi. Bir gün konu Türk halılarına geldi, erken dönem Türk halılarına. İnanılmaz bir koleksiyonu vardı. Bize şöyle anlatmıştı: "Türkiye'deki halıcılıkta usta addedilebilmek için bazı aşamaları geçmek zorundasın. Burada-ki en önemli göstergelerden biri şudur; çeşitli kök boyalar var, onları karıştırıp çeşitli renkler elde ediyorsun. Terkibi de mikrogram seviyesinde yazılmadığı için değişiklikler olabiliyor. Tabii işin güzelliği de orada. İşte ustalığın göstergelerinden biri de o zamana kadar yaratılmamış bir renk yaratmak." O nedenle Sabit Bey'inki gibi devamlı devinen bir kafa için de, hayat boyu aynı rengi üretmek sıkıntılı olsa gerek.

Şimdi sanat ve teknik ilişkisi galiba burada yerini buluyor. Siyah-beyaz fotoğraflarına baktığımızda bir sürü teknik denemelerle farklı arayışların peşinde olduğunu anlıyoruz. Bununla birlikte ortaya çıkan bir estetik anlayış da kendini hissettiriyor.

Zanaatın sanatsal üretime destek sağlaması gibi düşünülebilir belki. Şu an güncel sanatın çok uzaklaştığı bir durum. Yavaş yavaş geri dönüş sinyalleri veriliyor gibi geldi bana, en son gör-

105-106-107-108: Mikroskopla çekilmiş kanserli doku, birbirleriyle ilgisiz malzemelerle yapılmış bir kompozisyon, cam içinde büyüyen bitkiler, bir kuş iskeleti, kum tepecikleri ve ışık dalgaları... Sürekli farklı bir görüntünün ayrıntılarına ve dokularına girme çabası...

109

düğüm 2013 Venedik Bienali'nde. Ben sanatla zanaat arasındaki ilişkiyi şöyle görüyorum: Örnek olarak metinsel anlamda bir analoji yapalım; sen bir şey anlatmak istiyorsun, bir derdin var. Bunu yaparken bir dil kullanıyorsun. Bu dili ne kadar ustalıklı, sarih bir şekilde kullanırsan, ben yazıya o derece rahat bir şekilde vakıf olabilirim, o yazı beni kavrar, ben de mesajı kavrarım. Hayatta denk geldiğimiz çeşitli sunumların, paylaşımların kavranabilmek üzere üretildiğini varsayıyorum. Kavranamayan şeyler sahiplenilmez ve bu yüzden de çabuk unutulurlar. Bu sıralar gezdiğim sergilerin hiç de azımsanmayacak kadar bir bölümünden "bu neydi yahu!" diye çıkıyorum. Rahatsız edici bir durum.

Aslında belki de zanaatın önemi hiç bir zaman yok olmadı.

Şöyle bir şey de var; Duchamps'ın öncülediği "kendine mâl etme" durumu, yani başka bir ürünü, eseri, fikri alıp kendine mal etmek başlangıçta gerekli ve devrimseldi, evet; ama artık yapılanlar kendini tekrarlıyor. 100 sene oldu. Gerçekten, 100 sene… Hâlâ "çağdaş" dediğimiz bu yaklaşımın ortaya çıkmasının üzerinden geçen süreden söz ediyoruz! Anlatılan içerik kadar, anlatım dilinin ta kendisi olan zanaata verilen önemin demode sayılmaması gerektiğini düşünüyorum. Kendine mal etme süreçlerinde rahatsız olduğum başka bir konu var; birisi bir eser çıkaracak ortaya, düşüncelerini onun üzerinden ifade edecek diyelim. O eserin inşası, üretimi başkasına sipariş ediliyor ve ne sergide, ne de katalogda o işi icra eden kişiye atıf yok. Bunun üretimi yapan kişiye büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum.

Sabit Bey'e bağlarsak, onun yaratı süreci her zaman zanaata dayanmış. Zanaatı kullanarak bir yaratı ortaya çıkarmış. Evdeki gündelik bir sorunu tamirci çağırmadan halledebilmek de, sanatsal olmasa da, bir yaratıdır bence. Belki sadece bir sorun çözmüşsündür, mesela akmayan suyun akmasını sağlamışsındır; ama çözüm bulabilmeye muktedir olmanın senin beyninde yaratığı olumlu etki, orada edindiğin tecrübe, senin bir süre sonra üreteceğin yeni bir sanat eserindeki yaratıcılığa bir alt yapı sağlayacaktır. Bilinçli ya da bilinçsizce… Zanaat ve süreçlerle olan yakın ilişkinin önemi işte burada.

Güncel sanatta "kendine mâl etme" fikrine, başkalarına iş yaptırma gibi şeylere hiç bir itirazım yok. Mesela Düsseldorf fotoğraf ekolünden Thomas Ruff'u çok ilgiyle izliyorum. Çok ilginç "kendine mâl etme"ler gerçekleştiriyor, çünkü mevcut teknolojinin aksayan yönlerinden besleniyor. Bunlar sanatın öncü coğrafyalarında hep olan birliktelikler; fikir teknikten, teknik zanaattan, zanaat fikirden besleniyor. Süreç "hep fikir ön planda zanaat arkada" yaklaşımlarında olduğu gibi tek yönlü olmamalı. Arada yer değiştirebilmeli. Dinamik dengeleri olmalı. Eşit güçte olmalarıysa benim için ideal olanı.

Bu durum bence bir yaşama biçimi türüne de dokunuyor. Bugün artık tüketim toplumunda insan kendini de tüketiyor galiba. Arızalanan bir şey tamir edilmiyor, yenisiyle

109-110: Kum tepecikleri ve hareket eden ışık. Değişik dokular ve hareketler, en çok peşine düştüğü, özünü yakalamaya çalıştığı şeyler.

110

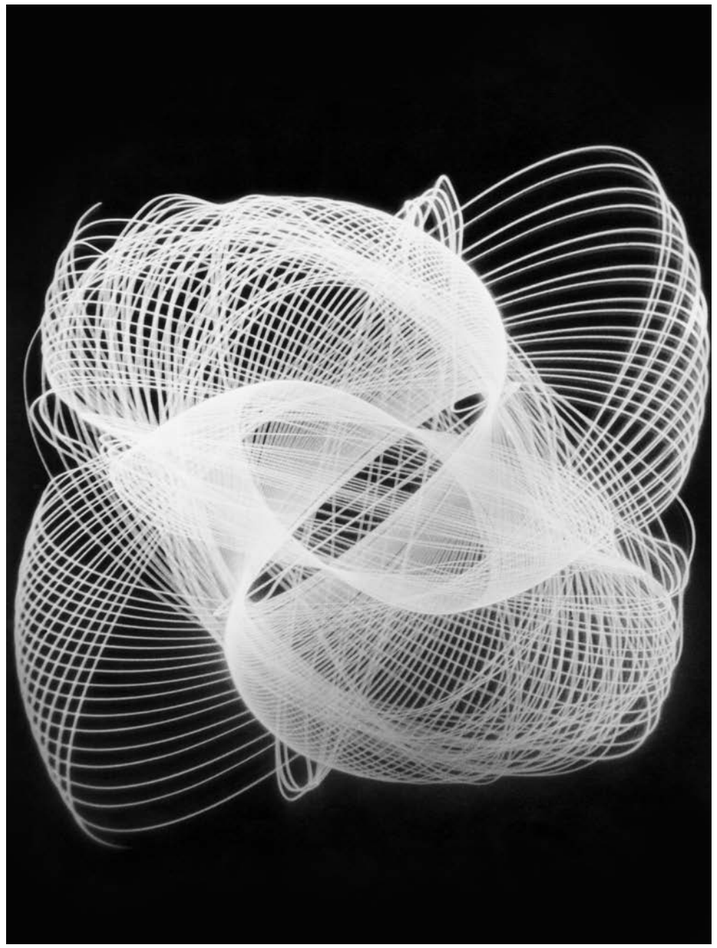

1. **FOTOĞRAF** *MURAT CERMEN*

değiştiriliyor. Çünkü düzen böyle yapmamızı istiyor. Gençler de böyle bir yaşam biçiminin içine doğuyorlar.

Önemli olan, farklı alanlardan beslenebilmek. Zanaata eli yatkın insanlar bir üst noktaya çıkartabiliyorlar diye düşünüyorum. Zanaat dediğin, aslında mekanizma. Bir sürecin nasıl işlediğini bulursam onu nasıl işlemez hale getirebileceğimi, ya da farklı bir şekilde işletebileceğimi bilebilirim. Günümüzün gençleri mekanizma kültüründen uzaklaşmış durumdalar. Bir şeylerin nasıl işlediğiyle ilgilenmiyorlar, çünkü her şey onlara sistem tarafından sağlanıyor zaten. Tüketim o kadar hızlı ilerliyor ki "süreç" dediğimiz sindirme aşaması kayboldu.

Fotoğrafta, bazen olmadık şeyler deneyerek, bazen de her şeyi kırıp dökerek yeniden bir şeyler yaratmaya cesaret edenlere, araştırmacı ruhlara borçluyuz diye düşünüyor musun? Mesela Şahin Kaygun böyle biriydi; çok eleştiri aldığını hatırlıyorum.

Oh, hem de nasıl. Cem Çetin de öyledir, o da bir sürü şeyi öncü anlamda yapanlardan biridir, bu yüzden çok ağır yükler almıştır üzerine. Biraz ben de öyleyim. Bazen söylemediklerini bırakmıyorlar o yüzden. Mesela iki yıl kadar oldu, bir "fotoğraf derneği" vakası ortamında fotoğraf gösteriyordum. Gösteri bitmeye yakın arka sıralardan birisi kalktı, "artık fotoğrafları görebilir miyiz?" dedi. Bu tür iddialı lafları sarf edebilmek için bir ehliyetiniz olması gerekiyor. Fotoğrafı, makinayı, filmleri, kimyayı, dijitali; yani fotoğrafa ait hiç bir şeyi icat etmemişiz, sadece kullanıcıyız. Bu yüzden bu coğrafyada birisinin, hele hele doğru dürüst bir külliyat ortaya koyamamış birisinin, çıkıp "fotoğraf o değil budur!" deme hakkı yoktur!

Bu gibi güdük, haset dolu yaklaşımların tersine, bizim bir üst neslimizdeki bazı değerli fotoğrafçılar çok olumlu tepkiler verebiliyorlar yeni gelişmelere. Me-

111

sela İzzet Keribar, Halim Kulaksız gibi, yaptıkları işi çok üst düzeyde icra eden, yeni şeyler yapanlara hiç çemkirmeyen, bilakis destekleyen fotoğrafçılar da var. İzzet Bey'in fotoğrafları teknik açıdan kusursuzdur; Halim Bey ise mükemmel kimyasal süreç bilgisini dijital sürece aktarabilmiştir ve klasik işlerinin yanı sıra bilgisayar ortamında yeni denemeleri yapacak kadar da kendi dönemini aşmış birisidir. Zaten kimyasal süreç, dijital sürece terimleriyle birlikte aktarılmış durumda. Halim Bey oradaki süreç bilgisini, tecrübesini dijitalde ortama uyarlayabilmiş. İşin teknik yönüne önem veren ve bunu yaratıcılık vesilesi olarak kullanabilen birisi Halim Kulaksız.

Babam yaşasaydı, bu işe girişirdi…

Kesinlikle girişirdi, bahse girerim. Çünkü sağlayacağı ekstra avantajları birisi ona anlatsaydı, tanışsaydık, ben anlatsaydım mesela, "aman bana hemen bir bilgisayar" derdi.

Cafer Türkmen de aynı kafada biriydi değil mi?

Cafer Bey benim yakından tanıma fırsatı bulduğum, hak ettiğinin çok altında takdir almış, işini çok ciddiyetle yapan, yine süreçle ilgilenen, işin promosyonundan çok icrayı en iyi şekilde yapmaya çalışan insanlardan biriydi. Kendi çektiği fotoğrafları, negatiflerini göstermişti bana. Bir kişinin ne dediğinin yanı sıra onu nasıl anlattığının da çok önemi var; Cafer Bey fotoğrafını anlatırken onu "satmıyor", çocukça bir heyecanla paylaşıyordu.

Başkasının yapmaya cesaret etmediği şeyleri yaparak, kendilerinden sonra gelenlere zemin sağlamış olanlara borçluyuz elbette. Bunun bazen bilincindeyiz, bazen de değiliz. Kimin sayesinde işin buralara geldiğinin farkında olmayabiliyoruz. Halbuki birisi denemiş, deneyin sonunda oluşacak ve bağnaz insanların yükleyeceği ağır yükü kaldırabileceğini bilerek işe girişmiş; yapılan deneyler sayesinde de süreç ileri bir aşamaya gelmiş.

Teknikle, zanaatla sanatı birbirinden uzaklaştırmaya çalışmak değil, tersine yakınlığını anlayabilmek için kafa yormalı sanki.

Şöyle bir şey de belki bunu anlatmaya aday olabilir; Sabancı Üniversitesi'nde üç kişi birlikte verdiğimiz bir ders var. Bilgisayar bilimi hocamız Selim Balcısoy, üçboyutlu sanal dünyada bilgisayar tabanlı sanat işleri yapan grafik tasarımcı Elif Ayiter, bir de mimar, fotoğrafçı, sanatçı kimliğimle ben varım. Bu derste bir tasarımcının ve bir bilgisayar mühendisinin takım oluşturup bir yaratı üretmelerini istiyoruz. Pek sıklıkla uygulanan bir şey değil.

Yeni hezarfenler yaratmak için uğraşıyorsunuz yani.

Bir çeşit öyle bir durum. Bana ideal profilin nedir diye sorsan, o ders için, "yaratıcılık profili olan mühendis" derdim. Müthiş bir kombinasyon oluyor. Mühendisin kafası zehir gibi çalışıyor, bir yandan da hiç sorgulamadan bir yerlere zıplayabilme, kendine set çekmeden yeni fikirler üretebilme potansiyeli olursa, ideal bir "kafa."

Bütün bu anlattıkların, benim bu sergiye girişme amacımı destekliyor. İnsan beyni çok çeşitli yeteneklerini besleyebilecek kapasiteye sahip. Bugün disiplinlerarası çalışmalar çok yoğun ama yine de eğitim sisteminin odak noktasını uzmanlaşma oluşturuyor. Bu şart tabii, ama bireylerin fakirleşmesine neden oluyor galiba. Meslekleri dışında başka konularla da ilgilenip yaratıcı olabileceklerini gençlere hatırlatmak gerekiyor.

Ama bu, siyasi olarak da arzu edilen bir durum. "Sen sadece kendi bildiğini yap bakalım, anlamadığın işlere karışma"

112
113

1. **FOTOĞRAF** *MURAT GERMEN*

Portre çalışmaları:

111: Operacı Semiha Berksoy.

112: Kemancı Suna Kan.

113: Atatürk'ün Anıtkabir'e defnedildiği 10 Kasım 1953 günü heykeltıraş Rudolph Belling ve hattat Emin Barın.

114

anlayışı yaygın. “Biz seni yönetiyoruz, sen ekonomiden anlamazsın, çekil kenara” deniliyor. “Bütün dinamiklere biz karar veririz, sen yaşamaya devam et, sesini kes, işini yap ve tüket!..” Hayır, böyle olmamalı! Bundan kurtulmamız lazım. Şüphesiz ki herkes Leonardo olamaz. Ama en azından başka alanlarda da bir şeyler söyleyebilme salahiyetimiz olduğunu bilmek bile yeterli.

İş dönüp dolaşıp merak etmeye geliyor. “Merak etme”nin önemli bir şey olduğunu çocuklarımıza öğretmemiz gerekiyor.

Aktör Bill Murray, geçenlerde tweeter’da bir şey paylaştı: “before Google, there was memory / Google’dan önce bellek vardı”... Bence durumu çok güzel özetliyor. Birçok insan şimdi bellek oluşumuna gerek duymuyor. Halbuki onlar internette arama yapıldığında ilk sayfalara yerleşen bulguların Google’a en çok para ödeyen kişilerin, şirketlerin bilgileri olduğunu bilmiyorlar belki de. Google’da bir bilgi arayan insanların yüzde 90’ından fazlasının, araştırmalarını ilk sayfanın ötesine götürmedikleri saptanmış. Bu yüzden aslında Google “olay budur, ben sana şimdi söyledim; hatırlamana hiç gerek yok, sana her istediğin zaman tekrar söylerim” diyor.

Gençler artık Google Abi’ye sormadan hiç bir şeye inanmıyorlar sanki.

Ama ben kimi zaman gençlerden daha hızlı bulabiliyorum aradığımı.

Neden sence?

Çünkü iç ilişkileri daha iyi kurabiliyoruz. Neler bir araya gelirse o bilgiye daha kolay ulaşabiliriz, bu muhakemeyi daha iyi yapabiliyoruz, öyle yetiştirildik. Gençler zaten eğer Google’da bulamamışlarsa cevapları da basit: “Yok, o zaman!..”

114-118: Tiyatrocu Zeliha Berksoy’un çocukluk dönemine ait bu fotoğrafları Sabit Karamani Celal Esat Arseven’in evinde çekmiş.

115: Ablası Meziyet Önay’ın kızı Yıldız Ediger’in çocukluğu.

116-117: İki çocuk portresi.

115 116 117

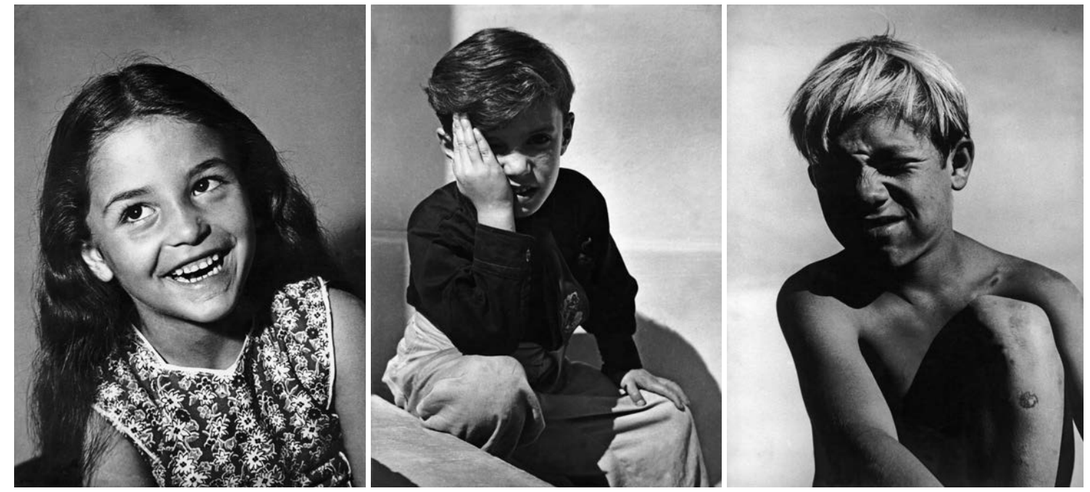

118

119

120

119: Ayfer Karamani.
120: Caz şarkıcısı Sevinç Tevs.

121

122

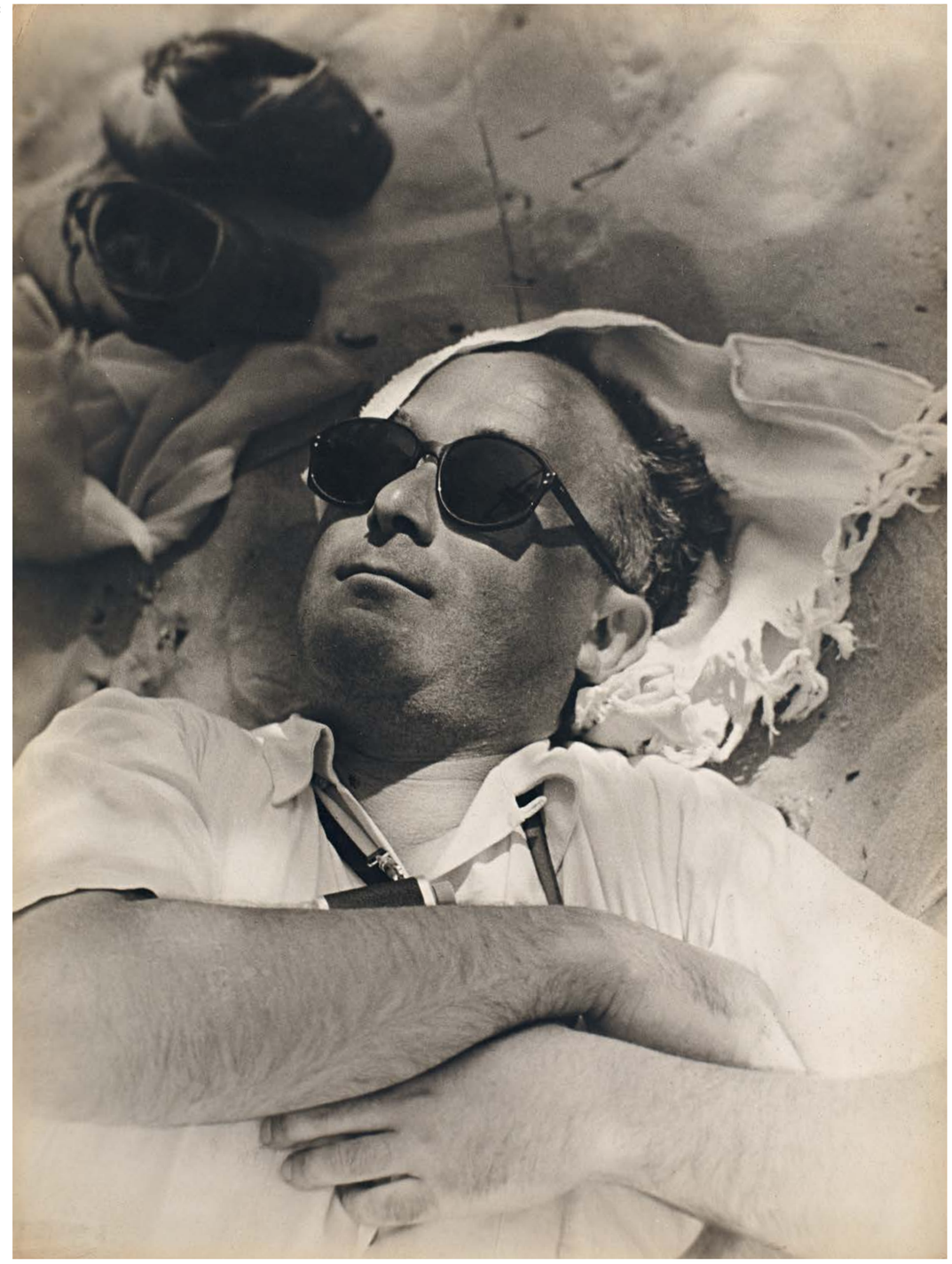

121: Bir manken.
122: Fotoğrafçı dostlarından biri.

123

124

123: Taş dokusu.
124: 1953 yılında Avrupa Güzellik Yarışması'na katılan güzellerden biri.

125

126

125-126: Evdeki biblolarla yapılmış kompozisyonlar.

127

128

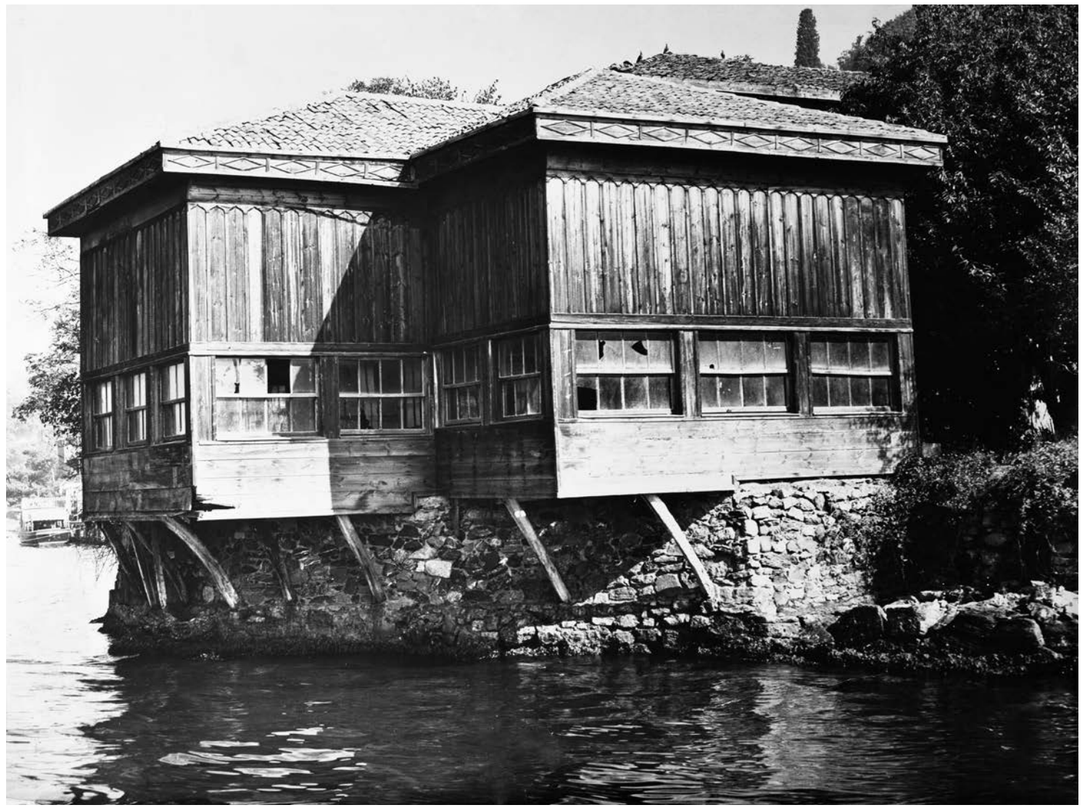

127: Orayı gören bütün fotoğrafçıların çekmeden dönmediği, Edirne Eski Cami'nin revak duvarındaki "Allah" yazısı.

128: Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı.

2

RADYO

MEKŞUFE EKEMAN, FATMA EKEMAN

Dr. NEVZAT ATLIĞ

AYHAN DİNÇ

HALİT KIVANÇ

Radyoculuk anıları denildiği zaman hep İstanbul Radyosu'nda yaşadıklarıyla ilgili olanlar anlatılsa da, Sabit Karamani bu camiaya teknisyen olarak 1945 yılında Ankara Radyosu'nda adım attı. 1946 yılında başka teknisyen arkadaşlarıyla birlikte altı aylığına Amerika Birleşik Devletleri'ne, RCA'e staj için gönderildi. İstanbul Radyosu'nun Harbiye'deki yeni binasının inşaatı da o tarihte başlamış, bazı gecikmelerden sonra 1949 yılında yeniden hizmete girmişti. Sabit Karamani o arada İskenderun'da kömür madenlerinde çalışıyordu. Ama eski işine dönmeyi dört gözle bekliyordu. Nihayet 1951 yılında İstanbul Radyosu'nda bu kez baş teknisyen olarak göreve başladı. Başlar başlamaz da Radyo'nun teknik servisinin göz bebeği haline geldi. Stüdyolar, canlı yayınlar, taş plaklara yapılan kayıtlar, montajlar, 30'lu yaşlarını sürmekte olan bu ufak tefek, kibar ve son derece becerikli teknisyenden sorulur olmuştu. Nerede bir arıza olsa, nerede bir sorun çıksa "yetiş Sabit" diyorlardı. Birçok eski radyocunun İstanbul Radyosu'nun en unutulmaz ve belki de en güzel dönemi olarak andığı 1950-60 yılları arasının tüm teknik olanaksızlıklarını göğüsleyenler Sabit Karamani ve ekip arkadaşları olmuştu. Program yapımcıları ve spikerlerden Faruk Yener, Orhan Boran, Tarık Gürcan, Baki Süha Ediboğlu, Afife Ediboğlu, Altın Soylu, Doğan Soylu, Dürnev Tunaseli, Pertev Tunaseli, Emel Gazimihal, Amerika'ya birlikte gittiği arkadaşlarından Tevfik Akman ve daha nice radyocu dostuyla birlikte, bu dönemin yayınlarına hayat verdiler.

Birlikte sayısız program ve canlı yayın yaptığı Orhan Boran'la, yayını sürdürebilmek adına defalarca teknik yetersizliklerin üstesinden gelmeyi başardılar. Bugünkü teknolojik donanımın sağladığı rahatlık düşünüldüğünde, 60 yıl öncesinin sorunlara çözüm yaratabilme yeteneği daha da önem kazanıyor. Birlikte yaptıkları canlı yayınlardan biri olan *Eğlence Yerlerinden* programında bir akşam yaşananlar, pratik aklın çözümü gibi görünüyor; 50'li yılların ünlü canlı yayın arabası, üzerinde "İstanbul Radyosu" yazan kırmızı kamyonu, Eğlence Yerlerinden programının canlı yayınını yapmak üzere, karlı bir mart akşamı Sarıyer'deki Canlı Balık Gazinosu'nun önüne çekerler. Mikrofonları salona yerleştirirler, arabanın jeneratörünü çalıştırırlar, ama kötü bir sürprizle karşılaşırlar. Kırmızı kamyonun verici istasyon gücü, ana binayla aralarındaki doğa engebelerini aşamaz ve ses denemeleri büyük vericiye ulaşamaz. Canlı yayın saati yaklaşmaktadır. Yayın yapılamazsa o bir saat boş kalacak demektir. Bundan sonrasının heyecanını Orhan Boran anlatsın:

> **Teknik ekibimizin şefi Sabit Karamani, yanıma geldi:**
>
> **— Kırmızı kamyonda İlham Gencer Orkestrası'nın plakları var. "Show"daki Güney Amerikalı topluluğun plağı da var. Bir saati rahat doldurur. Rastlantıya bak!**
>
> **— Bu rastlantı değil Sabitciğim, bu cankurtaran simidi.**
>
> **Gözlerinin içi ışıl ışıl güldü:**
>
> **— Yapabilir miyiz dersin?**
>
> **— Alkış, kahkaha, salon gürültüsü efekt plakların da var mı?**
>
> **— Hepsi hazır!..**

129 ▲

130

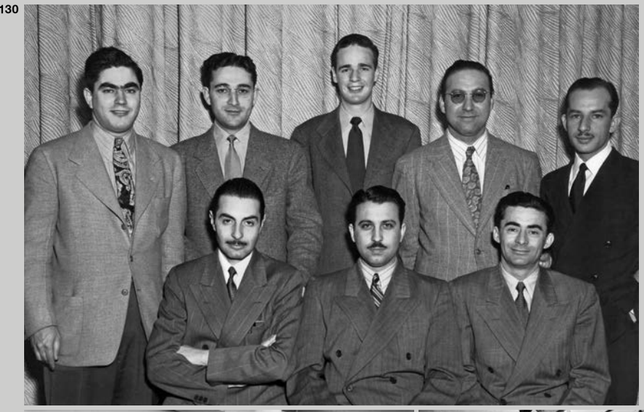

131 132 133

129: [önceki sayfada] Sabit Karamani, İstanbul Radyosu'nun çatısındaki antenin tepesinde. 1950'ler.

130: Radyo'nun Amerika'da RCA'e eğitime yolladığı radyocular ve Amerikalılar: Ayaktakiler, soldan sağa doğru Amerikalı rehber, Tevfik Akman, bir Amerikalı, Hüseyin Tahsin, Sabit Karamani; oturanlar Hasan Şeker, Muzaffer Eke, Seyfettin Demirsoy.

131: İstanbul Radyosu'nun teknik servisindekiler, ana kumanda bölümünde.

132: Ümraniye'deki verici istasyonunda Radyo'nun teknik elemanları.

133: Sabit Karamani ve Orhan Boran, bir canlı yayında.

— E, ne duruyoruz? Arkadaşlardan biri merkeze, ana kumandaya telefon etsin. Tam saatinde yayına gireceğiz. Haydi kamyona!..

Kamyona doluştuğumuz gibi, sesimizi büyük vericiye aktarabilecek bir bölgeye tam gaz geldik. Kısa bir demene yaptık. Sabit Karamani, İlham Gencer Orkestrası'nın plağını ve efekt plaklarını hazırladı, merkezden işaret geldi, Eğlence Yerlerinden "canlı" yayını başladı:

— Hepinizi sevgiyle selamlıyoruz muhterem dinleyiciler. Bu gece sizleri misafir ettiğimiz gazino, tıklım tıklım dolu denebilir. Hani kazara yere bir palto düğmesi düşse, üstüne beyaz örtü örtüp etrafına iki iskemle koyacaklar... keh keh keh!.. Şu anda podyumda İlham Gencer Orkestrası yılın en sevilen parçalarından düzenlediği bir dans müziği dizisi sunmakta... Yığın halinde dalgalanmaya dans etmek denebilirse, piste sıkışabilen herkes dansediyor... Kulağınıza kadar gelen kahkaha sesleri, neşe ve eğlenceyle dolu geçecek bir saati müjdeliyor... Programın başlamasına daha onbeş dakika var. Ben etrafıma bakıyorum ve dikkatimi çeken renkli masaları sizlere anlatmaya çalışıyorum...

Büyük müzik plağı değişti, bir mambo serisi başladı. Ben hayalinde, müşterilerin kendi aralarında düzenledikleri bir mambo müsabakasını anlattım. Efekt plaklarından alkışlar, kahkahalar zincirlendi. Araya mırıltılı sessizlik koyduk.

Sabit plakları yeniden sıraladı. Ben "show" hazırlığı için sahne düzenlendiğini anlattım. Ve kırmızı kamyonumuzun içinden "show"u başlattık.

Güney Amerika topluluğunun gösterisini, ön hazırlık yaparken seyretmiştik ya? Alta müzik "döşenince" ben hayal gücümü sonuna kadar zorlayarak, bu arada sanırım zaman zaman saçmalayarak, uzun "show"u, sanatçıların giysileriyle, danslarının düzeniyle, projektörlerin ışık oyunlarıyla anlattım da anlattım.

Yayını bitirip dinleyicilere iyi geceler dilediğimizde, ikimiz de o soğuk havada terden sırılsıklam olmuştuk.

Arkadaşlardan biri kamyona girdi:

— Yahu demin gazinoya telefon ettim. Yollar karlı olduğu için yirmi-otuz müşteri ya gelmiş, ya gelmemiş. Onlar da noterden vasiyetname dinler gibi oturmuşlar...

Sabit Karamani, muzip muzip güldü:

— Halbuki biz ne eğlendik, ne eğlendik... (Orhan Boran, "Leyleğin Ömrü", *Milliyet*, 24.4.1977)

Bugün hayatta olanların, hatırladıkları zaman içlerini derinden titreten güzel insani ilişkilerle, saygı ve sevgiyle, hürmetle ve birlikte eğlenerek, öğrenerek örülmüş bir yayın dönemiydi Sabit Karamani'nin İstanbul Radyosu yılları. Yetenekli, birikimli, saygılı "adam gibi adamlar"ın neredeyse bir okula çevirdikleri, Türkçe'nin en iyi konuşulduğu yerdi. Küçücük bir kadroyla, olanaksızlıklar içinde olsa da sanatlarını en iyi biçimde icra etmek için uğraşanlarla doldu taştı. Kalitesiz pek bir şey yoktu. Bu akış içinde Sabit Karamani de her şeye hemen ve yerinde çözüm bulmaya uğraşıyordu. Dönemin program müdürü ve arkadaşı Faruk Yener'in sözleriyle "bilgili ve becerikli bir adamdı. Çoğu iddialı ilginç ve çekici programlarda Sabit'in büyük yardımını gördüm her zaman; hata ve arızaları hemen bulur, teşhis ettiği gibi onarımını da yapardı, ayrıca bant montajında eşsiz bir çabukluğu vardı." Bu becerisini kullandığı olaylardan biri de, Orhan Boran'ın yarattığı, başlangıçta kendisinin bile bu denli ünlü olacağını kestiremediği Yuki tiplemesine getirdiği çözüm oldu. Orhan Boran 1959 yılında Londra'dan Türkiye'ye döndükten sonra

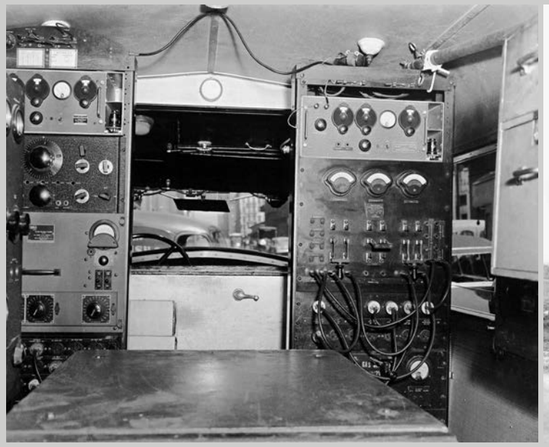

134

135

136

137

134: İstanbul Radyosu'nun canlı yayın arabasının içi.

135: Sabit Karamani ünlü canlı yayın arabasının önünde.

136: Ünlü kırmızı kamyon, Spor ve Sergi Sarayı'nın önünde. Şimdilerde Kadıköy Altıyol'da bulunan boğa heykeli o yıllarda buradaymış.

137: Sabit Karamani, canlı yayın arabasının içinde bir çocukla, 1950 yılında Hindistan'dan İstanbul'a getirilen Mohini isimli yavru fille ilgili program kaydında.

tekrar İstanbul Radyosu'nda çalışmaya başladı ve Yuki'yi Leyleğin Ömrü programına bir yenilik katmak için icad etti. Bıcır bıcır konuşan bu yaratıkla Orhan Boran karşılıklı konuşacaktı. Aslında onu da Orhan Boran seslendirecekti tabii. Bütün mesele, Yuki'nin sesini yaratmaktı. Ses kayıtları plak üzerine yapılmaktaydı ama bantlar da yavaş yavaş kullanılır olmuştu o dönemde. Orhan Boran, bu sorunu da Sabit Karamani dostuyla aştı:

> **Biz bu plaklarla filan uğraşırken, bantlar da geldi, kullanılmaya başlıyor. Fakat şimdi bantta da Yuki'nin sesini tam yapamıyoruz. Çünkü bu sefer vites hızlandırsanız ses bozuluyor, ama ne söylediği anlaşılmıyor. Ş'ler, ç'ler patlıyor ve anlaşılmıyor. Önemli olan anlaşılması. Sabit aşağıya indi, aşağıda bir atölye vardı. Webster'dı galiba o zaman kullandığımız teyp cihazları, aşağıda tornada bir makara çekti. Makarayı teypin bu tarafına saran milinin üzerine geçince hızlanıyor biraz, olmadı yine. Biraz daha, biraz daha, onu böyle deneme yanılma metodu ile bir makara haline getirdi. Yuki'nin sesi şimdi çıkmaya başladı. Hem anlaşılıyor, hem de cıvıl cıvıl bir şey. O makaranın ismi sonra Yuki olarak kaldı. Şimdi Yuki'yi ben konuşuyorum, kendimi de ben konuşuyorum, onu nasıl yapacağız Sabit'le. Şimdi evvela Yuki'nin rolünü oynuyordum. Senaryoyu ben yazıyorum tabii, kim yazacak? Kelimeleri biraz yayarak, sesimi biraz incelterek, kendi rolümü atlayarak... Sabit onu çekiyordu. Yuki artık Yuki oldu. Makarayı takıyordu, Ben de kulaklığı takıyordum. Yuki'nin sesini vermeye başlıyordu kulaklığa, ben kendi rolümü konuşurken o teybi tutuyordu, dönmesin. Sıra Yuki'ye gelince bırakıyordu. Yani bayağı ilkel. (Ayhan Dinç, *İstanbul Radyosu – Anılar Yaşantılar*, İstanbul 2000, s. 61)**

Sabit Karamani, başka birçok radyocu gibi 1960 yılında Radyo'dan istifa etti ve radyo reklamcılığı dünyasına adım attı. Bir süre sonra TRT olan eski çalışma yeriyle ilişkilerini başka bir kanaldan sürdürdü.

138: Sabit Karamani, İstanbul Radyosu'nun profesyonel kayıt cihazlarında çalışırken.

MEKŞUFE EKEMAN, FATMA EKEMAN

Mekşufe Ekeman, İstanbul Radyosu'nun Selahattin Küçük ve Tarık Gürcan'la birlikte işe başlayan ilk spikerlerinden biridir, ayrıca ilk kadın spikeridir. Sesini tanıyanların hiç unutamadıkları eşsiz bir İstanbul hanımefendisidir. Benim için en önem taşıyan özelliklerinden biri de babamla ilgili en eski anıları canlı canlı avuçlarıma koyan insan olmasıdır. Babamın fotoğrafçılık grubundaki yakın dostlarından biri olan Fikret Minisker, Mekşufe Ekeman'ın ağabeyidir. Mekşufe Hanım'la yaptığımız sohbetleri her hatırlayışımda yüreğimin ısındığını hissediyorum.
Mekşufe Ekeman'ın kızı Fatma Ekeman, 22 yıl boyunca Teşvikiye'nin en sıcak köşelerinden biri olmuş Oda Sanat Galerisi'nin sahibidir. Faruk Yener'in tabiriyle de tam bir "radyo çocuğu"dur. Kendisiyle sohbet edince bunun ne kadar doğru olduğunu anladım. Tarih ve isim hatırlama konusunda mükemmel olduğu gibi, İstanbul Radyosu'nun koridorlarında annesinin çalışmalarının bitmesini beklerken küçük bir çocuk olarak hafızasına kaydettiği ayrıntıları anlatmasını dinlemek apayrı bir zevk verdi.

Arzu Karamani Pekin: Mekşufe Hanım, spiker olmak nereden aklınıza geldi?

Mekşufe Ekeman: Annem gazetede bir ilan görmüş, radyo kurulacak, spiker aranıyor diye. "Kızım sen bu sınava gir" dedi bana. O zaman Bağlarbaşı'nda oturuyoruz, İstanbul'un bir ucu. Şimdi 15 dakikalık yol. Birlikte gittik, ben sınava girdim. İlk gün, daha ziyade deşifrajdan sınav olduk. Ertesi gün de mümeyyiz heyeti ilgilendi. Bana bir metin okuttular. Ankara Devlet Konservatuvarı'nın meşhur hocası Nurettin Sevin jürideydi. Metni okurken beni düzeltti: ben "rüya" dedim, meğer "rûya" diye okumam gerekiyormuş. Şimdi düzeltemezsiniz, hiç bir şeyi.

Biz Tarık Gürcan ve Selahattin Küçük ile İstanbul Radyosu'nun ilk gününde beraber başladık, 1949 yılında. Postayı üçümüz birlikte açardık.

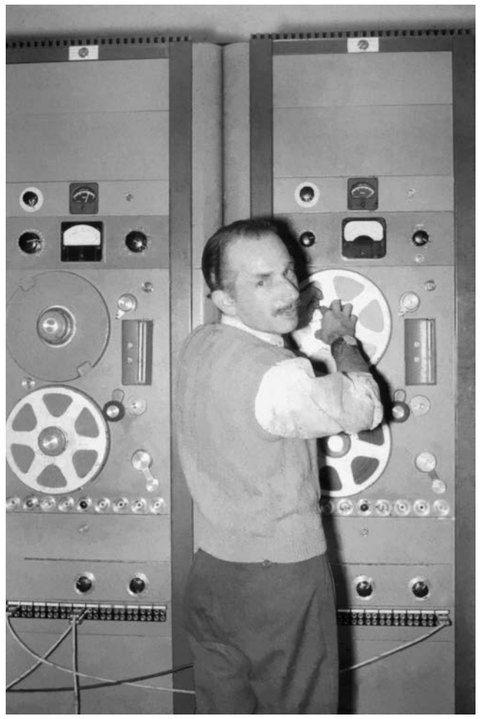

138

139

140

Fatma Ekeman: Tarık Gürcan Fransızca bilirmiş, annemse Üsküdar Amerikan Koleji'nden. Tarık Bey İngilizce bir sözcüğün nasıl okunduğunu bilemeyince ya da tereddütü varsa anneme koşarmış, "Mekşufe bu nasıl okunuyor söyle" diye. Aynı şekilde Fransızca olunca annem de ona sorarmış. Yani herkes bir şeyin doğrusu nedir diye araştırırmış. Şimdi herkes herşeyi İngilizce okuyor.

A.K.P.: Sabit Karamani'yi nasıl hatırlıyorsunuz radyoda?

M.E.: Ağabeyimden dolayı Ankara Radyosu'nun teknisyenlerinden biri olduğunu biliyorum. Onun iyi arkadaşıydı. Sonra İstanbul'a geldi. Biz İstanbul Radyosu'nu 1949-50'de açtık. Radyo açıldığı zaman orada üç teknisyen vardı, çok iyi hatırlıyorum. O üç teknisyene bir baş teknisyen geldi dediler, o da Sabit Karamani'ydi. Onun daimi mekânı, üçüncü katta, ana kumandanın olduğu daireydi. Küçük küçük adımlarla oradan oraya gidişini hatırlarım.

F.E.: O dönemlerde Radyo'daki yayınlar, şimdi o çok övünülen canlı yayın formatında yapılırdı. Spikerin oturduğu odada aynı zamanda teknisyen otururdu. Fakat baş teknisyen hiç bir zaman oturmazdı, o her zaman ana kumandada olurdu. Dolayısıyla annemin Sabit Bey'le birebir beraber çalışmışlığı yok, ama aynı yayında bir emek beraberliği var. Radyo'nun teknisyenleri izoleydiler, oranın beyni diyebileceğimiz bir yerde, büyük bir mekânda. Orası özel kokan bir ortamdı, makinelerin kendine has bir kokusu vardır. Faruk Yener bana "radyo çocuğu" derdi, çünkü çok giderdim Radyo'ya. Yaşım da müsaitti hatırlamak için, ayrıca unutulmayacak bir ortamdı tabii.

A.K.P: Başlangıçta çalışma düzeniniz nasıldı?

M.E.: Yayına "posta" denirdi o zamanlar. Başlangıçta gayet sınırlı sürelerdey-

141

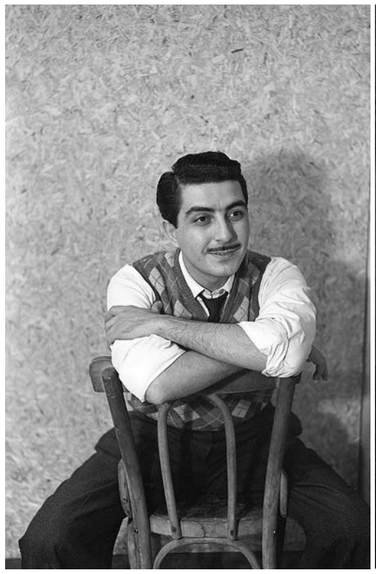

142

143

144

145

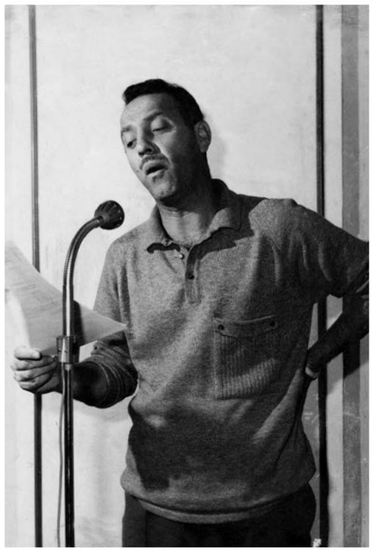

139: İstanbul Radyosu'nun ilk yıllarının en önemli spikerleri Mekşufe Ekeman, Tarık Gürcan ve sağda Baki Süha Ediboğlu, Salih Akgöl'le birlikte.

140: Sabit Karamani, Radyoevi'nin üçüncü katındaki odasında.

141: Karamani'nin objektifinden arkadaşı Orhan Boran.

142: Orhan Boran, Faruk Yener, Sabit Karamani ve Mekşufe Ekeman.

143: Dürnev Tunaseli ve Emel Gazimihal.

144: Sabit Karamani, Tarık Gürcan ve Zahir Güvemli, Ankara gemisinde.

145: Dönemin ünlü spikerlerinden Alkan Soykök.

di. Mesela 12.00 ile 14.00 arasında gündüz yayını olurdu. Sonra 17.00'de açılır, gece 11.00'e kadar devam ederdi.

A.K.P: Bu postada neler yapıyordunuz, sadece haber spikerliği mi?

M.E.: Biz burada günün birkaç saatinde 5 dakikalık kısa haberler verirdik. Ana haberlerse Ankara'dan naklen verilirdi. İstanbul Radyosu açıldıktan sonra ana haberler de İstanbul'a geçti. Öyle olunca başkaları da geldi spiker olarak. Mesela Emel Gazimihal ve şair Baki Süha Ediboğlu da katıldılar İstanbul Radyosu'na. Ayrıca stüdyoda plak çalınırdı, onların anonsları yapılırdı. Bir de alaturka programlarındaki şarkı anonsları yapılırdı. Spiker masaya otururdu, şarkıcı da ayakta, o kocaman demir mikrofonun karşısında okurdu. Arkada da saz heyeti otururdu.

F.E.: Aslında günde toplasan yedi-sekiz saatti yayın. 24 saat yayında olmak, çok sonraki bir şey. O dönemde geç vakitlere baş teknisyen kadrosu kalmazdı. Yani Sabit Karamani'nin ekibindeki elemanlar götürürdü işi. Annem ve iki erkek spikerse bir çizelge dahilinde birbirlerinden devralarak sürdürürlerdi işi.

Ben Sabit Bey'i Orhan Boran'la birlikte çalıştıkları *Onbeş Günde Bir* programlarında camın arkasında hatırlıyorum; kulağımda kalan, onun gerçekten efsane bir teknisyen olduğu.

A. K. P.: En çok kimlerle birlikte oldunuz çalışırken?

M. E.: Tarık Gürcan ve Selahattin Küçük dışında Alkan Soykök, Dürnev Tunaseli… Dürnev Hanım çok heyecanlı, işini iyi yapmayı seven bir hanımefendiydi. Kulis'teki akşam fasıllarına devamlı katılırdı. Sanırım aynı yaştayız. Tarık Gürcan da çok hoş biriydi, o zamanlar Şehir Tiyatrosu'ndan Nevin Akkaya'yla evliydi. Tarık Gürcan'ı devlet Paris'e göndermişti. Baki Süha Bey de uzun zaman baş spiker oldu.

F.E.: Sunucu durumunda olan insanların, iş sırasında çok fazla bir hayatları olmuyor. Bir işin hikâyesi, onu üretirken oluşuyor; onlar üretmedikleri için hikâyeye sahip değiller. Aslında aynı sanat galerisi sahipleri gibi. Ama öte yandan başka bir şey var: Radyo, çok gizemli bir yerdi. Sunucular da birer efsane, birer marka olmuşlardı. O zamanların Radyo isimleri birer efsaneydi. Ben okula gittiğim dönemlerden hatırlıyorum; bugün Hülya Avşar'ın kızı olmak ne demekse, o dönemde Mekşufe Ekeman'ın çocuğu olmak o demekti. Ünlü olmanın nasıl bir şey olduğunu bu anlamda yaşamış biriyim. Bugün televizyonun yarattığı üne nazaran belki de daha kalıcı. Hem göze, hem kulağa hitap ettiğinde çok çabuk eskiyor galiba. Halbuki radyo daha ömürlü bir şey. Bazı isimler insanların aklına çivi gibi girmiş.

A.K.P.: Düşünüyorum da şimdi, aklıma "çivi gibi girmiş" hiç bir televizyoncunun adını sayamıyorum.

146

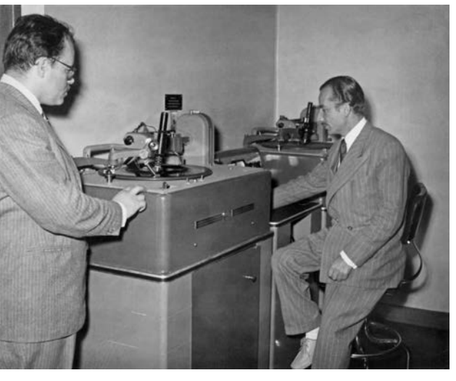

147

146: Plak kayıt stüdyosunda Sabit Karamani ve "Mohini" lakaplı çalışma arkadaşı Orhan Bey'le.

147: Profesyonel amaçla kullanılan plaklar.

148: Ana kumanda merkezinde.

Dr. NEVZAT ATLIĞ **"Bugün, bütün Türkiye radyolarının hayatta olan en eski müzik yayınları şefi ve en eski radyo müdürüyüm." Böyle dedi Nevzat Atlığ, sonra da 1950-60 arası İstanbul Radyosu'nun genel havasını gözümün önünde canlandırıverdi. 29 yaşında Radyo'nun müdürlüğüne atandığında, hem tıp doktoru, hem de bir müzik adamıydı Nevzat Bey. O da bir hezarfendi aslında; belki de birden fazla konuyla ilgilenen insanların geliştirebildiği hızlı ve paralel düşünebilme yeteneği sayesinde gencecik yaşta iyi bir yönetici oldu, hem de yeni ve imkânsızlıklar içinde yol almaya çalışan bir kuruma; üstelik en zorlu, ama bir o kadar da verimli döneminde. Mükemmel hafızası ve nükteli üslubuyla anlattığı radyo günlerine doyamadım.**

İstanbul Radyosu'ndaki müdürlüğünüz ne zamana rastlıyor?

Benim Radyo'yla ilgili idari hayatım 1953'ün Mayıs veya Haziran'da başladı. Daha evvel İstanbul Radyosu'nun faaliyete geçmesiyle birlikte ben üniversite korosuyla, burada sanatçı olarak faaliyete geçmiştim. 1950'nin başında bizi bir imtahana da tabi tutmuşlardı. Faruk Yener program müdürüydü ama Radyo'nun hemen hemen her şeyiydi. İlk müdürse Hasan Refik Ertuğ idi. Müzik yayınlarında hiç kimsecik yoktu, Ne Mesut Cemil, ne Cevdet Çağla. Radyo üç-beş kişiyle ve teknik ekiplerle idare ediliyordu. Yayına aldılar bizi ve başladık. 1950'nin Mayıs ayına kadar devam ettik. Üniversite korosuyla dışarda da konserler veriyorduk. Sonra Yedek Subay Okulu'na askere gittim. Kurada da Gebze'yi çektim. Askerlik görevime burada devam ederken üniversite korosunu toparladım. 50'li yıllardan itibaren ayda bir yapmaya başladığımız devamlı programlarımız oldu. Bu tarihlerde benim Radyo'yla olan ilgim, sadece yayınlara intisar etmiş oldu. 50-51 yılları böyle geçti. O arada müdürler değişti. Hasan Refik Ertuğ 50 seçimlerinden sonra Halk Partisi tarafından getirildiği için görevden alındı. Onun yerine, o tarihte basın yayın tem-

148

149
150

silcisi olan Zahir Törümküney getirildi. Kibar bir beydi, ama çok kısa kaldı. Belki bir sene… Sanırım 1951'in sonlarında Mesut Cemil Ankara Radyosu'ndan buraya geldi. Cevdet Çağla da müzik yayınları şef yardımcılığına getirildi. 1952 yılı sonunda konservatuvara öğretmen olarak tayin edildim, aynı zamanda da hastanede ihtisas yapıyordum. Arka arkaya bazı görevler geldi. Refik Fersan hastalandı, ben onun üzerine icra heyeti konserlerini idare etmeye başladım. Ve ben birden bire, konservatuvara tayinim, bu konserleri idare ediyor olmam gibi nedenlerle, hiç de hayalimde olmamasına rağmen, kendimi radyo müzik yayınlarını tedvire memur edildiğimi öğrendim. 1953 yılının Mayıs ayıydı sanırım.

Siz de aslında amatör hobinizi mesleğe çeviren kişilerdensiniz.

Katiyen aklımda olmayan bir şeydi, bir müracaatım da olmamıştı. Onlar davet ettiler. 1955 yılının yaz aylarında Mükerrem Sarıoğlu beni Radyo'nun müdür yardımcılığına getirdi. Ardından Mesut Cemil Bey Bağdat'a konservatuvar kurmaya gitti, Radyo müdürlüğü boş kaldı ve ben de müdürlüğe getirildim. Ama memuriyet kıdemim kadroya müsait değildi. Müzik yayınları şefliğine tayin ettiler, üç sene hem müzik yayınları şefliği görevini sürdürdüm, hem de vekâleten müdürlük yaptım. 1958'in Martına kadar bu görevi sürdürdüm. Sonra tekrar hastanedeki görevime döndüm, memuriyetimi de konservatuvardaki görevime nakl-i memuriyet yaptım.

Çok genç müdür olmuşsunuz…

29 yaşındaydım. Başlangıçta nereden geldi bu adam dediler. Bazılarına göre gençtim. Faruk Yener birkaç yaş büyüktü. Mesut Bey radyonun banisi; Cevdet Bey öyle, Baki Süha öyle, Emel Gazimihal öyle… Benimse idareci olarak bir mazim yok orada. Sanatçılığım da üç senelik bir şey. Ama sonradan da bana inandılar. Hiç kimseyle aramda en ufak bir şey olmadı.

151

149: Dönemin Radyo Müdürü Dr. Nevzat Atlığ, Sabit Karamani ve Azmi Bey.

150: Tarık Gürcan ve Dr. Nevzat Atlığ.

151: Sabit Karamani ve bir arkadaşı Radyo'da, 1935 model bir Marconi Stille yazıcı ve okuyucu teybin önünde.

152

Gelir gelmez ne yaptım biliyor musunuz? Radyo'da orkestradakiler 17 lira alıyor, bizim sanatçılarsa, mesela bilmem hangi udi 23 lira alıyor. 6 lira, büyük fark… Ben idareye gelince demişler ki, "Mesut Bey bizim zammımızı yapmadı, şimdi de bir alaturkacı geldi, artık hiç yapmaz!" Vallahi ilk işim, hiç kimseden talimat almadan o hatayı düzeltmek oldu. Onları da 23'e çıkarttım.

Babamın 1951'de İstanbul Radyosu'na geçtiği düşünülecek olursa, bütün bu süreç zarfında babamla aynı dönemde Radyo'da çalışmışsınız.

Evet. Müdürlük yaptığım dönem içinde Sabit Bey'i daha yakından tanıdım. Kendisini tanıyordum ama idari işlere karışmadığım dönemlerde münasebetlerimiz sınırlıydı. Müdür olduktan sonra yanyana, beraber çalıştık. Onlar Seyfi Öztürk, Tevfik Akman gibi bazı arkadaşlarla Ankara'dan gelmişlerdi. Şimdi durum şöyleydi; Fuat Bey isminde yaşlı bir teknik müdür vardı. Ama öylesine tayin edilmişti, Mesut Bey bile pek fazla itibar etmezdi. 1953-54 yıllarından söz ediyorum. Stüdyoya gelip gidiyoruz, teknisyeni görüyoruz, o zamanın tonmeisteri de Veli Kanık idi, Orhan Veli'nin babası… O da Ankara'dan gelmiş, başka bir sürü müzisyen ve teknik adam gibi. Çünkü İstanbul'a gelme sevdası vardı herkeste. Sabit Bey de o şekilde gelmiş olmalı. Bir de stüdyo mühendisimiz ardı, Mualla Acar. O da yeni mezundu, yeni bilgilerle mücehhezdi, daha ortadaydı. Fakat Sabit Bey'in çok daha farklı bir durumu vardı. Teknik ekibin başındaydı, ama Radyo'nun teknik konulardaki gözbebeğiydi. O genç yaşta oradaki bütün teknik donanıma hâkimdi. Herhangi bir arızada, özellikle kimsenin başaramadığı, halledemediği durumlarda, Sabit Karamani… Sabit Karamani… Gözde oluşundan dolayı da sanki biraz imtiyazlı gibiydi. Geç gelirdi Radyoya, bazen bir-iki gün gelmezdi, ama ona bir şey söylemezlerdi, aman darıltmayalım diye. Fakat iş aksamazdı hiç bir zaman, tıkır tıkır giderdi.

153

152: İstanbul Radyosu'nun plak kayıt stüdyosu.

153: Sabit Karamani Ümraniye'deki radyo verici kulesinin üstünde.

154

155

Radyo Röportajları

MİKROFON YILDIZLARI

YAZAN: FARUK YENER

TELSIZ telgrafın keşfi dünyanın her tarafında "Haberleşme" hizmetine çok büyük imkân ve faydalar sağlamıştır. Bu mühim vasıta Birinci Cihan Savaşında büyük rol oynamış, savaşı takip eden yıllarda radyonun tekâmülü elektronik dalgaların bu mevzudaki rolünü alabildiğine genişletmiş hemen her radyo istasyonu dinleyicisinin muhtelif olaylara karşı olan merak ve tecessüslerini tatmin etmek gayesiyle programına müteaddit haberler serisini koymuştur. Radyolar haberleri ya kendi haber alma servisleri veya para mukabilinde muhtelif ajanslardan temin ederler.

Haberlerin dışında hemen her büyük radyonun kendi vasıtaları ve elemanlarıyla hazırladığı röportaj programları "Radyo gazetecilliği"nin en önemli hizmeti sayılır. Radyonun bulunduğu şehir veya memleket dahilinde vukubulan olayları bir aktualite programı halinde sunmak hiç de kolay bir iş değildir. Böyle bir program hazırlamak için en mühim şey ihtisas sahibi elemanlar bulmaktır. Radyo gazetecisi diğer iktibasat şubelerinde çalışan kimselerden daha çok meziyetlere sahip bulunacaktır. Birkaç lisan çıkecek, hazır cevap, kültürlü, soğukkanlı ve sesi mikrofona uygun olacaktır. Bu türlü programların büyük bir maharet ve usta-hâlâ tertiplendiği memleket şüphesiz Amerikadır. Daima heyecan arayan dinamik Yeni Dünya halkına röportaj beğendirmek pek kolay olmasa gerektir. Amerika radyo ve televizyonculara heyecanlı hâdiseleri yayınlamak için çok kere normal programlarını kesmek vaka anında mahallinden yapılan röportajı vermektedirler. Nitekim iki üç ay önce Virginia'da bir penceden yıldırık bir binanın dumana çıkarak intihara teşebbüs ediş ve dört saat müddetle saçıkta kazanmış kalışı yüle yapmak suretiyle on iki televizyon ve otuz altı radyo istasyonu tarafından yayınlanmış ve bütün Amerikada merakla seyredilmiş, dinlenmiştir.

Belirli bir röportaj saatini büyük bir muvaffakiyetle tatbik eden Avrupa radyosu B B C'dir. Pazar günleri yayınlanan ve ismi "To Night in Town - Şehirde bu gece" olan bu programda eksiriyetle sanat aktüalitesi güzel bir tertiple verilmektedir. Radyo röportajlarını Orta Avrupada ise pek mahirane bir şekilde Bavyera Radyosu yapmaktadır. Radyo Münih'te ve Bavyera'nın diğer büyük şehirleri olan Augusburg, Nürnenberg ve Würzburg'da bulunan muhabirlerinin band üzerine tesbit ediliş röportajlarını akşam istiğ toplamakta ve her gece "Cestern - Heute - Morgen" - "Dün-Bugün-Yarın" ismi altında monte ederek yayınlamaktadır.

Radyo röportajcısı "Soğukkanlı" olacaktır dedik. Bu mevzuda ufak bir misalle yazımıza son vereceğiz; Almanların inşa ettiği "Graf Zeppelin" Amerikaya yaptığı seyahati tamamlamış, hava limanına inmek üzeredir. Kuleye doğru yaklaşırken koca hava gemisinin bir anda infilâk edecek alevler içinde kalduğı görülür. Mesut seyahatin sonunu doğrudan doğruya yayınlanan röportajda anlatmakta olan A B C radyosunun meşhur muhabiri Withfield alevleri görünce dehşet içinde haykırarak kekelemektedir: "Aman Allahım.. Aman Allahım.. Felâket... Felâket..." Mazara hakikaten dehşet verici. Alevler yüzlerce metreye çıkmakta hava gemisinden yazmakta olan insanlar kendilerini yere atmaktadırlar. Withfield on, on beş dakika sonra kendisine gelecek faciayı merakıtan çırpınan dinleyicilerine anlatmaya başlar. Fakat bu hal istikbali parlak muhabirin yıldızını söndürmeğe kâfi gelir...

Johnny Guarnieri'yi müteaddit defalar dinlemişsinizdir. İtalyan asluundan gelen bu meşhur Amerikan piyanist caz âleminin pek tanınmış simalarından biridir. Guarnieri ve teşkil ettiği beş kişilik orkestrası N B C radyosu programlarının en çok aranan ve sevilen teşekkülleriinden biridir. Bu orkestra ara sıra meşhur caz şarkıcısı June Christy'ye refakat eder.

Art van Damme dünyanın en mükemmel caz akordeoncisidir. Aslen New York'lu bir alleye mensup olan sanatkâr henüz 27 yaşındadır. İyi bir müzik tahsili yapmış, sonra muhtelif lokallerde orkestralarına çalışmıştır. Halen onun da beş kişilik bir orkestrası vardır. Art van Damme Amerikanın en büyük ilâ radyosunda N B C ve A B C de çalışmaktadır.

Yehudi Menuhin zamanımızın büyük virtüozlarıdır. Pek küçükken mürüğe karşı gösterdiği alâka üzerine doğduğu şehir olan San Fransisco'da tanınmış üğretmenlerden ders alınır, on bir yaşında Berlin Filarmonik Orkestrası refakatinde konser vererek "Harika Çocuk" olarak tanınmıştır. Hâlen 34 yaşında olup evli ve iki çocuk sahibidir. Menuhin'i evvelki sene şehrimizde de dinlemiştik.

Birlikte anılarınız vardır…

Tabii. 1954 yılında Elmalı Barajı'na Citroen marka seyyar bir verici arabasıyla gittik. Ben de merakımdan gittim, barajı göreyim diye. Başta Sabit Karamani tabii. Bir gün evvelki konuşmalar sanki canlı verilecekmiş gibi teknik donanım hazırlandı. Ama ertesi gün biz o yayını yapamadık. Herhalde bozuk yollardaki sarsıntıdan falan olsa gerek, aletler bozulmuştu. Provalar iyi olmuştu ama yayını yapamadık.

Vericiyle Ümraniye arasında yeraltı kablosu vardı. O dönemde Esentepe'deki yol yeni yapılıyor, Nimet Abla Camii'nin önündeki yol genişletiliyor; Adnan Menderes de gidip her sabah bakıyor. İşçiler kazarken bir gün bizim kablo hasara uğruyor. Orada da Sabit yetişti; yayın kısa dalga vericiyle İstanbul Radyosu'ndan Ümraniye'ye verildi, oradan da orta dalgayla yayın yapıldı, tamirat bitinceye kadar. Yeni bir frekans yarattı yani.

Ümraniye'deki direğin tepesinde babamın fotoğrafı var. Demek ki o acil müdahaleleri bu şekilde yapıyormuş!

Tabii olabilir, çünkü ne sıkıntı varsa Sabit Bey'e müracaat edilirdi. Mualla Hanım vardı ama pratiği yoktu. Ümraniye bomboştu o zamanlar. Pertev Bey'le üç ayda, altı ayda bir giderdik oraya. Teknisyenlerin lojmanları oradaydı. Kurtlar inerdi, şehirle ilgileri kesilirdi. Çok sıkıntı çekmişlikleri vardır. Sonradan başka bir yere nakledildi.

Nasıl bir dinamik vardı Radyo'da o zamanlar?

Faruk Yener benim en değerli yardımcımdı. Batı müziğini çok iyi bilen, iyi bir programcıydı. Son derece de çalışkandı. Batı müziğini tamamen ona bırakmıştım. Çok da iyi anlaşıyorduk. O zaman, bir atılım yapmak istedik. Dinleyiciyi radyonun içine nasıl çekebiliriz, onu düşündük. Mükerrem Bey'i de anmak istiyorum burada, o da bunu çok istemişti. Her neyse, biz bu atılım için *Onbeş Günde Bir* diye bir program düşündük.

Seyircili bir programdı bu değil mi?

Evet. Ve inanılmaz rağbet gördü. O kadar ki, davetiye yetiştiremez olduk. Hatta bir-iki kez programı Spor ve Sergi Sarayı'nda yaptık. Takdimci olarak da Orhan Boran'ı koymuştuk. İşte bu programın teknik işlerinde Sabit Karamani vardı. O dönemde bu işin sacayağı Faruk Yener, Orhan Boran ve Sabit Karamani'ydi. Birisi takdim ediyor, öbürü programı hazırlıyor ama bir de teknik kısmı var. Fakat bir düşünün, o zamanların teknolojisi bugünkü gibi değil. O günün ünlü isimleri geliyordu programa, mesela İsmail Dümbüllü geliyor, banda çekiliyordu. Dışardan da çok fazla artist geliyordu. Capcanlı bir programdı. Bir de Sözlü Yayınlar şefimiz var, Salih Akgör; kılı kırk yarar! Kendisi sonra benim yerime müdür olarak kaldı. Faruk ile aralarını ben bulurdum. Programda tek bir kelimeye takılır kalırdı. Ben de derdim ki "bırak Salihciğim, ben müdür olarak sorumluluğu alıyorum". Ama ya çıkartmak gerekirse? Şimdi belki çok kolay ama, konuşmaların arasında tek bir kelimeyi çıkartmak o zaman herkesin harcı değil. İşte orada Sabit çok gözde… Montajlar bazen sabahlara kadar sürerdi.

O tarihlerde Ankara'ya sekiz tane Ampex teyp gelmiş, 1955'in sonu. Refik Ahmet Bey, hep Ankara radyosunu himaye ediyor, burası da üvey evlat. Evet, Ankara memleket postası, ama burası da çocuk oyuncağı değil. Bir tanesini buraya gönderin bari… Refik Ahmet Bey bir gün İstanbul'a gelmiş, ben bunu haber alınca hemen durumu söyledim. 15 gün sonra iki tane de İstanbul'a geldi. Tabii onlar hemen Sabit Bey'e teslim edildi. Sonra arkası geldi ama.

Bu imkânsızlıkları yenerek, o programların yayınlanmasını sağlayan böyle bir teknik ekip vardı işte. Radyonun bodrum katında mekanik işleri yapan bir

154: Radyo vericisinin en tepesinden fotoğraf çekiyor.

155: Faruk Yener'in radyo çalışanlarını anlattığı Radyo Röportajları yazısı, 1950'li yıllara ait.

atölye de vardı. Ama Sabit Bey'in işi mekanik değildi. O, teknolojinin gelişmekte olduğu ama Türkiye'nin ona ayak uyduramadığı dönemlerde, bütün bu imkânsızlıklar içinde bize bu imkânları temin eden bir insandı.

Ben radyonun idari hayatından çekilince Sabit Bey'le ilişkimiz kalmadı.

Babam 1960 yılında radyodan ayrılmış. O dönemde çok radyocu ayrılıp reklam sektöründe çalışmaya başlamış.

Reklamlar o zamanlar spot olarak geliyordu, bizim spikerlerimiz okuyorlardı. Bu işte de Faruk Yener, Orhan Boran ve Sabit Karamani birlikte çalıştılar. Faruk Yener sonra Anten Reklam'ı kurdu, ama ondan önce *İpana 11 Soru Yarışması*'nı da yaptılar. Sabit Bey de radyonun işini görüyor, bir yandan da bu işleri de yapıyor, çünkü zaten başka yapacak insan da yok. Öyle bir sektör gelişmemişti.

TRT kurulduktan sonra İstanbul'un üzerinde bir Ankara hegemonyası başladı. Kendi ekiplerini yerleştirdiler. Yani 60'lardan itibaren bizim o ilk radyoculuk ekipleri kalmadı. İdare değişti, işten anlamayan insanlar geldi, ben de sıkılmaya başladım. Hem de mesleğimi özlemiştim. Bu kadar yeter dedim ve ayrıldım.

İnanın ki 1953 ile 1958-60 arası, radyoculuğun altın devridir. Hem teknik ekiple, hem diğer arkadaşlarla çok güzel yürüdü işler. Birbirimize çok inanmıştık. Mesela sabah ilk iş Rüştü Eriş ile Sadun Aksüt gelir, Türk müziğiyle ilgili bütün gün neler olacak, hemen hallederiz. Arkadan Faruk gelir, hem o günü, hem daha sonraki günleri konuşuruz. Ardından Baki Süha gelir… Yani bu şekilde tatlılıkla götürürüz. Akşamları da mutlaka bir yerlere gideriz.

Siz de Kulis'e gider miydiniz?

Kulis'e pek gitmezdim, ama o zamanlar Toma vardı, oraya giderdik ya da Yeşilköy'e… Öğlenleri de Kervansaray'a gider, hem müziğimizi dinler, hem de yemek yerdik. O bütçemizle de bunları başarabiliyorduk. Ayrıca Harbiye'de yeni yerler açılıyordu. Cordon Bleu yeni açılmıştı, Hilton inşa ediliyordu. Hatta Hilton'un bir yemekhanesi vardı, inşaat sırasında Faruk'la bazen oraya gider, baraka gibi bir yerde mühendislerle birlikte öğle yemek yerdik.

Anlaşılan çok samimi bir ilişki vardı ekiplerin arasında…

Öyle. Biz lojmanda kalıyoruz, gece hanımla bir yerden dönüyoruz, bakıyorum, ekipler hâlâ çalışıyor. Gece yarısı evde hanıma kahve yaptırırım, onlara götürürüm. Plak almada çalışıyorlar, Tarık, Sabit… Tarık habire olmadı deyip duruyor. Radyo işi sadece teknik bir iş değildi bize göre, sanat işiydi. Çok başka bir heyecanla çalışılırdı. Canlı yayın yapılırdı hep. Ancak o Ampex'ler geldikten sonra biraz rahatladık.

Tarık'la biz daha sonra da Devlet Korosu'nda birlikte olduk. O benim zaten talebe yurdundan arkadaşımdı, o hukukta okuyordu ben tıpta. Çok sevdiğim arkadaşımdı, beraber çok çalıştık. Sanatkârlarla da öyleydi. Mesela Sadi Işılay, benim en yakınlarımdan biriydi, babamdan yaşlıydı ama arkadaş gibiydik.

Siz lojmandan inip, o sırada yayında olan Mekşufe Ekeman'ın aşağıdaki hasta oğluyla da ilgilenmişsiniz.

Olabilir. Spikerlerden Alkan Soykök bir keresinde kış yüzünden gelememişti. Ben yine pijamalarla akşam postasını açmak için aşağıya indiğimi biliyorum.

Anlayacağınız, kucaklayıcı bir hava vardı o zamanlar Radyo'da. Radyo binası da son derece güzeldi. Aslında şimdi de yapılacak çok şey var; bence dışardan iki tane apartman satın alınabilir, reklam, muhasebe oraya taşınabilir. Basın yayınla ilgili birimler de var, onlar da başka yerlere götürülebilir. Bina ilk haline göre yeniden düzenlenebilir. Orada sadece müzik yayınları ve programlar tutulabilir. Bunlara orada gerek yok, radyo radyodur.

156: Radyoevi binasının çatısında anten kuruluyor.

AYHAN DİNÇ İstanbul Radyosu'nun 17. müdürü Ayhan Dinç, Radyo'nun geçmişini derleyip toparlayarak son derece önemli bir başvuru kaynağı yaratmış, böylece Radyo'yu gelecek kuşaklara aktarmayı başarmış kişidir (*İstanbul Radyosu–Anılar Yaşantılar*, İstanbul 2000). Radyo'nun 1949 yılından bu yana seslerle, notalarla, anılarla, insanlarla dolup taşmış olan binasını, bu mirasıyla birlikte hazırladığı kitabın sayfalarına yüklemiştir. Onunla, İstanbul Radyosu'nun TRT'ye geçtikten sonraki dönemini, "eski" radyocuları, 1960 sonrasındaki değişimleri hatırladık birlikte.

İstanbul Radyosu ve diğer radyolar birleştirilip TRT olduktan sonraki ilk ekiptensiniz değil mi?

Evet, ben TRT'nin ilk personeli içindeyim. 1965'ten 2002 yılına kadar 38 yıl, kesintisiz olarak İstanbul Radyosu'nda çalıştım. 1965 yılında atandığımda radyo program müdürlüğünde başladım. Ecvet Güresin'le Yuvarlak Masa programlarını yapardık. Abdi İpekçi'nin açık oturum programıyla dönüşümlü olarak yayına girerdi. Sonra bir gün Baki Süha Ediboğlu'yla karşılaştık koridorda. Ben dedim ki "çalışıyorum ama ben gazeteciyim, haberlerde çalışmak istiyorum". "Doğan Kasaroğlu'yla konuşalım" dedi, konuştu ve hakikaten oraya geçtim ve hep habercilik yaptım. Benim radyo müdürlüğüm 1997-2002 arasına rastlar. 2002'de bölge müdür yardımcılığına atandım, 2003'te sürem doldu. Mesut Cemil'in, Nevzat Atlığ'ın oturduğu koltuğa ben de oturduğum için çok mutluyum. Nevzat Bey dördüncü müdürdü, bense Radyo'nun 17. müdürü oldum.

Siz 1965 dediğinize göre babamla hiç karşılaşmamışsınız.

Evet, hiç yüzyüze gelmedik, ama ismini biliyorum. Radyoda baş teknisyen olduğunu biliyorum. Orhan Boran'la çok konuşurduk, o da sık sık Sabit Karamani adından söz ederdi. Onlar aynı kuşaktı.

156

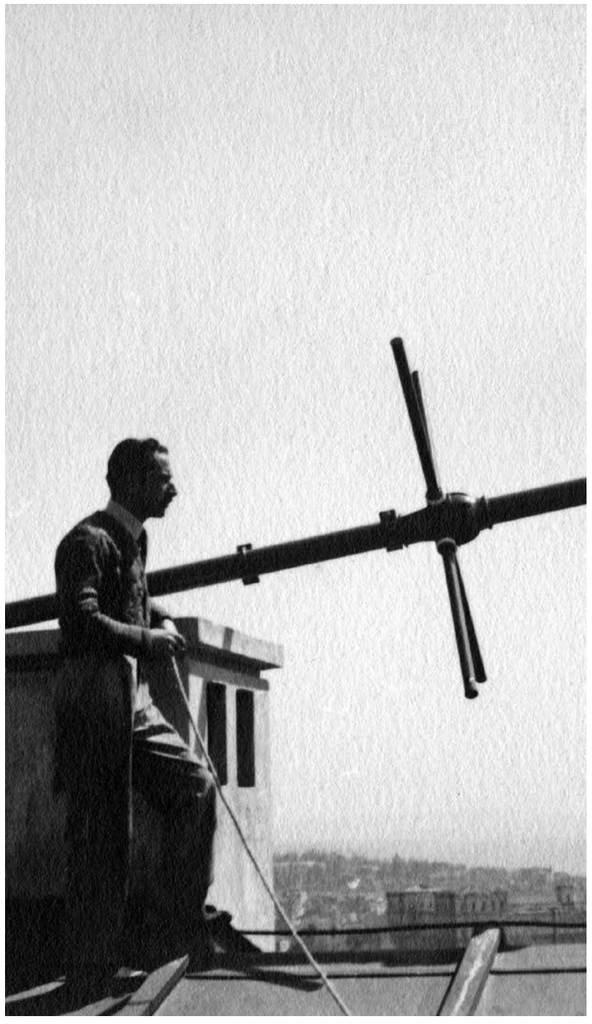

157

RADYOLARIMIZDAN RESİMLER

158

VATAN
Radyo İlâvesi

SAYI: 27 — 4. Temmuz. 1954 — 10. Temmuz. 1954

İŞARET Fenerî
ADSIZ KÖŞK

Evet; bu isimde bir roman vardır. Ama ben ondan bahsetmiyorum. Kastettiğim şu bizim meşhur İstanbul Radyo evimiz... Açılışının üzerinden beş yıl geçtiği halde, kapısına bir tabelâ asılmadı, gitti.

Yokse, sayın idarecilerin sağ duyuları ve vicdanları galebe çalıyor da; buraya «Radyo» demeğe bir türlü dilleri varmıyor mu?

AL - İL

İstanbul Radyosunda her Pazar saat 21.00 De dinlediğiniz...

"Şehirde bu hafta..." nasıl hazırlanır

Sabit Karamanlı, band makinesi nin başında «Şehirde Bu hafta...» programını hazırlıyor...

RADYO Dünyasında Yıldızlar

Derleyen : Orhan IŞILGAN

Radyolardan Haberler

Radyo konuşmalarında ses ve şive düzgünlüğüne dikkat edilecek

Dinlemeyi Unutmayınız!..

BİLDİĞİNİZDEN ŞAŞMAVİNİZ PHILIPS Alınız!

Sizin İstanbul Radyosu'yla ilişkiniz ne zaman başladı?

Hukuk Fakültesini kazandığım için 1 yıl orada okudum ama gönlüm orada değildi. Hukuk çok güzel bir kültür ama benim aklım gazetecilikteydi. Ertesi yıl tekrar sınava girdim ve kazandım. Gazetecilik Enstitüsü'ne girdim. Orada öğrenciliğim devam ederken, Hachette Kitabevi'nin üstünde Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı vardı. 27 Mayıs'tan sonra çok gözde bir kurum haline gelmişti. O gençliğe İstanbul Radyosu'nda 15 dakikalık bir program vermişlerdi. Aynı zamanda *Gençlik* diye bir dergi de çıkartıyorduk. Ben geldim, o komisyonlarda çalışmaya başladım. Bir taraftan da okuyordum. Dergiyi uzun yıllar çıkarttım. *Gençlik Dağ Saati* programlarını hazırladım, İstanbul Radyosu'nda. İlk ilişkilerim böyle başladı. Okulu bitirdikten sonra Turizm Tanıtma Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü'ne atadı. Sonra 1965 yılında TRT sınav açtı, ben de girdim kazandım. Sonra üç ay kurs gördük; hocalarımız müthiş radyoculardı, Faruk Yener, Baki Süha Ediboğlu, Orhan Boran, Tarık Gürcan, Feridun Fazıl Tülbençi… Bütün o eski ekip bizim hocamız oldu.

O dönem, eski radyocuların ayrılıp reklam piyasasında çalışmayı tercih ettikleri dönem…

Spikerlere reklam firmalarında çalışma yasağı getirmişlerdi, 60 öncesinde. Yani İstanbul, Ankara ve İzmir radyolarının Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veriyorlardı. Tarık Gürcan ve Faruk Yener ayrıldı ve Anten Reklam'ı kurdular mesela.

Radyocu olarak 1950-60 arasındaki İstanbul Radyosu'nu nasıl değerlendiriyorsunuz? Birçok ilkin yaşandığı, müthiş bir amatör ruhun yaygın olduğu bir dönem…

Ben İstanbul Radyosu'nun 1950-60 arasının bir hayranıyım. Orada görev aldıktan sonra hayranlığım arttı. Anılarını öğrendikçe, onları tanıdıkça ve dinledikçe hayran olmamak mümkün değil. Büyük bir meslek aşkı ve özveriyle çalışma söz konusu. Ondan sonra gelen 10 yıl kadar da, TRT'nin altın dönemidir diyebilirim. Orhan Öztrak dönemi tam bir özerklik dönemiydi. Sonra o rahatsızlandı, sonraki dönemde bir ölçüde farklı davranan İsmail Cem dönemiydi, TV o dönemde geldi. Çok iyi canlı yayınlar yapıldı. 50-60 arası bizi nasıl mutlu eden bir yayıncılık idiyse, 60-70 arası da, şimdi yaşları bize yaklaşmış olan kuşakların sevgiyle saygıyla andığı bir dönem olmuştur, iz bırakmıştır. Ama ondan sonra, 1972'den sonra TRT'ye çok siyaset girdi, meslek ikinci plana atıldı. Bunun için de yayıncılık aşaması diyebileceğim bir şey olmadı. Ama teknoloji gelişti, TV renklendi, iletişim daha kolaylaştı falan. Ama eğitime kültüre hizmet bitti.

Siz reklam programlarını hatırlarsınız o dönem…

Tabii. *İpana 11 Soru Bilgi Yarışması… Yuki…* Yuki özellikle o dönemin teknolojisiyle yapılmış harika şeylerdi.

Bu kitabı nasıl yapmaya karar verdiniz?

Ben Tarık Gürcan'ı çok severdim, o her ne kadar "telaffuz"a "talaffuz" dese de… Onun vefatıyla çok sarsıldım ben. O sırada İstanbul Radyosu müdürüydüm. Sonra kendi kendime düşündüm, 50-60 arası gidiyor, şöhretler kayboluyor. Yeni müdür olmuştum, 97 yılıydı. Bu kurumun tarihini bilmem gerekiyor dedim. Bana getire getire 2 tane A4 sayfası bir metin getirdiler. O iki sayfa bile beni çok etkiledi. Dedim ki bu sayfalara sığar mı? 1927'de Büyük Postane'nin çatı katında, küçücük bir odada yayına başlamış, 10 sene orada devam etmiş. Bu binanın temeli 1945'te atılmış, 1949'da açılmış... "Dur bakalım" dedim kendi kendime, araştırmaya karar verdim, bir plan yaptım. Yazılı kaynaklar, yaşamış insanların anılarına baş vurma, fotoğraflar, bilgiler, belgeler… Yaşayan bütün radyoculara ulaşmaya çalıştım. Herkes çok mutlu oldu. İnsanlar evlerindeki albümlerle koşa koşa geldiler. Radyo personeliyle birlikte hareket istedim, çok kişi inanmadı, müdürün hevesi diye düşündüler galiba. Ama sonunda belgeler bilgiler yağmaya başladı. Beyazıt Kütüphanesi'nden İstanbul Radyosu'yla ilgili ne varsa topladım. İsmet İnönü'nün konuşma metnini buldum, sonra radyo arşivindeki ses kaydını buldum.

159

Çok iyi bir derleme olmuş. Tek derli toplu başvuru kaynağı…

Gündüzleri idari işlerimi yapıyordum, akşamları da 2-3 saat bu kitabı yazmakla uğraştım, kitabı oluşturdum. Sonunda Yapı Kredi Kültür Sanat'la birlikte bir proje oluşturuldu. Onlar 2000 yılında Kazım Taşkent Galerisi'nde *Radyo Günleri* diye bir sergi oluşturacaklarını söylediler. Bu kitabı da sergiyle birlikte yayınlayalım orada tanıtalım dediler. Çok memnun oldum. Sergi 40 gün açık kaldı. "Peki siz radyo olarak ne istiyorsunuz" diye sordular. Ben de "anısı ve adı bulunan bütün arkadaşlarıma verebilmek için kitap istiyorum" dedim. Ayrıca bütün Türkiye'deki Radyo müdürlüklerine, üniversitelerin iletişim fakültelerinin dekanlıklarına gönderttim. Sergideki panoları ve afişlere de el koydum, bunların hepsini İstanbul Radyosu'nun lobisinde, fuayesinde görebilirsiniz.

157: 1953 tarihli *Vatan* gazetesi *Radyo İlavesi*'nin, Türkiye radyolarını tanıtan orta sayfası.
158: 4 Temmuz 1954 tarihli *Vatan* gazetesi *Radyo İlavesi*'nde yayımlanmış olan yazı, *Şehirde Bu Hafta* programının nasıl hazırlandığı anlatılıyor.
159: Teybinin başında Sabit Karamani ve radyo teknisyenlerinden arkadaşı Tevfik Akman.

HALİT KIVANÇ **Çocukluğumdan bu yana ne zaman Halit Kıvanç adını duysam, aklıma Altan Erbulak'ın parodisi gelir; "Halit kekeme olsaydı nasıl maç anlatırdı?" Bunun nedeni, babamın ben çocukken getirdiği ve evde dinlettiği banttır tabii; bıkmadan usanmadan defalarca dinlediğimi hatırlıyorum, kahkahalarla… Halit Kıvanç, ne maç anlatırken, ne de program sunarken bir kere bile kekelememiştir oysa. 1950-60 yılları arasındaki İstanbul Radyosu'nu ve Radyo'yu Radyo yapan insanları hafızasında hâlâ pırıl pırıl yaşatan, o dönemlerin İstanbul Radyosu'nu kendi Türkçe öğretmeni olarak gören Halit Kıvanç'ın sohbetine doyamadım.**

160

160: Spikerlerden Erdem Buri, Faruk Yener ve Sabit Karamani iş başında.

161: Sabit ve Ayfer Karamani, Edip Hakkı Köseoğlu, Leyla hanım, Altan Erbulak ve Füsun Erbulak, 1970'li yıllarda bir sergi açılışında.

Sabit Karamani'yi nasıl hatırlıyorsunuz Radyo'da?

Sabit Karamani deyince ben sakin, az konuşan, fakat konuştuğu zaman sözcüklerini çok iyi seçen kıymetli bir dost hatırlıyorum. Çok ölçülüydü, ciddi bir insandı, eski deyimle bir İstanbul Efendisi'ydi. Biz o zaman Batı'dan geleni alıyorduk, o nedenle de fazla bir şey bilmiyorduk Radyo'da. Ben çok şanslıydım, futbol yüzünden dünyayı dolaşmaya başlamıştım. Bir de BBC'de uzun müddet çalışma şansım oldu. Ama Radyo'da bildiğim şu; bir şey olduğu zaman, Sabit Bey'e sorardım. Çünkü "onun söyleyeceği önemlidir, o bilir" dediğim insanların başında gelirdi.

"Sabit bilir" mi derdiniz yani?

Evet…

Biliyor musunuz, serginin adını "Sabit bilir" koyduk zaten!..

E işte ben diyorum size. O dönemde Radyoevi'nin kapısından girmek bile bir zorluktu. Benim spikerliğimde birkaç kişi çok önemliydi. Hepsini rahmetle anıyorum. Bunlardan biri de Faruk Yener'di. O zamanlar yeni başlamıştı. İlk programlar yapılıyor, ben de gazeteciyim. Gazetemin müdürü de benden üç-dört yaş küçük bir genç, adı Abdi İpekçi. Gazetecilik yapıyorum ama bir yandan da bir tarafım mizah yazarlığı. Ayrıca spor da yazıyorum. Bunları yaparken Radyo'da Orhan Boran, ilk takdimci, program yapıyor. Bir pazar programı…

***Onbeş Günde Bir* programı… Teknik masada da Sabit Karamani var.**

Evet. Faruk Yener bana bu program için skeç yazmamı önerdi. Denedim, çok beğendi. Bu skeçleri düşünün, Darülbedai oyuncuları seslendiriyor. Skecin girişindeki, "iç spikerin bölümü"nde Faruk benim seslendirmemi istedi, çünkü sesimi beğendi. Ben de okumaya başladım. Birkaç gün sonra bu sefer Baki Süha Ediboğlu geldi dedi ki "Yahu Halit, sen spor da yazıyorsun, neden spor spikerliği düşünmüyorsun?" O zamanda Eşref Şefik, Sait Çelebi gibi isimler vardı. Baki Süha Bey bir deneme yapalım dedi. Ben iki ay sonra da spor spikerliğine başladım. İşte ben bu insanlar arasında başladım ve Sabit Karamani de söz sahibi bir insandı.

1950-60 döneminin İstanbul Radyosu, gerek insanları, gerekse ortamıyla çok farklı bir yermiş.

Az kişiydik. Çok ciddi, kalıpları olan, hatta şekilci bir yerdi. Müdürün odasına tık diye giremezdik, girince otur demeden oturmazdık. Protokole son derece bağlı bir düzenimiz vardı. Terbiyeyi Radyo'dan öğrenirdik. Ayrıca ben çok açık söylüyorum; güzel Türkçe konuştuğum iddiasındayım. Çünkü düzgün Türkçe'yi ben İstanbul Radyosu'nda öğrendim. Radyoya gelen insanların ağızlarına bakardık. Türkçemi oradaki insanlara borçluyum; Faruk Yener'in, Tarık Gürcan'ın katkısı çok önemlidir. Halkın güzel Türkçe konuşması için Radyo bir öğretmendi ve Sabit Bey de bu öğretmenlerden biriydi. Ben bazen şimdi de yaptığım radyo programında yanlış söylenen kelimeleri düzeltiyorum. Kabine mesela. Yanlış olarak "i"yi uzatıyorlar. Ya da hayasız… Burada da ikinci "a"yı uzatmak gerekir, yoksa başka bir şey anlaşılır.

161

Şimdilerde işiniz çok zor olsa gerek.

Bugün neler neler söylemiyorlar ki. Gelelim Baki Süha'ya… Ben kendi adım için "Halit" derdim, ilk "a"yı kısa söylerdim. "Oğlum, bir kere senin adın Halit" derdi, "a" harfini uzatarak. Bazen gelir, "Halitciğim, herkes yapar bu hatayı ama sen bunu nasıl yaparsın" derdi. O biraz daha sertti.

Sabit Karamani de saygı, sevgi ve huzur içinde bir üslupla düzeltirdi. Hata yaptığın zaman, gelip "nedir kardeşim, ne biçim konuşuyorsun, devlet radyosunda böyle mi konuşulur" demezdi. "Bu hafta şu kelimeyi ben mi acaba yanlış duydum?" derdi. O kadar terbiyeli ve kibar bir insandı.

Unutulmaz sesler ve güzel Türkçe konuşanlar geldi geçti o dönemde…

Hem de nasıl. Bugün bir ismi anmadan geçmeyeyim; Şehir Tiyatroları'nın yakışıklı oyuncusu, ilk takdimcilerden, hatta onların piri Ferdi Tayfur. Ama onu dinlerken gözlerim kocaman açılırdı. Türkçe bu kadar güzel konuşulur mu derdik. Sonra, Dürnev Tunaseli mesela. Mükemmel bir spikerdi. Kadın sesi ancak bu kadar güzel olabilir. Pertev Tunaseli de kardeşiydi. Birlikte de çalıştık. Ama o deli dolu bir çocuktu. İstediği gibi esprileri kullanırdı ama öyle olmuyordu işte. Maçlarda küçücük de olsa ters bir kelime söyleyen takdimcinin adı gazetede bile yazılmazdı.

Sizinkiyle anılan başka bir isim de Altan Erbulak. Sizin Kulis'te karşılıklı yarışır gibi fıkra anlattığınız geceler unutulmazmış…

Altan benim hayattaki en yakın arkadaşımdı. Senelerce birlikte çalıştık. Dormen Tiyatrosu'ndan bir hikâye size; sahnede oyun var. Birileri de içerde maç dinliyor. GS gol atmış, Altan sahneye çıkıyor. Sahnede Metin Serezli var, o da Fenerbahçeli. Oyun içinde birbirlerine laf atıyorlar, seyirciye farkettirmeden. Bir keresinde ben ilaç aldım, sesim kısıldı. Sonra da Altan bunu aldı, "Halit kekeme olsaydı nasıl maç anlatırdı" diye parodisini yaptı. Ben de başta tiyatrocu olmak istedim, ama sonra olmadı. Fakat yine de konuşacakmışım hayat boyu…

SABİT KARAMANİ'YLE RÖPORTAJ *NEDİM ERAĞAN*

Sabit Karamani İstanbul Radyosu'ndan ayrıldıktan yıllar sonra, radyocu ve gazeteci Nedim Erağan, 1980'li yıllarda *Gecenin İçinden* programında kendisiyle bir röportaj yaptı. Kayıtta, konuşma başlamadan önce, 1950'li yılların sevilen programı *Onbeş Günde Bir*'in açılış anonslarından biri tekrar veriliyor: "Onbeş Günde Bir… Programda yer alan sanatkârlar Aziz Basmacı, İsmail Cavcı, Zıt Kardeşler, İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan Hümaşah Göker ve Mehmet Karaca. Müzik kısmında dinleyeceğimiz sanatkârlar İrfan Doğrusöz, soprano Nükhet Tuncay, Eder Linda ve Pablo, Yoşka Nimet Çigan Orkestrası, Altan İrtel ve arkadaşları, şantöz Monika Rel, Taki Çenerini ve arkadaşları. Programı tertip ve idare eden Faruk Yener, takdim eden Tarık Gürcan. Teknik prodüksiyon Sabit Karamani, teknik asistan Tevfik Akman."

Nedim Erağan: Sayın dinleyiciler, dinlediğiniz anons, yıllar öncesinden İstanbul Radyosu'nun bir özel programının tanıtıcı anonsuydu ve o programda "teknik prodüksiyon Sabit Karamani" adı geçiyordu. Şu anda Sabit Karamani stüdyomuzda, o günleri anlatmasını kendisinden rica ediyoruz.

Sabit Karamani: Hay hay, memnuniyetle efendim. Evvela isterseniz teknik prodüksiyon nedir, bundan kasıt nedir onu anlatayım.

N.E.: Çok iyi olur.

S.K.: Yanlız ben daima mikrofonda konuşturduğum için, kendim biraz zor konuşacağım galiba.

N.E.: Heyecanlı mısınız?

S.K.: Vallahi heyecanlıyım. Çok oldu ayrılalı Radyo'dan.

N.E.: Yıllarca bu stüdyolarda konuşturdunuz ama konuşmadınız. Bu kez de biz sizi konuşturalım o zaman.

S.K.: Evet. Teknik prodüksiyon ya da teknik yapım dediğimiz zaman, radyoda yayınlanacak olan programın evvela kaydedilmesi olayı var. Bu kaydın iyi olması… Ondan sonra, eğlence programı olsun, şarkı programı olsun, komedyenler olsun, bunları iyi bir şekilde birbirine bağlamak, lüzumsuz yerlerini, lakırdılarını çıkarmak, neticede, o program için ayrılmış olan süreye tam oturtmak… İyi, kaliteli bir ses düzeni meydana getirmek, teknik yapım oluyor.

N.E.: O zaman bunu bantla mı yapıyordunuz?

S.K.: Evet.

N.E.: Bant, İstanbul Radyosu'na gelmişti.

S.K.: Evet, gelmişti, banda kaydediyorduk. O zamanlar bizim bu A Stüdyosu'nda yapılıyordu programlar. Malzemeyi topluyorduk, ondan sonra akşam birlikte oturup, Tarık Gürcan, Faruk Yener, montaja başlıyorduk. Elimizde makas, orasını kes, burasını kes... Mütemadiyen bu şekilde uğraşıyorduk. Neticede program minütaja alınıyor, kopyası çekiliyor ve bütün bir program hazır olarak çıkıyordu.

N.E.: Sayın Sabit Karamani, bugün bant montajlarını teypten teybe kopya ederek yapıyoruz. Neden o devirde makasla montaj yapardınız?

S.K.: Şimdi efendim o devirde bizim bir montaj makinemiz vardı, çok rahat montaj yapılabilen… Makasla yapılan montaj çok daha iyi oluyor, en ufak bir "tık" kalmıyor, durdurup başlatmakta. Bugün belki o "tık"lar olmuyor, daha mükemmel cihazlar kullanılıyor, ama makas montajı çok daha iyi. Size bir misal vereyim: Bir gün Orhan Boran kardeşimizle *Şehirde Bu Hafta* programı alırken -şimdi ne ismini hatırlıyorum, ne yerini- bir konuşmacıdan röportaj aldık. Kekemeydi.

N.E.: Konuşmayı da almak zorundaydınız değil mi?

S.K.: Tabii. Ama o konuşma kekeme değildi radyoda çıktığı zaman.

N.E.: Makasla mı halledildi?

S.K.: O bölümler makasla halledildi, evet. Bütün kekelemeleri bant üzerine işaretleyerek kestik, yapıştırarak montaj tamamlandı.

N.E.: Siz Türkiye radyolarının ilk günlerinden bugüne geldiniz. İstanbul Radyosu'nun ilk açıldığı yıllarda çalıştınız. Bant olayı olmadan, hatta naklen canlı yayınların veya radyo içinde canlı yayınların yapıldığı o yıllarda nasıl çalışırdınız? Sanıyorum bir de tel üzerinde çalışmalarınız vardı.

S.K.: Evet, bizim bir tane tel cihazımız vardı, tel üzerine kaydedilirdi. Aynen bugünkü teypler gibi, fakat çelik tel… Bilhassa Orhan Boran'la *Şehirde Bu Hafta*'ya ilk başladığımız yıllarda röportajları hep dışarda yapardık ve tel üzerine kaydederdik. Stüdyoya geldiğimiz zaman, o teldeki röportajları bölüm bölüm plağın üzerine çekerdim. Diğer bir plak hazırlanırdı; Orhan takdimini yapar, arkasından ben röportajı koyarım, o kısım çalınır, diğer plağın üzerine kayıt yapılırdı, bu şekilde arka arkaya… En ufak bir dikkatsizlik olmaması lazım, hemen bir falso çıkar ortaya. Canlı yayın gibi 15 dakikalık programı çıkartırdık. Çok güzel olurdu. Çok uğraşırdık ama…

N.E.: Ben hatırlıyorum, 50'li yıllarda eğlence yerlerinden naklen yayın yapardınız. Biraz onları anlatır mısınız?

S.K.: Evet. Bizim radyonun meşhur kırmızı arabası vardı, nakil arabası… Onun içinde her şey vardı. FM verici istasyonu, platolar, plak kayıt cihazı… Bununla giderdik eğlence yerlerinden nakil yapmak için. Canlı yayın yapılırdı. Orhan takdimi yapar, anlatırdı. Bütün mikrofonlar hazırlanırdı. Enteresan bir olay vardır, isterseniz oradan…

N.E.: Tabii, memnuniyetle...

S.K.: Sarıyer civarında naklen yayın yapıyorduk bir lokalden. Fakat buraya,

162
163

162: Taksim Belediye Gazinosu'ndan bir naklen yayın. Tevfik Akman ve Sabit Karamani, kulaklıkları takmışlar, yayına hazırlık yapıyorlar. Hemen arkalarındaki teknisyenlerden ortadaki Semih Torunoğlu. Smokinler içindeki Tarık Gürcan takdim için bekliyor. Yanında da sahneye çıkacak olan Necmi Rıza.

163: Bir başka naklen yayın. Sabit Karamani'nin gözü, ses kontrolü için "vu meter"in ibresinde...

164

165

166

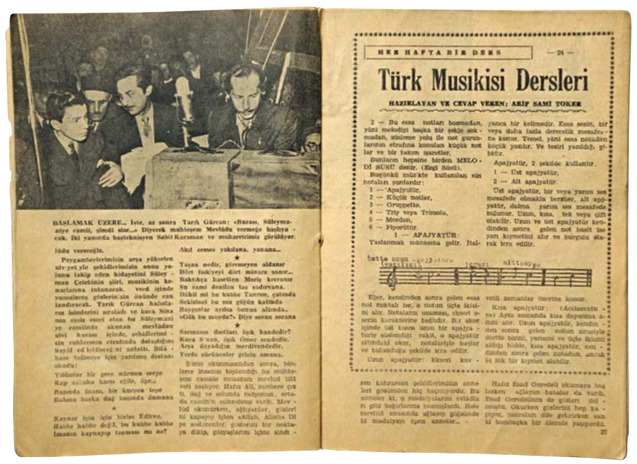

stüdyoya ses gelmedi. Telefonla stüdyodan haber geldi, hiç bir şey duyamıyoruz diye. Ne yapalım? O saati doldurmak lazım. Anladım ki çukurdayız ve yüksek FM'in buraya ulaşmasına mani oluyor.

N.E.: Sizin arabadan verdiğiniz sesi, Radyo'nun üzerindeki anten alıyor. Antenler birbirini görmüyor tabii…

S.K.: Evet birbirini görmüyor. Malum, birbirini görmesi lazım antenlerin FM'de. Biz hemen epeye tırmandık, radyoyla konuşmayı yaptık. Tamam, sesiniz şimdi geliyor dediler. Ondan sonra Orhan, gazinodaymış gibi konuşmaya, Oradaki eğlence havasını anlatmaya başladı. Efekt olarak alkış efekti vardı, gerek Türk müziği, gerek Batı müziği plaklarımız hazırdı zaten. Onları çalarak güzel bir eğlence yeri nakli yaptık, hayali… Bu güzel bir anıydı. Hiç bir aksama da olmadı.

N.E.: Bu teknik prodüksiyon olayını dinleyicilerimize biraz açar mısınız?

S.K.: Hay hay. Efendim bugün iki türlü yayın yapılıyor. Bir canlı yayın, bir bant yayını diyoruz. Bant yayınında programın hazırlanması için programla ilgili bütün kişiler, yani yapımcı, spiker, teknik eleman, hep beraber stüdyoya giriyorlar, o programı bant üzerine kaydediyorlar. Bir bütün program meydana getiriyorlar. Ondan sonra bu bant olarak yayına giriyor. Diğeri ise canlı yayın; canlı yayında konuşmacı, spiker veya bir müzik programıysa müzisyenler, o anda stüdyoda çalıyorlar, konuşuyorlar, o anda yayınlanıyor. Yani doğrudan doğruya konuştukları zaman karşımızda oluyorlar adeta.

N.E.: Bugün Türkiye radyolarında hem bant, hem canlı yayın sürdürülmekte.

S.K.: Burada teknik elemanın görevi bu malzemeyi bir araya getirip, bant üzerinde iyi bir şekilde toparlamak oluyor. Bu şekilde yayınlanarak antenden havaya çıkıyor ve sizlere kadar ulaşıyor.

N.E.: Stüdyodan dinleyicinin evindeki radyosuna kadar bir teknik ekibin çabalarıyla gerçekleşiyor. Sizin bu uzun çalışma yılları içinde bir teknik eleman olarak muhakkak ki çok anılarınız vardır. Yayıncılıkla ilgili bir anınızı bize anlatır mısınız?

S.K.: Hay hay. Bizim zamanımızda Harbiye'deki radyo stüdyosuyla Ümraniye'deki radyo vericisi arasındaki bağlantı kabloyla yapılırdı. Bu kablo Boğaz'da denizin altından giderdi, Levent üzerinden aşağı iner, denizin altından Ümraniye'ye kadar ulaşırdı. Bir gün yayına girmişti radyo, saat 1 civarı birden yayın kesildi. Yayın kesildiği gibi Ümraniye'yle telefon irtibatımız da kesildi. Tabii hemen kablonun koptuğunuz, bir arıza gördüğünü anladık. Kablo güzergâhını biliyoruz, haritamız var; lüzumlu malzemeyi aldık yanımıza. O zaman Birinci Levent yapılıyordu, bir greyder de toprağı kazıyordu. Anladım tabii neticeyi. Sordum greyder şoförüne, kablo gibi bir şey gördün mü dedim. Evet gördüm, işte şurada dedi. Baktım, bizim zavallı kablo parça parça olmuş yatıyor. Tabii hemen kablo uçlarından telefonu bağlayarak Ümraniye ve radyo yayın stüdyosuyla irtibat kurduk; aynı uçları bulup birbirine bağladım; bir müzik hattı, bir de telefon hattı bağladım, yayın devam etti.

Bu irtibatı havadan yapmayı düşündük ve bir FM istasyonu sipariş edildi. Aradan bir sene gibi bir zaman geçti, kablo bir daha koptu. Fakat bu sefer FM'imiz hazırdı, 10 dakikada yayına girdik.

N.E.: Radyoevi üzerindeki antenden Ümraniye'ye FM'le veriyorsunuz.

S.K. Evet.

N.E.: Bugün artık kablo sistemi kalmadı.

S.K.: Kalmadı. Bizim o gün yaptığımız FM'ler bugün hâlâ çalışıyor. Aşağı yukarı 30 seneye yaklaştı zannediyorum. Çok kaliteli bir cihazmış.

N.E.: İstanbul'dan TRT2 yayınlarını Ümraniye'ye aktarıyor.

S.K.: Evet.

N.E.: Sayın Sabit Karamani, *Gecenin İçinden* programına katıldığınız için çok teşekkür ederiz.

S.K.: Ben de teşekkür ederim. Eski anılarımı tazelediniz.

167

164-165-166: 1950'li yıllarda, radyolardan yapılan naklen yayın hikâyelerinin çok ilgi çektiği anlaşılıyor, çünkü çok sayıda radyo dergisi olduğu gibi, buralarda yayınlarla ilgili çok yazının olduğu da görülüyor. Bunlardan biri, *Radyo Haftası*'nın 3 Mayıs 1952 tarihli sayısında yayımlanmış. Mevlid'in nasıl verildiği anlatılıyor, ayrıca Tarık Gürcan ile Sabit Karamani, ünlü kırmızı kamyonun tepesine çıkmışlar, "camiden sesi alıp bu makinelere veren aleti gösteriyorlar."

167: Sabit Karamani başka bir naklen yayında.

3

REKLAM

MEKŞUFE EKEMAN, FATMA EKEMAN

GÜLGÜN CÜNDÜBEYOĞLU

EROL AKDOĞU

Şimdi yerinde yeller esen Park Otel'in büyük salonlarından birindeyiz. Bir yarışma programı yapılıyor: *Tamek Yedi Sihirli Kutu*. Seyirciler var, ben de onların arasında oturuyorum. Henüz ilkokul çağındayım. Yanımda tanıdık kimse yok, ama babam sahne arkasında; yarışmacı bir kabinin içine giriyor, kulağına kulaklıklar takılıyor. Mikrofonda Orhan Boran. Sahnenin sol tarafında –sanırım– uzun bir masada jüri oturuyor. Babam, biraz daha arkada kumanda masasında tek başına, kayıtta. Onun da kulağında kulaklıklar... Yarışmacılar tek tek alınıyor. Kayıt saatler sürüyor. Oturduğum yerden babamı görmeye çalışıyorum. Ara sıra Orhan Boran duruyor, babama dönüp "tekrar" anlamında bir işaret yapıyor; ya soruyu tekrar ediyor, ya da başka bir şeyi... Bazen babam ona bir işaret yapıyor, Orhan Bey baştan alıyor. Büyük bir zevkle seyrediyorum. Kayıt bitince koşarak babamın yanına gidiyorum. İçimde garip bir mutluluk, garip bir gururlanma...

Babam, yaptığı bu kayıtların montajını evde yapardı. Salonda seyrettiğim yarışmaları babamın kesip biçerek belli sürelere ayırmasını, "tekrar" edilen bölümleri atıp, bu uzun kayıtlardan 5-10 dakikalık programlar oluşturmasını, bir sihirbazın şapkadan tavşan çıkarmasını seyreder gibi büyük bir hayranlık ve şaşkınlıkla seyrederdim.

Kendi şirketi Karamani Reklam'dı ama bunları başka bir firmanın radyoda yayınlanacak reklam programı için hazırlıyordu. Stüdyo Karamani olarak başka şirketlerin teknik işlerini de yapıyordu. 1950'li yıllardan 70'lerin ortalarına kadar yoğun biçimde devam eden radyo reklamcılığının farklı bir formatı vardı. Reklam kuşaklarında yayınlanan ve reklam programı diye adlandırılan 15-20 dakikalık bölümlerdi bunlar. Işte, başında ve sonunda reklam spotları olan bu kuşaklarda dinlediğimiz yarışma programları, skeçler, müzik yayınları, bugün en genci 45-50 yaşında olanların hafızalarında unutulmaz sesler olarak yerini almıştır sanırım. Radyo reklamcılığı, İstanbul Radyosu'nun en beğenilen program yapımcıları, spikerleri ve teknik adamlarının kurdukları veya çalıştıkları reklam şirketleriyle gelişme gösterdi. Faruk Yener ile Tarık Gürcan'ın Anten Reklam'ı, ilk kadın reklamcı Türkan Sedefoğlu'nun Sedef Reklam'ı, Kemal Cündübeyoğlu'nun Band Reklam'ı, Marifi Orhon'un Orhon Reklam'ı, Alkan Soykök'ün Tunç Reklam'ı, babamın dilinden düşürmediği "Radar Mehmet"in Radar Reklam'ı, ayrıca Altın Reklam, Ateş Reklam, Ahu Reklam, Akdoğu Reklam, Merkez Reklam, Tamtam Reklam ve niceleri sayısız program hazırladılar. 70'li yılların ortalarından itibaren televizyonun ağırlığını koymaya başlamasıyla birlikte birçoğu kapandı.

Babamın beni Tokatlıyan Han'daki stüdyosuna götürdüğü, sonra da İstiklal Caddesi'nde Yeşilçam Sokağı'nın başındaki Pampam'da dönerli sandviç yedirdiği günlerin üzerinden 40 seneden fazla bir süre geçti. Bugün "Karamani Reklam sunar" anonsunu hatırlayanların sayıları da giderek azalıyor. Stüdyo Karamani'nin tezgâhından geçmiş olan programlar arasındaki Nefeslerini Tuttular, Bilen Şoför Kazanıyor, *Bizimkiler* gibi programlarsa seslerini kaybetmiş bantlar üzerinde kaldı.

168 ▲

169

168: [önceki sayfada] Dürnev Tunaseli ve Sabit Karamani, 1950'li yıllarda.

169: Tokatlıyan Han, Kat: 4, no. 39-40-41 Galatasaray adresindeki Stüdyo Karamani'nin kapısında asılı duran tabela.

MEKŞUFE EKEMAN, FATMA EKEMAN İstanbul Radyosu'nun ilk kadın spikeri Mekşufe Ekeman, 1960 yılında radyoculuğu bırakıp reklam sektöründe çalışmaya başlamış olan radyoculardan biri oldu. Reklam spikerliği, radyoculuğundan uzun sürdü. Birçok şirketle çalıştı, stüdyolarda kayıt yaptı. Kızı Fatma Ekeman ise onun yanında büyüdü. O da dönemin teknolojisi ve çalışma ortamlarıyla ilgili eşsiz kayıtlar yaptı, ama hafızasına… Ben de faydalandım bu kayıtlardan.

170

Arzu Karamani Pekin: Fatma, sen ve ben, radyo reklamcılığının iki farklı tarafında çalışmış insanların çocuklarıyız; benim babam şirket ve stüdyo sahibi biri, senin annense spiker. Babam ses alıyor, annen ses veriyor… Ama her ikisinin de ortak bir tarafı var; ikisi de İstanbul Radyosu mensubu. Her ikisi de 1960 yılında Radyo'dan istifa edip reklamcılık işine girmişler.

Fatma Ekeman: Evet. Başka bir sürü meslektaşı ve başka radyocular gibi… Radyo reklamcılığını aslında Faruk Yener başlattı diyebilirim. Faruk Yener dünyaya açık zihni, gezmeyi seven karakteri sayesinde dünyada radyo reklamcılığı diye bir şey olduğunu, bunu Türkiye'ye de getirmek gerektiğini düşünmüştü. O zaman Radyo'da müzik yayınları müdürüydü. Radyoda reklam yayınlarına başlandı ve bunların bantlara kaydedilme işleri radyoevinin stüdyolarında yapılır oldu, 1959 falan olmalı. Fakat sonra bu reklamların radyoevinin kendi bünyesinde hazırlanmasına yasak getirildi. Radyo memurlarının reklamlarda çalışması yasaklandı. Bunun üzerine Sabit Bey de dahil olmak üzere teknisyenler, spikerler radyodan ayrıldılar. Annemle birlikte Alkan Soykök, Dürnev Tunaseli gibi isimler, ayrılanlar arasındaydı. İlk kurulan reklam şirketlerinden biriydi, Faruk Yener'in Anten Reklam'ı. Tarık Gürcan'la birlikte açtılar. Sabit Karamani de Karamani Reklam'ı kurdu ve Tokatlıyan Han'daki stüdyosunu açtı. Tokatlıyan Han oda odaydı, otelden bozma bir iş hanıydı. Mesela Karamani Reklam'ın hem ofisi hem de teknik ekipmanı o odanın içindeydi. Bir tarafta ses alma cihazlarını görebiliyorduk, bir tarafına da stüdyo kurmuştu, arada camekân vardı. Kayıt stüdyosuyla kumanda odası ve aradaki camdan söz ediyorum. Ben o stüdyoda annemi çok bekledim biliyor musun?

A.K.P.: Stüdyo Karamani'yi ben de hatırlıyorum. Babamla giderdim. Telefon numarası bile hâlâ ezberimdedir. Tokatlıyan Han'ın geniş merdivenleri ve koridorları gözümün önünde. Reklam şirketleri Beyoğlu'nda toplaşmışlardı sanırım. Stüdyoda gözümün önündeki en net manzara, Dürnev Tunaseli'nin spotları okumasıdır. Babamın el işaretiyle birlikte okumaya başlardı. Bir elini beline koyar, diğer eliyle spotların yazılı olduğu kağıdı, sanki karşısında biri varmışçasına, hatta rolünü ezberleyen bir oyuncu edasıyla, özel bir tonlama ve mükemmel bir Türkçeyle seslendirirdi. Keskin, enerjik bir sesi vardı. Gergin, at kuyruğu yaptığı saçlarını ve uçları sipsivri gözlüklerini de unutmam mümkün değil.

F.E.: Hatırladığım kadarıyla bütün spikerler şöyle çalışırlardı: "mikrofonun arkasında yüzbinler var, sen onları görmüyorsun ama onlara hitap ediyorsun". Ama işin içinde reklamcılık vardı, bu da satış demekti. Yani spikerlik yeterli değil, satış yapmak gerekiyor. İnsanları o ürünü kullanmaya ikna etmelisin.

A.K.P.: Mekşufe Hanım, en çok hangi firmalar için spot okuduğunuzu hatırlıyor musunuz?

Mekşufe Ekeman: En çok Akbank isterdi beni. İş Bankası da vardı: "Paranızın, istikbalinizin emniyetidir"… Nuhun Ankara makarnası, Milli Piyango da vardı, hatırlıyorum.

171
172

173

170: Sabit Karamani ve Mekşufe Ekeman, yıllar sonra tekrar Galeri Oda'da bir araya geldiler. Galeri Oda, Mekşufe Hanım'ın kızı Fatma Ekeman'ın 1991 yılından itibaren Teşvikiye'de sayısız sergiye ev sahipliği yapmış olan bir sanat galerisiydi. Bu resim, 1992 yılının Şubat ayında çekildi.

171-172: Stüdyo Karamani Reklam Stüdyosu'nun antetli zarfı ve kartviziti. Stüdyonun logosu Yurdaer Altıntaş tarafından tasarlanmıştı.

173: Dürnev Tunaseli'yle Radyo'da başlayan dostlukları reklamcılık döneminde de sürdü.

174: Radyoda yayımlanırken kimsenin gözünde canlandıramadığı Yuki, 1964 yılında Altan Erbulak'ın çizgileriyle hayat buldu.

175-176: Sabit Karamani'nin reklam programlarını hazırlarken kullandığı teypler.

177: Ses bantı montajı yaparken kullanılan beyaz şerit yapıştırıcı.

178: Reklam programlarının kayıtlı olduğu bantlar.

174

175

A.K.P.: Bütün bu reklam spotları bugünkü gibi programların arasına girip yayınlanmazdı. Farklı bir formatı vardı.

F.E.: O zamanın reklamları farklı bir yayın düzeni içindeydi. "Reklam programı" denirdi bir defa. Radyoculukta kuşak tabir edilir; toplam yarım saatlik reklam kuşakları olurdu. Yani TRT, reklam kuşağı diye bir zaman dilimi ayırıyor. Bu kuşak da, her zaman aynı saatte olurdu. Şirketler sene başında TRT'ye giderler ve anlaşma yaparlardı. Mesela Karamani Reklam der ki, ben 19.00'daki reklam kuşağının, 19.10 ile 19.20 arasındaki bölümüne talibim. Bu bölümü için TRT'nin biçtiği bir fiyat vardır. O zaman dilimini alan, o parayı öder. Karamani Reklam, reklam verecek firma bulur mu bulmaz mı, firmayla anlaşması onu kurtarır mı kurtarmaz mı, bu TRT'yi hiç ilgilendirmezdi. İşte o 10 dakika, Karamani Reklam'ın reklam programıydı. Radyoda angaje olduğun saatte yayınladığı şey, senin hazırladığın bant olurdu. Bu süreyi 2 tane 1.5 dakika, 2 tane de 2 dakika olarak bölmek zorundaydı. Biraz da o reklam programının 5, 10 ya da 15 dakika olmasıyla alakalıydı bu paylaşım. Programın başında ve sonunda reklam spotları olacak, göbek tabir edilen yere de başka bir şey koyacaktı. Bu orta kısım şarkılar olabilir, mesela *Uğurlugiller* olabilir, ya da *Yuki* koyabilir. *İpana 11 Soru, Doğru mu Yanlış mı* gibi yarışmalar da bunların içindeydi.

A.K.P.: Ne kadar çok dinlenirdi bunlar. Yaşı 45-50 ve üzerinde olan istisnasız herkesin hatırladığı programlar. Ve tabii *Orhan Boran ve Yuki*... Hakikaten çocuk-büyük bizim kuşağımız için unutulmaz.

F.E.: Yuki'nin macerası 1959 yılında önce Radyo'da başlıyor, ondan sonra Reklam programlarının arasında yer almaya başlıyor. *Orhan Boran ve Yuki*, önce Tempo Reklam'ın programlarında yayınlandı, ardından da Anten Reklam'a geçti. 1964 yılında da Altan Erbulak'ın çizgileriyle Yuki çizgiroman oldu.

A.K.P.: Babam, reklam programlarının montajlarını evde yapardı.

F.E.: Sana o montajlarla ilgili bir şey anlatayım. Bunlar benim çocukluğumda ilgiyle izlediğim şeyler. O zamanlar markası çoğunlukla Akai ya da Ampex olan teypler vardı. Kayıt, real bant denilen makara bantlara yapılırdı. Sabit Bey, stüdyoda reklam kaydı sırasında, oturduğu yerden eliyle selam verir gibi bir hareket yapar, camın arkasındaki spiker de konuşmaya başlar. Sonra bazen bir aralık lafının sonunda anlamsız sesler çıkarmaya başlar, çünkü bir yerde istemediği bir ses çıkarmıştır, kesilmesi gerektiğini düşündüğü için lafını bu şekilde bağlar. "Bu olmadı, baştan alalım" demek için yapar bunu. Bu durumda ya kayıt devam eder, ya da makara başa sarılır, üzerine yeniden kaydedilir. Tabii eğer trak gelmezse... Bazen spiker hata yaptığı yerde sürekli aynı hatayı yapmaya başlar, aynı yanlışa takılır kalır. Bu kayıtlar bittikten sonra, o 10 dakikalık reklam programı içindeki 2 dakikalık spotu oluşturmak için montaj faslı başlar. Onu yapmak için bantları verev keserler, yapıştırmak için de beyaz skoç bantla yapıştırılır.

A.K.P.: İşte bu son anlattığın montaj faslı, çocukluğumla ilgili gözümün önünde kalmış olan çok net bir manzaradır. Babamı o kadar dikkatle ve defalarca seyrettim ki bu işi, büyüdükten sonra, kopmuş olan kasetlerimi aynı yöntemle yapıştırmayı başarmıştım. Ama neresini kesip attığımı hiç sorma!..

F.E.: Montajı yapılmış program bandını o şekliyle radyoya yollayamazdın, temize çekilmesi gerekiyordu. Çünkü tam çalarken, yapıştığı yerden ya atarsa? Bu nedenle yekpare bir şey yollamak gerekiyordu. Benim de çok hoşuna giderdi bunu seyretmek.

176

177

178

A.K.P.: Hadi bunu ben evde seyrediyordum, peki ama sen nerede izledin bu kadar dikkatle?

F.E.: O zamanlar şimdiki okul servisleri gibi minibüsler yoktu, taksiler yapardı servisi. Annem de şoföre tembih eder, "Fatoş'u bugün eve değil, şuraya bırak" derdi. O da beni çoğunlukla bir reklam şirketine bırakırdı. Annemin işini bitmesini beklerken oradaki stüdyoda seyrederdim. Böyle büyüdük biz. Bir kere de bir yaramazlık yapmıştım, hem de babanın stüdyosunda…

A.K.P.: Kim bilir nasıl bir yaramazlık…

F.E.: Zararlı bir durum yaratmadım ama. Manzara şu: Sabit Bey oturuyor, önünde aletleri, yüzü camekânın arkasındaki spikere dönük. Bense onun arkasında, yazıhanesinin koltuğunda oturuyorum ve seyrediyorum. Bu arada, arkamda, prize takılı bir alet var. Şu anda bağlantıyı kuramıyorum ama bantları temizlemeye yarıyordu galiba. Sabit Bey birkaç dakikada bir o aleti alıp kullanıyordu. Ben bir ara kendi kendime karar verdim, dedim ki Sabit Bey bunu iki dakikada bir kullanıyor, o iki dakika boşuna burada takılı durmasın, ben bunu çıkarayım, o bana tak desin takayım, çıkar desin, çıkarıp vereyim… Niye böyle düşüyorum? Çünkü öyle oturmaktan sıkıldığım ve bir işe yaramak istediğim için… Çocuk aklı işte… Bu kararla ben o aleti yerinden çektim. Çekmemle birlikte, vınlaması kesiliverdi. Meğer vınlıyormuş! Kendini tamamen konuşmacılara vermiş gibi duran Sabit Bey bunu o anda duydu; pat diye döndü arkasını, ben de pat diye yerine taktım. O da hiç bir şey demeden önüne döndü. Bir daha da dokunmadım.

A.K.P.: Mekşufe Hanım ne kadar sürdü reklam dünyasındaki işiniz?

M.E.: Radyodan ayrıldıktan sonra 20 yıl kadar reklam programları için çalıştım. Sonra emekli oldum, bıraktım. Reklamcılık radyoculuktan uzun sürdü.

179: Band Reklam'ın sahibi Kemal Cündübeyoğlu, Doğan Soylu, Altın Soylu, Alkan Soykök ve diğer iki dostları. (Fotoğraf: Gülgün Cündübeyoğlu arşivi).

GÜLGÜN CÜNDÜBEYOĞLU **Band Reklam, 1950'li yıllarla 70'ler arasının radyo reklamcılığı alanındaki önemli şirketlerinden biriydi. Ama başka birçokları gibi -ki buna Karamani Reklam da dahildir- televizyonun hayatımıza girmesiyle kapandı. Televizyon reklamcılığı radyo reklamcılığını solladı; radyo reklamcılarının çoğu farklı bir teknoloji ve önemli bir yatırım gerektiren bu değişikliğe ayak uydurmak istemediler. Kemal Cündübeyoğlu'nun Band Reklam'ı, o dönemin en çok dinlenen programlarından biriyle, "Zeki Müren'le Başbaşa" programıyla ünlendi ve reklamcılık tarihine kaydoldu. Kemal Bey'in kızı Gülgün Cündübeyoğlu da, o dönemde içiçe yaşayan reklamcılık ve radyo dünyasının içinde büyüdü. Kendisi de TRT'de prodüktör oldu ve böylece bir şekilde baba mesleğini -ya da işini mi demeliyiz- devam ettiriyor. Gülgün Hanım ile ablası Belkıs Demircan, babalarının kültürel mirasını en güzel biçimde değerlendirdiler ve Band Reklam programlarından CD'ler hazırladılar, artık gözden uzaklaşmaya başlamış bir dünyayı yeniden hatırlatmış oldular. Bu işin hem mutfağını iyi bilen, hem o dönemin radyocularıyla reklamcılarının önemli isimlerini tanımış olan Gülgün Hanım'la radyo reklamcılığı üzerine sohbet, o seslerin yeniden kulağımıza çalınmasını sağladı.**

Radyo reklamcılığı deyince ne geliyor aklınıza?

Şunu hatırlıyorum ben: Günde iki kez reklam kuşağı vardı, bir sabah, bir de akşam. Farklı şirketlere ait arka arkaya birkaç reklam programı olurdu, biri biter, biri başlardı. 10'ar, 15'er dakikalık programlardı bunları. O süre, TRT'den kiralanırdı.

Reklam programı diye, aslında bugün olmayan bir yayın kuşağından söz ediyoruz.

"Programı" değil, "proğramı"… O zamanlar öyle denilirdi. Biliyor musunuz, TRT'de prodüktör olduktan sonra beni düzelttiler. Spikerlerden biri "senin telaffuzunda problemler var" dedi. O güne

179

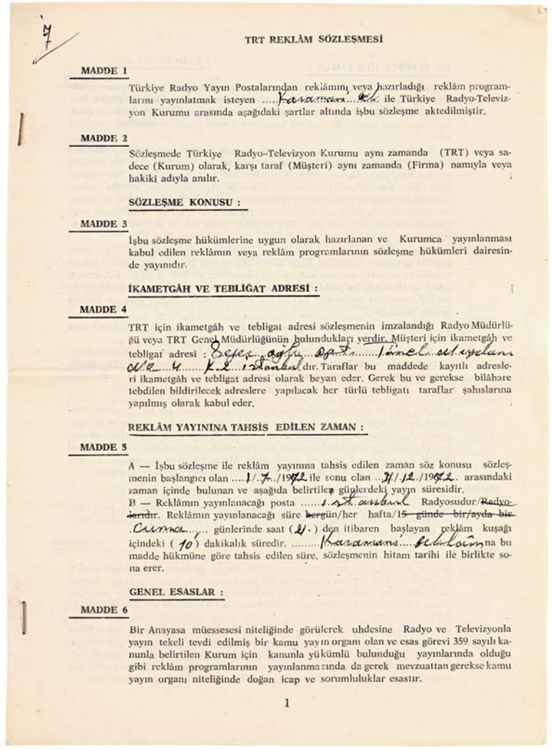

TRT REKLÂM SÖZLEŞMESİ

MADDE 1

Türkiye Radyo Yayın Postalarından reklâmını veya hazırladığı reklâm programlarını yayınlatmak isteyen ....Karamani...Ltd. ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu arasında aşağıdaki şartlar altında işbu sözleşme aktedilmiştir.

MADDE 2

Sözleşmede Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu aynı zamanda (TRT) veya sadece (Kurum) olarak, karşı taraf (Müşteri) aynı zamanda (Firma) namıyla veya hakiki adıyla anılır.

SÖZLEŞME KONUSU :

MADDE 3

İşbu sözleşme hükümlerine uygun olarak hazırlanan ve Kurumca yayınlanması kabul edilen reklâmın veya reklâm programlarının sözleşme hükümleri dairesinde yayınıdır.

İKAMETGÂH VE TEBLİĞAT ADRESİ :

MADDE 4

TRT için ikametgâh ve tebligat adresi sözleşmenin imzalandığı Radyo Müdürlüğü veya TRT Genel Müdürlüğünün bulundukları yerdir. Müşteri için ikametgâh ve tebligat adresi : Beyoğlu Aşağı Depo ....İnönü Müşelam Ofis ....4.....K.2....İstanbul dır. Taraflar bu maddede kayıtlı adresleri ikametgâh ve tebligat adresi olarak beyan eder. Gerek bu ve gerekse bilâhare tebdilen bildirilecek adreslere yapılacak her türlü tebligatı taraflar şahıslarına yapılmış olarak kabul eder.

REKLÂM YAYININA TAHSİS EDİLEN ZAMAN :

MADDE 5

A — İşbu sözleşme ile reklâm yayınına tahsis edilen zaman söz konusu sözleşmenin başlangıcı olan ....1/.7./1972 ile sonu olan ..31/.12./1972. arasındaki zaman içinde bulunan ve aşağıda belirtilen günlerdeki yayın süresidir.
B — Reklâmın yayınlanacağı posta .....İstanbul Radyosudur/~~Radyo-larda~~. Reklâmın yayınlanacağı süre ~~hergün~~/her hafta/~~15 günde bir/ayda bir~~ .Cuma..... günlerinde saat (21.) den itibaren başlayan reklâm kuşağı içindeki (10) dakikalık süredir. .....Karamani....Reklâm'na bu maddeye hükmüne göre tahsis edilen süre, sözleşmenin hitam tarihi ile birlikte sona erer.

GENEL ESASLAR :

MADDE 6

Bir Anayasa müessesesi niteliğinde görülerek uhdesine Radyo ve Televizyonla yayın tekeli tevdi edilmiş bir kamu yayın organı olan ve esas görevi 359 sayılı kanunla belirtilen Kurum için kanunla yükümlü bulunduğu yayınlarında olduğu gibi reklâm programlarının yayınlanmasında da gerek mevzuattan gerekse kamu yayın organı niteliğinde doğan icap ve sorumluluklar esastır.

1

180

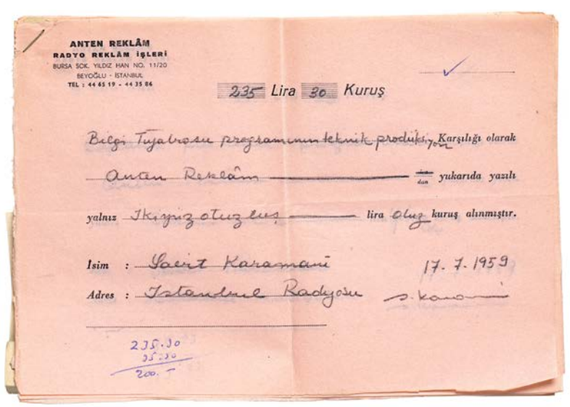

ANTEN REKLÂM
RADYO REKLÂM İŞLERİ
BURSA SOK. YILDIZ HAN NO. 11/20
BEYOĞLU - İSTANBUL
TEL : 44 45 19 - 44 35 84

235 Lira 30 Kuruş

Bilgi Tiyatrosu programının teknik prodüksiyon Karşılığı olarak
Anten Reklâm ——— den yukarıda yazılı
yalnız İkiyüzotuzbeş ——— lira otuz kuruş alınmıştır.

İsim : Sabit Karamani 17. 7. 1959
Adres : İstanbul Radyosu S. Karamani

235.30
35.30
200.—

181

180: Karamani Reklam'ın 1972 yılında TRT'yle yaptığı reklam sözleşmesi.

181: Sabit Karamani, 1959 yılında Anten Reklam'ın yaptığı Bilgi Tiyatrosu programının teknik prodüksiyonu için 235 lira almış.

kadar bana hiç kimse böyle bir şey söylememişti. Rahatsız oldum tabii, yaşım da küçüktü. Sordum, neler var diye. "Sen proğram diyorsun, yanlış öğrenmişsin, program diyeceksin" dediler. Ama o zaman öyle deniliyordu.

Babam da "porgram" derdi… Bunun üzerine, babamdan sık dinlediğim şu hikâyeyi size anlatmalıyım; Bir gün Baki Süha Eyüboğlu'na sormuşlar: Hocam, şu kelimenin doğru telaffuzunu söyler misiniz? Bunun aslı "program" mıdır, "proğram" mıdır, "porgram" mıdır? O da cevap vermiş: Bu ne proğramdır, ne proğramdır, ne de proğramdır. Bunun doğrusu proğramdır.

Harika!.. Baki Süha Bey son derece tatlı bir insandı. Çok lezzetli bir sohbeti vardı.

Karamani Reklam da bu "proğram"ları hazırlayan şirketlerden biriydi işte…

Tabii. Band Reklam cumartesi akşamları saat 7'de yayınlanıyordu. Haftanın prime time'ıydı o. Çok önemli bir gün ve saatti. Çok dinleniyordu, çok sayıda mektup gelirdi. Hatta programı sunan Zeki Müren, uzun uzun sayardı onları. Bizim evde radyo, programın 5 dakika öncesinde açılırdı ve beklemeye başlardık. Sonuna kadar dinlerdik, sonra da kapatırdık radyoyu. "Ajans"ta tekrar açılırdı.

Ajans, yani haberler…

Evet. Hiç kaçırılmazdı.

Reklam programları dinlenen bir şeydi.

Evet, dinlensin diye yapılırdı. TRT'nin kendi yayınlarında olmayan bir neşesi vardı bu reklam programlarında. Orhan Boran'ın Yuki'sinden, müzik programlarına… Zeki Müren radyoda konser vermezdi, yayınlara da katılmazdı. İnsanların onu dinleyebileceği tek mecra, gazinoya gidemiyorlarsa ve İstanbul'da yaşamıyorlarsa, Band Reklam'ın programlarıydı. Zeki Müren dinleyiciyle sanki konuşur gibi anons yapardı. İsimlerini okuyup, onlara hikâyeler anlatıyordu. Aradaki mesafeyi yok eden, candan, samimi bir tavrı ve üslubu vardı. Bir de reklam programı olduğu için, sevilen şarkılar seçilirdi. O nedenle çok dinleniyordu.

Programların montajlarını kendi stüdyonuzda mı yapardınız?

Evet. Farkı isimler çalıştı stüdyoda. Yüksel Doğru bir dönem çalışmış. Bir de Fahri Taç… Ama bu çalışanlar TRT kökenli, tam zamanlı olarak Band Reklam'da çalışan isimler değiller. TRT'de çalışırken ek iş olarak yapıyorlardı. Hazırlanan bantlar İstanbul Radyosu'nun yanı sıra diğer radyolara da gönderiliyordu. Çünkü bildiğim kadarıyla ortak yayınlar yapılamıyordu teknik olarak. Ankara, Trabzon, Çukurova gibi belli başlı merkezlere ayrı ayrı bantlar gönderiliyordu ve aynı zamanda yayına sokuluyordu. Bazen günler de farklı olabiliyordu.

Band Reklam hangi yıllar arasında vardı?

1959 yılında kuruldu, 1975'e dek sürdü. Televizyon reklamcılığının ön plana çıkmasıyla birlikte radyo reklamcılığı geriledi. Radyo reklam programlarına ilan verenlerin sayısı azalmaya başladı. Şunu hatırlıyorum; Band Reklam'ın program süresi 15 dakikaydı, bayağı uzundu. Babam onu sonra 10 dakikaya düşürmüştü. Çünkü o 15 dakikayı spotlarla doldurmakta güçlük çekmeye başlamıştı. Bir geleceğinin olmadığını farkedince, yavaş yavaş reklamcılıktan çekildi. TV'ye geçmedi.

Çoğu radyocu reklamcılar böyle yapmış galiba. Babam da Karamani Reklam'ı aynı tarihlerde benzer nedenlerle kapatıktan sonra reklamcılığı bırakmış.

O kadar farklı bir alan ki; hepsinin adı reklamcılık ama televizyon reklamcılığı hem kavram olarak, hem de teknolojik olarak çok değişik. Ayrıca özel bir yatırım için çok para gerektiriyor. O tarihlerde babamın yaşı da ilerlemişti. Tekrar o kadar büyük bir mücadelenin içine girecek durumda değildi. Başka alanlara kaydı. Aslında hukukçuydu Kemal Cündübeyoğlu.

Yeri neredeydi Band Reklam'ın?

Önce İstiklal Caddesi'nde Mim Han'daydı. Ama asıl yeri Mısır Apartmanı'ndaydı. Bir de o dönemde Nur Reklam vardı, Nurten Tüzün'ün firması. Onlar da yoğun olarak halk müziği programları yaparlardı. Nurten Hanım bizim çok yakın bir aile dostumuzdu. Mısır Apartmanı'ndaki büroyu paylaşırdı babamla. Apartmanın daireleri devasa büyüklükteydi, bir odası Nurten Hanım'a vermişti. Odalardan biri de, o zaman avukatlık yapan Orhan Cemal Fersoy'undu. Bir oda da stüdyo olarak kullanılıyordu. Nur Reklam, Muzaffer Akgün ve Nezahat Bayram programları yapardı. Onlardan kalan kayıtlar bende şu anda.

Onları da saklamış olmanız harika. Başka hatırladığınız reklamcı var mı?

Bir de Sayra Orkan'ı hatırlıyorum. Şirketi Lir Reklam'dı. Bir dönem babamla ortaklıkları da olmuştu. Babamın vefatından sonra bir süre bizden Zeki Müren bantları alıp kendi programında yayınlamıştı.

Band Reklam'da hangi firmalar vardı?

Sadece Band Reklam olarak yapılan programları vardı, dönem dönem de başka firmalarla anlaşmalar çerçevesinde yapılan programlar vardı. Mesela Ziraat Bankası, Pirelli ve İş Bankası için yapılanlar olurdu. En ünlüsü de Pirelli programıydı: "Gözünüz yolda kulağınız bende olsun sevgili şoför kardeşlerim" sloganını herkes bilirdi. Babamın yazdığı, Zeki Müren'in seslendirdiği bir slogandı o. Programın içinde spikerlerin Pirelli spotları sık sık girerdi, ayrıca başka firmaların spotları da vardı. Onların arasında da Zeki Müren'in şarkıları oluyordu. Zeki Müren, hem Pirelli için hem de diğer firmalar için yapılanlarda hem şarkı söyler, hem de programı seslendirirdi. Zeki Müren için özel metinler yazılırdı. Yani reklam programı denilen şey, spotların ya da şarkıların arka arkaya dizildiği bir bölüm değildi, teması olan programlardı. Ben programlar deşifre edildikten sonra gördüm, Zeki Müren öyle farklı alanlarda hikâyeler anlatmış ki… Marilyn Monroe'dan bahsettiği bir program var mesela, "zavallı Marilyn'cik" diyor. Fıkralar anlatıyor, küçük hikâyeleri var. Hikâyeyi de söyleyeceği şarkıya bağlıyor. Mesela mevsim değişimlerini anlatıyor, sonra da Bir ilkbahar sabahı şarkısına geçiyor. Bunlar Band Reklam'ın stüdyosunda kaydediliyorlar, sonra montajlanıyorlar. Ama tabii baştan nasıl bir program yapılacağı bilinerek yapılıyor kayıtlar. Parçalar tesadüfen birleştirilmiyor. Şarkılar da ayrı kaydediliyor saz heyetiyle birlikte. Sazendeler, o dönemin en ünlü isimleri; Ercüment Batanay ve Sadi Işılay'ı hatırlıyorum. 70'li yıllardan sonra da Erköse Kardeşler eşlik etti.

Ziraat Bankası için de *Sanatkârlar Geçidi* diye bir program yapılmış. Safiye Ayla'yla da yine Ziraat Bankası için program yapılmış. Sonra Âşık Veysel var, nasıl ve ne zaman kullanıldığını bilmiyorum ama Serap Mutlu Akbulut, İnci Çayırlı –o zaman İnci Atalay'mış–, Nadir Hilkat Çulha gibi sanatçılarla da programlar yapılmış. Radyoda bile kaydı çok az olan bir sanatçı, Çulha. O nedenle çok seviniyorum kayıt yapmış oldukları için.

Zeki Müren'in okuduğu metinleri kimler yazıyordu?

Zeki Müren'in seslendirdiği metinleri yazanlar arasında Burhan Apaydın, Orhan Apaydın, Orhan Cemal Fersoy, Afife Ediboğlu, Nermin Olgaç, Ergun Yener

var. Hepsi dönemlerinin çok değerli isimleri. Ben iki ismi çok net hatırlıyorum: Baki Süha Ediboğlu ve 70'li yıllarda da Ümit Yaşar Oğuzcan. Programda bu isimler anons edilmiyor, çünkü onlar Zeki Müren'in kendi hikâyeleri gibi veriliyor. Gerçekten de çok iyi okurdu.

Siz elinizdeki arşivden CD'ler yapıp yayınladınız.

Evet. Ben bu CD'leri de program formatında yaptım. Elimizdeki kayıtlarda Zeki Müren'in anonsları da var. Ben onların hepsini kağıda döktüm, dolayısıyla hangi bantta hangi anonsun ve şarkının olduğunu biliyorduk. Onları üstüste getirerek hazırladık.

Band Reklam'ın çalıştığı spikerler kimlerdi, ilişkileriniz nasıldı?

Mekşufe Ekeman varmış, ben hatırlamıyorum, sonradan öğrendim. Alkan Soykök ve Erdal Boratap da bu isimler arasındaydı. Bir de Altın Soylu vardı tabii, kendisi çok uzun yıllar çalıştı Band Reklam için. Çok güzel ve özel bir sesti. Altın Hanım son derece hoş biriydi. Biz ailece de görüşürdük Altın ve Doğan Soylu'yla. Annem ve babamla geceleri de birlikte çıkarlar, içki sofrasını paylaşırlardı.

Şöyle de bir şey var tabii; radyodaki reklam programları o dönemde, yani 60'ların başından itibaren sadece TRT'ye yapılıyordu, yayın denildiği zaman başka bir alternatif yoktu. Bu sayede de o dönemin insanları arasında çok yakın dostluklar oluştu. Aynı Altın ve Doğan Soylu gibi Baki Süha Ediboğlu ve Afife Ediboğlu da bizim çok yakın aile dostlarımızdı. Afife Hanım'ın bizim evdeki bir akşam yemeğinde şarkı söylediğini, Baki Süha'nın çok güzel şiir okuduğunu hatırlıyorum.

Nevzat Atlığ ve eşiyle de görüşülürdü. Ümit Yaşar Oğuzcan da eşiyle birlikte gelip giderlerdi. Babam Alkan Soykök'le akşamüstü gezmeleri yapardı. Bu samimiyete rağmen çoğu da sizli-bizli konuşurlardı birbirleriyle. Bambaşka bir dostluk ortamıydı.

Başka bir çocukluk anım daha var, annemlerin o dönemki ahbaplarıyla ilgili; 1965 yılında Yeşilyurt'a taşınmıştık. Evlerin çevresi bugünkü kadar dolu değildi. Bizim evdeki dost meclisine saz heyeti geldiğini hatırlıyorum. Bir seferinde Nevin Pere, bir seferinde de Nezahat Bayram gelmişti ve balkonda şarkı söylediler. Uzun yıllar çevredeki insanlar, o geceleri anlattılar, çünkü herkes susup dinlemiş.

Değişik bir dönem bu…

Çok… Bu dönem bir de gazinolar dönemi aynı zamanda. Babam da çok severdi, bu nedenle benim bile bir gazino geçmişim var. Taksim Belediye, Maksim, Çakıl, Bebek Belediye en ünlüleriydi. Beni yine de az götürürlerdi, ama onlar çok sık giderlerdi. Özellikle Zeki Müren ve Gönül Yazar dinlemeye gidilirdi. Gazinoların üzerinde sanatçıların adları yazardı devasa puntolarla, neonlarla. Çok iyi hatırlıyorum, Zeki Müren sahneye çıkar, büyük bir alkış kopar, gelenleri selamlar, açış konuşması yapardı. Elinde çiçek gönderenlerin listesiyle çıkardı, ince upuzun bir listeydi ve oku oku bitmezdi. İnsanların isimlerini tek tek sayar, hiç birini atlamazdı. O da şovunun bir parçasıydı aslında. Bense büyük bir heyecanla babamın ismini ne zaman okuyacak diye beklerdim. Benim için Band Reklam döneminin, o yaşam biçiminin çok önemli bir parçasıdır gazino kültürü.

Fahrettin Aslan ölmeden önce Maksim'i tekrar açmaya karar verdi. Ben de çekim yapmaya gittim oraya. Onarımı bittikten sonra tekrar çekmeye gidecek, sonra da Fahrettin Aslan'la röportaj yapacaktım. Ama olmadı, yapamadım çünkü bitiremediler. İlk çekime gittiğimde gözlerime inanamadım, çünkü benim çocuk gözümdeki devasa Maksim, meğerse küçücük bir yermiş. Hep oturduğumuz masayı buldum, yine oturdum bir sandalyeye ve sahne tarafına bakakaldım.

O dönem reklamcılarının çocukları olarak birbirimize teğet geçmişiz anlaşılan. Anlattığınız isimleri çok iyi biliyorum, çocukluğum boyunca duyduğum isimler. Bizimkilerin sıkı dostları arasındaysa Tarık Gürcan, Faruk Yener ve Orhan Boran vardı. Eminim Kemal Cündübeyoğlu da onları çok iyi tanıyordu.

Tarık Gürcan'la ben yıllar sonra televizyonda karşılaştım. Çocukluğundan beri çok iyi bildiğim bir isimdi tabii. Babamla telefonlaşırlar, görüşürlerdi. Ben yıllar sonra TRT'de prodüktör oldum. Tarık Gürcan'ın da TRT 2'de bir şiir programı vardı, 90'lı yıllardan söz ediyorum. Sonra o programın yapımcılığını ve yönetmenliğini bana verdiler. Böylece resmen tanışmış olduk. Bir yıl sürdü, sonra program bitti. Bir süre sonra da 1999 yılında Tarık Bey'i kaybettik. Halit Kıvanç'la da aynı şekilde karşılaştım televizyonda. O da çok gelip geçiyor koridorlardan. Bizim isimlerimiz yazar, odaların kapısında. Bir gün benim odamın olduğu koridordan Halit Bey'in sesini duydum, "Cündübeyoğlu mu?" diye. Odaya daldı ve "kim bu Cündübeyoğlu, benim niye haberim yok?" dedi. Ben kendimi gösterdim, o da "kimsin sen, Kemal'in nesi oluyorsun" diye bağırdı. Kızıyım deyince de, "sen TRT'de çalışırsın da benim nasıl haberim olmaz?" diye çok kızdı bana. Aynı zamanda İstanbul Hukuk'tan arkadaşıdır.

Ben TRT'ye girince, bu türlü garip ve hoş karşılaşmalar oldu yıllar içinde. Gazanfer Özcan ve Gönül Ülkü'yle karşılaşmıştım, programıma davet etmiştim, tabii hemen sordular adımı duyunca. Onların da Band Reklam'da kayıtları var.

Öyle mi, hangileri?

Skeçler var; Selçuk Kaskan'ın yazdığı… Erol Günaydın'la birlikte oynadıkları skeçler. Selçuk Kaskan radyo skeçleriyle ünlüydü zaten. *Uğurlugiller* ailesini unutmak mümkün mü? Sürekli dinlerdik.

Biz gerçek radyo çocuklarıyız. Neden biliyor musunuz? Bence *Uğurlugiller* televizyona çıktığı zaman bütün büyüsü bozulmuştu benim için. Arap Bacı'nın hayalimde yarattığım bir tipi vardı. Sonra televizyonda bir de baktım ki, Tevfik Gelenbe suratını boyamış, Arap Bacı olmak için.

Gerçekliği gitti değil mi?

Tamamen. Peki siz hiç program kayıtlarında bulundunuz mu?

Hayır bulunmadım. Stüdyoya gidip gelirdim ama.

Bir görüntü çok net, gözümün önünde; babamın camın öbür tarafından eliyle "buyrun" der gibi spikere işaret vermesi…

Biliyor musunuz, hâlâ öyle. Radyoda da televizyonda da…

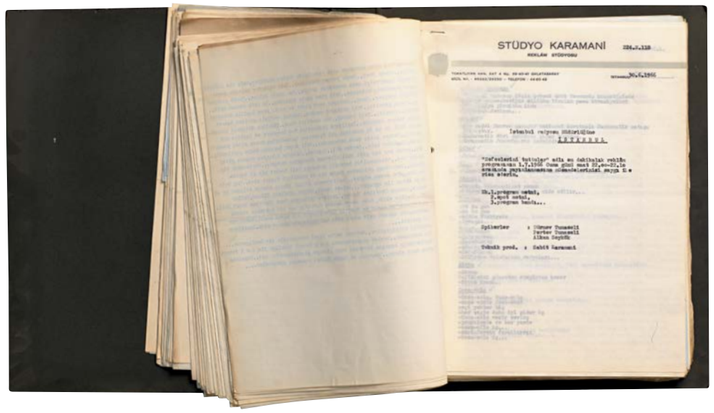

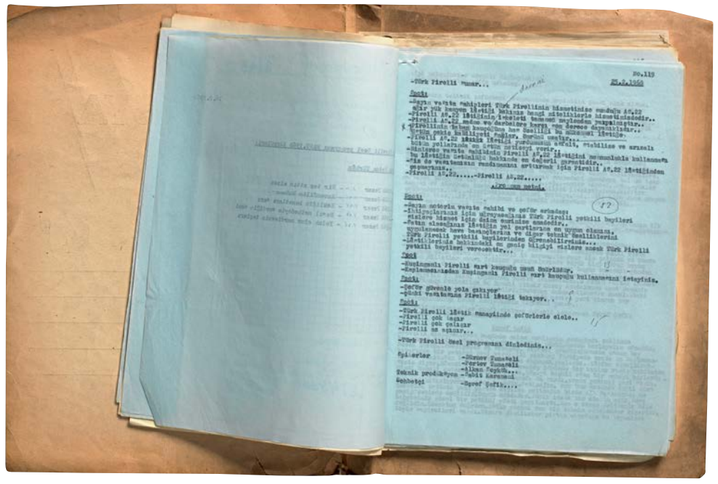

182
183

182: Stüdyo Karamani'nin İstanbul Radyosu müdürlüğüne gönderdiği, reklam programlarının kapsamı, spiker isimleri ve akışıyla reklam metinlerini içeren yayın izniyle ilgili dilekçelerden bir örnek: 30 Haziran 1966 tarihli dilekçe, "Nefeslerini Tuttular" başlıklı reklam programı için hazırlanmış. Sunanlar, Dürnev Tunaseli, Pertev Tunaseli ve Alkan Soykök.

183: 1968 yılında Türk Pirelli için hazırlanan reklam programının metinlerinden bir örnek. Spikerler, Dürnev Tunaseli ve Pertev Tunaseli, "sohbetçi" Eşref Şefik. Teknik prodüksiyon Sabit Karamani.

EROL AKDOĞU **Her hafta cumartesi günü saat 13.40-13.50 arasında İstanbul Radyosu'nda, 2500 lira ikramiyeli bir reklam programı yayınlanıyordu, 1966 yılında: *Gülen Kazanıyor*. Job traş bıçakları için yapılan programın sunucusu, Orhan Boran'dı. Reklam programının yapımcısıysa Akdoğu Reklam'dı. Erol Akdoğu, 60'lı yılların başında İstanbul Radyosu'ndan ayrılıp radyo reklamcılığı yapmaya başlayanların arasında, kurduğu şirketi uzun soluklu kılmayı başarmış bir reklamcı oldu. Erol Bey yaşamı boyunca yaptığı işlerin hepsinde çok başarılıydı ama görünen o ki, "Radyo Günleri"ne geri dönüyorsun deseler, bir an bile tereddüt etmeyecek.**

Nereden aklınıza geldi İstanbul Radyosu'nda çalışmaya başlamak?

Ben Tophane Erkek Sanat'ın Radyo şubesini bitirdim. Maçka'daki okul. Philips'de staj yaptım, sonra Radyo'ya aldılar beni.

Kimin yanında çalışmaya başladınız?

Mühendis Mualla Hanım'ın ve yardımcısı Tevfik Akman'ın yanında teknisyen olarak çalışmaya başladım. Sabit Bey Radyo'da Yuki'yi hallederken ben de teknisyen olarak montajda çalışıyordum. Radyo günleri çok güzel günlerdi. Çünkü saygı ve sevgi vardı, çalışanlar adam gibi adamlardı.

Reklamcılığa nasıl geçtiniz?

Yassıada'da yedek subaylığımı yapıp döndüm. Sene 1961'di. Reklam stüdyosu fazla yoktu, bir tek Sabit Bey'in stüdyosu vardı. Çünkü radyoculara artık hiç bir şekilde artık radyoda montaj yapamazsınız demişlerdi. Onlar da ayrıldılar.

Benim hikâyemse şöyle; Radar Reklam'ın Erol Kapsız vardı, Radar Mehmet diye anılan Mehmet Cemal de ortağıydı. Onlar da bana teklifte bulundular. Dürnev Tunaseli, Alkan Soykök, Altın Terim Soylu. Üç kişi, bir de ben, İstanbul Radyosu'ndan istifa ettik. Beyoğlu'nda Ankara İş Hanı'nın altıncı katında bir stüdyo açtık. Burası Küçük Parmakkapı'yla Büyük Parmakkapı sokağının arasında bir handı. O zaman bütün piyasaya hâkim olan kişi Sabit Bey'di. Sonra ortaya ben çıktım. Böyle olunca kısa zamanda topladım müşterileri. Fiyatları da düşürmüştüm. Günde 33 program çıkartıyordum, düşünebiliyor musunuz? Cuma günleri sabahlıyorduk. Sonra Sabit Bey'le oturduk konuştuk. Bana "Erolcuğum, fiyat kırma. Çünkü sana gelecek olan müşterilerle benim ilgim yok. Bana Anten Reklam gelir, Sedef Reklam gelir, Band Reklam gelir" dediğini hatırlıyorum.

Stüdyosuna rakip olmuşsunuz.

Karamani Reklam, Cuma geceleri saat 22.00'de yayınlanırdı, hiç unutmuyorum. Pertev ve Dürnev Tunaseli ve Altın Terim Soylu'yla çalıştılar. Bizim, üstadımız, pirimizdi Sabit Bey. Onun hakkını hiç bir zaman ödeyemeyiz.

Nasıl devam ettiniz?

Ben Jop diye bir reklam buldum. "Ooohhoo! Jop kullanıyorum" diyordu spiker. Bunu banda çektik, Radar Reklam'a götürdüm, sonra "Mehmet Ağabey benim komisyonum nerede" dedim. Komisyon yok deyince ben de gittim Jop'un sahibiyle konuştum ve ayrılacağımı söyledim. 1963 senesinin kasım ayıydı. Sonra Samim Var'ın kardeşiyle Şehim Var ile Var Reklam olarak şirket kurduk. Ama sonra uzun sürmedi, ben de Akdoğu Reklam'ı kurdum, 1964 yılında. Sonra işi bayağı büyüttüm. Bir han aldım ve burada çok güzel stüdyolar kurdum. Çok müşterim oldu.

Job Traş Bıçakları en büyük programınız belki ama 1963'te *Sevdiğiniz Melodilerle Başbaşa*, *Erkan Yolaç Meşhurlarla Beraber* programları gibi başka bir sürü program yapmışsınız. Sonra televizyonun hayatımıza girmesiyle birlikte çoğu kişi bırakmış, ama siz portföyünüzü zenginleştirerek ve yeni teknolojiye ayak uydurarak devam etmişsiniz. Bugün herkes sizi yeni işinizle tanıyor, biliyor ama siz bir radyo adamısınız.

Burada her şeyiyle bambaşka bir dönemden söz etik. Bambaşka ve çok güzel… Bunları konuşmak beni çok acaip bir ruh haline soktu, ama çok da mutlu oldum.

184: Dönemin ünlü radyo reklam firmalarından birkaçının Karamani Reklam'a kestiği faturalar: Erol Akdoğu'nun Akdoğu Reklam'ı, TE-RA Reklam, Stüdyo Moral, Merkez Reklam, Kemal Cündübeyoğlu'nun Band Reklam'ı, Faruk Yener ve Tarık Gürcan'ın Anten Reklam'ı, Mehmet Cemal'in Radar Reklam, Alkan Soykök'ün Tunç Reklam'ı.

4

ELEKTRONİK

NİKO MARUSİ

YILMAZ ZENGER

Nişantaşı'ndaki evde, sokak kapısının tam karşısında küçük bir çalışma odası vardı babamın. Üzeri matkap delikleriyle ve havya yanıklarıyla dolu kocaman masasında kendi yaptığı osiloskobu, içine kargaburnu, pense, tornavida gibi aletlerini koyduğu birkaç kalemlik, demir kapaklı Calcium Sandoz kutularında çeşit çeşit çiviler, vidalar, küçük plastik kutularda "kırkayak" dediği kondansatörler, irili ufaklı, renk renk dirençler, küçüklü büyüklü lambalar, masanın kenarına yerleştirilmiş kırmızı bir mengene dururdu. Bir kenarda da milimetrik kağıtlarıyla defterleri... "Stüdyo Karamani"den kalma masasıydı bu yanılmıyorsam, bir de kalın bacaklı demir sandalyesi vardı. Misafiri geldiği zaman, yanına küçük bir tabure çekerdi. Eğer kapı çalınırsa, önce misafir odadan çıkar, sonra babam kalkar kapıyı açardı, o kadar küçük bir odaydı. 1970'li yıllardan itibaren giderek yoğunlaşan elektronik çalışmalarını hep burada yaptı.

"Bugün öğleden sonra Karaköy'e iniciim..." dediğinde, biz onun malzeme almak için Perşembe Pazarı'na gideceğini, Selanik Pasajı'nı şöyle bir tavaf edeceğini, oradan mutlaka Radyofon'a uğrayacağını bilirdik.

Sanayi elektroniği konusunda uzmandı. Bazen üretim bölümlerinden biri duruveren, bünyedeki mühendislerin bir olup çözemedikleri sorun için onu bulurlar, alıp fabrikaya götürürlerdi. Birkaç saat sonra da dönerdi "hallettim" diye. Mucitten tüccar olmaz diye bir atasözümüz var mı bilmiyorum, ama babamın "para konuşma" sahnelerine az-çok şahit olmuş biri olarak bunu rahatça söyleyebiliyorum. Fabrikaları her saniye ciddi maddi zararlara yol açan arızaları çözmesi sadece bir-iki saatini alırdı, bunun için de "fazla uğraşmadım ki" deyip küçücük bir parayla yetinirdi. "Ayıp olur"du çünkü başka türlüsü.

Daha küçük cihazların da elektronik devrelerini hazırlardı, sipariş üzerine. Düofonlar, variomatlar, timer-dimmer'lar, ısı kontrol aletleri, termostatlar, ışık anahtarları gibi cihazların önce elektronik şemalarını çizer, sonra da devrelerini hazırlardı. Devrelerin şemalarını plaketlere geçirir, mürekkeple üzerinden geçer, sonra onları bir kimyasalın içinde "pişirir", çizilmiş yerlerin bakırı kalır, geri kalanı erirdi. Bu işlemi her zaman mutfakta yaptığı için, babamın ocakta işi varken oraya pek girmezdik. Nefes alırken genzimi yakan o kötü koku, hâlâ burnumdadır.

İlk radyosunu yaptığında 13 yaşında olduğu söylerdi babam. İlk kapalı devre televizyon alıcısı yapma denemesini de 1947'de yapmış. Elektronik çalışmalarını 80'li yılların ortalarında bıraktı. Yorulmuştu galiba...

185 ▲

186

187

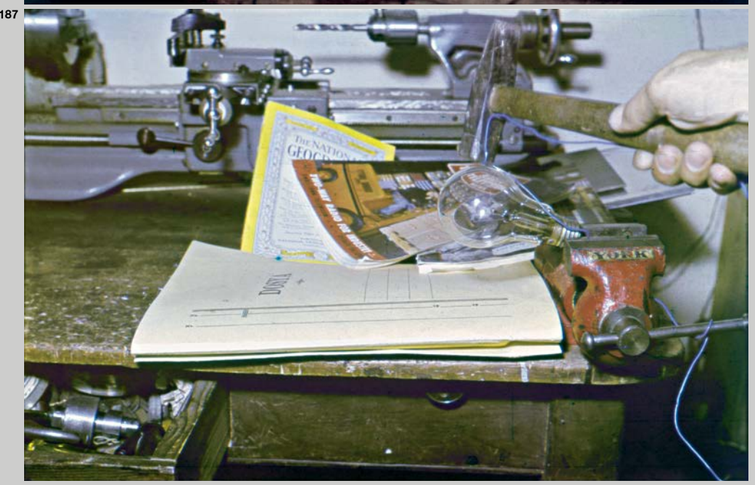

185: [önceki sayfada] Mikroskop başında Sabit Karamani. O dönemlerde çalışma masasına koyduğu voltmetre, elektronik işlerini bırakıncaya kadar yanından ayırmadığı cihazlarından biriydi.

186: Elektronik çalışmalarını yaptığı masanın görünümü her zaman bu şekildeydi. Elektronik devreler, aletler, kondansatörler, dirençler, lambalar...

187: Masasının yıllarca en önemli parçalarından biri de kırmızı "işkence"siydi. Lambayı kırarak kimbilir ne deneyecek?

NİKO MARUSİ **Özellikle 1970'li yıllardan sonra Sabit Karamani'nin profesyonel hayatı elektronik çalışmaları üzerine yoğunlaştı. Bankalar Caddesi'ndeki Voyvoda Han'da bulunan Radyofon mağazası da, hem eski dostlarını görmek, hem de malzeme almak için haftada birkaç kez uğradığı en vazgeçilmez adresti onun için. İlişkileri çok daha eskiye dayanan arkadaşı Niko Marusi, Radyofon'un iki ortağından biriydi. Artık Radyofon da yok. Niko Bey'in can dostu Sabit'e karşı özlemi artmış, sevgisiyse hiç bitmemiş görünüyor. Niko Bey'in en övündüğü şeylerden biri de, farkında olmadan Henri-Cartier Bresson'un 1965 yılında çektiği ünlü "Kamondo merdivenleri" fotoğrafına girmiş olmak. Elinde paketleriyle o sırada oradan geçiyormuş.**

188

Sabit Bey'le tanışmanız hangi yıla rastlıyor Niko Bey?

Sene 1952'ydi. Radyofon'da tanıştık biz onunla. Bankalar Caddesi'ndeki Voyvoda Han'ın en eski tüccarlarındanım ben. Radyofon da, Bankalar'ın en eski dükkânlarından biriydi. 1936'dan beri vardı ve Türkiye çapında bir müesseseydi. Halkalı'daki atom reaktörü için bile bizden alışverişe gelirlerdi. Sabit o zaman İstanbul Radyosu'nda çalışıyordu. Radyo için malzeme bakmaya gelirdi. Hiç unutmam, bir keresinde malzemeleri oraya ben götürdüm, sonra dönüşte biraz karanlık olmuştu ve köpekler kovalamıştı. Yani o zamanlar oraları yolları çamur içinde olan, gidilemez bir yerdi.

Galiba 1952 yılıydı, buraya İtalyan bir futbol takımı gelmişti. Dolmabahçe stadında Türk takımıyla oynamışlardı ve hatta Türk takımı 1-0 skorla yenilmişti. Ben de İtalyan Lisesi'ne gidiyordum o sıralar. Sabit bana telefon etti, "Niko'cuğum bak sana bir bir röportaj dinletiyorum, şunu bana tercüme et" dedi. Ben de ettim, sonra benim sesimle birlikte hepsini yayınlamıştı.

Radyofon'un ilk sahipleri Stefo Poyrazoğlu ve Lazari Smionidis'ti. Nikos Pondidis de muhasebeciydi. Sabit'e Kelkar derlerdi onlar, "Nerdesin Kelkar" diye karşılarlardı. Ne demek olduğunu bilmiyorum, zaten hepsi de öldü. Stefo bayılırdı Sabit'e. Benim de nasıl sevdiğim, taptığım, hayran olduğum bir insandı. Bence elektronik konusunda aslında dünya çapında biriydi.

Babam Perşembe Pazarı'na inerdi sık sık. "Sonra da Radyofon'a uğrayacağım" dediğini hatırlıyorum çocukken.

Perşembe Pazarı bizim arkamızda kalırdı, daha çok nalburiye satan dükkânlar vardı. Elektronik malzeme satan yerlerse Selanik Pasajı'nda bulunurdu. Ben Radyofon'a 1972 yılında patron oldum. Bir de ortağım vardı, Vasil. 6-7 Eylül hadiselerinden sonra Stefo gitti. Zaten o sırada Selanikteydi, olaylar olunca "Niko ben gelmiyorum" dedi. Neler çekmedik ki o dönemde. Sabit de özellikle 70'li yıllardan sonra bizim dükkâna çok gelmeye başlamıştı, haftada en az iki-üç kere. Eksik malzemelerini alırdı. Dükkâna geldiğinde "Haydi Sabitciğim ne yiyeceğiz" derdik. "Aman az bir şey yiyelim" derdi ve sahibi Ermeni olan meşhur Bankalar Lokantası'ndan yemek getirtirdik. Burla Biraderler'in yan sokağındaydı yeri, Banka Sokağı'nda.

O zamanlar elektronik işleri nasıldı? Radyofon neler yapardı mesela?

Biz o zamanlar Philips'in mümessiliydik ve Avrupa'dan sinema makineleri getirtirdik. Makinelerin projeksiyonları kömürlüydü, iki kömür birleşirdi. Seslendirmeleri de filmin yanındaydı. Birçok hatalar olurdu. Bizimkiler "Kelkar yetiş" derler, Sabit de gelir bu hataları hallederdi. O sinema makinelerinin fotosel girişleri vardı, onların üzerinden film geçerdi. Seslendirme de film üzerinde olurdu.

1958'de ben askerliğimi bitirip tekrar Radyofon'a döndüm. Kafamda da hep

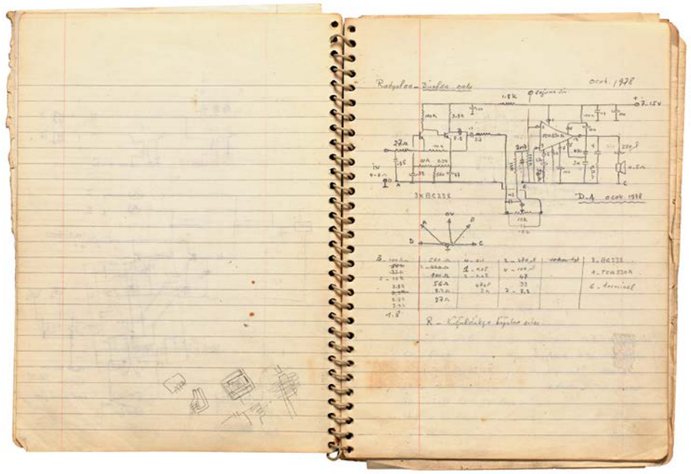

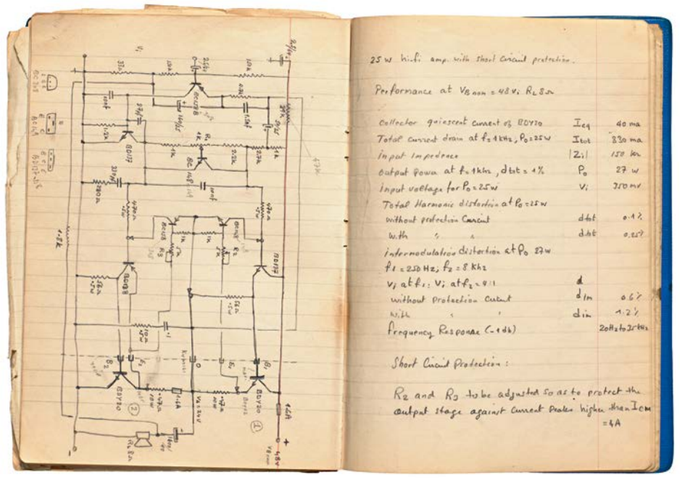

189
190

188: Elektronik çalışmalarını her zaman evde yaptı.

189: 1978 yılında Radyofon için tasarladığı düofonun şeması.

190: "Kısa devre korumalı 25 w hi-fi amplifikatör" şeması. Takip ettiği elektronik dergilerinden tuttuğu notların ve kendi çalışmalarının yer aldığı defterlerinden biri.

191

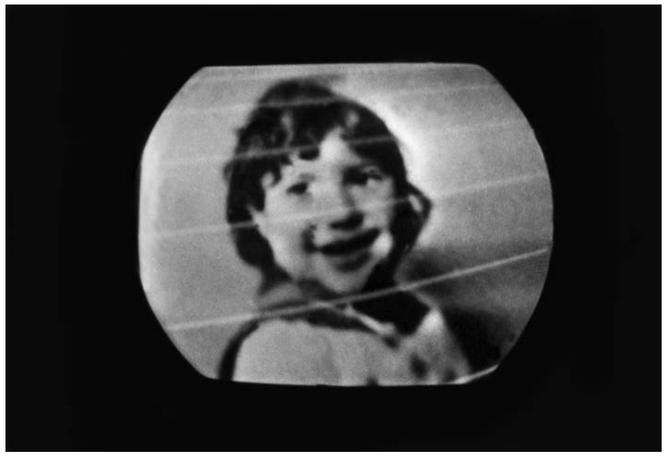

bir düofon yapmak vardı. Yaptık da nitekim; karşılıklı konuşma cihazlarıydı bunlar. Düofonların ilk elektronik şemalarını ve plaketlerini hep Sabit yapmıştır. Sonra ben bunu geliştirdim, üzerine yeni bir kapak yaptık. Şemaları Sabit'ten istedik tabii yine. Bir de amplifikatör işlerimiz olurdu.

Teknolojik gelişmeleri de izlemek gerekiyordu değil mi?

Elbette. Bakın şöyle bir şey olmuştu; elektronikte kullanılan lambalardan transistörlere geçiş yapıldı. Lambalar konusunda Sabit çok uzmandı, profesörüydü bu işin. Ondan sonra transistörlere geçildi ve Sabit nasıl olduysa onun da profesörü oldu. Mesela bu sinema makineleri; alternatif akım bir gelir bir gider, yani saniyede 55 kere yapar bunu. Bu devamlılığı sağlayan lambalar vardı. O lambaların bir tanesinin boyu, küçük bir şişe kadardı. Ama ondan sonra teknolojinin gelişmesiyle küçücük parçalara dönüştüler. Onlar da transistörlerdi. Sabit, bu geçişe çok hızlı adapte oldu.

Çünkü çok sayıda yabancı yayın takip ederdi, gelişmelerden haberdardı.

İstenileni o kadar hızlı kavrar ve hayata geçirirdi ki.

Babam kendi reklamını yapmayı hiç bir zaman bilememiş biriydi ama yine de insanlar onu bulurlardı.

Ah, onun bir Paşabahçe hikâyesi vardır; teknik bilgisi o kadar ileriydi ki çözemediği bir sorun yoktu. Paşabahçe Şişecam Fabrikası Sabit'i çağırdı bir seferinde. Çünkü Japonya'dan gelen bir cihaz vardı, bir fırınla ilgili. Sıvı halinde gelen cama fırınlardan geçtikten sonra şişe formu falan verilir ya, işte bunu yapan cihaz ikide bir duruyormuş. Böylece muazzam bir zarara sebep oluyormuş. Aman allah deyip çağırmışlardı Sabit'i, o da halletti. 70'li yıllardı galiba. Sonra Japonlar onu Japonya'ya çağırdılar, ama gitmedi.

191-192: İlk kez kapalı devre bir televizyon alıcısı yaptığında yıl 1947'ydi. Bankalar Caddesi'ndeki bir mağazanın vitrinine konulan ekranda kendi resmini yansıtarak büyük bir ilgi toplamıştı. Olay, 7 Haziran 1947 tarihli bir gazetede de yayımlanmıştı.

192

7 HAZİRAN 1947 — SON SAAT — SAHİFE : 5

BİR GÜMRÜKÇÜNÜN İFŞAATI

Cenup hududumuzda kaçakçılık vakaları

"Sesler gayet ağır olan iç lâstiğin içinden geliyordu. Bıçakla lâstiği kesince ne ile karşılaştık bilir misiniz ?

Anlatan: Zeki Aktay — Yazan: İbrahim Örs

Türkiyede yapılan ilk televizyon alıcısı.

Bir teknisyenimizin televizyon tecrübesi

S. KARAMAN BİR TELEVİZYON ALÇIS MEYDANA GETİRDİ

Yazan: Salâhattin Sonat

İSTİKLAL Mahkemeleri

Yazan: KANDEMİR — No. 67

Terbiyeni muhafaza et ellerini cebinden çıkar

Cavit Bey — Kâzım Karabekir

İŞ ve ÇALIŞMA HAYATI

İŞ KANUNU VE MAHMUTPAŞA

ÇIRAK ARANIYOR

SÜLYEN (MİNYUM) ALINACAK Devlet Demiryolları Haydarpaşa Satınalma Komisyonundan

KENDİNİZİ TANIYINZ ÇOK CİDDİ MİSİNİZ ?

Sabit Karaman'ın kendi yaptığı cihazla nakletiliği resmi

KATİL 21 NUMARADA OTURUYOR

Yazan: S.A.S. No. 3 — Çeviren : İskender Taner

Ulan ben senin dişlerini ensenden çıkarırım, pis polis!

ÇIKAN KISIMLARIN HULÂSASI

Bir Pişmaniye Kutusu

Bir Kaçakçılık Hadisesi

Ata binmezler

Seri cisimler

Kaçakçılık bilgeleri

Silah ve koyun kaçakçıları

Zeki Aktay'ın ilk muallimi

Zeytinyağı teneke leri

Pilot fabrikasından gelen cihazlar

Genç teknisyenin kısaca hayatı

Türkiye'de ilk televizyon alıcısı

Ulan ben senin dişlerini ensenden çıkarırım, pis polis!

Çevirenler: Ali Sabri Ilgaz, Ahmet Kemal Ilgaz

Bu Sayıda Neler Var

Bir Kaçakçılık Hadisesi

Ata binmezler

Seri cisimler

Kaçakçılık bilgeleri

Silah ve koyun kaçakçıları

Zeki Aktay'ın ilk muallimi

Zeytinyağı teneke leri

Pilot fabrikasından gelen cihazlar

Genç teknisyenin kısaca hayatı

Türkiye'de ilk televizyon alıcısı

Ulan ben senin dişlerini ensenden çıkarırım, pis polis!

Çevirenler: Ali Sabri Ilgaz, Ahmet Kemal Ilgaz

Başka var mıydı bu şekilde hayatını kurtardığı firma?

Tabii. Benim bir Musevi arkadaşım vardı, tenis oynardık Ada'da birlikte. Korozo fabrikasının sahibi… Korozo naylonlar yapardı. Rıfat bir gün telefon açtı bana, "aman" dedi "çok zor durumdayım. Naylonlara baskı yapan makine ikide bir duruyor. Var mı bildiğin bir kişi?" "Vallahi bu işi olsa olsa Sabit Karamani çözer" dedim. Halletti tabii. Bana teşekkür ettiler sonra. 70'li yıllardı bu olay. Onun yerinde başkası olsaydı, çok zengin olmuş olabilirdi. Ama o inanılmaz derecede mütevazı biriydi.

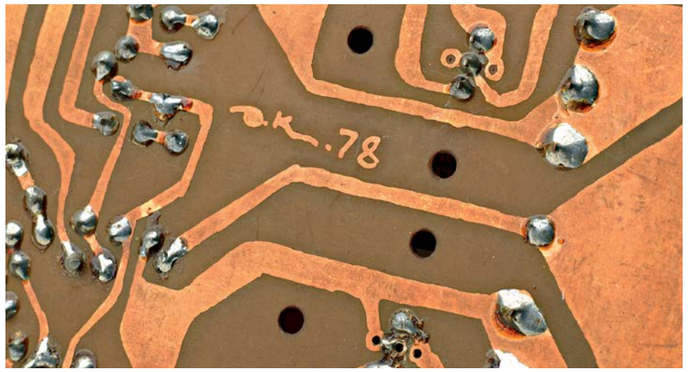

193

Bu konularda başka kimlerle ilişkisi vardı?

En yakın arkadaşları arasında Nevzat Oktar ve Hilkat Bolulu'yu bilirim. Nevzat Bey elektronik mühendisiydi. Hilkat Bolulu telsiz konusunda uzmandı, bu konunun piriydi. O da Sabit'i çağırırdı hep. Yeri Şişhane'deki Frej Apartmanı'ndaydı, sonra Şair Ziya Paşa Yokuşu'na taşınmıştı. Bir devir böyle, bu insanlarla geçti gitti.

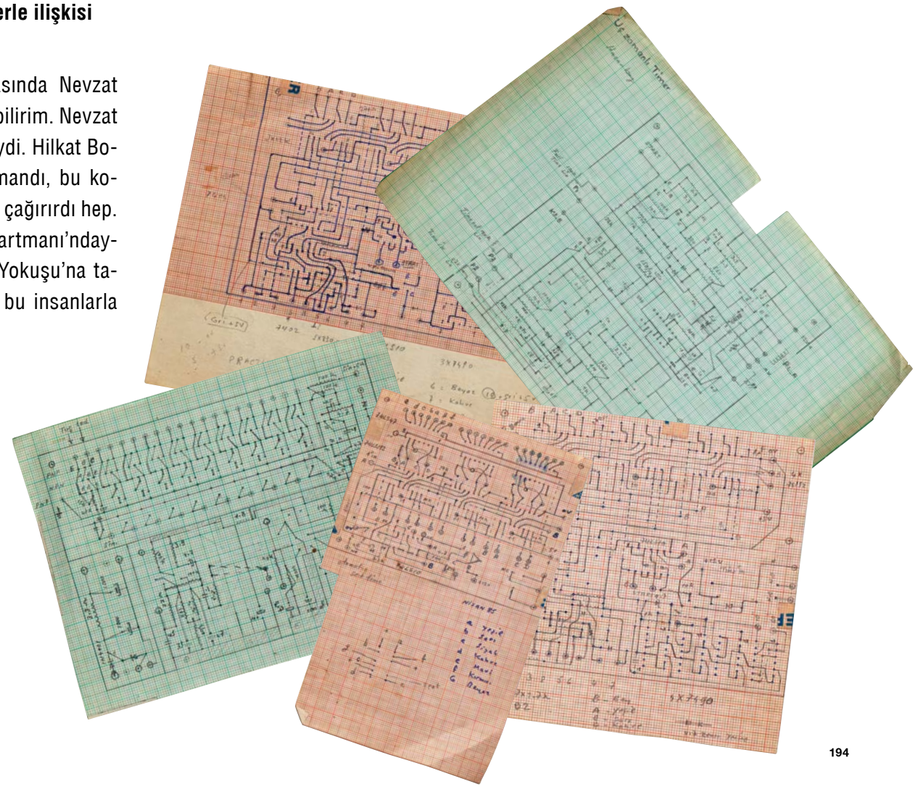

194

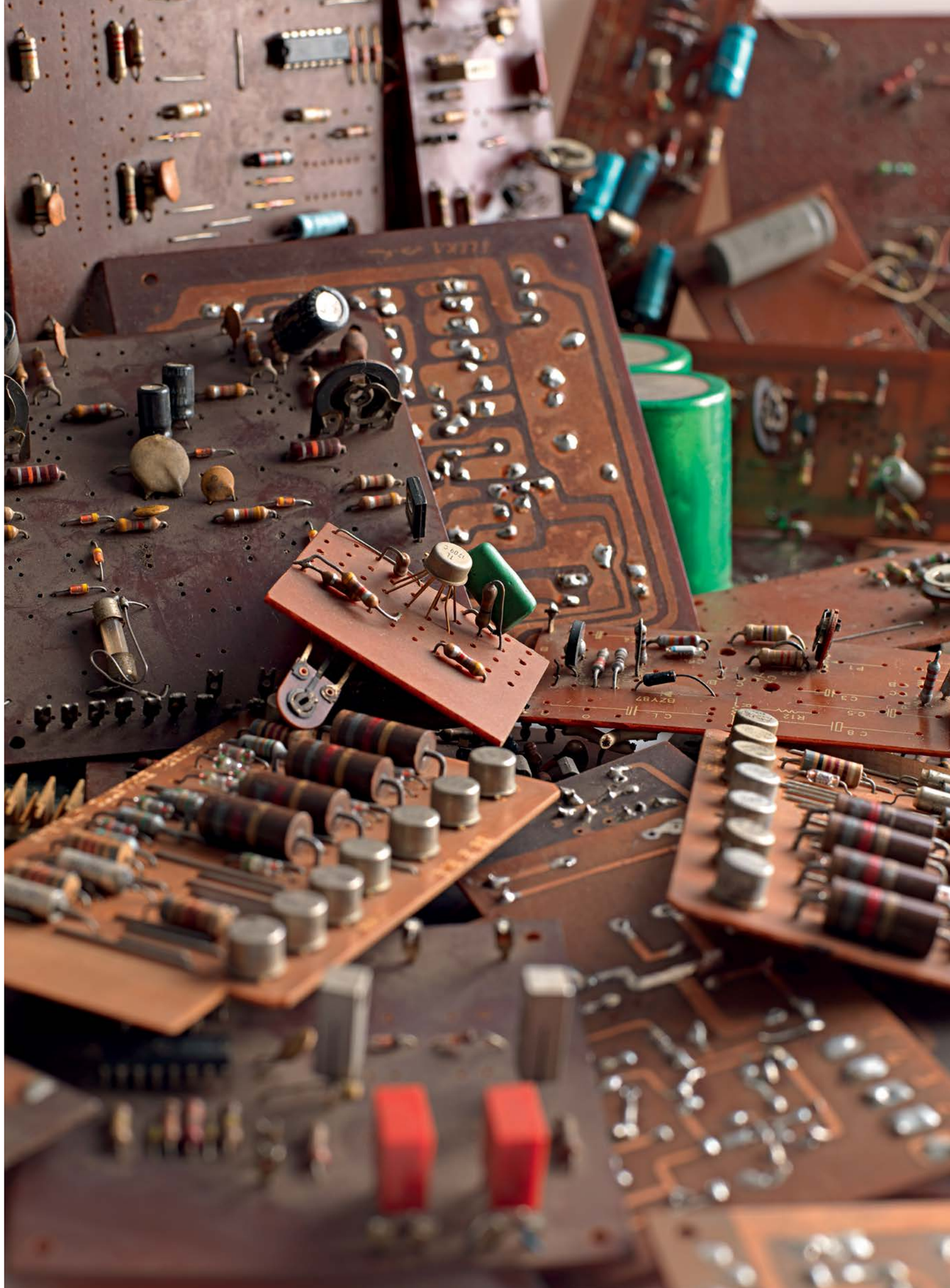

193: Yaptığı devrelere inisyallerini yazmayı ihmal etmezdi.

194: Çizdiği şemalardan bazıları.

195: Yaptığı yüzlerce elektronik devreden bir grup.

195 ►

YILMAZ ZENGER Yılmaz Zenger, babamın evdeki minicik çalışma odasında onunla uzun saatler geçirmiş olan başka bir hezarfendir. Mimardır; Yapı Endüstri Merkezi'nin kurucularındandır; yüzlerce özgün tasarımı, resim ve heykel çalışması, mücevher ve dekoratif objesi vardır; birçok reklam filmine de özel efekt hazırlamıştır.
Yılmaz Zenger ve Sabit Karamani, Nişantaşı'ndaki evin o küçük odasında yeni malzemeleri birlikte inceledikleri, elektronik alanındaki gelişmeleri tartıştıkları, projeler ürettikleri saatlerin ucunu, evde kurulmuş bir çilingir sofrasına bağlayarak nice günler geçirdiler. O odaya zaman zaman üç kişi sığıştılar; bu ikiliye bir de Mimar Yalçın Emiroğlu katılırdı. Bu ekip bazen Zenger'lerin evinde buluşur ve aynı sohbeti, Yılmaz Bey'in, onu tanıyanların nasıl olup da içinden aradığı herhangi bir şeyi bulabildiğine şaşırdıkları, cihazlarla dolup taşan atölyesinde sürdürürlerdi. Yalçın Emiroğlu ve Yıldız Alpar Emiroğlu'nun evindeki buluşmalarsa, aynı kafadaki bu üç hezarfeni başka bir olay için biraraya getirirdi bazen: Yıldız Alpar Bale Okulu resitalleri. Birlikte 60'lı, 70'li yıllarda sahneye karlar mı yağdırmadılar, yanıp sönen rengârenk ışıklı dekorlar mı hazırlamadılar, perdelerin üzerinde "8 mm" filmler mi göstermediler. Üç kocaman insan, bu kadar mı eğlenebilirdi birlikte?

196

Yılmaz Ağabey, babamla bir projeye girişmişsiniz…

Sabit'le elektronikle ilgili bir sürü proje vardı kafamızda. Fotoğrafla ilgili şeyler de konuşurduk; benim kafamda büyük fotoğraf projeleri vardı, Linhof gibi önü hareket eden fotoğraf makineleriyle ilgili vs. Sonra elektronikle ilgili şeyler konuşmaya başladık. O arada da Sabit'e Japonya'dan bir bülten geliyordu. 6-7 sayfalık, kısa ilanların olduğu bir bültendi bu. Burada *triac* diye bir malzemeyle karşılaştık. Triac, küçük boyutlu, kompakt bir malzemeydi. Biz bununla bir dimmer yapalım dedik. Işığı kısarak açıp kapatacak bir şey… Ismarladık bir tane. Bir süre sonra küçücük bir zarf içinde geldi. Biz de bunu duvarlara takılan elektrik anahtarlarının kutusunun içine girecek şekilde boyutlandırdık. Devresi ona göre yapıldı, küçük kutusu ona göre tasarlandı. Sonra 100 kadar triac getirttik, 30 tane de dimmer ürettik. Ben de bunu pazarlamaya giriştim. Tam da o sıralarda AEG dimmer'lar yapmıştı. Ama onların kutuları koskocamandı. Bizimkini görenler hiç ihtimal vermediler. Kime sorduysak "Yahu böyle şey olur mu, AEG'yi görmüyor musun, bu kadar küçük dimmer olur mu?" dedi.

Size kimse inanmamış…

Hayır. "Eğer bu kadar küçük yapılabilseydi, AEG yapardı" dedi. Hiç kimseyi inandıramadık. Biz de onları sağda solda, eşe dosta verdik, tükettik. Oysa seri üretime girmek istiyorduk. Aslında o sırada AEG bunu yapamazdı. Niye yapamazdı? O bülten bize geldiği gibi AEG'ye de gitmiştir. Orası büyük bir kurum. Orada elektronik kısmına gider. Gelen başka bir sürü basılı malzemenin arasında sıraya girer. Belki bir-iki ay sonra buna bakarlar, ilginç olduğunu düşünürler, AR-GE'ye gönderirler. Buradakiler de bin tane işin arkasında sıraya girer, bekler. Sonra yapsalar da, piyasaya vermek için diğer kutuların tüketilmesini beklerler. Bir sene vakit geçer. Oysa biz aldığımız anda tasarlayıp, üretip piyasaya verebilirdik. Çünkü onlar gibi sırtımızda yumurta küfesi yoktu.

Siz iki mucit bir araya gelip bunu hızla halletmişsiniz.

Evet. Büyük kurumlar yavaş hareket ediyorlardı. İnsanları da inandıramadık, çünkü saplantıları vardı. O dimmer'lar öyle kaldı, triac'lar da ne oldu bilmiyorum.

197

198

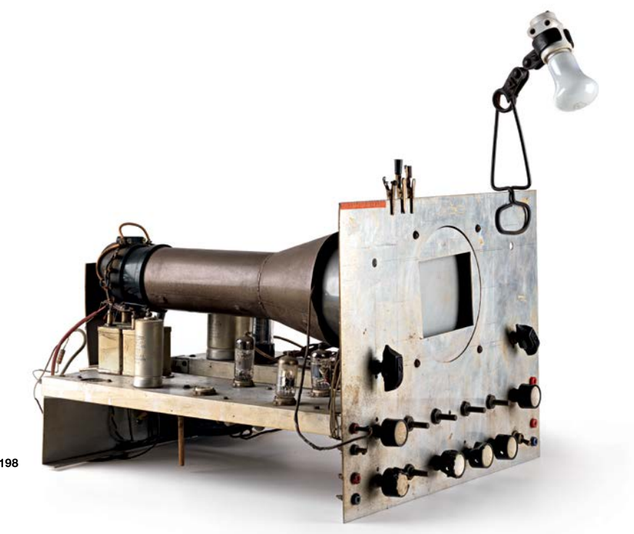

196: 1962'den 76'ya kadar her yaz Maltepe-Süreyyaplajı'ndaki yazlık evde geçerdi. 1970'li yıllarda çekilmiş bu resimde, Bedri Rahmi Eyüboğlu'na elektronikle ilgili bazı şeyler gösteriyor.

197: Lambalar, tüpler...

198: Resimdeki tüplerden biriyle kendi yaptığı osiloskop. Bu alet onun eli-ayağı gibiydi. Masasına oturduğunda ilk işi onu açmak olurdu. Üzerine sıkıştırdığı lambayı da aydınlatma olarak kullanırdı. Osiloskobun üzerine hiç bir zaman bir kapak yapmadı.

5

SERAMİK

AYFER KARAMANİ

YAHŞİ BARAZ

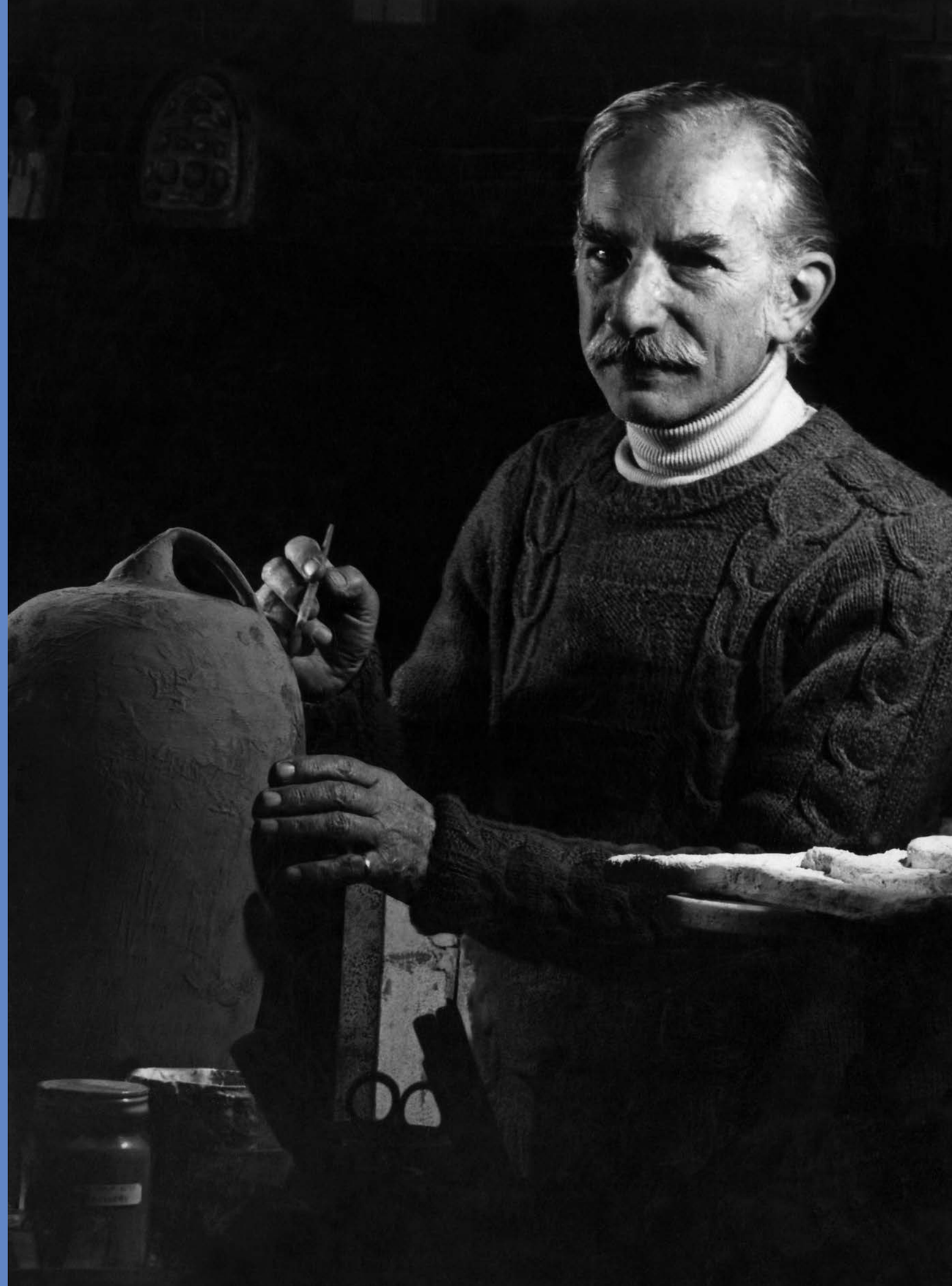

Babamın seramikçiliğinden söz açılınca gözümün önüne en önce elleri gelir. Kalın parmaklı, kalın damarlı ellerdi bunlar. Parmak uçları yılların tozu toprağıyla, kimyasalların etkisiyle, kendi yaptığı metal seramik bıçaklarının törpülemesiyle aşınmış ve iyice sertleşmiş, avuç içleri fırın tuğlaları yüzünden nasır tutmuştu. Ben onun çalışırken eldiven kullandığını hiç görmedim. Ne boya hazırlarken, ne çamurla çalışırken, ne de fırını açıp kaparken... Kendi yaptığı fırının kapağının önünde bükülmüş bir tel parçası vardı. Bu teli kavrayıp, bir hamlede açardı fırının kapağını. Sonra da çoktan delinmiş ama vakitsizlikten –ya da umursamazlıktan– yenisi alınmamış amyant eldiveni bez gibi kullanır ve henüz tam olarak soğumamış seramikleri tek tek masanın üzerine çıkarmaya başlardı.

Bu manzara, benim çocukluğumdan bu yana görmeye alıştığım bir şeydi. Ama bir seramik atölyesinin bir resim atölyesi kadar kolay kurulamadığını sonraki yaşlarımda anladım. O nedenle 1994 yılında kaybettiğimiz seramik sanatçısı Atilla Galatalı'nın, Karamanilerin 1991'de 33. sanat yıllarında açtıkları sergi için, Hamit Kınaytürk'ün çıkardığı Sanat Çevresi dergisinde yazdığı yazıyı, bu işi biraz araştırınca daha iyi anladım. Bu yazı, aslında hem Karamanileri, hem de eleştirel bir dille, 50'li yıllardan 90'lara gelirken seramik sanatının nerelere uğradığını özetliyor:

> 1957 veya 1958 yıllarında olacak, 25 milyonluk küçük Amerika'nın Beyoğlu'ndaki medarı iftiharı iki galericikte, resim sergilerinde dolaşırken ilk kez bir seramik sergisiyle karşılaşmıştım.
>
> Ayfer ve Sabit Karamani'nin bu sergileri kuşkusuz boncuk ve mozaik masalar, hatta tablomsu nesneler yapıldığı dönemde; cılız koşullar içinde gerçekten de ilgi çekiciydi. Karamani çifti, sanatsal ilişkilerini Eczacıbaşı ve Taylan Seramik fabrikalarında geliştirilen 60'lı kuşağın içinde değildir. Ama bir özel atölyeye daha o zaman sahip olmak gibi ayrıcalıkları yanında, Füreya Koral gibi, bu kuşağın içinde anılırlar.
>
> Seramik boyalarının on gramlık naylon poşetler içinde havaya kaldırılıp, "buna sır denir" dendiği o dönemden günümüzde ulaşılan görsel dil boyutunun temelinde, Füreya Koral ve Karamani çiftinin koyduğu ilk harç vardır.
>
> Aslında hepimiz bir sandalın içindeydik, kıraç bir ortamda kürek çektik durduk. Altımızda ne deniz vardı ne göl. Bir damla su bile yoktu. Ama biz gene de küreklere var gücümüzle asılıyor, öteden beriden yediğimiz tekmelerle yalpalayıp duruyorduk. Fena da olmuyordu hani. Hem biz, hem de millet, altımızda deniz var sanıyordu. Kara göründü diye sandalı balıklama terk eden bazı tez canlıların, o kıraç toprağa tepe üstü çakılıp kalmalarına üzüldük sadece.
>
> İşte Karamani çifti, kazasız belasız günümüze kadar gelebilmiş, seramik sanatını tüm elverişsiz koşullara karşın sürekli gündemde tutan ve sabırla direnen bir avuç sanatçı içindeki yerlerini korumuşlardır.
>
> Her ikisinin sanatı da, köklü bir geleneğe karşın, iyice çoraklanmış bir toprakta, çağdaş bir değişiklikten sonra yeniden başlayan diyalektiğin tüm yerel ve evrensel özelliklerini yansıtır. Kuşkusuz Ayfer Karamani, değişen zaman ve koşullara çok daha iyi uyum sağlayabilmiş, özgün çanak çömlekten başlayan estetiksel arayış ve coşkuları, günümüzde görsel dil sorunu üstünde yoğunlaşmıştır.
>
> Tek bir vücut oluşturan sarmaş dolaş insan öbekleri, üç boyutlu heykelsi nitelikler taşısa bile, "sır-kil-pişim" üçgeni içinde yaşama geçen ve Karamaniler'in 'hem seramiğe duydukları sevgiyi, hem de insansal sevgilerini dile dönüştürürler.
>
> Her sevginin içindeki bitmemişlik, hiç bir zaman bitmeyecek arayış ve doyumsuzluk, dram, sanatsal nitelik olarak karşımıza çıkar.

> Kuşkusuz bu evrensel dil ve estetikleriyle belli bir kentleşme sürecini yaşamış, ama hâlâ fukara kalmış seçkin mekânlar içindeki kültürel yerlerini ararlar.
>
> Genel olarak, seramik sanatındaki yüzey çalışmalarıyla boşluk içindeki çalışmalar arasındaki çelişkilerin, estetiksel açıdan olduğu kadar, biçim-içerik ve dil açısından da henüz tam olarak aşılamadığını, eleştirel bir katkı olarak vurgulamak isterim. Kuşkusuz bunun başlıca nedeni, diğer görsel sanatçılar gibi seramik sanatçılarını da tutarlı bir eleştirel katkı almamış olmaları kadar, sanatçıların böyle bir katkıya pek hazır olmamalarıdır.
>
> Nihayet, izlediğim ilk seramik sergisinin sahipleri Karamaniler hakkında bir yazı yazacağım, o zaman aklımın köşesinden bile geçmezdi. Mutlu oldum. 33 yıla dayanan bu kültürel üretim coşkularına katılır, saygı ile selamlarım.
>
> Aslında yine de o sandalın içindeyiz.
>
> Asılın küreklere, tekmeleyin sandalı, yeter ki millet denizdeyiz sansın.

Sabit Karamani'nin, temelinde bir teknik adam oluşu, önce bir seramik atölyesi için vazgeçilmez parça olan fırın yapmasını sonra da seramik boyalarını kendisi için "sır" olmaktan çıkarıp, kısa sürede atölyenin imzası haline gelen özel boyalar üretmesini sağladı. Ama estetik içgüdüleri ve yaratıcılığı, toprağı kendine has bir tarzla biçimlendirebilmesini sağladı. Ölümünden çok kısa bir süre öncesine kadar da elinden çamuru bırakmadı.

200

201

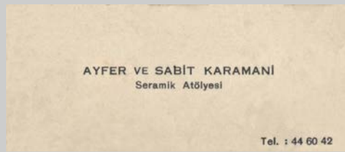

199: [önceki sayfada] Ersin Alok'un objektifinden 1980'lerde Sabit Karamani.

200: Tünel'deki seramik atölyesinde, Ayfer Karamani'yle. 80'li yıllar.

201: Karamanilerin kartviziti.

AYFER KARAMANİ Zahir Güvemli'nin "Ayfer, gel seni Van Gogh'la tanıştıracağım" diyerek annemi İstanbul Radyosu'na götürmesi ve babamla tanıştırmasının üzerinden bir yıl kadar geçtikten sonra, 1957 yılında kurulmuş, Karamani ailesi. O tarihte Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden yeni mezun olmuş genç bir seramikçi olan annemse, şakaklarına hafifçe kır düşmüş bu güzel ve marifetli adamla bir ömür boyu atölye üstüne atölye kuracaklarını aklının ucundan bile geçirmiyormuş. Şimdi bakıyorum da, el ele yaşanmış 36 yılın ardından geriye sadece sanat kalmış.

202

202: Tünel'deki atölyede, 80'li yıllarda kendi yaptığı fırının başında.

203: Moda'daki evinde yaptığı mozaiklerden biri.

204: Moda'daki evlerinde mozaiklerin başında, karısıyla.

1950'li yıllarda, evde seramik atölyesi kurmak hiç de kolay olmasa gerek.

Biz 1957 yılında evlendiğimizde, Moda'da oturuyorduk. Moda'daki evde, Sabit'in eskiden fotoğraf atölyesi olan odası annesinin, bir diğer oda da kızkardeşinindi. Evin içinde atölye yapacak bir yer yoktu. O zamanlar Sabit'in de seramikle hiç ilgisi yoktu zaten. Sadece kızkardeşi Süheyla, Eczacıbaşı'nda çalışan amatör seramikçiler arasındaydı. Ona bir fırın yapma sözü vermiş, ama bir türlü yapamamış. Ben de Süheyla'yla fabrikadan tanışıyordum, çünkü Eczacıbaşı'na çalışmaya biz de gidiyorduk.

Eczacıbaşı'nın Kartal'daki fabrikasına…

Evet. Nejat Eczacıbaşı, fabrikanın kapılarını seramik öğrencilerine ve genç seramikçilere açmıştı. Talebeyken biz de gidiyorduk orada çalışmaya, her hafta. Çalıştıklarımızı ertesi hafta pişmiş buluyorduk. Ben evlendikten sonra öğrencilikten alışkanlıkla gitmeye devam ettim. Sabit de geldi. Hatta bir keresinde tekneyle gittik, boyalı pişimi yapılmış olan parçaları almaya. Aldık, çıktık tekneye, o zaman baban dedi ki, "gel şunlardan birkaç tanesini denize atalım. Seneler sonra birileri bulur belki denizin altından" dedi. Ben de gözümü kırpmadan tamam dedim. Attık… Üzerinden henüz 50 küsur yıl geçti.

Bir süre sonra Süheyla'yı kaybettik. Ardından annesi de evden ayrıldı. Böylece iki koca oda boşaldı. Bu arada ben evdeki yardımcının odasında kendime bir yer yaratmıştım. Bir masam vardı, desen çalışıyordum ama bu bana yetmiyordu. Sonra aklıma mozaik yapmak geldi, tamamen hocam Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun etkisiyle. Bunun üzerine Sabit, o iki odayı birleştirdi ve önce orada mozaik teşkilatını kurdu. Kurar da kendi yapmadan durur mu? Durmaz elbette. Birlikte başladık. O zamanlar bütün apartmanların cepheleri BTB mozaiklerle kaplanıyordu, biz de gidip onlardan satın alıyorduk. Renk renk taşlar alıp çekiçle kırıyorduk. Sonra Sabit, bu böyle olmayacak dedi ve gitti bir mozaik kırma yaptırdı. Ardından da bir mozaik sergisi açtık.

Evde atölye, müthiş değil mi?

Harika tabii. Sen doğduktan sonra bu kolaylık iyice ortaya çıktı. Bir taraftan bebek büyütebildim, bir taraftan da çalışabildim. Ama burada bir kişinin daha adını anmalıyım, evdeki atölye faslından önce: Hasan Usta… Anadoluhisarı'ndaki atölyesinde çok zamanlarımız geçti. Haftada bir kez gidip çalışıyorduk orada, Hasan Usta yaptıklarımızı pişiriyordu. Çok seramikçi Hasan Usta'da çalışmıştır biliyor musun?

Ama sonunda Sabit bu; yine "bu böyle olmayacak" dedi ve seramik atölyesini evde kurmaya karar verdi. Mozaik için aldığımız çuval çuval taşlar bir kenara konuldu. Sabit fırını yaptı, çamurlar getirtildi, atölye çalışmaya başladı. Çamuru çoğunlukla Hasan Usta'dan getirtiyorduk. Kırmızı çamurdu ve habire patlıyordu fırında. Tabii bizim acemiliğimiz; hepsi değil ama kalın bıraktığımız yerler patlıyordu. Deneyerek öğrendik nasıl çalışmamız gerektiğini.

Yani bir seramikçi olarak o dönemde Sabit Karamani'nin yamacında olmak, ne şans…

203

204

205

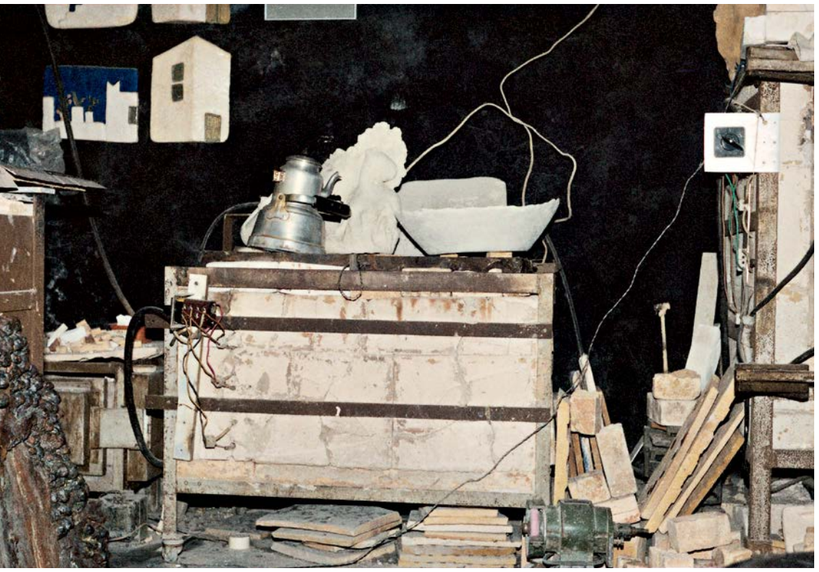

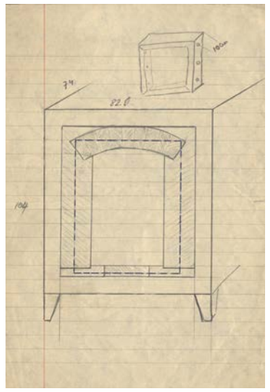

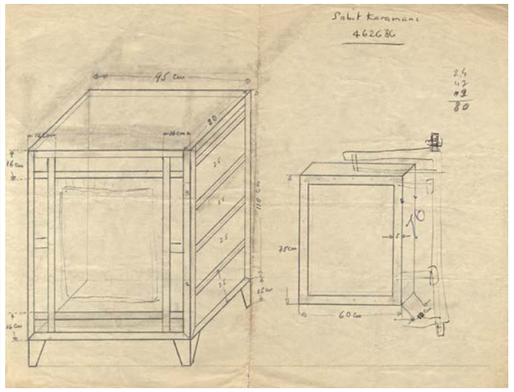

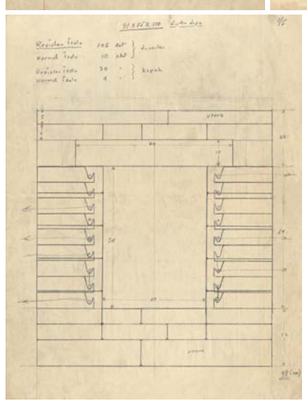

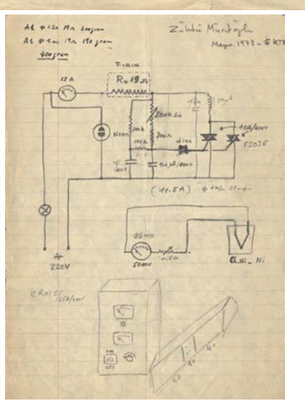

206 207
208 209

Ne diyorsun, hem de nasıl!.. Ben seramik sanatçısı olmamı Sabit'e borçluyum, çünkü bütün imkânları yarattı, hür bir biçimde istediğim gibi çalışabilmemi sağladı. Atölyeleri yoktan var etti. Hiç bir şeyin olmadığı dönemlerde, dört başı mamur yerler oluşturdu. Çünkü her şeyini ayarlayabiliyordu, bir seramik atölyesinin vazgeçilmez unsuru olan fırını seramikçiler ancak hayal ederken, o kendisi yapabiliyordu. Üstelik sadece bize fırın yapmadı, yıllar içinde ressam Zühtü Müridoğlu'na, galerici Yahşi Baraz'a da yaptı. Eczacıbaşı kapılarını seramikçilere açınca, Zühtü Müridoğlu da seramik yapmaya geldi. O arada benim de dostluğum arttı. Sabit'i de tanıdı, fırın yaptığını öğrenince, bana da yap demişti. Bizim atölyeye ise ikisi büyük biri küçük üç tane yapmıştı. Projesini çizer, demirini hesaplar, demirciye sipariş ederdi. İlk yaptığı fırınlarda ateş tuğlaları kullanırdı, onlarla örerdi. İçine yerleştireceği tellerin ısı hesabını yapar, onları bir çubuğun etrafına sararak spiraller oluşturur, bunları da kendi oyduğu tuğlaların içine yerleştirirdi. Biz de onunla eğlenirdik "tel sarar Sabit, tel sarar" diye… Daha sonraki yıllarda yaptığı fırınlarda Ytong kullandı. Bazen bir giderdim atölyeye, bütün içini sökmüş! Yüreğime inerdi, fırınsız kaldık diye. "Yarına hazır merak etme" derdi Sabit. Aklına estiği gibi çıkarır, bir şeyleri değiştirir, tekrar takardı.

İşin teknik taraflarını hallettikten sonra, her zamanki gibi kendi de çalışmaya başladı değil mi?

Elbette… "Fırını yaptım, çamurları getirttim, ben de çalışacağım" demez mi? Der elbette. Önce doğrusu pek hoşlanmadım, çünkü diğerleri bir yana, bu benim kendi işimdi. Hem işimi paylaşmayı hiç sevmem. Ama gerçekten de o kadar çok emeği geçiyordu ki. Zaten baktım, desen aramalarına giriyor, şunu mu bunu mu yapayım diyor, çalışmaya çoktan başlamış.

210

211

205: Kendi yaptığı seramik fırınları.

206-207-208-209: Zühtü Müridoğlu için yaptığı seramik fırınının çizimleri ve hesapları.

210: Fırın açarken eline aldığı, ama delik olduğu için giymeyip her zaman bez gibi kullandığı amyant eldivenler.

211: Fırının içinde kullandığı tel.

1960 yılında birlikte ilk seramik sergisini Beyoğlu'ndaki Şehir Galerisi'nde açmıştık. Bu kez Nejat Eczacıbaşı bizi orada ziyarete gelmişti. Ama galeri kapandıktan sonra gelmiş, biz de çıkmışız. Yine de ona açmışlar, gezmiş ve Sabit'in yaptığı bir büstü beğenip satın almış.

Ya sırlar…

En güzellerini üretti. Hiç birini dışarda bulamazdın. Moda'da otururken bütün gün İstanbul Radyosu'nda çalıştıktan sonra eve gelir, kendini atölyeye atar ve sırlar üzerinde çalışmaya başlardı. O kadar çok deneme yaptı ki, yüzlerce formül üretti, karışımlarını hazırladı, küçük denemelerini yaptı. Ben çıldırdım zevkten tabii. Bazen "ne olur değiştirme şu boyanın formülünü" derdim. O zaman da "ama silisini şu kadar artırırsam, şöyle oluyor" diye cevap verirdi. Mükemmel, iyinin düşmanı!.. Sürekli değişiklik peşindeydi.

Ama bir sene sonra da şımardım! Sabit'in yaptıklarının benzerlerini bazı fabrikalarda bulmak mümkün oluyordu, onunkiler çok kalitelisiydi ama yine de insan yenilik arıyor. Bu sefer bunlar beni tatmin etmemeye başladı. "Ah" dedim, "Lascaux mağarasının içinde o kanla yapılmış resimlerin renkleri tadında boyalarımız olsa, pütür pütür, pişmemiş gibi görünen"… "Yaparım" dedi. "Amma atıyor" diye geçirdim aklımdan. Yaptı!.. O gün bugündür bu boyaları kullandım, kullanıyorum.

Sırların bazıları pek de "sır" olarak kalmamış galiba… Mesela, başka bir hezarfen olan Adnan Benk'le paylaşmış.

Evet. Adnan bir gün geldi, "Sabit nasıl yapıyorsun bu sırları" diye sordu. "Kolay, ben sana öğreteyim" deyiverdi. Sonra akşamları bize gelmeye başladı Adnan. Otururlardı atölyede, habire formüller üzerinde çalıştılar. O da çok yetenekliymiş gerçekten; edebiyatçı olmasına rağmen şahane boyalar yaptı. Karga Çömlek Seramik Atölyesi, o dönemlerde kuruldu.

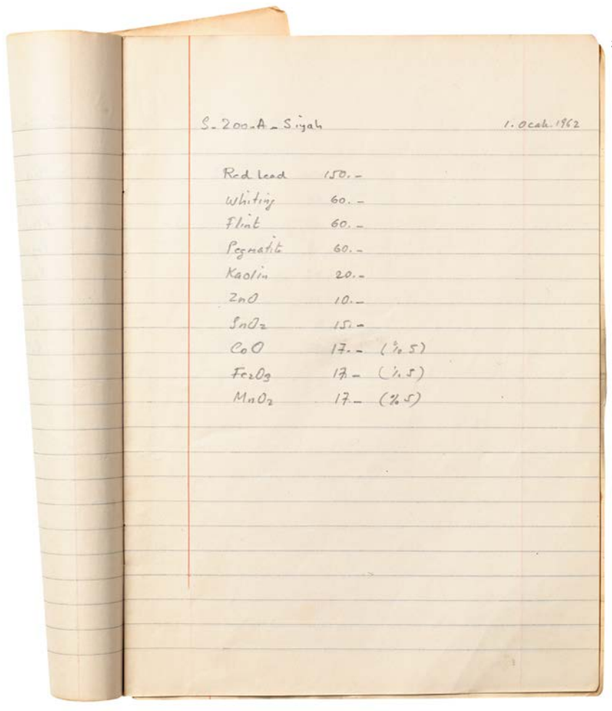

212

Peki nasıl olmuş da Adnan Benk babama gelmiş boya sormak için?

1962 yılında Venedik Bienali için seramikçilerden eser seçilecekti. Sabit'le ben parçaları Akademi'ye teslim ettik. Sonra hangilerinin seçildiğini öğrenmeye ben gittim. Girdim okula, girişte büyük taşlığın orada hepsi yerde duruyordu. Bir baktım, bütün seramiklerimiz bir tarafta duruyor, öbür tarafta başka bir grup. Onları seçilmiş olanlar zannettim, nasıl canım sıkıldı anlatamam. Hiç mi bizden seçmemişler diye çok üzüldüm. Meğerse bizim hiç bir parçamızı elememişler, hepsini gidecekler arasına koymuşlar. Hemen Sabit'i aradım, uçtu o da. İşte Adnan o günlerde aradı Sabit'i, çünkü meğer jürideymiş. Sabit'in sırları başta Adnan, herkesi uçurmuş!

Peki ya bu sırlardan üreteyim, satayım diye bir meselesi var mı?

Tabii ki yok. Piyasada doğru dürüst boya da yok. Seramikçilerin sayısı artıyor. "Yapsana bu boyalardan, satalım" derdim, "benim işim gücüm var" diye cevap verirdi. Para kazanmayı bilmek diye bir şey var, bu da ayrı bir yetenek. Bir sürü başka insanın çok rahatça paraya çevirebileceği şeyleri hiç bir zaman umursamadı. Kurtuluş'taki atölyemizde iki tane dev gibi pano yapmıştık. Ben bir tane rakkase yapmıştım, Sabit de bir timbalist yaptı. İkisini de minyatürden büyütmüştük. Bir gün Amerika'dan ya da İngiltere'den bir yerden mektup aldık, adamın biri bu iki panonun *Studio* dergisinde yayımlanmış fotoğraflarını görmüş, onları bana satın diyor. Baban ne yaptı biliyor musun; "aman bunları şimdi kim gönderecek oralara, boşver" dedi. O sırada Kurtuluş'taki atölyeden taşınıyorduk ve iki panoyu da o atölyede bırakıp kaçtı. Peki ben ne yaptım? Boşverdim.

213

214

215

212: Sır defterinden...

213: Boya hazırlarken kullandığı küçük terazi.

214: Boya yaparken hammaddeleri ezdiği ve karıştırdığı porselen havan.

215: Sır kavanozları.

Torna çekmek dışında seramiğin bütün numaralarını denemiş, döküm, kalıp… Ama sonra serbest çalışmaları artmış. Nasıl değerlendiriyorsun çalışma tarzını?

Her sergisinde farklı bir tema işledi. Bir sergisinde prehistorik hayvanlar ve fosiller çalışmıştı. Kendi özel boyalarıyla kazıdan çıkmış gibiydiler. Bir seri de tekerlekler yaptı. Tekerlek formunu hem panolara uyguladı, hem de formlar yaptı. Ama hepsindeki çalışma biçimi, üslubu aynıydı. O kadar muntazam ve temiz çalışırdı ve öyle detaycıydı ki. Benimle taban tabana zıttı.

Birlikte metrekarelerce seramik duvar yaptık, Türkiye'nin çeşitli yerlerine. Birçok şehirde farklı farklı binalarda onun ve benim parmak izimiz var. Bu zıt çalışma biçimlerimizi de dengelemeye uğraşarak çıkardık ortaya bu duvarları. Ya o çizerdi deseni ya da ben. Çoğu zaman bana bırakırdı, hem konuyu hem de çizimi. Çok saygılı ve dengeli çalışırdık. Bana ne çiziyorsun diye sormazdı bile. Birbirimizi çok iyi tanıdığımız için asla müdahale etmezdik. Mesela Akbank Beyoğlu şubesine yaptığımız İstiklal Caddesi'ni ve Çiçek Pasajı'nı tasvir eden duvarın figürlerini de paylaşmıştık. İki kadın figürünü ben oturttum, pasajın üzerindeki saati de Sabit yaptı. Bana tek bir soru sordu: "Saati kaç olsun?" Ben de 5 olsun dedim, çay saati…

216

217

218

219

216: Taksim Sanat Galerisi'nde 1968 yılında açtıkları seramik sergisinde Nasip İyem ve Füreya Koral'la birlikte.

217: Birlikte Beyoğlu Şehir Galerisi'nde 1960 yılında açtıkları seramik sergisinin açılışında Ayten Konrapa ve Adile Türkmen'le.

218: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1967 yılında açılan uluslararası seramik sergisinde seramikçiler topluca fotoğraf çektirmişler: Soldan sağa doğru Filiz Hanım, İsmail Hakkı Oygar, (?), Müfide Çalık, Sabit Karamani, Ayfer Karamani, (?), Jale Yılmabaşar, Erdinç Bakla, Sadi Diren.

219: 1976 yılında Taksim Sanat Galerisi'nde açtıkları seramik sergisinin hazırlık gününden: Yalçın Emiroğlu, Ayfer Karamani, Ayten Konrapa ve Yıldız Alpar Emiroğlu.

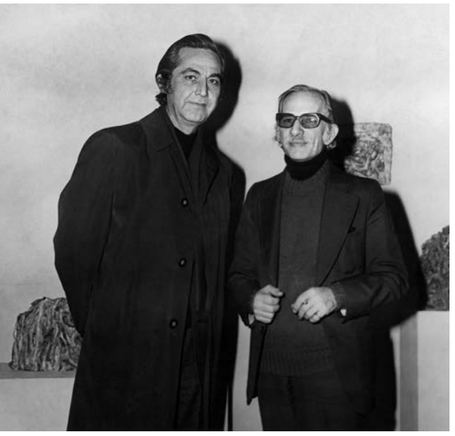

220 221

222

223

224

225

220: 1976 yılındaki seramik sergisinde, eski dostu Tarık Gürcan'la.

221: Bakraç Sanat Galerisi'nde açtığı seramik sergisinde Adnan Benk, Fikret Kolverdi ve Simin Benk'le birlikte.

222: Aynı sergide Füreya Koral ve heykeltıraş Gürdal Duyar'la. Arkada Emin Barın ve Tevfik Barın görünüyor.

223: Ayfer Karamani'yle birlikte açtıkları *Seramik'te 33 Yıl* sergisi.

224: 1985 yılında yaptıkları seramik duvar, Ankara Etap Altınel Oteli'nde.

225: Sabit Karamani, Adana'da Sabancı Holding binasındaki seramik duvarın montajını yaptırıyor. Yıl, 1987.

YAHŞİ BARAZ **Kurtuluş'taki binasında 1975 yılından bu yana sayısız etkinlikle dolu neredeyse 40 yılı geride bıraktı Galeri Baraz. Özellikle İstanbullu sanatseverler arasında, Sinemköy durağındaki bu güzel binayı tanımayan yok gibidir. Ancak en üst katının, altı yıl boyunca Yahşi Baraz'ın seramik atölyesi olduğunu bilen herhalde fazla kişi bulunmaz. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin seramik bölümünden mezun olan Yahşi Bey, burada galerisini oluşturmadan önce seramik atölyesi kurmuş ve "seramiğin bazen resimden de fazla para ettiği" zamanlarda uzun süre çalışmış. Atölyesini kurarken yolları Sabit Karamani'yle kesişince de fırın sahibi olmuş.**

Yahşi Bey, sizi bugün herkes galerici olarak tanıyor ama siz seramikçisiniz.

Evet, Akademi'den 1969 yılında mezun oldum. 20-25 yaş arasında, öğrenciliğim sırasında her sene İsveç'e gittim. Okula devam ettim, epeyce çalışma yaptım. Seramik atölyeleri de gördüm. Sonra askere gittim. Geldikten sonra kendi mesleğimi icra edeyim dedim. Yanılmıyorsam 1971 yılıydı, burada bir seramik atölyesi açtım. Aslında çoğu kişi kendi mesleğiyle ilgilenmemiştir ama işte bizimki büyük bir heyecandı. Sonra ben de kendi mesleğimi yapmadım, o başka.

Seramik mi çalıştınız İsveç'te?

Hayır bulaşık yıkadım!.. Bulaşıkçılık yaptım, hastanelerde yer sildim, parklarda yaprak topladım. Akşam olduğu zaman hep atölyelere giderdim. Ama orada herkes öyleydi. Genç üniversite öğrencileri hep bu durumdaydı. Standartlar çok yüksekti, böyle bir işte günde 4-5 saat çalıştığınızda ev kirası ödeyebiliyordunuz, elbise alabiliyordunuz, istediğiniz yere gidebiliyordunuz. İyi bir para ödüyorlardı çünkü. Ben öğrenciyim diyen herkese iş bulunabiliyordu. İyi ki onları yapmışım, buraya çok kuvvetli geldim, hanım evladı gibi büyümedim.

226

226: Yahşi Baraz, seramikçiyken. 1971 yılında Baraz apartmanının en üst katında kurduğu seramik atölyesinde Sabit Karamani'nin yaptığı fırının önünde.

Seramik atölyesini nasıl kurdunuz?

Askerden döndükten sonra, atölyelerle ilgili bir fikrim var, ama nasıl kurulur, hiç bilmiyorum. O sırada bir vesileyle Sabit Bey'le tanıştım. Bizim de hiç bir şeyden haberimiz yok. Sabit Bey ben size yardım ederim dedi. Şimdi tam olarak nerede tanıştığımızı hatırlamıyorum, belki Melda Kaptana'nın galerisinde olabilir. Bana "ben sizin yerinizi bir göreyim" dedi. Buraya, yani şimdiki Galeri Baraz'a geldi. Birlikte çay içtik. Burası o zaman galeri değildi tabii. O zamanlar aile hayattaydı ve binanın tüm katları kiradaydı. Ben binanın en üst katında hazırlıyordum atölyeyi.

Seramik atölyesinin en önemli parçalarından biri fırın tabii...

Sabit Bey, fırınla ilgili bana ne yapacağımı öğretti; önce trifaze cereyan alacaksın dedi. Müracaat ettik, cereyanı çektirdik. Sonra alacağım malzemeleri ve yerlerini söyledi; onları aldık, taşıttık. Sonra haftada 2 veya 3 gün gelmeye başladı fırını yapmak için. Son derece sessiz, işine konsantre olmuş bir biçimde çalışırdı. Bizim de tam serserilik yıllarımız… Partiler veririz, arkadaşlarım gelir gider… Kimin ne yaptığı belli değil. O öyle bir dönemdi, 80 öncesi bohem bir hayat… Bodrum'un popüler olduğu, herkesin oraya gittiği… Sinematek'in kurulduğu, müthiş filmler seyrettiğimiz, ünlü sinemacıları; Atıf Yılmaz'ı, Yılmaz Güney'i tanıdığımız… Sabit Bey ise böyle bir ortamda son derece disiplinli çalışırdı. Hep belirli saatlerde gelirdi, fırının o tuğlalarını tek tek keserdi. "Asistan istemez misiniz" derdim, "hayır ben kendim yapacağım" derdi hep. Böyle bir kişiliği mi vardı?

Tabii… Her şeyi kendi yapmak isterdi her zaman. Annem ekmeği de evde yapmaya başlayacağından korkuyordu.

"Ben de yardım edeyim" diyordum, bana "yok, siz kendi işinize bakın" demişti, sanki "ayağımın altında dolaşma" gibisinden… Ama fevkalade centilmendi, bunu çok kibarca söylerdi. Kimse yokken daha rahat ediyordu sanıyorum.

Fırının demir çatısını herhalde dışarda yaptırdı.

Evet, böyle bir konstrüksiyon geldi, onun içine tuğlalarını döşedi, tellerini taktı. Bir elektrikçi geldi, duvara bir panel taktılar. Böylece gün gün hiç olmayan bir şeyi ortaya çıkardı. Biz de onun sayesinde seramik işine başlayabildik. Sonra beni devamlı aradı, "nasıl gidiyor, fırın güzel yanıyor mu, alt ve üst birlikte ısınıyor mu" diye. Çünkü fırınların öyle problemleri vardır, eğer homojen ısı vermezse seramikler iyi çıkmaz. İşte böylesi hassas bir kişiliği vardı, işini takip etti hep. Sonra ben sordum, "borcumuz ne kadar" diye sordum, "15 milyon lira" dedi. Zaten baştan da konuşmuştuk. Fakat, düşünün, 40 lira elektrik parası gelirdi, ben o sırada onu bile ödeyecek durumda değildim, öyle girdim ben bu işe. O da "tamam, o vakit sen seramiklerini sattıkça ödersin" dedi. Sıkıştırmadı beni. Ben de sigara tablaları, vazolar yapıp Osmanbey'de bazı mağazalarda satmaya başladım. Seramik panolar yaptım, sattım, iki-üç ay içinde ödedim o parayı.

Çok hızlı halletmişsiniz.

Evet. Neden biliyor musunuz, seramik o yıllarda çok popülerdi. Hatta seramik, 1972-73 yıllarında resimden daha popülerdi. Bir örnek vereyim: Hikmet Onat'ın resmi 1 milyon liraydı, benim seramiğim 2.5 milyon liraydı. Çünkü Hikmet Onat'ı alan yoktu. O yıllarda Jale Yılmabaşar'ın çok faydası olmuştu seramik konusuna; Jale'nin en popüler ve en dinamik yıllarıydı, horozlarını bilirsiniz. Sonraki yıllarda da devam etti. Seramik sanatının popülerleşmesi açısından çok faydası olmuştur, açtığı sergilerle.

Fırınınızla, çamur ve boyalarınızla güzel çalışan dört başı mamur bir atölyeniz olmuş.

Evet, kendi çapımda çok büyük yatırım yapmıştım. Boyaların hepsi ithal malıydı. Haliç'in orada bir toprak fabrikası vardı, toprağı oradan alırdık. Bu atölyeyi iki-üç yıl işlettim. Sonra Amerika'ya gittim. Orada bir galeride çalıştım, bu iş bütün hayallerimi değiştirdi. Orada bizzat galericilik yapmadım tabii, çırak gibi başladım, yer silerek, camları temizleyerek giriştim. Ambiyansın içinde başladım bu işe. Dönüşte 1975 yılında galeriyi açtım, ama bu kısmı çok dramatik; çünkü atölyedeki her şeyi kamyonlara yükledim ve hiç bir şey bırakmamacasına attım. Buna fırın da dahildir. Hatta adamlara para verip taşıttım, parçaladılar ve götürdüler.

Çok radikal bir değişiklik.

Evet, çünkü Amerika'dan yeni bir kimlikle hayata başlıyordum. Artık galerici olacağım demiştim. Döndükten sonra birkaç ay durdum, ama sonra sabah seramik yap, öğleden sonra galeri; bu şekilde olmayacağına karar verdim. Ayrıca seramik çok fazla toz toprak çıkarır, bulunduğunuz yeri darmadağın eden bir şey. İşte bu nedenle her şeyi değiştirdim. Bir şey yapmak için diğer her şeyi çekinmeden bozmak lazım, öyle düşünüyorum. "Biraz ondan, biraz bundan"la olmaz. Kendinizi uçurumdan atacaksınız. Ama kolay değil.

Bana şu ilginç geliyor; şu anda seramik atölyesi kuran birisi, kimseye fırın yaptırmıyor, sipariş ediyor, getirtiyor. Oysa o zamanlar hiçbir şey yokmuş.

O zamanlar bir yokluk söz konusu. Bizim Akademi'deki seramik atölyesinde ikisi bozuk, biri de arada sırada çalışan üç fırın vardı. Biz orada lüfer kızartırdık. Doğru dürüst hiç bir çalışma yapmadık. Derhal pişerdi, o nedenle çok da ısıtmazdık. Sadece araştırma ve form çalışmaları yapmıştık. Çok zayıftı zaten eğitim. Seramik atölyesiyse tam bir felaket durumdaydı o zamanlar. Bizden sonraki dönem daha şanslı oldu, çünkü Sadi Diren orayı yükseltti.

Ama benim kârım şu oldu: ben Sabri Berkel'in öğrencisiydim, birinci sene bizi çok iyi forme etti. Çok iyi hocaydı. Resme nasıl bakılır, müze nasıl gezilir anlatırdı, kitap biriktirin, fotoğraf çekin derdi. Bir de Bülent Özer vardı, ben onun derslerine de girmiştim, bir sürü şey öğrendim. Bedri Rahmi'nin konferanslarına girerdik, Narmanlı Yurdu'ndaki atölyesine giderdik. Bana göre oradaki bütün hocaları ezip geçmişti. Onların dışında bana göre eğitici hoca yoktu. O yıldan sonra yavaş yavaş bilinçlenmeye başladık. Çünkü genç yaşta forme edilmek çok önemli.

227

228

227: Tekerlekler sergisinden. 1982.

228: Büst. 1960'lı yıllar.

229

230

229-230: Seramik küpler. Özellikle sağ taraftaki, bazı sergilerde sualtından çıkarılıp sergiye konulduğu düşünülerek eleştirilmişti. Oysa bu etkiyi yaratan, Karamani'nin özel olarak ürettiği sırlardı.

231

232

233

234

235

231-232-233: Seramik bakraç, vazo ve form, 1960'lı yıllardan. Özel sırlarıyla boyadığı bu formlarda her zaman antik dönem seramiklerinin tadını aradı.

234: Keçi. 1960'lı yıllar.

235: Gergedan. Prehistorik hayvanlar sergisinden. 1982.

236

237

238

239

236-237-238-239: Kayaüstü resimlerinden ilham alarak yaptığı geyikler, keçi, sırtlan ve gergedanları prehistorik hayvanlar sergisi için 1980'li yıllarda çalışmıştı.

242

240

241

243

244

240-241: Kızının ayağının kalıbını alıp ondan ürettiği küçük heykel ve döküm çamuruyla çalıştığı domuz; eski çalışmalarından; 1960'lı yıllar.

242-243: Küçük hayvan heykelcikleri, 1990'lara doğru.

244: Dinozor. Prehistorik hayvanları çalıştığı 80'li yıllardan.

Dizin

Abdi İpekçi 111, 114
Abdürrezzak Efendi 17
Abel Gance 43
Adalet Partisi 34
Adile Türkmen 158
Adnan Benk 14, 156, 157, 160
Adnan Çoker 16, 32
Adnan Menderes 26, 108
Adviye Karamani 25, 26
AEG 147
Afife Ediboğlu 94, 131, 132
Afrodisias 43
Ahmet Güleryüz 14, 42
Ahmet Kayacık 46
Ahmet Şahin 8
Akademi (bkz. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi)
Akbank 27, 125, 158
Akdoğu Reklam 122, 134, 135
Akın Nalça 4, 8
Ali Ersan 43
Alkan Soykök 101, 102, 110, 122, 124, 128, 132, 133, 134, 135
Altan Erbulak 114, 115, 126, 127
Altan İrtel 116
Altın Soylu (bkz. Altın Terim Soylu)
Altın Terim Soylu 94, 128, 132, 134
Alüş 21
Amatör Fotoğrafçılar Sergileri 19, 39
"Amca" 60
Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı 91
Amelie Edgü 6
Amerikan Haberler Ajansı 26, 28, 38, 47, 54
Amerika'nın Sesi 32
Ampex 109, 110, 127
Anadolu folk 33
Anıtkabir 54, 78
Ankara 26, 30, 33, 46, 49, 51, 94, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 109, 110, 112, 125, 131, 134, 160
Ankara Devlet Konservatuvarı 99
Ankara Etap Altınel Oteli 160
Ankara İş Hanı 134
Ankara Radyosu 26, 30, 49, 94, 100, 104
Ankara Sanat Tiyatrosu 33
Anten Reklam 110, 112, 122, 124, 126, 130, 134, 135
Antuan Gargar 12, 14, 42
AP 34
Ara Güler 43, 44, 45, 46
Aras Selim Bankoğlu 4, 8
Atatürk 26, 27, 29, 51, 54, 78
Atıf Yılmaz 164
Atilla Galatalı 150
Ayaks Yağ Fabrikası 27
Ayasofya 52
Ayfer (bkz. Ayfer Karamani)
Ayfer Karamani 5, 9, 12, 14, 16, 26, 45, 46, 49, 57, 82, 114, 150, 151, 158, 160
Ayfer Konrapa (bkz. Ayfer Karamani)
Ayhan Dinç 5, 9, 98, 111
Ayhan Işık 34
Ayhan Orhon 13, 14, 46
Aykut Köksal 4, 8
Ayla Emiroğlu 68, 69
Ayla Haskiya 12, 42
Ayşegül Sönmezay 8
Ayşenur Altıntaş 12, 42, 46
Ayten Konrapa 158
Ayyar Hamza 54
Aziz Basmacı 116
Azmi Bey 105

Bağlarbaşı 99
Baki Süha Ediboğlu 15, 20, 94, 101, 102, 111, 112, 115, 132
Bakraç Sanat Galerisi 27, 160
Baltalimanı 46
Band Reklam 122, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135
Bankalar Caddesi 140, 142
Bankalar Lokantası 141
Barış Manço 33, 49
Basın Foto 44
Basın Yayın Genel Müdürlüğü 26, 112
Baysal Film 60
Beatles 33
Bedri Rahmi Eyüboğlu 147, 153
Begüm (bkz. Begüm Yonsel)
Begüm Erdem 14
Begüm Yonsel 8, 14, 16
Behiç Besler 38
Belma 17
Beyazıt Kütüphanesi 113
Beyoğlu 27, 31, 38, 125, 134, 150, 156, 158
Bill Murray 80
Billur Turan 4, 8
Birinci Erdek Şenliği 54
Bodrum 27, 164
Bostancı 17
Burçak Tarlası 33
Bülent Ersoy 34
Bülent Özer 165
Büyük Parmakkapı 134
Büyük Postane 113

Cafer Türkmen 38, 54, 78
camera obscura 61
Canlı Balık Gazinosu 94
Carol Lamotte 8
Celal Bey (bkz. Celal Esat Arseven)
Celal Esat Arseven 16, 17, 18, 19, 80
Celal Esat Bey (bkz. Celal Esat Arseven)
Cemal Göral 43
Cem Çetin (bkz. Orhan Cem Çetin)
Cemile Güner 49
Cemile Hanım 49, 50
Cem Karaca 33
Cevat Fehmi 31
Cevdet Çağla 103, 104
CHP 27, 33, 34, 35
Christopher Alexander 75
Contaflex 65
Cordon Bleu 110
Cumhuriyet 16, 31, 42, 43, 44, 45, 51
Cumhuriyet 38, 51
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 34
Cüneyt Orhon 49

Çanakkale Seramik Sanat Galerisi 27
Çiçek Pasajı 158

Darfilm 60
Demokrat Parti 29, 31, 33, 34
Demokrat Parti ve Radyo 33
Devlet Korosu 110
DİSK 33
Doğan Kardeş Matbaası 52
Doğan Kasaroğlu 111
Doğan Soylu 94, 128, 132
Dolmabahçe 33, 140
Dostlar Tiyatrosu 33
DP 26, 30
Dürnev Tunaseli 15, 17, 20, 94, 101, 102, 115, 123, 124, 125, 133, 134

Eadweard Muybridge 73
Ecvet Güresin 111
Eczacıbaşı 150, 152, 154, 156
Eder Linda ve Pablo 116
Edirne Eski Cami 91
Eğlence Yerlerinden 94, 96
Ektachrome 53
Elazığ 59
Elif Ayiter 79
Elizabeth Taylor 32
Elmalı Barajı 108
Elvis Presley 48
Emel Gazimihal 94, 101, 102, 104
Emin Barın 54, 78, 160
Engin Gargar 12, 14
Engin Özendes 5, 9, 42
Enis Rıza Sakızlı 8
Erbakan 34
Erdem Buri 114
Erdinç Bakla 158
Erenköy Amatör Fotoğraf Kulübü 45
Ergin Minisker 38, 49
Erkan Yolaç Meşhurlarla Beraber 134
Erman Nusal 14, 42
Erol Akdoğu 5, 9, 134, 135
Erol Kapsız 134
Ersin Alok 5, 9, 46, 51, 151
Ersu Pekin 4, 9, 28, 31, 56
Esentepe 108
Eskişehir 62
Eski Ustalardan 27
Eşref Şefik 115, 133
Étienne-Jules Marey 73
Etnografya Müzesi 51
Eurovision 48

Fahrettin Aslan 34, 132
Faik Şenol 43
Faruk Yener 15, 17, 26, 94, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 122, 124, 132, 135
Fatma Ekeman 5, 8, 9, 99, 100, 124
Fatma Girik 32, 34
Fazıl Noyan 38
Fazilet Eren 25
Ferdi Tayfur 115
Ferid Can 38
Feridun Fazıl Tülbençi 112
Fikret Bey (bkz. Fikret Minisker)
Fikret Kolverdi 14, 160
Fikret Minisker 15, 19, 38, 40, 46, 47, 49, 62, 65, 99
Filiz Akın 32
Foto 44, 45
Fotoğraflarla Türkiye 51
Frej Apartmanı 144
Fuat Bey 106
Fuat Güner 5, 9, 47, 49
Füreya Koral 27, 150, 158, 160
Füsun Erbulak 114

Galeri Baraz 162, 164
Gaskonyalı Toma 15
Gelincik 18
Gençlik 112
Gençlik Dağ Saati 112
Genç Oyuncular 54
Gülen Kazanıyor 134
Gülgün Cündübeyoğlu 5, 8, 9, 128, 129
Gültekin Çizgen 46
Günseli Başar 54
Günsel Mokay 14
Gürdal Duyar 7, 160
Gürsel Doğanay 4, 8
Güzel Sanatlar Akademisi (bkz. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi)

Hadiye Cangökçe 4, 8
Halim Kulaksız 60, 78
Halit Kıvanç 5, 9, 20, 114, 132
Halk Evleri 43
Halk Partisi 103
Haluk Doğanbey (bkz. Haluk Doğanbey (Konyalı))
Haluk Doğanbey (Konyalı) 38, 45, 54
Hamit Kınaytürk 150
Harold Edgerton 73
Hasan Refik Ertuğ 103
Hasan Şeker 95
Hasan Usta 153
Hasselblad 19, 39, 51, 52, 53
Havva Güleryüz 14, 46
Hayat 30, 31, 44, 45
Haydarpaşa Lisesi 20, 25, 26
Henri-Cartier Bresson 140
Hikmet Onat 164
Hilkat Bolulu 144
Hilmi Şahenk 43
Hilton Oteli 31, 54
Hobi Sanat Galerisi 27
Hollywood 15, 31
Horoz Nuri 31
Hülya Koçyiğit 34
Hümaşah Göker 116
Hürriyet 44
Hüseyin Kıyak 8
Hüseyin Tahsin 95

Islahiye 20
Islahiye Krom Madenleri 26

İFSAK 38, 45
İkinci Dünya Savaşı 20, 26, 29
İkinci Kalkınma Planı 29
İkinci Meşrutiyet 31
İlham Gencer Orkestrası 94, 96
İlhan Arakon 60
İlhan Usmanbaş 32
İl Radyosu 15
İnal Tengizman 44
İncila Bertuğ 8
İnci Zenger 14
İnönü 26, 27, 29, 34, 35, 113
İpana 11 Soru Yarışması 110
İrfan Doğrusöz 116
İsmail Cavcı 116
İsmail Cem 35, 50, 113
İsmail Hakkı Oygar 158
İstanbul 4, 6, 8, 14, 15, 16, 19, 20, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 38, 40, 42, 45, 46, 51, 52, 54, 56, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 122, 124, 130, 131, 132, 133, 134, 140, 152, 156, 158
İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 19, 27, 34, 35, 44, 65, 152, 157, 158, 162, 164
İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Kulübü 38
İstanbul Gureba Hastanesi 27
İstanbul Radyosu 8, 15, 16, 26, 28, 30, 40, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 122, 124, 131, 133, 134, 140, 152, 156
İstanbul Sheraton Oteli 27
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Fizik Bölümü 26
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü 28
İstiklal Caddesi 122, 131, 158
İzmir 26, 30, 112
İzzet Keribar 78

Jale Yılmabaşar 158, 164
Johnson 33, 34
Josephine Powell 40

Kadıköy 17, 20, 26, 47, 97
Kadıköy Erkek Lisesi 26
Kamondo merdivenleri 140
Kandilli Rasathanesi 27
Karaköy 27, 60, 138
Karakutu Cep Fotoğraf Albümleri 56
Karamaniler 150, 151
Karamani Reklam 15, 26, 27, 47, 122, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 134, 135
Karga Çömlek 157
Kaygısızlar 15, 49
Kaygısızlar grubu 49
Kâzım Taşkent Galerisi 113
Kâzım Tekin 38
Kelkar 141
Kemal Aydınlı 9
Kemal Baysal 48, 59
Kemal Cündübeyoğlu 122, 128, 129, 131, 132, 135
Kenan Evren 27, 35
Kenterler 33
Kervansaray 110
Kızıltoprak 12, 21, 25
Kız Kulesi 68, 69
Koç 32, 40, 50
Koço 19
Kodak 58, 59, 60
Konak Çarşısı 27
Kontiki 19
Korozo 144
Kulis 102, 110, 115
Kurtuluş 27, 157, 162
Küçük Parmakkapı 134
Kültür Bakanlığı 35, 40

Lascaux 156
Lazari Smionidis 140
Leman Arseven6, 17, 18, 19
Leman Hala (bkz. Leman Arseven)
Levent Tuna 46
Liesagang 46
Limasollu Naci 45
Lokman Şahin 8
Lubitel 19
Maçka Sanat Galerisi 27
Madam Luluka 13, 46
Maltepe 17, 147
Mamiya 53
Manavgat Şelalesi 30, 45
Man Ray 68, 69
Mârifi Orhon 49
Marmara Denizi 19
Marmarisli 35
Marshall Yardımı 29
Matbuat Umum Müdürlüğü 51
Mehmet Biber 45
Mehmet Cemal 134, 135
Mehmet Karaca 116
Mekşufe Ekeman 5, 9, 99, 101, 102, 110, 124, 125, 132
Melda Kaptana 164
Merkez Bankası 8, 20, 26, 47, 48, 49
Merkez Reklam 122, 135
Mersin Oteli 27
Mesut Cemil 103, 104, 111
Mesut Yılmaz 50
Mete Uğur 16
Metin Serezli 115
Meziyet Önay 20, 25, 80
Mısır 32, 131
Miecislaw Prezebislawski 60
Milli Nizam Partisi 27, 34
Milli Selamet Partisi 35
Milliyet 96
Milliyetçi Cephe 35
Milliyetçi Hareket Partisi 34
Moda 16, 17, 19, 26, 47, 57, 152, 156
Modalı 19
Mohini 97, 102
Monika Rel 116
Moris Maçaro 46
Mualla Acar 106
Mualla Hanım 108, 134
Muammer Aksoy 33
Mukbil Aykut 38
Murat Germen 5, 9, 61
Murat Palas 27
Mustafa Mennan 8
Muzaffer Eke 95
Müeddep Erkman 43
Müfide Çalık 158
Mükerrem Bey 108
Münir Nurettin Selçuk 32

Namık Görgüç 43
Namık Sinan Turan 5, 9, 28, 29
Narmanlı Yurdu 165
Nasip Ana (bkz. Nasip İyem)
Nasip İyem 13, 14, 42, 46, 158
Nat King Cole 48
Nazan Güner Ulutekin (bkz. Nazan Ulutekin)
Nazan Ulutekin 9, 17, 47, 49
Necmi Rıza 117
Nedim Erağan 5, 116
Neil Sadaka 48
Nejat Çokay 14
Nejat Eczacıbaşı 152, 156
Nemrut Dağı 43
Nevin Akkaya 102
Nevin Çokay 14
Nevzat Atlığ 5, 9, 103, 105, 111, 132
Nevzat Fresko 8
Nevzat Oktar 144
Nihat Çetin 62
Niko Marusi 5, 9, 140
Nikos Pondidis 140
Nimet Abla Camii 108
Nişantaşı 15, 27, 138, 146
Nurettin Erkılıç 45
Nurettin Sevin 99
Nuri (bkz. Nuri İyem)
Nuri İyem 8, 9, 13, 14, 31, 42, 46
Nükhet Tuncay 116

O. Cem Çetin (bkz. Orhan Cem Çetin)
Odalar Birliği 34
Okul Radyosu 15
Onbeş Günde Bir 102, 109, 115, 116
Ora Reklam 4, 9
Orhan Boran 15, 16, 17, 26, 94, 95, 96, 98, 101, 102, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 122, 126, 130, 132, 134
Orhan Cem Çetin 5, 9, 36, 56, 77
Orhan Gencebay 35
Orhan Öztrak 113
Orhan Veli 106
Orhon Reklam 49, 122
Ortadoğu 32
Orwo 60
Osep Bey (bkz. Osep Minasoğlu)
Osep Minasoğlu 60, 61, 62
Oslev 51
Osmanlı Bankası 27
Osmanlı Fotoğraf Cemiyeti 45
Osman Nuri Boyacı 8
Othmar 43, 51
Ozan Sağdıç 44, 46

Özdemir Altan 16

Paillard Bolex 60
Parmakkapı İş Sanat Galerisi 27
Paşabahçe Şişecam Fabrikası 142
Paşam Taverna 14
Pattern Language 75
Paul Anka 48
Paydos 31
Pendik 19
Peppino di Capri 48
Perşembe Pazarı 138, 141
Pertev (bkz. Pertev Tunaseli)
Pertev Tunaseli 94, 108, 115, 133, 134
Polonezköy 12, 13, 21, 42, 46
Prehistorik Hayvanlar ve Seramik Abajurlar 27
Prenses Süreyya 54

Radar Mehmet 122, 134
Radar Reklam 122, 134, 135
Radyo 5, 8, 9, 15, 16, 17, 20, 25, 26, 32, 33, 94, 95, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 124, 126, 129, 131, 134, 140
Radyo Âlemi 20
Radyoevi 16, 101, 110, 114, 119
Radyofon 138, 140, 141
Radyo Günleri 113, 134
Radyo Haftası 8, 119
RCA 30, 94, 95
Refik Ahmet Bey 109
Refik Fersan 104
Refo Color 60
Renk'arnasyon 56, 69
Resul Avcı 8
Rıdvan Tezel 38
Rıfkı Danışman 35
Rıza Pehlevi 54
Rock'n Roll 33
Rodchenko 68, 69
Rüştü Eriş 110

Saadettin Topuzoğlu 38
Sabancı 32, 79, 160
Sabancı Holding 160
Sadi Diren 158, 165
Sadi Işılay 110, 131
Sadun Aksüt 110
Sait Çelebi 115
Salih Akgöl 101, 109
Sami Güner 17, 19, 38, 44, 46, 47, 49
Samim Var 134
Sami Sabit Paşa 21
Sanat Çevresi 150
Sarıyer 94, 117
Scala Buz Revüsü 54
Sedef Reklam 122, 134
Selahattin Giz 43
Selahattin Küçük 99, 102
Selanik 40, 138, 141
Selanik Pasajı 138, 141
Selçuk Kaskan 33, 132, 133
Selim Balcısoy 79
Semiha Berksoy 16, 78
Semiha Es 44
Semih Torunoğlu 117
Seramikte 33 Yıl 12, 27, 160
Serengil 60
Sevdiğiniz Melodilerle Başbaşa 134
Sevgi Yavuz Evcim 46
Sevinç Tevs 82
Seyfettin Demirsoy 95
Seyfi Öztürk 106
Seyit Ali Ak 38
Sırrı Hitay 38, 47, 49
Simin Benk 160
Simurg Fine Art Lojistik ve Danışmanlık 8
Sinematek 164
Sinemköy 162
Sophia Loren 32
Sözmen Oteli 27
Stefo Poyrazoğlu 140
Studio 157
Stüdyo Karamani 15, 122, 123, 124, 125, 133, 138
Stüdyo Moral 135
Sultanahmet Camisi 52
Suphi Sabit Karamani 25, 26
Süheyla Karamani 25, 26
Süleyman Demirel 34
Süleymaniye 52
Süreyyaplajı 147

Şahin Kaygun 69, 77
Şair Ziya Paşa Yokuşu 144
Şehim Var 134
Şehirde Bu Hafta 113, 116, 117
Şehir Galerisi 156, 158
Şehir Tiyatrosu 102, 116
Şemsi Güner 46
Şennur Şentürk 8
Şermin Alyanak 14
Şile 13
Şinasi Barutçu 44
Şişhane 144
Şişli 13, 14

Taki Çenerini 116
Taksim Gazinosu 48
Taksim Meydanı 45
Taksim Sanat Galerisi 27, 158
Tarık Gürcan 15, 17, 26, 94, 99, 100, 101, 102, 105, 112, 113, 115, 116, 117, 119, 122, 124, 132, 135, 160
Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu 44
Taylan Seramik 150
Tekerlekler 27, 167
TE-RA Reklam 135
Tevfik Akman 94, 95, 106, 113, 116, 117, 134
Tevfik Barın 160
Thomas Ruff 76
Thornburg 29
TİP 33
Tokatlıyan Han 15, 122, 123, 124, 125
Tophane Erkek Sanat 134
Topkapı Sarayı 40, 51, 54
Toprak Malzeme Ofisi 29
Trabzon Amatör Fotoğraf Kulübü 45

TRT 8, 15, 27, 33, 35, 62, 98, 110, 111, 112, 113, 126, 129, 130, 131, 132
Truman doktrini 29
Tunç Reklam 122, 135
Tülay German 33
Tünel 7, 12, 13, 151, 152
Türk Amatör Fotoğraf Kulübü 45
Türkan Şoray 32
Türkeş 34
Türk Foto Muhabirleri Cemiyeti 45
Türkiye 5, 6, 9, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 42, 43, 45, 49, 51, 54, 59, 60, 62, 69, 74, 75, 96, 103, 110, 112, 113, 117, 118, 124, 140, 158
Türkiye İşçi Partisi 27, 33
Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı 112
TÜSİAD 33

Uğurlugiller 33, 126, 133
Uluç Esen 8
Uluslararası Seramik Sergisi 27
Uzay Yolu 15

Ülfet Karaman 17
Ümit İyem 13
Ümraniye 95, 106, 108, 119
Üsküdar Amerikan Koleji 100

Vahi Öz 31
Var Reklam 134
Vatan gazetesi Radyo İlavesi 113
Vedat Nedim Tör 51
Vedat Orhon 12, 13, 42
Vehbi Koç 50
Veli Kanık 106
Venedik Bienali 27, 76, 157
Voyvoda Han 140
VTR 8

WDR 62

Yahşi Baraz 5, 9, 154, 162
Yalçın (bkz. Yalçın Emiroğlu)
Yalçın Emiroğlu 9, 14, 146, 158
Yapı Endüstri Merkezi 146
Yapı Kredi Kültür Sanat 113
Yavuz Evcim 38, 46
Yedek Subay Okulu 26, 103
Yeni İstanbul 45
Yenikapı 34
Yıldız Alpar (bkz. Yıldız Alpar Emiroğlu)
Yıldız Alpar Emiroğlu 8, 9, 14, 146, 158
Yıldız Ediger 80
Yıldız Moran 44
Yılmaz Güney 164
Yılmaz Zenger 5, 9, 14, 146
Yonca Han 27
Yoşka Nimet Çigan Orkestrası 116
Ytong 154
Yuki 26, 96, 98, 113, 126, 127, 130, 134
Yurdaer Altıntaş 14, 46, 124

Zahir Güvemli 101, 152
Zahir Törümküney 104
Zeiss Ikonta 51
Zeki Bükey 45
Zeki Faik İzer 44
Zeki Müren 32, 34, 35, 129, 130, 131, 132
Zeliha Berksoy 16, 80
Zıt Kardeşler 116
Zincirlikuyu 60
Zühtü Müridoğlu 154, 155